

Ujházy László¹

A nemzetközi tartalékos szövetségekről

Napjainkban egyre többet hallani hazánkban is a tartalékosokról, különösen a küszöbönálló, megújult önkéntes tartalékos rendszer (ÖTR) bevezetése kapcsán, hiszen nincs önkéntes haderő önkéntes tartalékosok nélkül. A tartalékos szövetségek egyfajta híd szerepét töltik be a haderő és a társadalom között, és a társadalmi szervezetek keretei közt segítenek a tartalékosok katonai ismereteinek gyarapításában is. A nemzeti tartalékos szövetségek később különböző nemzetközi integrációkat hoztak létre. Ezek sorában a legnagyobb és legismertebb a NATO Tartalékos Tisztek Szövetsége (Confédération Interalliée des Officiers de Réserve – CIOR).

A NATO Tartalékos Tisztek Szövetsége

Eredetileg belga, francia és holland tartalékos tisztek kezdeményezésére jött létre 1948-ban a Tartalékos Tisztek Szövetség-közi Konföderációja² (Confédération Interalliée des Officiers de Réserve – CIOR), amely napjainkban a NATO tartalékos szövetségeinek együttműködése, hozzávetőlegesen 1,3 millió tartalékos tisztest képvisel, ezzel a világ legnagyobb és legjelentősebb tartalékos szerveződése.

A CIOR politikamentes, non-profit társadalmi szervezet, amelynek célja egyfelől megteremteni az együttműködés feltételeit a NATO-tagállamok tartalékos szövetségei között, másfelől erősíteni a NATO iránti szolidaritást. A szövetség fő feladata a NATO politikájának támogatása, segítségnyújtás a NATO céljainak elérésében. A NATO Katonai Bizottsága 1988. március 27-én MC 248/1 számon ismerte el a CIOR működését. A CIOR egyfős állandó képviselővel rendelkezik a NATO brüsszeli központjában (Permanent Representative CIOR at NATO). A szervezet munkanyelve, hasonlóan a NATO-hoz, az angol és a francia. Folyamatos angol–francia szinkrontolmácsolás biztosított a CIOR rendezvényeken és minden fontosabb írott anyag is két nyelven készül.

Az Észak-atlanti Szövetségen kívüli államok társult tagként, megfigyelőként, illetve vendégként vehetnek részt a szervezet munkájában. Jelenleg Ausztria, a

1 A szerző korábban tartalékos tiszt volt. Először 1983–84-ben egyetemi előfelvételiként, majd 1991–92-ben tartalékos parancsnoki hallgatóként teljesített sorkatonai szolgálatot. 1992-ben avatták tartalékos tisztté. 2009-ben került szerződéses állományba.

2 NATO Kézikönyv; ZMNE SVKI, 2001, ISBN 963 7037 48 9; 383.old.

Dél-afrikai Köztársaság, Finnország, Macedónia (hivatalosan: Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság – The former Yugoslav Republic of Macedonia³), Moldova, Svájc és Svédország társult tagja a CIOR-nak. Oroszország jogállása vendég. Minden államot egy tartalékos szövetség képviselhet, amelynek rendelkeznie kell országa védelmi minisztériumának felhatalmazásával. A teljes jogú tagság iránti kérelem elbírálásánál – mindezen túlmenően – a CIOR alaposan megvizsgálja a pályázó nemzeti szövetség alapszabályát, hogy az egyezik-e a CIOR által meghatározottakkal (demokratikus, valamennyi haderőnem előtt nyitott stb.). Néhány fős küldöttséggel a CIOR ilyen esetekben látogatást tesz az aspiráló országban, így volt ez hazánkban is annak idején. A helyszínen győződnek meg az adott, nemzeti tartalékos szövetség és védelmi minisztérium közötti megfelelő kapcsolatról.

Kétévente más tagállam adja az elnökséget. 2010. augusztus 14-től norvég elnökség⁴ van hivatalban: Jon Erling Tenvik tartalékos sorhajókapitány a CIOR elnöke. A szervezet főtitkára Knut Jahr tartalékos ezredes. A norvég elnökséget francia követi két évre. A Tanácsban minden NATO-tagállam fő képviselője CIOR alelnökként vesz részt (Vice President – VP). Emellett a tagállamok főtitkárhelyettes is delegálhatnak (Assistant Secretary General – ASG). A szervezet legfőbb döntéshozó testülete a CIOR Tanács.

A tanács munkáját bizottságok és munkacsoportok (Working Group) segíthetik. (CIOR Nyelvi Akadémia Bizottság, CIMIC⁵ Bizottság, Védelmi Attitűdök és Biztonsági Ügyek Bizottsága, Jogi Bizottság, Katonai Sportverseny Bizottság, Partnerség a Békéért és Tájékoztató Bizottság, Közkapcsolatok Bizottsága,⁶ Konferencia Munkacsoport, Téli Szeminárium Bizottság és Fiatal Tartalékos Tisztek Bizottsága). A bizottságokban arányos képviseletre törekcsenek.

A CIOR két fő rendezvénye a téli ülés (Mid-Winter Meeting) és a nyári kongresszus (Summer Congress). A téli ülést mindig a NATO Központban tartják, február elején. A nyári kongresszusokat többnyire valamelyik NATO-tagállamban tartják több mint ezer fő részvételével (2010-ben augusztus 9–14. között, a norvégiai Stavangerben⁷). A téli és a nyári rendezvényt közösen tartják a CIOR testvér szervezetével, a NATO Tartalékos Egészségügyi Tisztek Szövetségével, a nyárit a NATO Nemzeti Tartalék Erők Tanácsával (National Reserve Forces Committee – NRFC)⁸ is. A közbeeső időszakokban, tavasszal és ősszel – szűkebb körű – vezetőségi ülést

3 <http://www.un.org/en/members/index.shtml> (2010.07.20. 14:34)

4 <http://www.cior.net/News/2010/Handover-of-the-Presidency-to-Norway.aspx> (2010.08.21. 11:51)

5 Civil-Military Co-operation – Civil-katonai együttműködés

6 A 2010. februári, brüsszeli ülésen döntés született, hogy a nyári, stavangeri kongresszus után a Közkapcsolatok Bizottsága megszűnik önálló bizottsággként működni, helyette egy kisebb média csoport lesz az elnökség közvetlen alárendeltségében.

7 Ujházy László: Kongresszust tartott a világ legnagyobb tartalékos szerveződése http://www.honvedelem.hu/cikk/0/21511/cior_stavanger.html (2010.08.21. 11:19)

8 Kezdetben a NATO nem mutatott különösebb érdeklődést az egyes tagállamok haderő-szervezési kérdései iránt. A nyolcvanas évekre, azonban ez a hozzáállás megváltozott. Ennek a változásnak az egyik jele volt, amikor 1981-ben, a NATO-államok nemzeti tartalék erőikért felelős főtisztjeinek, független, informális csoportjaként megalakult az NRFC. 1987-ben együttműködési megállapodást (Memorandum of Understanding – MOU) kötött a CIOR és az NRFC. <http://www.nato.int/nrhc/> (2010.07.20. 14:34)

tartanak, az elnökséget adó ország által biztosított helyszínen. Ide az elnökséget, az alelnököket és a bizottsági elnököket várják. A CIOR egyéb jelentős programjai a nyaranta esedékes CIOR Nyelvi Akadémia (CIOR Language Academy – CLA), a nyári kongresszussal egybekötött katonai sportverseny (Military Competition – MILCOMP)⁹ és az egyhetes Fialat Tartalékos Tisztek Műhelye (Young Reserve Officers' Workshop – YROW).¹⁰

Magyarország a kilencvenes évek közepén kapcsolódott be a CIOR tevékenységébe. E sorok íróját az a megtiszteltetés érte, hogy 1998-ban az első magyar tartalékos tiszt volt, aki részt vehetett a CIOR nyári kongresszusán. Később a csatlakozási tárgyalásokon segíthetett, majd amikor 2000. február 10-én a szövetség teljes jogú tagjává váltunk,¹¹ a CIOR első magyar főtítkárhelyettese, majd alelnöke lett.¹²

Mára hazánk beilleszkedett, kiszámítható tagja lett a szövetségnek. A Magyar Tartalékosok Szövetsége (MATASZ)¹³ szűkös anyagi lehetőségei ellenére, számos rendezvényen képviseltettük magunkat. 2005 augusztusában, Szentendrén otthont adtunk a CIOR Nyelvi Akadémiának is,¹⁴ az ideire pedig két tagunk utazott angol nyelvet tanulni.

A NATO Tartalékos Egészségügyi Tisztek Szövetsége

1947-ben, Brüsszelben, Belgium, Franciaország és Hollandia kezdeményezésére alakult meg a Tartalékos Egészségügyi Tisztek Szövetség-közi Konföderációja¹⁵ (Confédération Interalliée des Officiers Médicaux de Réserve – CIOMR). Ez a szervezet mára a NATO Tartalékos Egészségügyi Tisztek Szövetsége. Napjainkban a legtöbb NATO-ország tagja a Szövetségnek, sőt néhány NATO-n kívüli állam társult tagként részt vesz a szervezet munkájában, ilyen Ausztria, a Dél-afrikai Köztársaság, Svájc és Szingapúr. Macedónia pedig megfigyelőként van jelen.¹⁶ Orvos, fogorvos, gyógyszerész, állatorvos, nővér, egészségügyi technikus és egészségügyi alakulatok tartalékos tisztjei lehetnek tagjai a CIOMR-nek, nemzeti tartalékos szövetségeik küldötteiként.

A CIOMR célja a hatékony együttműködés és szoros kapcsolat fenntartása a tartalékos egészségügyi tisztek és a NATO – valamint a NATO-tagállamok reguláris haderői – között. Fontos védelem-egészségügyi témák feldolgozásával, megvitatásával is foglalkoz-

9 (A versenyen háromfős csapatok mérik össze erejüket a következő versenyszámokban: terepfutás, kézigránátdobás; vízi akadálypálya, földi akadálypálya és lövészet).

10 <http://www.cior.net/About-CIOR.aspx> (2010.07.15. 19:40)

11 Hungarian reserve forces join the CIOR;
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_17891.htm?selectedLocale=en (2010.07.14. 13:53)

12 Dikác Csaba: A NATO országok tartalékos tisztjeinek szövetsége, a CIOR, Új Honvédségi Szemle, 2004. évi 6. szám, 91. old.

13 <http://www.matasz.com/> (2010.07.15. 17:56)

14 http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/honved_altiszti_folyoirat/cior_nyelvi_akademia (2010.07.21. 13:38)

15 NATO Kézikönyv; ZMNE SVKI, 2001, ISBN 963 7037 48 9; 384.old.

16 <http://www.ciomr.org/en/about/members/> (2010.07.20. 14:26)

nak. A polgári egészségügyben szerzett sajátos tapasztalatokat megismertetik a reguláris védelem-egészségügyi szakemberekkel. Megfigyelőként részt vesznek a NATO Katona-egészségügyi Szolgálat Főnökeinek Tanácsa (Committee of the Chiefs of Military Medical Services in NATO – NATO COMEDS) tevékenységében.

Teljes jogú tagságot csak NATO-tagország tartalékos szövetsége kaphat, a NATO-val szövetséges országok nemzeti tartalékos szövetségei pedig társult tagokká válhatnak a CIOMR-ben. Minden országot csak egy nemzeti szövetség képviselhet, és minden tagállam maximálisan hatfős küldöttséget delegálhat. Évente kétszer üléseznek, a NATO Tartalékos Tisztek Szövetségével közösen (a két szervezet szorosan együttműködik.) Erre hagyományosan februárban és júliusban vagy augusztusban kerül sor, valamelyik tagállamban.

A CIOMR irányító testülete a Végrehajtó Bizottság (Executive Committee – EC), amelyben a nemzeti delegációk vezetői találhatók, ők egyúttal a CIOMR nemzeti alelnökei (Vice President – VP). Az elnököt a nemzeti szövetségek felváltva jelölik, két éves időtartamra. 2010–2012 között Németország vezeti a Szövetséget (elnök: Dr. Gunter H. Ruetter t. o. ezds.).¹⁷ Maga a szervezet pedig négy bizottsággal (Committee) rendelkezik (tudományos, művelti egészségügyi, oktatási és számvizsgáló).

Szűkös anyagi lehetőségeink miatt egyelőre sajnos nem lehettünk a Szövetség tagjai. Nem rendelkezünk megfelelő forrásokkal a küldöttek évi két alkalommal történő kiutaztatásához, valamint az éves tagdíj befizetéséhez. Dr. Zahorán János tartalékos orvos százados azonban 2004-ben megfigyelőként részt vett a CIOMR LVII. nyári kongresszusán, Bécsben, ahonnan gazdag tapasztalatokkal tért vissza.

A Gamingi Kezdeményezés

A Gamingi Kezdeményezés (Gaming Initiative – GI), korábban Gamingi Párbeszéd (Gaminger Gespräche – GG), napjainkban kilenc közép-európai tartalékos¹⁸ illetve tiszti¹⁹ szövetség regionális együttműködése. A szervezet létrehozásának gondolata eredetileg 1989-ben merült fel Ausztria, Németország, Svájc tartalékos szövetségeiben, azzal a céllal, hogy segítsenek a térség új demokráciáinak saját tartalékos szövetségeik létrehozásában. 1990-ben, még a Varsói Szerződés megszűnése előtt, az alsó-ausztriai Gaming kisvárosában tartották első konferenciájukat, egy karthauzi kolostorban. Innen kapta a nevét a szervezet.

Az alakuló rendezvényen Ausztria, Németország és Svájc mellett megjelentek a Cseh Köztársaság, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia képviselői. Később csatlakozott Horvátország, Lengyelország és Olaszország is. Időről időre az óta is tartanak rendezvényeket Gamingban, valamint a szervezet más tagállamaiban. Kezdetben a

¹⁷ <http://www.ciomr.org/en/history/archive/events.php#dpr> (2010.08.23. 18:41)

¹⁸ A GI alapvetően tiszti szervezet, ezért a nemzeti tartalékos szövetség valamennyi állománykategória előtt nyitva áll (pl. Magyarország vagy Németország), onnan csak tisztekből álló delegációkat várnak el. <http://www.gamingerinitiative.org/Gaminger%20Initiative/Konstitution.html> (2010.09.22. 18:45).

¹⁹ A térség néhány meghatározó államában nincsenek kizárólag tartalékosokat tömörítő szervezetek, hanem tiszti szövetségek vannak, amelyek tartalékos és reguláris tiszteket egyaránt soraik közé fogadnak (Ausztria, Svájc).

hangsúly a résztvevő szövetségek közötti együttműködés és a térség új demokráciáiban a haderők demokratikus kontrolljának kialakításán volt, emellett a GI hathatós segítséget nyújtott néhány tagállam – így hazánk – tartalékos szövetségének, hogy felkészülhessen a teljes jogú CIOR tagságra. Mára a Szervezet jelentős teret ad biztonságpolitikai rendezvényeknek és fórumot biztosít a védelem ügyéhez kapcsolódó – főleg tartalékos vonatkozású – tapasztalatok megosztásához. A programokon részt vesznek a védelmi szférához kötődő országgyűlési képviselők, valamint a védelmi minisztériumok tisztségviselői, emellett látogatásokat tesznek a katonai szervezeteknél.²⁰ A Kezdeményezés törekszik az eredmények minél szélesebb körű megjelentetésére a médiában,²¹ valamint saját honlapot is működtet.²²

A GI elnökét két évente más tagállam adja. Jelenleg a magyar Irsay-Nagy Dénes tartalékos főhadnagy a GI elnöke. A két alelnök a szlovén Bojan Potoènik nyugállományú ezredes és a svájci Heidi Kornek tartalékos alezredes.²³

A GI két fő rendezvénye a tavaszi, úgynevezett Gaming I., melyet korábban a névadó kisvárosban tartottak, mára többnyire valamelyik tagállam látja el a házigazda szerepét, és egy közérdeklődésre számot tartó téma kerül megvitatásra, valamint az őszi Gaming II., ahol egy adott tagország (legutóbb Svájc)²⁴ bemutatja saját honvédelmének rendszerét, különös tekintettel annak tartalékos vonatkozásaira. Délutánonként/esténként nem szakmai, kötetlen rendezvények színesítik, a programot illetve biztosítanak keretet a további eszmecserekre. A szervezet munkanyelve, kezdetben a német volt, azonban hallgatólagosan egyre inkább teret nyert az angol, majd az 2011-től hivatalossá is válik.

A Balti-Tengeri Együttműködés

A Balti-Tengeri Együttműködés (Baltic Sea Cooperation – BSC) eredetileg 1997-ben, Norvégiában született a skandináv tartalékosok ösztönzésére, Balti Párbeszéd (Baltic Talks – BT) néven. Többnyire a norvégok és a dánok szerepét szokták kiemelni a megalakítás krónikásai, de ma már inkább úgy tűnik, valamennyi skandináv állam – Dánia, Finnország, Norvégia és Svédország – egyaránt hozzájárult a megalakításhoz.

20 <http://www.reservistenverband.de/php/evewa2.php?menu=0402&submenu=04020004&GSAG=8daf5f5cdbcb9e7d42cbdde78fa348a3> (2010.07.15. 19:51)

21 Gustenau, Gustav E. (Hrsg.) *Gaminger Gespräche* 1998. Informationen zur Sicherheitspolitik Nr. 14 (Jänner 1999); Kovács Attila: Tartalékos konferencia Svájcban; *Ármádia*, II. ÉVF. 11. szám. 2001. november, 26–27. old. ISSN 1586-5266; Szűcs László: Tartalékos konferencia Lengyelországban; *Magyar Honvéd*, XIII. ÉVF., 39. szám, 2002. szeptember 27., 2. old. ISSN 0865-6932; Rudolf Ehrlich: Croatia ante portas! http://www.gamingerinitiative.org/a63e9773-846f-4bdc-bfc8-9341f501153c.media_download (2010.09.05. 15:16); *Reservisten aus neun Nationen im Kanton Uri*; *Urner Wochenblatt*, 2010. szeptember 11., 16. old.

22 <http://www.gamingerinitiative.org/> (2010.07.13. 9:00)

23 <http://www.gamingerinitiative.org/Organe/Pr%C3%A4sidium.html?AspxAutoDetectCookieSupport=1> (2010.07.15. 19:55)

24 <http://www.gamingerinitiative.org/Gaminger%20Initiative.html> (2010.09.17. 13:20); Ujházy László: Tartalékos szeminárium Svájcban; http://www.honvedelem.hu/cikk/0/22027/gamingi_kezdemenyezés_szeminarium_svajc.html (2010.09.23. 9:12)

A Dán Tartalékos Szövetség (Hovedorganisationen for Personel af Reserven i Danmark – HPRD)²⁵ vállalta az első két rendezvény megszervezését 1998-ban és 1999-ben, Bornholm szigetén.

A formaszervezés minimális szinten tartása és a bürokrácia leszorítása érdekében a szervezetnek nincs elnöke, elnöksége, nincsenek bizottságok, ahogy nincsen tagdíj sem. Mindig az adott rendezvénynek otthont nyújtó tartalékos szövetség felelős a szervezési és egyéb feladatokért. A résztvevők szerint így jobban tudnak összpontosítani az érdemi munkára.

Kezdetben a cél a három balti állam segítése volt jól működő, demokratikus tartalékos szövetségek létrehozásában és – igény esetén – a NATO illetve CIOR csatlakozásban. Eleinte a legnagyobb problémát a nyelvtudás hiánya jelentette. A skandináv, a német és a CIOR képviselőket kivéve, nagyon kevesen beszéltek angolul vagy németül, így a dánok kénytelenek voltak tolmácsokat biztosítani. Az első két rendezvényen egyenlő arányban oszlottak meg a katonai tevékenységek és az elméleti (konferencia) elemek. A konferencia rész döntően a tartalékos szövetségek szerepéről szólt. A dánok alaposan felkészültek, és 1998-ban, egy rendkívüli konferencia workshop-ot szenteltek a „lengyel problémának”. Lengyelországban ekkor több mint 30 tartalékos szövetség működött, és nem volt világos, hogy ezzel a struktúrával miként tudnak majd kapcsolódni a CIOR-hoz. Miután az 1970-es években hasonló problémák voltak Norvégiában, egy norvég kolléga, Erik Irgens tartalékos fregattkapitány (OF-4) szervezte meg ezt a workshopot. A lengyelek így hozták létre jelenlegi tartalékos szövetségüket (²⁶), amely ernyőszervezetként fogja össze a meglévő szervezeteket.

Az első két Balti Párbeszéd rendezvény elsősorban a bizalom, a barátság és a kölcsönös jóakarattal való biztositásáról szólt. A sokrétű, egyedi nemzeti kultúrák és helyzetek megértéséhez szolgáltak alapul. 2000-ben volt a puding próbája: Litvániára került a sor, hogy betöltse a házigazda szerepét. Annak idején az elnök, Jonas Kliauza, nagyon kevéssé tudott angolul, kiderült azonban, hogy nincs ok az aggodalomra. Az egyik litván tartalékos orvos tiszt kiválóan fordított mindent, ami litvánul és oroszul elhangzott. Egyébként mindhárom balti állam tartalékos szövetsége frissen alakult: a litván szövetség 1999-ben, a lett és az észti tartalékos szövetségek 1998-ban. Mindannyian szövetségük elnökét, illetve más kulcsfontosságú tisztviselőket delegáltak abban az évben.

A rendezvényeknek a résztvevő országok egymás közötti rotációban adtak otthont: Lengyelország 2001,²⁷ Svédországban 2002, Lettország 2003,²⁸ Finnországban 2004 során. Németországban 2005-ben, Észtországban 2006-ban és végül az utolsó Balti Párbeszéd néven megvalósuló rendezvényre Norvégiában került sor 2007-ben. Voltak olyan tervek, hogy Oroszország is rendez egy Balti Párbeszédet Kalinyingrádban, de túl sok komplikáló tényező merült fel. Katonadiplomáciai szintű orosz látogatók részt vettek ugyan a Balti Párbeszéd rendezvényein 2001-ben

25 <http://www.hprd.dk/> (2010.07.13. 9:00)

26 <http://www.federez.republika.pl/> (2010.07.13. 9:00)

27 <http://www.nato.int/shape/community/raa/01-3.pdf> (2010.07.13. 9:00)

28 <http://www.nato.int/shape/community/raa/04-10a.pdf> (2010.07.13. 9:00)

Lengyelországban,²⁹ 2002-ben Svédországban és 2004-ben Finnországban, csakhogy Oroszország nem rendelkezik – a mi fogalmaink szerinti – tartalékos szövetséggel.

2000-ben a három balti tartalékos szövetség együttműködési megállapodást írt alá, amely nemcsak a szövetségek igényeit tükrözte, hanem kiterjesztette az együttműködést a három állam szintjére. Ezt a megállapodást kibővítették a Balti Párbeszéd 2003-as rendezvényén.³⁰

2004-ben mindhárom ország csatlakozott a NATO-hoz,³¹ tartalékos szövetségeik pedig beléptek a CIOR-ba. Annak érdekében, hogy a 2000-es együttműködési megállapodást még több tartalommal töltsék meg, a Lett Tartalékos Tiszti Szövetség kezdeményezte a Balti Elnökség (Baltic Presidium – BP) létrehozását 2006-ban.³² Ez elméletileg a Skandináv Elnökség (Nordic Presidium – NP) mintájára szerveződött. A cél, hogy a tartalékos szövetségek elnökei rendszeresen találkozzanak a tevékenységek összehangolása és a közös érdekek megvitatása céljából. A legutóbbi példa a CIOR elnökségnek küldött, Oroszország megfigyelői státusz iránti kérelme ellen tiltakozó levél, melyben a CIOR alapszabályának megsértésére hívták fel a figyelmet.³³ A kezelt témák változhatnak – az előbbihez mérhető nagy volumenű ügyektől a rutin tevékenységekig, mint például közös katonai sportesemények szervezéséig.

Ahogy kezdtek megvalósulni az eredeti célok – a régió országai működő tartalékos szövetségeket hoztak létre, valamennyien elértek a NATO tartalékos szervezetéhez történő csatlakozás küszöbéhez – egyre gyakrabban merült fel, hogy a *Balti Párbeszéd betöltötte küldetését*. Ennek egyik első jele volt 2003-ban, a CIOR akkori olasz elnökségének kísérlete a Balti Párbeszéd integrálására a CIOR struktúrájába.³⁴ A kérdést szavazásra tették fel, az ötlet azonban nem kapott többséget. 2006-ban már a skandináv államok tartalékos szövetségei érezték elérkezettnek az időt a szervezet munkájának befejezéséhez. A fentiekén túl pénzügyi szempontok, részben pedig a nemzeti haderők létszámának csökkenése és a szerkezetátalakítás is szerepeltek az indokok között. Ezt a Skandináv Elnökség levélben jelezte a BT tagállamainak. A három balti állam tartalékos szövetségei azonban határozottan kiálltak a magas szintű együttműködés fenntartása mellett a térség többi államával. Ezt a törekvést Lengyelország is támogatta, míg a német tartalékos szövetség megosztott volt a kérdésben.

A balti államok tartalékosai azt javasolták, hogy ha a költségek képezik a probléma gyökerét, hajlandóak egymás között, felváltva biztosítani a rendezvények helyszínét. Bemutattak egy markáns esetet, annak bizonyítására, miért van még szükség a Balti Párbeszéd szervezetére. Ezek után felállt egy munkacsoport, hogy készítsen egy fehér könyvet, és tartalmi és formai vonatkozásban tegyen ajánlást egy második

29 <http://www.nato.int/shape/community/raa/01-3.pdf> (2010.07.13. 9:00)

30 <http://www.nato.int/shape/community/raa/04-10a.pdf> (2010.07.13. 9:00)

31 <http://www.rand.org/pubs/testimonies/2005/CT204.pdf> (2010.07.13. 9:00)

32 <http://www.nato.int/shape/community/raa/06-14.pdf> (2010.07.13. 9:00)

33 www.erok.ee/uploads/files/letter_to_cior_president.rtf (2010.07.13. 9:00)

34 Hasonló – eredménytelen – kísérlet történt a Gamingi Kezdeményezés beintegrálására is 2002-ben, mely végül együttműködési megállapodás (Memorandum of Understanding – MOU) aláírásával zárult. <http://www.gaminginitiative.org/Gaminger%20Initiative/Memorandum.html> (2010.07.20. 12:38)

generációs balti együttműködésre. Az erőfeszítést Jørn Arne Nielsen, egy BT veterán, elnökölte. Az új jelszó ez lett: „már nemcsak párbeszédet folytatunk, hanem együttműködünk!”.

A tizedik és egyben utolsó Balti Párbeszéd rendezvényre Norvégiában került sor 2007-ben. Az új szervezet Balti-tengeri Együttműködés (Baltic Sea Cooperation – BSC) néven jött létre, és az első ülésre a lettországi Cesisben került sor 2008-ban. 2009-ben a lengyelországi Gdyniában tartották a következő rendezvényt, 2010-ben pedig Vilnius lesz az új balti együttműködés házigazdája.

Más okból is mérföldkő volt a térség tartalékos szövetségeinek a 2007-es esztendő, ez volt az első alkalom, hogy egy új CIOR-tag, Lettország, adott otthont a nyári CIOR kongresszusnak.³⁵ Némi kezdeti szkepticizmus után manapság a rigai CIOR kongresszust tartják az eddigiek közül az egyik legsikeresebbnek.

Mára az összes résztvevő tartalékos szövetség egyetért, hogy a BSC megérdemli az anyagi ráfordítást és az erőfeszítést. Van ugyanis néhány olyan közös érdek és probléma, amit érdemes a kis országoknak „családon belül”, regionálisan kezelniük.

Az Európai Tartalékos Tiszthelyettes Szövetség

Belga és francia tartalékos tiszthelyettesek 1958-ban, Brüsszelben vetették fel egy európai tartalékos tiszthelyettesi szövetség létrehozásának gondolatát. Öt évvel később, 1963. június 1-jén, a franciaországi Toulonban fektették le az Európai Tartalékos Tiszthelyettes Szövetség (Association Européenne de Sous-Officiers de Réserve – AESOR) alapjait. Ez a Francia Tartalékos Tiszthelyettes Szövetség (Fédération Nationale des Associations de Sous-Officiers de Réserve – FNASOR) éves konferenciáján történt, amikor Belgium, Franciaország, Luxemburg, a Német Szövetségi Köztársaság és Svájc képviselői egyetértési nyilatkozatot írtak alá.

Az AESOR politikamentes, non-profit társadalmi szervezet. Tevékenységi körébe tartozik a biztonságpolitikai, biztonságelméleti rendezvények, a katonai ismereteket és készségeket fejlesztő programok szervezése. A Szövetség kiadványokat, könyveket jelentet meg a védelem ügyével kapcsolatos témákban, és saját honlapot működtet. A Szövetség segít fenntartani a katonák társadalmi beágyazottságát. Tagsága felöleli a tagállamok haderőinek teljes spektrumát: egyaránt megtaláljuk itt a szárazföldi erők, a légi és a haditengerészet képviselőit.

Ma az AESOR tagjai Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Kanada, Lengyelország, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svájc és Szlovénia. A szervezet elnökségét két évente más tagország adja. 2010 áprilisában Olaszország átadta az elnökséget Spanyolországának. Az elnökséget adó ország az első évben egy konferenciát szervez, a második évben katonai sportversenyt. (A verseny a CIOR katonai sportversenyéhez hasonló). Emellett évi két vezetőségi ülést tart a Szervezet az elnökséget adó országban. A tagországok küldöttségei legalább négyfősek (delegációvezető, titkár, kincstárnok és sportfelelős). Mára a Szervezet három hivatalos nyelvvel rendelkezik: angol, francia, német.

³⁵ <http://www.cior.net/About-CIOR/CIOR-Congresses.aspx> (2010.07.13. 9:00)

Némi magyarázatra szorul a Szövetség neve, ugyanis amilyen keveset változott a tiszti állománykategória értelmezése az újkorban, országról országra, olyan sok átalakuláson ment át a tiszthelyettesi állománykategória értelmezése, akár hazánkban (altiszt 1941-ig),³⁶ akár szerte a világban. Néhány NATO-országban a tizedes rendfokozattól kezdődően már a tiszthelyettesi állománykategóriába tartoznak a katonák. A NATO-ban létezik egy gyűjtőfogalom a teljes „nem tiszti” katonáállományra, a rendfokozat nélküliektől a legmagasabb rendfokozatú zászlósig: „egyéb rendfokozatúak” (Other Ranks – OR) szemben a tisztekkel (Officers – OF).³⁷ Ennek megfelelően, míg magyarul azt mondjuk: rendfokozat nélküliek, tiszteselek, tiszthelyettesek, zászlósok, addig a NATO-ban, ezt a csoportot egyéb rendfokozatúak néven illetik. Az AESOR valójában ezt a teljes állománykategóriát képviseli, nemcsak a – szoros értelemben vett – tiszthelyetteseket.

A hidegháború vége után a Szövetség aktív külpolitikába kezdett az egykori Varsói Szerződés tagállamai körében. Ennek a munkának az egyik célja a stabilitás kiterjesztése volt. *Hazánkat az 1990-es évek második felében kereste meg az AESOR. Magyarország 1998-tól vendégként, majd 2000 tavaszától, négy évig (két cikluson keresztül) megfigyelő tagja volt a Szervezetnek.* Kezdetben a Tartalékos Katonák Országos Egyesülete (TKOE),³⁸ majd – 2001-ben történt megalakulását követően – a MATASZ kapott felhatalmazást a Honvédelmi Minisztériumtól, hogy képviselje a magyar tartalékos tiszthelyetteseket a nemzetközi porondon, így az AESOR-ban is.

Minden államot egyetlen tartalékos szövetség képviselhet, és a nemzeti tartalékos szövetségnek rendelkeznie kell országa védelmi minisztériumának felhatalmazásával. Teljes jogú tagság iránti kérelem elbírálásánál mindezen túlmenően az AESOR alaposan megvizsgálja a pályázó nemzeti szövetség alapszabályát: egyezik-e az AESOR által meghatározottakkal (demokratikus, valamennyi haderőnem előtt nyitott stb.). Néhány fős küldöttséggel az AESOR ilyen esetekben látogatást tesz az aspiráló országban, így volt ez annak idején hazánkban is. A helyszínen győződik meg az adott, nemzeti tartalékos szövetség és védelmi minisztérium közötti megfelelő kapcsolatról.³⁹

E sorok szerzője, mint a TKOE alelnöke, majd a MATASZ alapító elnökhelyettese⁴⁰ aktív részese volt a csatlakozási tárgyalásoknak, majd a vendég, illetve a megfigyelő időszaknak. Ez idő alatt számos rendezvényen vettünk részt.⁴¹ Egy alkalommal a sportversenyen is képviseltettük magunkat. Bár rendkívül fontosnak láttuk a tartalékos tiszthelyettes állomány szerepét napjaink komplex biztonsági kihívásai közepette, sajnálatosan szűkös anyagi lehetőségeink miatt nem lehettünk teljes jogú tagjai a Szervezetnek. Nem rendelkezünk megfelelő forrásokkal a minimálisan négyfős küldöttség évi

36 Honvédségi Közlöny (Szabályrendeletek) 1941/49. sz.

37 NATO STANAG 2116 – NATO Codes for Grades of Military Personnel

38 <http://www.tkoe.hu/> (2010.07.15. 17:56)

39 <http://www.aesor.eu/> (2010.07.15. 17:54)

40 Kacsó Lajos: A tartalékosok alelnöke; Magyar Honvéd, XII. ÉVF., 35. szám, 2001. augusztus 31., 3. old.

41 Ujházy László: Tartalékos katonák Belgiumban; Magyar Honvéd, XI. ÉVF., 39. szám, 2000. szeptember 29., 7. old.; Ujházy László: AESOR-ülés Belgiumban; Magyar Honvéd, XIII. ÉVF., 15. szám, 2002. április 12., 2. old.

három alkalommal történő kiutaztatásához, különös tekintettel arra, hogy a rendezvényeket többnyire nagyvárosokban tartják, és az elhelyezés szállodákban történik. A rendezvényeken küldöttenként regisztrációs díjat számítanak fel (min. 100 euró), ezen felül évi 1100 euró volt a tagdíj, amely azóta valószínűleg emelkedett.

Ismeretes azonban, hogy hazánkban napirenden van az önkéntes tartalékos rendszer kiépítése.⁴² Egy ilyen állománycsoport eredményes működése elképzelhetetlen megfelelő önkéntes tartalékos tiszthelyettesek nélkül. Ilyen körülmények között remélni tudjuk, hogy a Magyar Tartalékosok Szövetsége forrásainak bővülése előbb-utóbb lehetővé teszi az AESOR-ban a teljes jogú tagság megcélzását.

A Pánamerikai Tartalékos Tisztek Szövetsége

A Pánamerikai Tartalékos Tisztek Szövetsége (Unión Pan Americana de Oficiales de Reserva de las Fuerzas Armadas – UPORFA) megalakításának gondolata először 1993-ban merült fel argentin és USA tartalékos tisztek között az argentin fővárosban, Buenos Airesben.⁴³ Ugyanitt alakult meg formálisan a szervezet két évvel később. Argentína, az Amerikai Egyesült Államok és Uruguay alapították a szövetséget, később Kolumbia és Chile is csatlakozott. Ennek megfelelően a hivatalos nyelvek az angol, a portugál és a spanyol. Buenos Airesben, az Argentin Tartalékos Tisztek Szövetsége székházában található az UPORFA központja. Más nemzetközi tartalékos szervezetekhez hasonlóan, országonként egy nemzeti tartalékos szövetség lehet az UPORFA tagja, amennyiben rendelkezik az adott ország hivatalos felhatalmazásával.

A szervezet együttműködési fórumot kíván biztosítani a régió országainak a demokrácia és a kölcsönös biztonság elmélyítése érdekében. Arra kívánja ösztönözni a tagállamokat, hogy cserekiképzés és egyéb képzéseken keresztül növelje a tartalékos tiszteik felkészültségét. A szervezet arra számít, hogy a közös rendezvények (kongresszusok, tanfolyamok és katonai sportversenyek) hozzájárulnak a térség államainak jobb együttműködéséhez. A Pánamerikai Tartalékos Tisztek Szövetségét – hasonlóan a többi nemzetközi tartalékos szövetséghez – vallási és etnikai hovatartozás tekintetében egyaránt a diszkriminációmentesség jellemzi.

Elsődleges célja a szervezetnek a kölcsönös biztonság, a fejlődés és a demokrácia megőrzése a térségben. Ezen kívül az UPORFA törekszik a tartalékos tisztekre szűkszerűen jellemző polgári, katonai értékek és normák valamint az etikai és erkölcsi jellemzők továbbfejlesztésére. *A szervezet kiváló teret nyújt továbbá a tartalékos tisztek közötti tapasztalatcserének is.*

Legalább évente ülésezik a nemzeti tartalékos szövetségek képviselőit tömörítő közgyűlés (Assembly), és az ilyenkor megszokott koncepcionális kérdéseken túl itt határoznak – többek között – a következő közgyűlés időpontjáról is. Minden ország egy szavazattal rendelkezik. Szavazategyenlőség esetén, az elnök (President) szava-

42 http://www.hm.gov.hu/miniszterium/mh_onkentes_tartalekos_rendszere (2010.07.15. 18:14); E sorok szerzője volt a MH első önkéntes tartalékosa: Szűcs László: Az első önkéntes tartalékos; Magyar Honvéd, XIII. ÉVF., 47. szám, 2002. november 22., 5. old.

43 <http://www.uporfa.com.ar/ingles/start.htm> (2010.07.21. 15:01)

zata dönt. Végrehajtó bizottság (Executive Committee – EC) irányítja az UPORFA-t, a közgyűlés által jóváhagyott elvek mentén. Ez a bizottság öt tagból áll: elnökből, első alelnökből (First Vice President), második alelnökből (Second Vice President), főtitkárból (Secretary General) és kincstárnokból (Treasurer). Megbízásuk két évre szól, és újraválaszthatóak. A bizottság legalább évente egyszer de – szükség esetén – gyakrabban ülésezik. Tagországokként legfeljebb egy-egy tagja lehet a végrehajtó bizottságnak. Az elnök kivételével a végrehajtó bizottság tagjai helyettesessel rendelkeznek saját államuk tartalékos szövetségeiből. Volt elnökök részt vehetnek ugyan a végrehajtó bizottság munkájában, de nem szavazhatnak. A végrehajtó bizottság munkáját bizottságok és munkacsoportok segíthetik, amennyiben ez szükséges.

A szervezet élén elnök áll, jelenleg Alfred L. Michaud nyugállományú ezredes (USA) tölti be ezt a posztot. Az elnök feladata az UPORFA képvisellete, továbbá elnöklés a közgyűlés és a végrehajtó bizottság ülésein. Ő hívja össze és vezeti le az üléseket, távollétében pedig az alelnökök helyettesítik. A főtitkár segíti az elnököt az üléseken és minden körülmények között, valamennyi UPORFA-dokumentumot maga is aláír. A belső eljárásoknak megfelelően a főtitkár folyamatosan vezeti a szervezet levelezését. Továbbá ő készíti elő a végrehajtó bizottság és a közgyűlés üléseit, ügyelve arra, hogy minden érintett időben értesüljön a közgyűlések helyéről és idejéről. A rendelkezésre álló források kezelése a kincstárnok feladata, aki a közgyűlésnek tartozik beszámolni a munkájáról.

Az ügyvezető igazgató (Executive Director) részt vehet a végrehajtó bizottság munkájában, de nem rendelkezik szavazati joggal. Ő kezeli a szervezet ügyiratait és egyéb dokumentumait az UPORFA központjában, Buenos Airesben, és a végrehajtó bizottságnak jelent. Az ügyvezető igazgatót a végrehajtó bizottság jelölheti és távolíthatja el. A számvizsgáló bizottság legfeljebb háromtagú lehet, közülük csak az egyik lehet ugyanabból az országból, mint a kincstárnok. Feladata az UPORFA elszámolásainak felülvizsgálata, illetve ellenőrzése. Megállapításairól a közgyűlések idején – vagy annak kérésére külön alkalommal – tesz jelentést. A bizottság tagjait a közgyűlés nevezi ki. Bármilyen, az alapszabály módosítására tett javaslatot az indoklással együtt, a következő ülés előtt legalább 120 nappal, írásban kell a végrehajtó bizottság elé terjeszteni. Elfogadásához⁴⁴ a jelen lévő tagok kétharmadának támogatása szükséges.

Az Adriai Tartalékos Tisztek Partnersége

Az Adriai Tartalékos Tisztek Partnersége (Adriatic Reserve Officers' Partnership – ARPa) – a Gamingi Kezdeményezéshez hasonlóan – egy nemzeti tartalékos szövetségek közötti regionális együttműködés. 2005. május 25-én alakult Rómában, politikamentes, non profit társadalmi szervezetként, amely nem rendelkezik jogi személyiséggel. A szervezet megfelelő fórumot kíván biztosítani a résztvevő tartalékos szövetségek közötti együttműködésre és tapasztalatcserére. Albánia, Bosznia-Hercegovina,

44 <http://uporfa.blogspot.com/> (2010.07.15. 17:20)

45 <http://www.unuciinternational.it/arpa.htm> (2010.07.15. 17:30)

Horvátország, Görögország, Montenegró, Olaszország valamint Szlovénia rendelkezik teljes jogú tagsággal. Az alapszabály értelmében Ausztria, Bulgária, Macedónia, Magyarország, Moldova, Románia, Szerbia, Szlovákia és az Amerikai Egyesült Államok „aktív megfigyelőként” (Active Observer – AO) a szervezet valamennyi tevékenységében részt vehet. Az aktív megfigyelői státusz igény szerint, illetve meghívás alapján kiterjeszthető más országok tartalékos szövetségeire is, ha ezt a teljes jogú tagok jóváhagyják.

A szervezet elnökségét két évente más teljes jogú tagország adja. A szervezetnek négy nemzetközi – egy-egy amerikai, bulgár és két olasz – tagja is van. Ők a nemzetközi ügyekért felelősek. Valamennyi leköszönt elnök élete végéig tiszteletbeli tagja az elnökségnek, tanácsadási jogkörrel. A teljes jogú tagországok maguk is választhatnak tiszteletbeli elnököt. A folyamatos működés zökkenőmentessége érdekében a szervezet munkáját háromfős, olasz állandó főtitkárság (Permanent General Secretariat – PGS) segíti.

Az ARPa főbb céljai a következők: a résztvevő tartalékos szövetségek között már meglévő kapcsolatok és együttműködés elmélyítése; az egyéni tartalékosok, tartalékos szövetségek és a hasonló profilú társadalmi szervezetek közötti szociális és kulturális kapcsolatok elősegítése a kölcsönös megértés és barátság kiterjesztése érdekében; a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdések jobb megismerésének elősegítése; a résztvevő tartalékos szövetségek szakmai (tartalékos vonatkozású) nézeteinek és projektjeinek megismertetése egymással; különböző témájú ad hoc regionális programok és projektek tanulmányozása; a közvélemény figyelmének felhívása a tartalékosok szerepére és annak fontosságára; a tartalékerők feladatával és alkalmazásával kapcsolatos információk, kiadványok és rendezvények megosztása; együttműködés kialakítása katonai szervezetekkel, különös tekintettel a CIMIC tevékenységre; az együttműködés elősegítése a témában érintett regionális munkacsoportokkal, intézményekkel, helyi testületekkel és társadalmi szervezetekkel; kölcsönös tanácsadás és támogatás biztosítása.

Az ARPa tevékenységében a részvétel önkéntes. A szervezet deklarált szándéka a költségek minimális szinten tartása, ennek szellemében semmilyen tagsági díjat nem számít fel a résztvevő nemzeti tartalékos szövetségeknek, és – lehetőség szerint – arra törekszik, hogy rendezvényeit katonai objektumokban tartsa. Az ARPa munkanyelve az angol (szükség esetén a résztvevő nemzeti tartalékos szövetségek nyelveit is lehet használni).⁴⁵ Legalább két rendezvényt tartanak évente: az éves közgyűlést (Annual General Assembly – AGA) és az éves tavaszi ülést (Annual Spring Meeting – ASM). Ezek általában három naposak és a hétvégét is magukban foglalják. Az éves közgyűlésre ősszel (általában októberben), lehetőleg az elnökséget adó ország területén kerül sor. Itt döntenek a következő év munkatervéről, programjáról. A szervezés anyagi terheit is a házigazda szövetség viseli. Természetesen regisztrációs díjat – általában fejenként 180 eurót – felszámíthatnak. Amennyiben az elnökséget adó állam nem tudja vállalni a közgyűlés lebonyolítását, a tavaszi ülésen kell alternatív megoldásról döntést hozni. Ilyen ülésre mindig valamelyik adriai olasz városban kerül sor, többnyire áprilisban.

* * *

Összességében: A globalizáció korában nem elégséges egy tartalékos szövetségnek pusztán nemzeti viszonylatokban gondolkoznia, tágabb összefüggésekben kell látnia saját szerepét, feladatait. Különös jelentőséggel bírnak a regionális együttműködések. A regionális biztonság elmélyítése szempontjából ezek a szerveződések nagyban hozzájárulhatnak egy adott térség stabilitásához. Hazánk a hidegháború vége óta részese ezeknek a folyamatoknak. Először a Gamingi Párbeszéd résztvevőjeként, majd a CIOR teljes jogú tagjaként, illetve vendégként a CIOMR-ben és megfigyelőként az AESOR-ban. *Igazi tétje nálunk most lesz ennek a munkának, amikor az önkéntes haderő reguláris oldala mellett kiépül annak tartalékkomponense is. Ilyen körülmények között várhatóan felértékelődik a tartalékosok jelentősége és a két behívás között őket összekovácsolva tartó MATASZ szerepe, annak nemzetközi beágyazottságával együtt.*

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyar Honvédség Önkéntes Tartalékos Rendszere és a Kapcsolódó Kompenzációs Rendszer; *Sereg-szemle* 2010 különszám
- A NATO Katonai Bizottságának 248/1. határozata a NATO és a CIOR kapcsolatáról – Military Decision on MC 248/1 – The Relationship between NATO and the Interallied Confederation of Reserve Officers (CIOR); North Atlantic Military Committee Secretary General, North Atlantic Treaty Organisation; 27/March/1988
- AESOR, *Unteroffiziere und ihre europäischen Verbände*, Österreich, 1996, 2.1–2.12. old.
- Borszéki Tivadar: Tartalékban a tartalékosok?; *Új Honvédségi Szemle* 2005. évi 8. szám, 105–111. old.
- CIOR, *Its Contribution to Vigilance towards Peace, Freedom and Human Rights*; Venezia, 1998, 5–190. old.
- David A. Lake, Patrick M. Morgan: *Regional Orders: Building Security in a New World*; , University Park, Pennsylvania, 1997 ISBN 0-271-01704-X
- Dikács Csaba: Nemzetközi tartalékos szervezetek, Budapest, 2003. *kézirat*, 1–22. old.
- Erdős László–Kladek András: A NATO országok tartalékos rendszere; *Új Honvédségi Szemle* 1998. évi 9. szám (füzet), 1–32. old.
- Hülvély Lajos: *A Magyar Honvédség személyi kiegészítési rendszerének átalakítása, vegyes rendszerről önkéntes rendszerre*, Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, 2000., 67–70. old.
- Kladek András: Önkéntes haderő, hiányzó képességekkel?; *Új Honvédségi Szemle* 2005. évi 12. szám, 108–115. old.
- NATO *Handbook*; Public Diplomacy Division, Brussels 2006, 193–201. old. ISBN 92-845-0146-6
- NATO STANAG 2116 – NATO Codes for Grades of Military Personnel
- Peter Sallomon: The Reserve Officer and Businessman in the Baltic Sea Region; *CIOR Info* 4 August 1999, 6–7. old.
- Reserven bilden, Bonn, é.n., 1–15. old.
- Security through Partnership*; NATO Public Diplomacy Division, Brussels 2005, 4–36. old.
- Ujházy László: Az Európai Tartalékos Tiszthelyettes Szövetség; 21–22. old. – *Hatékonyág, rugalmasság, motiváció*; http://www.honvedelem.hu/cikk/0/18493/cior_brusszel.html – *Több nemzet tartalékosai tanácskoztak Svájcban*; http://www.honvedelem.hu/cikk/0/15342/gamingi_kezdemenyezés.html – <http://cior.net/> – <http://www.ciomr.org/en/>

Bugyáki Attila

Az Amerikai Egyesült Államok gazdasági erőfölényének csökkenése a globális válság következtében

Az USA katonai erejére és a dollár, mint világ valutaára épülő amerikai dominancia a globális pénzügyi válság következtében meginogni látszik. Ennek folytán a világ gazdaság erőviszonyaiban új hatalommegosztás veheti kezdetét. A mostani pénzügyi válság egyaránt sújtja a fejlődő országok mellett a fejletteket is. A régiók eltérő politikai, gazdasági, társadalmi és nem utolsósorban kulturális berendeződése révén, egy olyan új korszak veheti kezdetét, amelyben Ázsia, azon belül Kína pénzügyi erőcentrummá, majd nagyhatalommá válhat. Amerika felismerve az erőviszonyok megváltozását, próbál alkalmazkodni a kialakult helyzethez gazdasági és politikai dominanciájának megtartása érdekében. A cikk megírásának célja gondolatébresztés a nagyhatalmi erőviszonyok jövőbeni megváltozásának lehetőségéről.

A XXI. század első nagy globális világgazdasági válságáról 2008 szeptemberében az amerikai ABC NEWS TV társaság This Week című műsorában Alan Greenspan¹ a FED² előző vezetője a következőket mondta: „egy évszázadonként egyszeri eseménnyel” („once in a century”) nézünk szembe [1]. Az, hogy ez valóban így lesz-e, az a jövő kérdése.

A szakemberek többsége egyetért azzal, hogy a gazdasági válságok periodikusan ismétlődnek. Léteznek rövidebb és hosszabb átmeneti szakaszok, melyek végén törvényszerűen, elkerülhetetlenül bekövetkezik a gazdaság hanyatlása [2]. Azonban, hogy ezek a ciklusok hoznak-e gazdasági és politikai átrendeződést a világban, azt nagyban meghatározza az országok gazdasági felkészültsége és teljesítőképessége.

1 Amerikai gazdaságtudós, 1987. augusztus 11-től 2006. január 6-ig az USA központi banki rendszer Kormányzótanácsának (FED) elnöke.

2 A Federal Reserve System nem hivatalos, de gyakran használt rövidítése a FED, amely az Amerikai Egyesült Államok központi banki rendszere.

Az 1929–33 közötti nagy gazdasági világválságot az elmúlt évtizedekben újabb és újabb pénzügyi válságok követték, melyek közös jellemzője a regionalitás volt. Természetesen ezeknek is volt kisebb-nagyobb továbbgyűrűző hatása, de nem terjedt ki az egész világra. A jelenkori gazdasági krízisről ellenben egyértelműen megállapítható, hogy nem állt meg a régiók peremén.

A II. világháború befejezését követően napjainkig közel kétszáz különböző pénzügyi válságot éltünk meg.³ Megtapasztalhattuk, hogy a kapitalizmus magával hordozza a fellendülést és a gazdasági recessziókat is, vagyis a konjunktúraciklusokat.⁴ Az eltelt idő alatt a kormányok és jegybankok felismerték, hogy a folyamatokat nem mindig hagyhatják a piac által vezérelt öntisztulásban megoldódni, sokszor igenis be kell avatkozniuk az általuk egészségesnek vélt egyensúly visszaállítása érdekében.

Amerika új nemzetbiztonsági stratégiája a globális pénzügyi válság következtében

A globális piacok kialakulása megkönnyítette a szabad nemzetközi tőkeáramlást, ellenben a nemzetgazdaságok számára megnehezítette a gazdaság teljesítőképességéhez szükséges pénzmennyiség meghatározását. Az így keletkező egyenlőtlenségek pedig súlyos zavarokat okoztak. A világ 150 legnagyobb gazdaságának több mint a fele transznacionális társaság, tőkepiacainak háromnegyede internacionális, valamint a nemzetközi kereskedelem fele a földrészek között zajlik [3]. Ezek alapján azt gondolhatnánk, hogy a tőke globális körforgást végez, pedig a valóságban ez a folyamat csak néhány gazdag ország kis csoportján belül zajlik.

A 2007 nyarán kirobbant válság – amely a globalizáció első globális pénzügyi válságának tekinthető – alapjaiban rengette meg a világgazdaságot, közöttük az egyik legnagyobb szereplőt, Amerikát. A pénzügyi válság kialakulása alapjaiban a „becsődölt” amerikai pénzügyi rendszer és az elmúlt évek elhibázott amerikai gazdaságpolitikai döntéseinek köszönhető. A világ bankárainak és vezető politikusainak negatív befolyása sem elhanyagolható tényező, abból a szempontból, hogy nem voltak képesek megelőzni, illetve előre prognosztizálni a veszélyt, így annak előidézésében maguk is jelentős szerepet játszottak.

Az Amerikai Egyesült Államok a világgazdaságban betöltött vezető szerepét annak köszönheti, hogy egyrészt az amerikai dollár kulcsvaluta és világvaluta szerepet tölt be, másrészt az USA GDP-je teszi ki a globális világgazdasági teljesítmény (így a fogyasztás) 27–30%-át [4].

A jövőben azonban az USA-nak feltehetően nem lesz elég ereje ahhoz, hogy a továbbiakban is kontrolálja a világ gazdasági és stratégiai főszereplőit – Európát, Oroszországot, Japánt és Kínát –, így nem sokára ő is csak egy lesz a hatalmasak sorában [3]. Gyenge gazdasági helyzetét fokozza, hogy a válság kialakulását közvetlenül követő időszereű 2008-as amerikai elnökválasztási kampány szintén hatalmas össze-

3 A 90-es évek legemlékezetesebb pénzügyi válságai a feltörekvő piaci országokat sújtották, mint például Latin-Amerika, Délkelet-Ázsia és Oroszország.

4 A gazdasági teljesítmény időbeli változása.

geket vont el a költségvetéstől. Mindehhez párosul még az ország hatalmas katonai kiadása, valamint az iraki és az afganisztáni háború finanszírozása is.⁵

Amerika felismerve, hogy a korábbi erőviszonyok megváltoztak, és pusztán katonai erejével, valamint a dollárral, mint világvalutával, nem képes mindent megoldani, ezért politikájában is tudatosan olyan álláspontot kezd kialakítani, amelyben az erőviszonyok konzerválására mellett – időhöz jutva – képes lehet megtartani, majd újraépíteni megingott hatalmát.

Az Obama-kormányzat 2010 májusában fogadta el első nemzetbiztonsági stratégiáját [5], amely a XXI. századi biztonságpolitikai kihívásokra megfogalmazott válaszok mellett, nem csak az Egyesült Államok geopolitikáját határozza majd meg, hanem jelentős mértékben a globális világrend sorsának alakulását is [6]. A 16 hónap alatt elkészített 52 oldalas dokumentum éles szakítást jelent nemcsak az előző, republikánus kormányzat által folytatott, de az 1991 után kialakult amerikai politikával is.

A Bush-kormány „Amerika mindent egyedül megold” megközelítése immáron a múlté. Mostantól nem a terrorizmus elleni küzdelem a legfontosabb, hanem helyette nagyobb szerepet kap a klímavédelem, a kiberbűnözés, az energia biztonság garantálása, a globális együttműködés, a diplomácia, a szélesebb körű biztonsági partnerkeresés és a G20⁶, valamint az ENSZ⁷ növekvő szerepének az elismerése a globális gazdasági kérdések kezelésében. Az amerikai nemzet ereje a gazdaságán és a fejlődőképességén alapszik, így első ízben új eleme a stratégiának az ország gazdasági állapotának helyreállítása, az amerikai gazdaság stabilitásának garantálása, a költségvetési fegyelem fenntartása, az államadóság csökkentése,⁸ és a gazdasági növekedés ösztönzése. Obama szerint az Egyesült Államoknak ki kell terjesztenie partneri viszonyait a hagyományos szövetségi rendszerén túlra, olyan feltörekvő hatalmakra, mint Kína, Oroszország és India. Ezen kívül új veszélyforrásnak számít az Egyesült Államokban a belső, vagyis amerikai állampolgárságú terroristák és radikálisok megjelenése is.

A dokumentum leszögezi, hogy a fegyveres megoldás az utolsó eszköz, de kemény álláspontja továbbra is fennmarad olyan országokkal szemben, mint Irán vagy Észak-Korea, akik nem hajlandók együttműködni a tömegpusztító fegyverek (nukleárisfegyverek) kérdésében.

5 Az Amerikai Egyesült Államok védelmi költségvetése 2010. évben 636 milliárd dollár, melyből 128,3 milliárd dollár került jóváhagyásra az iraki és az afganisztáni háborúra. 2011-ben ez az összeg először fogja meghaladni a 700 milliárd dollárt [7].

6 A G20 a világ 19 legnagyobb gazdaságát és az Európai Uniót tömörítő szervezet. A 20 ország gazdasága felöleli a világ bruttó nemzeti össztermékének 90 és a világkereskedelem 80 százalékát (ez tartalmazza az EU belső-kereskedelmét is). Szintén ezekben az országokban él a világ lakosságának kétharmada [8].

7 Az Egyesült Nemzetek Szervezete az államok közti együttműködést hivatott elősegíteni a nemzetközi jog és biztonság, a gazdasági fejlődés, a szociális ügyek és az emberi jogok terén, valamint a világbéke elérésében [9].

8 Strob Talbot külügyminiszter-helyettes nyilatkozata alapján míg a szövetségi állam költségvetési hiánya 2009-ben „csupán” 1,4 trillió dollár volt, addig ez az összeg 2010-re 1,6 trillióra nőtt. Talbot figyelmeztetett továbbá, hogy a jövőben könnyen ez a hatalmas költségvetési deficit okozhatja a legnagyobb nemzetbiztonsági veszélyt az USA számára [10].

Az új stratégia elismeri, hogy az USA nemzetközi befolyása ugyan meggyengült, de kijelenti, hogy továbbra is a legerősebb és legfontosabb hatalomnak tartja magát, és bármilyen nemzetközi változás továbbra is csak Amerika szerepével valósítható meg. Hilary Clinton külügyminiszter kiemelte, hazája „semmilyen sem gyengébb”, de az amerikai vezetőknek „más módon kell alkalmazniuk a rendelkezésükre álló erőforrásokat” [10]. Ez annyit jelent, hogy a korábbi közvetlen erő gyakorlása helyett az új kormányzat új vizekre evezve, közvetett erőt kíván gyakorolni.

Összességében a nemzetbiztonsági stratégia üzenete, hogy az Egyesült Államok jelenleg nem képes egyedül felvenni a „harcot” a globális kihívásokkal szemben, ezért nyitott a dialógusra. A váltás legfőbb oka a belső gazdasági nehézségek, melyek nem teszik lehetővé jövőbeni aktív külpolitika felvállalását, helyette marad a nemzetközi együttműködés lehetősége.

Kína, mint lehetséges új pénzügyi erőcentrum

A tartós válság, majd az azt követő recesszió elhúzódása jelentősen átrajzolhatja a világ pénzügyi térképét. Kína potenciálisan rendelkezik a megfelelő gazdasági erővel⁹ ahhoz, hogy középtávon pénzügyi erőcentrummá váljon, de ehhez exportpiacainak újraindítása szükséges, amely a válság miatt egyelőre nehézkes. Az alacsony fogyasztási ráta miatt a belső kereslet önmagában nem elegendő,¹⁰ ezért Kínának is jelentős állami gazdaságélénkítésre és költségvetési ösztönző csomagok bevezetésére van szüksége. Ennek következtében a korábban megszokott 10 százalékos feletti éves gazdasági növekedés a felére csökkenhet, de jelen helyzetben ez is képes biztosítani a fejlett országok gazdaságaiban a növekvő térnyerést, valamint az azokhoz való közeledést. A kínai pénzügyi piac jellemzője, hogy működésükben az állam korlátozó szerepe meghatározó, valamint a fejlett országokhoz képest sokkal fejletlenebbek és korszerűtlenebbek is. Sok elemző szerint ez lehet a korlátja Kína globális előretörésének, viszont nem hunyhatunk szemt az azon tény felett, hogy éppen a kritizált erős állami ellenőrzés miatt tudott egészséges maradni a kínai pénzügyi rendszer a gazdasági válság közepette is [11].

A világgazdaság három erőcentrumának¹¹ egyik meghatározó tagja, az Amerikai Egyesült Államok által az elmúlt években folyamatosan felhalmozott hatalmas folyófizetésimérleg-hiány és az ehhez szorosan kapcsolódó 2007-ben kirobbant válság, a világ korábbi USA-központú rendszerét megroppantotta, melynek eredményeként egy új egyensúly kialakulásának keretei és központjai kezdenek kirajzolódni a közel jövőben [12]. A világgazdaság erőcentrumainak hatalmi átrendeződésében Ázsia előretörése prognosztizálható, melyben Japán gazdasági vezető szerepének lassú visszaszorulása mellett, Kína nagyhatalommá válása lesz megfi-

9 Kína gazdasági növekedésének üteme huzamosabb ideje többnyire kétszámjegyű, hatalmas a folyófizetésimérleg-többlete, valamint a világ legnagyobb jegybanki dollár valutatartalékaival rendelkezik.

10 Hiába adja Kína a világ népességének negyedét, ha ugyanakkor a világ szegényeinek jelentős része is itt él.

11 Triád: Amerikai Egyesült Államok, Európai Unió és Japán.

gyelhető.¹² A világ így újra három-pólusúvá válhat, melyben Ázsia növekedési pályára áll, és a pénzügyi rendszer legfőbb finanszírozója lehet.

A hatalmas devizatartalékkal rendelkező országok a jövőben kockázataik csökkentése érdekében feltehetően egyre inkább diverzifikálják portfóliójukat, így nem csak amerikai instrumentumokat vásárolnak majd, hanem alternatív megoldásokat is előnyben fognak részesíteni, gyengítve ezzel a dollár értékét. Új kulcsvaluták kerülhetnek előtérbe, mint az euró,¹³ vagy az új kihívó a kínai jüan, melyek közös jellemzője – a globális megtakarítási hajlandóság csökkenése mellett – az lesz, hogy már nem az USA felé fognak áramolni, hanem a többpólusúvá váló világgazdaság új pénzügyi centrumai felé.

Az, hogy a világgazdaságban eddig viszonylagos nyugalom volt tapasztalható, köszönhető annak a ténynek, hogy az amerikai fizetésimérleg-hiányának külső finanszírozhatósága megoldott volt. Az elmúlt évek alatt Ázsia, azon belül elsősorban Kína, és más nyugati hitelező országok is aktívan hozzájárultak a globális egyensúlyhiány fenntartásához, konzerválásához.¹⁴ Az így kialakult finanszírozási függőség természetesen nem volt ok nélküli, mivel Kína így tudta saját nemzeti valutáját, a jüant, mesterségesen 30–40 százalékkal alulértékelni a dollárral szemben.¹⁵ Mindezek alapján nem várható Kína hirtelen kivonulása az amerikai pénz- és tőkepiacokról, de nagyon sok jövőbeni esemény attól függ, hogy Kína hogyan lép. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a jövőben Kína mutatja meg az irányt, Amerika pedig a kegyeiért fog „harcolni” [12].

Az erőviszonyok megváltozásának általános hatása az Európai Unióra

Néhány évtizeddel ezelőtt még valamennyi meghatározó nemzetközi szervezetben az európai és észak-amerikai érdekek érvényesültek. Napjainkban azonban Európának fel kell készülnie arra, hogy a fokozódó kínai–amerikai egymásrautaltság következtében, a jövőbeni politikai és gazdasági döntések Washington és Peking alkupozíciójának eredményeként fognak létrejönni, melybe az Unió egyre kevésbé lesz képes beleszólni, és sokszor már csak utólag, a kettejük között létrejött megállapodásokról értesül. Ennek elkerülése érdekében az új Európai Külügyi Szolgálat nem halogathatja tovább az egységes Kína politika kialakítását és annak elfogadását, vala-

12 Az ezredfordulót követően Japánt leelőzve Kína vált az USA legnagyobb hitelezőjévé.

13 Az euró jelenleg a második legfontosabb tartalékvaluta a dollár mögött. Nagyságát tekintve a negyedét adja a világ tartalékvalutáinak, de a dollárral együtt a súlya 90 százalékos, és minden harmadik ország euróhoz, vagy eurót tartalmazó valutakosárhoz köti valutája árfolyamát [13].

14 Kínában a megtakarítások 2005-re már elérték a GDP 50 százalékát, de a többi feltörekvő piacon is 30 százalék feletti az arányuk. Mindebből az a paradoxon állt elő, hogy a fejlődő, illetve a feltörekvő országok piaci a fejlett nyugati gazdaságok – mindenekelőtt a legkisebb megtakarítási hajlandóságot mutató Egyesült Államok – nettó hitelezőivé váltak.

15 Amerika álláspontja szerint a jüan mesterségesen alacsonyan tartott árfolyama tisztességtelen kereskedelmi és munkaerőpiaci előnyökhöz juttatja Kínát, melynek eredményeként a távol-keleti ország óriási kereskedelmi többletet halmozott fel. Részen az amerikai nyomásgyakorlásra, részen pedig a pozitív globális gazdasági tendenciák hatására 2010. június 19-i közleményében a Kínai Központi Bank bejelentette, hogy rugalmasabb árfolyampolitikát vezet be, a valutareform keretein belül lazítani fogják a jüan dollárhoz kötését [14].

mint az uniós vezetőknek támogatni kell azon törekvéseket, amelyek a multilateralizmust és a nemzetközi szabályozások erősítését szolgálják.

A pekingi vezetés az egészséges és erős gazdaságra alapozza a fejlődést. A gyorsan növekvő kínai gazdaság sokkal jobb fiskális helyzetben van az európai országoknál, ezért a gazdasági válság idején is sokkal több mozgásterük maradt az élénkítő beavatkozásokhoz. Ma Kína rendelkezik a világ legnagyobb valutatartalékával,¹⁶ amely révén az egyik legfontosabb tőkeexportőrré vált. Az ázsiai ország büszke, és még sokáig szeretné megtartani az elmúlt évtizedekben elért teljesítményét, ezért nem érdeke a politikailag egységes unió létrejötte, mint egy potenciális riválisként fellépő nagyhatalom megszilárdulásának elősegítése. Külpolitikája az unió irányába egyértelműen érdekközpontú, mely alapján az egységes uniós partner-kapcsolatok kiépítése helyett a bilaterális kapcsolatok fejlesztését részesíti előnyben az egyes uniós tagállamokkal, gyengítve ezzel is az egységes uniós szerepkört.

A válságban meggyengült uniós országok így egyre kiszolgáltatottabbá, potenciális célponttá válhatnak. Ennek megakadályozása érdekében meg kell keresni, és profitalni kell azokból a projektekből, ahol Európa és Ázsia egymás hasznára válhat. Ilyen lehet például az energiatakarékossági és ezekhez kapcsolódó környezetvédelmi projektek, a dömpingvadás és protekcionizmus okozta gazdasági és politikai viták tisztázása, valamint Kína törekvése a szabadpiac kiépítése felé. Ezek nemcsak kölcsönös érdekek, hanem nagyon szigorú kötelezettségek is Peking számára. A kínai kormány a WTO csatlakozáskor vállalta, hogy 2016-ra megszerzi a piacgazdaság minősítést. Az EU-nak mindenképp ajánlatos segíteni Kínának abban, hogy be tudja tartani ezt a határidőt. Ennek a szellemnek a jegyében Európának új programra lesz szüksége Kínával szemben, amely csak akkor lehet sikeres, ha ebben az új, egységes stratégiai partnerség eszméi megtalálhatóak lesznek. A jövőben az akadályokat nem bővíteni, hanem éppen ellenkezőleg felszámolni kell, mégpedig kölcsönösen. Arra kell törekedni, hogy az európai gazdasági, innovációs és technológiai potenciál megjelenjen az ázsiai régióban, és ott az új, információs alapú fejlett társadalmak előfutára legyen. Elő kell segíteni az európai multinacionális vállalatok mellett a kis- és középvállalkozások (KKV) versenyképes megjelenését is az ázsiai piacokon, és növelni kell az oda irányuló exportot. A nagy távolság okozta többletköltség, valamint az ázsiai országokban rendelkezésre álló olcsómunkaerő állomány olyan verseny előnyt biztosít Kínának Európával szemben, amit csak a fejlett technológiájú, magas hozzáadott szellemi értéket képviselő termékekkel és szolgáltatásokkal lehet sikeresen ellensúlyozni.

Az Európai Uniónak a közeli jövőben a legfontosabb törekvésének abban kell megnyilvánulnia, hogy megtanuljon, és képes legyen térben és időben egységes, és ugyanakkor helyes válaszokat adni a globális áttrendeződésekre. Magyarországnak is fel kell ismernie, hogy Kína napjainkra egyértelműen megkerülhetetlen gazdasági hatalommá nőtte ki magát, ezért a kétoldalú kapcsolatok minél hatékonyabb kialakítása szükséges vele. Lehetőségeinket segíti, hogy Kína európai jelenlétének fokozása érdekében hazánkat egyfajta „hídnak”, azaz regionális központként aposztrofálja, köszönhetően kedvező földrajzi helyzetünknek [15].

16 2009-ben Kína a világon egyedülálló módon 2450 milliárd dolláros tartalékkal rendelkezett.

A mostani válság bebizonyította, hogy egy határokon átnyúló intézmény rendszer bukása a nemzeti határokat és régiókat átlépve jelentős következményekkel járhat az egész világ pénzügyi stabilitására. Továbbá beigazolódni látszik, hogy Amerika által hosszú éveken „mesterségesen” fenntartott kapitalizmusnak most vége szakadhat.

Be kell látni, hogy a globalizációnak mindig is lesznek és vannak vesztesei, de győztesei is. A globalizáció nem válogat, nem csak a fejlődő országok pénzügyi rendszerét sodorhatja válságba, hanem a fejlett országokét is. Az, hogy ki meddig tud a nemzetközi porondon maradni és megfelelő erőt kovácsolni eme új „kihívással”, az a geopolitikai adottságok mellett az országok vezetőinek felkészült és tudatosan kialakított gazdasági és politikai döntései határozzák majd meg.

Ahhoz, hogy Amerika továbbra is meghatározó szerepet játsszon a nemzetközi pénzügyi életben, a jövőben erős pénzügyi szabályozásra van szüksége, mellyel képes biztosítani a tőkepiacok iránti bizalmat és megőrizni a pénzügyi rendszer integritását. Az erős állami tőkekontroll – mely meghatározó lehet a pénzügyi válságok idején – mellett a versenyképesség szempontjából ugyancsak fontos a piac teljes liberalizációja. Ennek a mezsgyéjén kell haladni a siker érdekében az USA-nak is. Ezen kívül a jövőben az egyensúlytalanságok kiküszöbölése érdekében ajánlott a világ pénzei közötti árfolyam mechanizmus megújítása, a nemzetközi pénzügyi intézmények – elsősorban a Nemzetközi Valutaalap, az IMF és a G20 – megerősítése és a globális pénzügyi irányítás kialakítása is [16].

A globális gazdasági világválság kirobbanásával lezárult egy látszólag stabilnak nevezhető korszak, amely az Egyesült Államok dominanciáján és a dollár, mint meghatározó valuta szerepén alapult [17]. A reális forgatókönyv alapján az látszik kirajzolódni, hogy az USA rövidtávú dominanciája ugyan megmarad, de befolyása jelentősen csökken, melynek eredményeként a világ többpólusúvá válik. Mindezek ellenére az elkövetkezendő időszak eseményeit az ismeretlentől való fenntartások és a bizonytalanság fogja feltehetően meghatározni. Helyzetünket tovább nehezíti, hogy döntéseinket még mindig hiányos információk alapján vagyunk kénytelenek meghozni, és egyre korlátozottabb mértékben állnak rendelkezésünkre a szabályozási és ellenőrzési mechanizmusok, amelyek tovább növelik a biztonságpolitikai kockázatot. *A jövő egyre inkább a kiszámíthatatlanság felé halad*, már nem a folyamatosság és a korábban bevált sablonok jellemzik, egyre nehezebb bármilyen forgatókönyvet felvázolni. Függni az ismeretlentől pedig nem jó...

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Greenspan: Economy in 'once-in-a-century' crisis, In an interview Sunday, the former Federal Reserve chairman said that more financial firms will fail and that housing won't stabilize until 2009., September 14, 2008.
<http://money.cnn.com/2008/09/14/news/economy/greenspan/> (letöltés: 2010. június 20.)
- [2] Hegedűs Péter – Szabó Zoltán: A nagy gazdasági válságok kultúrtörténete, 2008. szeptember 27.
http://www.kisalfold.hu/szieszta/a_nagy_gazdasagi_valsakok_kulturtortenete/2071965/
(letöltés: 2010. június 20.)
- [3] Csáki György – Farkas Péter: A globalizáció és hatásai – Európai válaszok, In: Andor László: Globalizmus és Amerikanizmus, Napvilág Kiadó, Budapest, 2008, 81–82. p. ISBN 978 963 9697 00 3

- [4] Erdei Tamás: Az amerikai jelzálogpiaci hitelválság kialakulása, hatása és várható következményei a nemzetközi tőkepiacokra, 4. p.
<http://gazdalkodjokosan.files.wordpress.com/2009/07/penzugyivalsag.pdf>
(letöltés: 2010. június 22.)
- [5] The United States National Security Strategy, May 2010,
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
(letöltve: 2010. június 29.)
- [6] Marján Attila – Obama új nemzetbiztonsági stratégiája, 2010. május 29.
http://geopoly.blog.hu/2010/05/29/obama_uj_nemzetbiztonsagi_strategiaja (letöltés: 2010. június 25.)
- [7] Az USA védelmi kiadásai meghaladják az ezermilliárd dollárt, 2009. december 22.
<http://www.mri-kossuth.hu/hirek/kulhon-091219-091219/-az-usa-vedelmi-kiadasai-meghaladjak-az-ezermilliard-dollar.html>, (letöltés: 2010. június 20.)
- [8] <http://hu.wikipedia.org/wiki/G20>, (letöltés: 2010. június 22.)
- [9] http://hu.wikipedia.org/wiki/Egyes%C3%BClt_Nemzetek_Szervezete(letöltés: 2010. június 22.)
- [10] Obama stratégiája: új irány? 2010. május 28. <http://htka.hu/2010/05/28/obama-strategiaja-uj-irany/>,
(letöltés: 2010. június 22.)
- [11] Marján Attila: Európa sorsa – Az öreg hölgy és a bika, HVG Kiadói Zrt., Budapest, 2007, ISBN 978 963 96 8614 4
- [12] Gál Zoltán: Pénzügyi piacok a globális térben – A válság szabdalta pénzügyi tér, Akadémia Kiadó, Budapest, 2010, 189–215. p., 652–714. p. ISBN 978 963 05 8820 1
- [13] Farell, Diana – Lund, Susan: Putting China’s Capital to Work, McKinsey Global Institute, Far Eastern Economic Review, 2006 May 1., 5–10. p.
- [14] Mészáros Tamás: A kínai árfolyamreform titkai – Felértékelődhet a júan, 2010. június 27.,
http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2010/06/27/a_kinai_arfolyamreform_titkai&s=rk
(letöltve: 2010. június 29.)
- [15] Inotai András – Juhász Ottó: A változó Kína, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009, 245. p., ISBN 978 963 05 8685 6
- [16] Skidelsky, Robert – Joshi, Vijay: A dangerous free-for-all, Guardian, 2008, November 11, 30 p.
- [17] Soros György: A 2008-as hitelválság és következményei – A pénzügyi piacok új paradigmája, Scolar Kiadó, Budapest, 2008, 200. p., ISBN 978 963 244 062 0

RENDVÉDELEM

Lipics László

A vízumpolitika hatása az integrált határbiztonsági rendszerre

A szerző a cikkben bemutatja az európai vízumpolitika történetét és helyét a közösségi politikákban. Rámutat a közös vízumpolitika legnagyobb problémájára, mely a hozzáférés lehetőségében mutatkozik. A cikk második részében ismerteti a vízumpolitikában várható változásokat. A téma kereteit bővítve a szerző az interneten megtalálható másik cikkében bemutatja, hogy az Európai Unió Tanácsa által elfogadott Stockholmi Programból mely elemek érintik a Hágai Programmal létrehozott integrált határbiztonsági rendszert.

Cikkem aktualitása kettős: egyrészt 2009. december 19-től három balkáni ország (Macedónia, Szerbia, Montenegró) állampolgárai vízummentesen utazhatnak az Európai Unió tagállamaiba. A november végi döntésről az újságok azonnal hírt adtak, azonban hivatalos formátumban csak december közepén, a hatálybalépés előtti napon jelent meg.[1] Természetesen az újságok arról kevesebb szót ejtettek, hogy csak új típusú, úgynevezett biometrikus útlevél¹ birtokában lehet vízummentesen belépni az Európai Unió, illetve a schengeni térség területére. Másrészt immár hatályos, de még nem kerül teljes körűen alkalmazásra az új vízumkódex [2], mely jó néhány változást hozott a vízumokkal kapcsolatban. Kiemelném az átutazó, más néven a tranzitvízum megszüntetését.

Az Európai Unió régóta hangsúlyozza, hogy terjeszkedése, bővítése nem áll meg, csak lelassult. Ezt erősítette meg az EU Bizottsága 2008-ban, amikor a Nyugat-Balkánt ajánlotta az Európai Parlament és Tanács figyelmébe.² A bővítési folyamat sakkjátszma szerűen zajlik, melyben az egyik lépés a vízummentesség bevezetése.

1 Biometrikus útlevél: biometrikus azonosítót tartalmazó tároló elemmel ellátott útlevél. A tároló elem tartalmazza az elsődleges (tulajdonos családi és utóneve, születési helye, ideje, neme, állampolgársága, arcképmása és aláírása; az útlevél típusa, száma, útlevél kiállításának kelte, érvényességi ideje, a kiadó állam kódja, a kiállító hatóság neve; az állampolgár és az útlevél azonosítását lehetővé tevő, gépi olvasásra alkalmas adatsor) és másodlagos (ujjlenyomat) azonosítókat. [A dőlt betűvel jelletteket ismeri el a tagállamok által kiállított útlevelek és úti okmányok biztonsági jellemzőire és biometrikus elemeire vonatkozó előírásokról szóló 2252/2004/EK Tanácsi rendelet (2004. december 13.) biometrikus azonosítónak]

2 Nyugat-Balkán: az európai perspektíva erősítése (a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak) Brüsszel, 5.3.2008 COM(2008) 127 végleges

Hipotézisem az, hogy az EU vízumpolitikája nagy hatással van az integrált határbiztonsági rendszer többi elemére. E mondatomból nyilván a nem szakemberek számára is kiderül, hogy a vízumpolitika is a határbiztonsági rendszer egy egysége. A vízumpolitika szorosan összefügg a migrációs- és menekültpolitikával is, azonban a cikkben ezekről nem teszek említést.

A vízumpolitika az Európai Unió jogrendszerében

1985. június 14-én Schengenben egyezményt³ kötött öt Európai Uniós tagország: „A határellenőrzésnek a közös határokon történő fokozatos megszüntetéséről”. Ezzel az egyezménnyel a hosszú távú intézkedések között a közös határok (belső határ) lebontásával együtt járó biztonsági intézkedéseket segítő programot határoztak meg. A szerződésnek a hosszú távú intézkedései rögzítették a belső határokon foganatosított határellenőrzések végleges lebontásával járó, biztonsági deficitet kiegyenlítő (kompenzációs) intézkedések végrehajtását szolgáló programot, mely biztosítja, hogy a belső határokon az ellenőrzést teljesen meg lehessen szüntetni. Bármilyen hihetetlen is ez a szerződés az alapja az Európai Unió vízumpolitikájának, ugyanis az egyezményben foglalt hosszú távú intézkedések teljesítésére 1990. június 19-én megkötötték a Schengeni Végrehajtási Egyezményt (SVE).⁴ A megállapodás egy teljes fejezetet szentel a vízumoknak és kijelenti: „A Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy közös politikát folytatnak a személyforgalom, és különösen a vízumrendszer tekintetében. Evégett kölcsönösen segítenek egymásnak. A Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy közös egyetértéssel folytatják vízumpolitikájuk összehangolását.”

A szerződés pontosan meghatározza a végrehajtás módozatait. Ezt határozatban⁵ tette közzé, amelynek mellékleteiből megtudható, hogy mely államok polgáraira terjed ki avízumkötelezettség, mely diplomata-, hivatali és szolgálati útlevéllel lehet vízummentesen beutazni és mely ország állampolgárainak kell repülőtéri tranzitvízumot vásárolniuk átutazásukhoz.

Az Amszterdami Szerződéssel, mely az európai integráció továbbmélyítését szolgálta a schengeni joganyag beépült az Unió jogrendjébe. Közösségi politikává vált a vízumpolitika, a menekültügy, az EU külső határainak ellenőrzése, a bevándorlás és az együttműködés polgári jogi kérdésekben.

Az hogy uniós politikák körében a vízumok kérdése hova tartozik, folyamatosan a nagy szerződésekkel változott. A vízumpolitikát a bel- és igazságügyi együttműködés körébe szokás sorolni, melyről eredetileg a Római Szerződés nem rendelkezett. Az 1992-ben aláírt Maastrichti Szerződés intézményesítette ezt a kormányközi szintű

3 Egyezmény a Benelux Gazdasági Unió tagállamainak kormánya, a Német Szövetségi Köztársaság kormánya és a Francia Köztársaság kormánya között a határokon történő ellenőrzések fokozatos megszüntetéséről

4 Megállapodás a Benelux Gazdasági Unió tagállamainak kormánya, a Német Szövetségi Köztársaság kormánya és a Francia Köztársaság kormánya között a határokon történő ellenőrzések fokozatos megszüntetése tárgyában 1985. június 14-én létrejött Schengeni Egyezmény végrehajtásáról

5 A Végrehajtó Bizottság határozata (1999. április 28.) A közös kézikönyv és a közös konzuli utasítás végleges változatáról (SCH/COM-EX (99) 13) 2000.9.22. Az európai közösségek hivatalos lapja L 239/317

együttműködést, amely az Amszterdami Szerződés hatálybalépéséig az EU harmadik pillérét jelentette. A harmadik pillér a tagállamok együttműködését kilenc területen határozta meg, azonban nevesítve egyik címben sem volt. Az Amszterdami Szerződés hatálybalépése után átkerült az I. pillérbe, a IV. címébe nevesítve (Vízumok, menekültügy, bevándorlás és a személyek szabad mozgása, polgári jogi együttműködés), ezzel együtt a III pillér is új nevet kapott (Rendőri és büntető igazságügyi együttműködés). A Lisszaboni Szerződés (vagy egyes források szerint Alkotmány) alapján módosított Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés [3] általános rendelkezéseiben olvasható, hogy az Unió és a tagállamok között a megosztott hatáskörök milyen területeken alkalmazandók:

- a) belső piac,
- b) a szociálpolitikának az e szerződésben meghatározott vonatkozásai,
- c) gazdasági, társadalmi és területi kohézió,
- d) mezőgazdaság és halászat, kivéve a tengeri biológiai erőforrások megőrzését,
- e) környezetvédelem,
- f) fogyasztóvédelem,
- g) közlekedés,
- h) transzeurópai hálózatok,
- i) energiaügy,
- j) a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség,
- k) a közegészségügy terén jelentkező közös biztonsági kockázatok.

A Szerződés V. Címe lett „A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség”, olyan részletes szabályozással (a korábbi I. és III. pilléres területeket is tartalmazza), mely alapján kijelenthető, hogy a Maastrichti Szerződéssel létrejött pilléres szerkezet megszűnt. Ezen belül a 2. fejezet a határok ellenőrzésével, a menekültüggyel és a bevándorlással kapcsolatos politikák cím alatt található meg a vízumpolitika.

A szövegben foglaltak alapján az Európai Unió olyan politikát alakít ki, melynek célja a belső határok szabad átlépése, a külső határokon a személyek megbízható ellenőrzése és egyben integrált határőrizeti rendszer bevezetése. Az Unió által meghatározott célok eléréséhez az Európai Parlamentet és a Tanácsot hatalmazza fel rendszer jogalkotási eljárásra a következőkre vonatkozóan:

- a) *a vízumokra és az egyéb rövid távú tartózkodásra jogosító tartózkodási engedélyekre vonatkozó közös politika,*
- b) azok az ellenőrzések, amelyeknek a külső határokat átlépő személyeket alá kell vetni,
- c) azok a feltételek, amely mellett harmadik országok állampolgárai rövid ideig szabadon mozoghatnak az Unión belül,
- d) a külső határok integrált határőrizeti rendszerének fokozatos bevezetéséhez szükséges valamennyi intézkedés,
- e) a személyek – állampolgárságtól független – mentessége mindenfajta ellenőrzés alól a belső határok átlépésekor.

Amennyiben lineárisan szeretnénk leírni a vízumpolitika helyét, akkor a következőképp nézne az ki. A Bel- és Igazságügyi Tanács alatt ténykedik az Állandó képviselők bizottsága (COREPER). Ennek albizottságaként működik a Bevándorlás, Határok, Menekültügy Stratégiai Bizottság (SCIFA). E bizottságban egyébként részt vesznek a

nem uniós Norvégia, Izland és Svájc is, mint a Schengeni Végrehajtási Egyezmény tagállamai, azonban az Európai Unió vízümpolitikájába, miként a bizottság egyik feladatkörébe nincs beleszólásuk.

Azonban a közösségi vízümpolitikának vannak hiányosságai is, melyre Jana Gašparovičová és Robert Odler mutat rá cikkében [4]: „...a jelenlegi vízümpolitika differenciálatlan hozzáférést jelent. Míg harmadik államok sorával születtek vízümpigénylést könnyítő megállapodások, addig a közösségi vízümpolitika csak az általános vízümpkötelezettség vagy a vízümpmentesség megoldását kínálja a harmadik államok állampolgárai számára. A biztonság szempontjából, a harmadik államokból érkező, vízümpmentességet élvező személyek nem vethetők semmiféle előzetes határellenőrzés alá, mielőtt a határhoz érkeznének.”

Az, hogy az Európai Unió mely országokkal szemben ír elő vízümpkötelezettséget, egy tanácsi rendeletben⁶ található. A külső határokon⁷ dolgozó határforgalom ellenőrzést végző tisztviselők (rendőrök, határőrök, vámőrök) dolga eldönteni, hogy mely személyt engedik be az Európai Unióba. Ehhez tudniuk kell, hogy valóban mely országok tartoznak a rendelet hatálya alá. Ez abból a szempontból nehézkes, hogy a módosításokat ritkán foglalják egységes szerkezetbe, legutóbb majdnem három éve, tehát keresni kell, ha ritkán látott ország állampolgára jelentkezik határátlépésre. (A vízümpkötelezettség megállapításán kívül ilyen esetben az úti okmány eredetiségének megállapítása is nehézségekbe ütközik, de ez nem a cikk témája.)

A rendelet alapján az Európai Unió a harmadik országokat⁸ két nagy csoportba osztja. Egyrészt azon országok állampolgárai, akik a tagállamok külső határainak átlépésekor minden esetben vízümpkötelezettség alá esnek, másik csoport, akiknek tartózkodása 90 napig vízümpmentes, amennyiben nem jövedelemszerzési célból történik. Ezen szabályozás elsősorban a magánútlevelek birtokosaira vonatkozik, hiszen a rendelet is megengedi és a tagállamok élnek is az előírt vízümpkötelezettség alóli felmentési lehetőséggel. E körbe elsősorban a diplomata, szolgálati és egyéb hivatali útlevelek, valamint kormányközi nemzetközi szervezetek által tisztviselőik részére kiállított útlevelek birtokosai tartoznak, de az átutazó, rövid ideig az unióban tartózkodó személyek, úgymint repülőgépek és hajók személyzete is érintettek.

6 A Tanács 539/2001/EK rendelete (2001. március 15.) a külső határok átlépésekor vízümpkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról

7 külső határok [az Európai Parlament és a Tanács 562/2006/EK rendelete (2006. március 15.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok közösségi kódexének (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) létrehozásáról 2. cikk 2. alapján]: a tagállamok szárazföldi határai, beleértve az álló- vagy folyóvizeken áthaladó határokat, tengeri határokat és repülőtereket, folyami, tengeri és tavi kikötőket, amennyiben ezek nem belső határok. Belső határ: a tagállamok közös szárazföldi határai, beleértve az álló- vagy folyóvizeken áthaladó határokat is, továbbá a tagállamok belső légi járatok indítására és fogadására szolgáló repülőterei és tengeri, folyami és tavi kikötői, amelyek rendszeres kompjárat céljára szolgálnak.

8 „Harmadik országbeli állampolgár” minden olyan személy, aki nem uniós állampolgár. Uniós polgár mindenki, aki a tagállamok valamelyikének állampolgára. Az uniós polgárság kiegészíti, és nem helyettesíti a nemzeti állampolgárságot. Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 115/13 2008.5.9. cikkely

A vízumkötelezett harmadik országok diplomata és szolgálati útlevelek birtokosai azonban egészen a közelmúltig is még a Schengeni Végrehajtó Bizottság által felállított Közös Konzuli Utasításból tudhatják meg, hogy mely uniós államba kell vízumot beszerezniük beutazásukhoz. Ezen is változtat az új vízumkódex, hiszen határon kívül helyezi azt.

Az integrált határbiztonsági rendszer

A schengeni folyamatba illik az integrált határbiztonsági rendszer megjelenése az Európai Unió politikájában. 2002-ben az eltelt időszak tapasztalatai alapján a Schengeni Megállapodás Végrehajtását Értékelő Munkacsoport állította össze az ajánlások és az élenjáró gyakorlat katalógusát. A katalógus által felvázolt integrált határbiztonsági modell négy, egymást kiegészítő szintet fog át.

Az átfogó határmodell a belső biztonság megőrzésének és mindenekelőtt az illegális migráció megakadályozásának fontos eszköze. Az Európai Közösség – a Hágai Programnak⁹ megfelelő – az integrált határbiztonsági modell (Integrált határmenedzsment (IBM – Integrated Border Management)) elfogadásával a közösségi határrendészetet egy teljesen új határellenőrzési politikát hozott létre. Ezzel egy egységes fogalomrendszert, egységes gondolkodásmódot hozhatott létre.

Az új magyar határőrizeti rendszer kialakításának szükségességét Kiss Lajos tudományos pályázati anyagában [5] tárgyalta, ugyanakkor a magyar integrált határbiztonsági rendszer kialakítása még elég korán, az Európai Unióhoz való csatlakozásra felkészüléskor megtörtént, elfogadva a közösségi határbiztonsági politikát, melynek kialakítására programot¹⁰ alkotott, ezzel deklarálva szándékait. A magyar rendszer felosztása az eredeti négyes tagoltságon túl több kisebb részre lett osztva. Mindkettőt másik cikkemben részletesen ismertettem.[6] Amint a bevezetőmben már utaltam rá a vízumpolitika deklaráltnak is megjelenik az integrált határbiztonsági rendszer részeként egy jogforrásban.¹¹ Azonban meg kell jegyezni, hogy a felsorolt egyes elemek önállóan nem működnek, azaz nem képesek megakadályozni az illegális migrációt, csak egymásra épülve, egymásra hatva tudják a kívánt célt, a szabálytalan bevándorlás megakadályozását elérni.

A vízummentesség három fontos tényezője az illegális bevándorlással szembeni fellépés lehetőségeinek számbavétele, az Európai Unió közbiztonsági megfontolásai, valamint az Unió és az adott ország, illetve régió nemzetközi kapcsolatai. Ugyanakkor el kell ismerni, hogy a vízumpolitikának kettős természete van. Ez abban rejlik, hogy célkitűzései között egyszerre szerepel az illegális bevándorlás és bűnözés (pél-

9 2004 novemberében fogadta el az Európai Tanács a Hágai Program nevet viselő dokumentumot, amely öt évre tíz prioritást határoz meg a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megerősítése céljából

10 Az Európai Unióhoz történő csatlakozással összefüggésben az egységes határellenőrzési rendszer megvalósításáról szóló 2013/2001. (I.17.) Kormányhatározat

11 21/2008. (OT 11.) ORFK utasítás az illegális migrációval összefüggő jogsértések kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására, 2. sz. melléklet Az integrált határbiztonsági rendszer és a Magyar Köztársaság viszonya

dául embercsempészet, illegális munkavállalás, szervezett bűnözés) elleni küzdelem, illetve a törvényes határátkelés előmozdítása.¹² Ezek a vízümpolitikán keresztül mind megjelennek az integrált határbiztonsági rendszerben és viszont, azaz a határbiztonsági rendszer működését is figyelembe veszik a vízümpolitika alakításakor.

Milyen változások várhatók a vízümpolitikában? A balkáni államok Európai Unió integrációjának elősegítésében élen jár Magyarország, nem utolsó sorban mivel egyfajta geostratégiai elemként gondolhatnak a külügyek tekintetében a térségre. Ennek lehetőségét már több kutatóintézet 2006 óta vizsgálja, és a közelmúltban megjelent kutatási eredményekről szóló összefoglaló [7] alapján 2011-re valószínűsítik az analízisek végét. A készült dokumentum következtetései közt szerepel, hogy megalapozott és célszerű a régió valamennyi állama euro-atlanti integrációjának preferenciák nélküli, folyamatos támogatása. Ahogy azt a cikkem elején már említettem az integráció egyik lépése a vízümkönnyítés, vagy jelen esetben a vízümmentességről szóló döntés.

A nyugat-balkáni országok közül a tárgyalásokat megkezdett Albánia és Bosznia-Hercegovina valószínűleg még 2010-ben csatlakozhat az előző három államhoz. Ugyanakkor Koszovó jövőbeni vízümstátusza kétséges. Albánia, Macedónia és Szerbia határán fekszik, közel Bosznia-Hercegovinához. A felsorolt országok mindegyike azért kapott vízümmentességet állampolgárai számára, mert elindultak az integrációs úton. Amennyiben Koszovó a felsorolt országok uniós csatlakozásáig nem kap vízümmentességet¹³, polgárai be lesznek zárva egy alig működő államú, nagy munkanélküliségű országba.

A Stockholmi Program [8] ugyan hangsúlyozza, hogy a Vízümkódex hatályba lépése, valamint a vízüminformációs rendszer¹⁴ fokozatos kiépítése fokozottabb összhangot és hatékonyságot tesz lehetővé a biztonság terén, továbbá elismeri, hogy a vízümpolitika komoly hatást gyakorol az Unió külső politikáira. Emiatt a belső és külső politika különféle prioritásait szem előtt tartó átfogó elképzelés részévé kell tenni a vízümpolitikát. A svéd elnökség által kidolgozott stratégiában – a liberalizmus szem előtt tartásával – lefektetésre került az is, hogy elő kell segíteni új vízümkönnyítési megállapodások megkötését. Ennek feltétele, hogy párhuzamosan biometrikus útlevelek álljanak rendelkezésre, és a vízümkönnyítési tárgyalásoknak az illegálisan tartózkodó személyek visszafogadására is ki kell terjedniük.

Az új biztonsági stratégia egyben választ ad Jana Gašparovičováéknak (ld. A vízümpolitika az Európai Unió jogrendszerében című fejezet), mikor arról értekezik, hogy az állampolgársággal kapcsolatos feltételezett kockázatok helyett egyre inkább az egyéni kockázat értékelésén kell alapulnia a vízüm kiállításának, azaz

12 Nyilvános meghallgatás programja az új Közösségi Vízümkódexről 2007. február 28., szerda (OJ)654298HU.doc PE 384.593v02-00) 2–3.o. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/oj/654/654298/654298hu.pdf 2010. január 3-i letöltés

13 Vízümkötelezettségük abból következik, hogy nem minden uniós tagállam ismerte el, ld.: A Tanács 1244/2009/EK rendelete (2009. november 30.) 1. cikk

14 Vízüminformációs Rendszer (VIS): vízümadatok tagállamok közötti cseréjét kezelő rendszer, amely az engedéllyel rendelkező nemzeti hatóságok számára lehetővé teszi a vízümadatok bevitelét és frissítését, valamint az adatok elektronikus úton való megtekintését [A Tanács határozata (2004. június 8.) a Vízüminformációs Rendszer létrehozásáról (VIS) (2004/512/EK) alapján]

olyan rendszerek bevezetése teszik kívánatossá, amelyekkel lehetővé válik a beutazni kívánó személyekre vonatkozó előzetes információgyűjtés.

A német belügyminisztérium a programmal kapcsolatban elismeri a vízumpolitika fontosságát, miszerint az szoros összefüggésben van a biztonsággal és a migrációs kérdésekkel. Ebben valósulhatnak meg a külügyi és az európai politikai célkitűzések (pl. a Nyugat-Balkán, az európai szomszédságpolitika és a keleti partnerség), melyeket egyben a vízumpolitika egyesít. [9] A vízumpolitikára valószínűleg hatással lehet a vízuminformációs rendszer működőképessé tétele, hiszen egy folyamatos adatgyűjtéssel, adatcserével megalapozhatja a Stockholmi Programnak megfelelően az egyes személyek, illetve a rendeleteknek megfelelően az egyes országok megbízhatóságát, azaz egyfajta visszacsatolást adhat. Ezen információs rendszernek a SISII programhoz hasonlóan a legnagyobb hátránya, hogy nem működőképes, azaz hiába van Tanácsi határozat¹⁵ a létrehozásáról, illetve a rendelet¹⁶ is hatályos, Bizottság nem határozta meg azt az időpontot mikortól léphet működésbe.

Az automatizált határellenőrzési rendszerek bevezetése is következményekkel járhat a vízumpolitikára. A korábbiakban halhattunk már automatizált kapukról, robot-repülőgépes, sőt műholdas határőrizeti eszközökről, azonban a Stockholmi Program a biometrikus azonosítókat emeli ki. Az ezekkel kapcsolatos tapasztalatokról a Frontex már készített elemzést [10], például az amszterdami repülőtéren a hibák száma mindössze 1,5%.

Az Unió vízumpolitikájába (és a bevándorlási politikájába) beilleszkedik az úgynevezett Kék Könyv [11], mely a magas szintű képzettséget igénylő hiányszakmákban elhelyezkedni kívánó harmadik országbeli személyek részére kínál könnyített munkavállalói vízumot, illetve tartózkodási engedélyt. A kérelmezés feltételei közt a legnehezebb teljesíteni a minimum egy évre szóló munkaszerződést vagy kötelező állásajánlatot a bruttó éves átlagbér másfélszeresét kitevő fizetéssel, de e mellett akadályozó tényező lehet a szabad kvóta (ha meghatároztak kvótát) megléte az országban. Amennyiben minden feltételnek megfelel az igénylő, akkor az egyesült államokbeli zöld kártyához hasonló kék kártyához juthat, mely 1–4 éves időszakra szól, garantálja a beutazást és a tartózkodást, és az első két évben: ajánlattevőnél dolgozhat, utána szabad munkavállalás valamennyi tagállam területén. Az irányelv szerint a jogrendbe való átültetés határideje 2011. június 19.

A cikkben bemutattam az Európai Unió vízumpolitikája rövid kialakulásának történetét, valamint helyét a jogrendben. Véleményem szerint a közösségi szintű vízumpolitika tág értelemben az egyik eszköze az EU biztonságpolitikai céltűzéseinek, amely szorosan kapcsolódik szomszédságpolitikájához és a külpolitikai, külgazdasági kapcsolatrendszerének építéséhez. Nem helytálló véleményem szerint a magyar stratégia [12] vízumpolitikára vonatkozó meghatározása, mely szerint „a vízumpolitika és a vízumkiadás a migrációs politika első elemét jelenti.” A Szerződés felépítése

15 A Tanács határozata (2004. június 8.) a Vízuminformációs Rendszer létrehozásáról (VIS) (2004/512/EK)

16 Az Európai Parlament és a Tanács 767/2008/EK rendelete (2008. július 9.) a vízuminformációs rendszerrel (VIS) és a rövid távú tartózkodásra jogosító vízumokra vonatkozó adatok tagállamok közötti cseréjéről (VIS-rendelet)

alapján továbbra is azt állítom, hogy a vízumpolitika szorosan összefügg a migrációs (bevándorlási-) és menekültpolitikával, de azokkal mellérendelt viszonyban van. Amennyiben alárendeltséget keresünk, akkor a vízumpolitika a határellenőrzési politika alá tartozik. A kormányhatározott idézett mondatának másik fele azonban igaz, a vízumkiadás a migrációs politika hatálya alá tartozik a szerződésben.

Az integrált határbiztonsági rendszer rövid bemutatásával a vízumpolitika ebben játszott szerepét ismertettem. Megállapítottam, hogy a rendszer egyes elemei önállóan nem alkalmasak az illegális migráció elleni fellépésre, sőt egymásra hatnak. A vízumpolitika jövőbeni változásaival kapcsolatban elmondtam, hogy a legnagyobb változást a Stockholmi Program liberális felfogása fogja jelenteni. Egyrészt szorgalmazza a vízumkönnyítési megállapodások kötését, másrészt az országok helyett az egyéni, egyedi kérelmek, illetve határátlépések kockázatértékelése felé tendálódik.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] A Tanács 1244/2009/EK rendelete (2009. november 30.) a külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról szóló 539/2001/EK rendelet módosításáról Az Európai Unió Hivatalos Lapja HL L 336/1 (2009. december 18.)
- [2] Az Európai Parlament és a Tanács 810/2009/EK rendelete (2009. július 13.) a Közösségi Vízumkódex létrehozásáról (vízumkódex)
- [3] Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (Egységes szövegbe foglalt változat) 2008.5.9. Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 115/47 Továbbiakban: Szerződés
- [4] Jana Gašparovičová – Robert Odler: Az Európai Unió külső határain folytatott határmenedzsment integrált stratégiájának kialakulása Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, 2008. 377–384.o.
- [5] Kiss Lajos: Az amszterdami szerződés hatása a magyar határőrizeti rendszer fejlesztésére Magyar Hadtudományi Társaság 1998. évi pályázati felhívására készített pályaműve (a rövidített változat a Hadtudomány 1999. évi 1. számában olvasható)
- [6] Lipics László r. őrnagy, a ZMNE doktorandusza: A Stockholmi Program hatása az integrált határbiztonsági rendszerre, Hadtudomány, 2010. évi elektronikus szám
- [7] Pók Attila (MTA Társadalomkutató Központ): A balkán mint stratégiai térség Magyarország számára <http://www.mta.hu/fileadmin/2009/strategia/Balkan.pdf> 2009. december 31-i letöltés
- [8] A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség a polgárok szolgálatában Brüsszel, 2009. 06. 10. COM(2009) 262 végleges (Stockholmi Program)
- [9] Mehrjahresprogramm 2010 – 2014 im JI-Bereich (Stockholmer Programm) – Punktation zu prioritären Anliegen des BMI http://www.bmi.bund.de/cae/servlet/contentblob/594570/publicationFile/33467/positionspapier_bmi.pdf 2010. január 11-i letöltés
- [10] Frontex: Biopass study on automated biometric border crossing systems for registered passenger at four european airports. Warsaw, August 2007
- [11] Tanács 2009/50/EK irányelve (2009. május 25.) a harmadik országbeli állampolgárok magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából való belépésének és tartózkodásának feltételeiről
- [12] A Magyar Köztársaságnak a szabadság, biztonság és a jog érvényesülése térségében való együttműködésére vonatkozó 2009–2014 közötti kormányzati stratégiájáról szóló 1057/2009. (IV. 24.) Kormányhatározat

Majer Milán

A tartalékgazdálkodás lehetőségei minősített időszakban

Cikkemben a tartalékgazdálkodás azon szegmenséről kívánok szólni, amely egy békeidőszaki, illetve egy rendkívüli esemény bekövetkezésekor működésbe lépő minősített időszak részeként üzemelő rendvédelmi tevékenységet – a bűnügyi helyszínelést – szabályoz. Továbbiakban felsorolom a büntetőeljárás lefolytatásának általános szabályait és utalok az ehhez kapcsolódó szakértői tevékenység költségvozzatára.

A 131/2003. számú Kormány Rendelet (1) szabályozza a nemzetgazdaság védelmi felkészítését, illetőleg mozgósítási feladatainak végrehajtását. A magyar gazdaságnak biztosítania kell az állampolgárok alapellátását, illetve rendelkezni kell tartalékokkal is. Tehát a rendvédelmi szervek folyamatos működéséről is gondoskodni kell, hiszen ellenkező esetben korlátozódna a lakosságnak az élethez, és a testi épséghez fűződő joga. Az ellátás megtervezésének jogszabályi alapja az Alkotmány 8. §-ában meghatározásra kerül.

A megyei és fővárosi védelmi bizottságok 2010. évi 10. számú intézkedései (2) alapján a rendvédelmi szervek minősített időszakai szükségleteit ki kell elégíteni, hiszen csak akkor lehet garantálni az emberi jogokat, ha a rendvédelmi szervek működnek.

A nemzetgazdaság védelmi felkészítésének és biztonságos működésének 2010–2020 közötti időszakra vonatkozó átfogó koncepciója szerint a rendészeti szervek gazdaságbiztonsági feladatai: „a terrorcselekmények és a gazdasági bűnözés növekvő kockázata miatt – a rendkívüli állapotú működés csökkenő valószínűsége ellenére – továbbra is indokolt, megvalósításuk módját azonban a megváltozott körülmények miatt tovább kell fejleszteni”. (3)

A tartalékgazdálkodás lényege az, hogy a rendelkezésre álló javak úgy kerülnek elosztásra, hogy abból képes legyen az ország minősített időszakban működtetni a normában meghatározott szervezeteket, és biztosítani tudja az alkotmányban foglalt jogokat a lakosság számára.

A gyakorlati munka általános szabályai

A Magyar Köztársaság Rendőrségének (4) bűnügyi technikusai végzik el a helyszíni szemléket, (5) vagyis a szemle statikus és dinamikus szakaszát, a jegyzőkönyv elkészítését, az egyéb forrónyomos tevékenységeket leszámítva. Statikus szakasz a feltárt állapot dokumentálását jelenti, tehát a tapasztaltak fényképezése, lerajzolása, illetőleg filmfelvétel készítése a feladat. A dinamikus szakasz a szemle azon része, amikor lépcsőről lépcsőre haladva a helyszínen felkutatásra kerül az összes nyom, anyagmaradvány, tehát az elváltozás milyen információt hordoz az elkövetőre, illetőleg a cselekményre vonatkozólag.

Egy rendkívüli esemény bekövetkeztekor, terrorcselekmény esetén a rendőrség bűnügyi technikusai/helyszínelői állományára komoly terhek rakódnak, ugyanis a cselekmény bekövetkeztét követő, valószínűsíthetően óriási zűrzavarban, esetleg hadiállapotban kell dolgozniuk oly módon, hogy munkájuk minőségében ne mutakozzon visszaesés, a különleges körülmények ellenére sem.

A terrortámadást követően a helyszínelő bűnügyi technikusok fényképfelvétellel, filmfelvétellel, és helyszínrajzzal dokumentálják a feltárt helyzetet, majd a támadás külső pereméről befelé haladva felkutatják, rögzítik és összegyűjtik a releváns nyomokat. Halottak esetén utat nyitnak a testekhez, az útvonalon kutatják fel, rögzítik a nyomokat, majd halottszemlét folytatnak le, ezt követően pedig végzik tovább a szemle dinamikus szakaszát. A helyszíni szemlét követően a rögzített nyomok és anyagmaradványok további vizsgálatát az igazságügyi szakértők végzik.

Arra a kérdésre keresem dolgozatomban a választ, hogy *a szakértők és a rendőrség együttműködése biztosított-e béke, illetve minősített időszakban, tehát a fentebb említett jogszabályi feltételeknek megfelel-e a mostani bűnügyi technikusai és szakértői tevékenység napjaink gazdasági helyzetének, a tartalékgazdálkodás rendszerének?*

A 90-es évek közepén jelentkező gazdasági recesszió hatására az addig állami alkalmazásban álló szakértőket elbocsátották, azt sugallva, hogy vállalkozóként folytassák tovább tevékenységüket, ezzel is gyarapítva az akkor még kis létszámban működő vállalkozásokat. Így kerültek a civil szférába a bizományok becsüsei, akik később tárgyszakértőként lettek közismertek. Ez a folyamat azt eredményezte, hogy az eddig munkaidőben, fix fizetésért tevékenykedő szakértők már vállalkozóként, vagy vállalkozás alkalmazottjaként adtak szakvéleményeket olyan díjazás mellett, mely alkalmas volt arra, hogy eltartsa magát a szakértőt, illetőleg a vállalkozást. Lényegében az ilyen jellegű szakvélemények elkészítése többbe került az új rendszerben. Nem csak a polgári életben volt fontos a tárgyszakértő munkája, hanem a bíróságok, ügyészségek és a rendvédelmi szervek is alkalmazták őket. Ez a mai napig nem változott, hiszen egy dolognak az értékét a hatóság nem állapíthatja meg saját maga, ilyenkor tárgy-szakértőt kell igénybe venni.

A következőekben kitérnék *a büntetőeljárások során igénybe vett szakértők munkájára*. A Be. (6) 99. §-a alapján akkor kell igénybe venni szakértőt, ha „bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges”. Azonban a 103. § (1) bekezdés b) pontja szerint „nem járhat el szakértőként az, aki az ügyben eljáró vagy eljáró nyomozó hatósággal alkalmazotti vagy szolgálati viszonyban van.” Emiatt az utóbbi években a rendvédelmi szervezeteknél folyamatosan leépült a szakértői

állomány. Az eddigi gyakorlat alapján a bűnügyi technikusok, helyszínelők 10–20 év gyakorlat után egyéves szakértői képzést követően szakértővé, majd gyakorlatuk alapján igazságügyi szakértővé váltak. Tehát az ilyen jellegű állomány számára volt egy kialakított életpálya modell. Ha belegondolunk, az évtizedes helyszíni és a halott szemlék, az éjszakai munkák során a helyszínelői állomány egyrészt óriási szakmai tapasztalatra tett szert, tehát adott esetben ránézésre képes volt levonni a megfelelő következtetéseket egy helyszíni látván, így alkalmassá vált szakértői munkára. Másrészt viszont mind fizikailag, mind szellemileg megviselte az évtizedes éjszakázás, a halottak látványa, tehát megint csak alkalmassá vált arra, hogy nagy szakmai tapasztalatot feltételező, de nyugodtabb munkát végezzen.

Egy átlagos ember 40–50 éves korára már nem bírja úgy az éjszakai munkát, mint korábban, és a sok századik erőszakos úton elhalálozott emberekkel történő munka, illetve főként a betöréses helyszínek nyomkutatása is rutinszerűvé válhat. Ellenben szakértőként a tapasztalatát és a tanultakat felhasználva, minimális éjszakai munka során, saját idejét beosztva hatékonyan dolgozhat. A kisebb súlyú, városi szervek hatáskörébe tartozó bűncselekmények helyszíni szemléit a fiatal bűnügyi technikusok, a megyei vagy országos szervek hatáskörébe tartozó ügyekben történő munkát – tekintettel arra, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények száma jóval kisebb – a szakértők végezték. Ez volt eddig a bevett gyakorlat.

A törvény alapján az utóbbi években a szakértők folyamatosan elhagyták a pályát, az ott maradó fiatal helyszínelők számára megszűnt az előrelépési lehetőség, azonban a bűncselekmények száma nem csökkent. A fiatal állománynak fel kellett nőnie a kiemelt feladatokhoz, ami meglátásom szerint megtörtént, azonban szakértőre a fentebb hivatkozottak alapján továbbra is szükség van.

Itt kívánom megemlíteni a költség vonzatát ennek a tevékenységnek. A büntetőeljárás során akkor teljes egy ügyirat, ha abból az ügyész és a bíró kétséget kizáróan tud döntést hozni, tehát a szükséges adatok rendelkezésre állnak. Ilyen az ügy kezdetét adó feljelentés, a különböző kihallgatási jegyzőkönyvek, a helyszíni szemle adatai, illetve ezen adatok szakértői véleményei.

A fentebb említett törvény alkalmazása előtt a szakértők hivatásos állományban voltak, és bérezésükért cserébe adták a szakvéleményeket, tehát összességében évi bruttó 4–5 millió Forintból el tudták végezni. Most viszont ezzel szemben a szakértő nyugdíja mellett kell, hogy végezze munkáját, nagyjából bruttó 2 millió Forintért évente. Azért hangsúlyozom, hogy kell, mert az eljárások során továbbra is szükséges szakértőt kirendelni, és mivel nincs meg az említett utánpótlási rendszer, ezért nyugdíj mellett tudják csak végezni munkájukat.

A szakértők a Legfelsőbb Bíróság Kollégiumvezetője 2008. E.I.I.E.3/12. BKv 72. állásfoglalás alapján, illetve a Szakértői Törvény, (7) az Igazságügyi Szakértői Tevékenységről szóló jogszabály alapján dolgoznak. A jogszabály értelmezése tehát ket-tős. Vannak ugyan szakértői tanfolyamok, de szakmai tapasztalat híján egy civilből lett szakértő szakvéleményét a bíróságon sok esetben meg lehet támadni. Ezt a lehetőséget a védők, ügyvédek ki is használják.

A jogalkotó szándéka érthető volt, ugyanis ki akarta szűrni az elfogultság lehetőségét, hiszen emberileg elfogadható, ha valaki az őt foglalkoztató céghez lojális. Azonban szakmailag nem. Ennek az ellenőrzése megoldott volt, hiszen az igazság-

ügyi szakértők kamarába tömörültek, és bármilyen probléma, vagy bejelentés esetén egy vizsgáló bizottság alakult, amely szankcionálta a szakértőt, vagy ki is zárta a kamarából. Ezt egyetlen szakértő sem kockáztatta meg, hiszen ez egy biztos megélhetést biztosító, társadalmilag megbecsült szakma volt a rendőrségen belül. Álláspontom szerint maximum az ellenőrzési rendszer korszerűsítésére, az ellenőrző állomány képzésére lett volna szükség.

Van még egy fontos momentuma is a szakértők rendőrségtől való eltávozásának. A kiemelt ügyek szemléit mivel nem ők végzik, szükséges volt a bűnügyi technikai állomány bővítése, mely magával hozza az új helyszínelők bértömegének előteremtését is.

Összességében megállapítható, hogy egy drágább, bonyolultabb és szakmailag sérült rendszert alakított ki a jogalkotó. Ez a mostani rendszer jelen esetben, élő ügyeknél sem állja meg a helyét, hiszen a takarékoskodás miatt nincs lehetőség sokat költeni egy ügyre, azonban a törvény, illetve az állam bűnüldözési érdeke alapján erre szükség lenne. A gazdasági érdekeknek nem lenne szabad a bűnüldözést befolyásolni, hiszen így csorbulhat az állampolgárok alkotmányos joga, az élethez, a testi épség sérthetlenségéhez fűződő jog.

Egy esetleges minősített időszakban bekövetkezett terrortámadás esetén vélhetőleg nem lennének képesek megfelelő büntetőeljárás lefolytatására, hiszen hivatásos állományú szakértők híján csak a vállalkozóként dolgozó „nyugdíjas” szakértők bevonására lenne lehetőség, de a kirendelésükre adott nemleges válasz esetén nem lehetne megoldást találni a problémára. Utasításra a hivatásos szakértő eddig elvégezte feladatát, most viszont azt végzi el, amit elvállal. Nem beszélve arról, hogy a mostani fiatal állománynak nem biztos, hogy van olyan szintű szakmai tapasztalata, mely szükséges lenne egy terrorcselekmény helyszíni szemléjéhez.

A cikkben említett kormányrendeletben foglaltak ezek alapján sem békeidőszakban, sem minősített időszak esetén nem lennének megvalósíthatóak. Ez utóbbi bekövetkezéséről inkább ne is beszéljünk, mert beláthatatlan következménye lenne egy esetleges terrorcselekményt követő büntetőeljárás lefolytatásának, amennyiben ahhoz nincsenek meg a megfelelő feltételek.

FELHAZNÁLT IRODALOM

1. 131/2003. (VIII. 22.) Korm. rendelet a nemzetgazdaság védelmi felkészítése és mozgósítása feladatai végrehajtásának szabályozásáról
2. A nemzetgazdaság védelmi felkészítésének és biztonságos működésének 2010–2020 közötti időszakra vonatkozó átfogó koncepciója 2010. március
3. Dr. Medveczky Mihály: a NFGM feladatai a lakosság minősített időszakos ellátásának tervezésében 2010.03.11. NFGM-MCS Kft. Konferencia
4. www.police.hu 2010.06.16.
5. <http://www.oh.gov.hu/felsooktatas/helyszini-szemle/helyszini-szemle> 2010.06.16.
6. 1998. évi XIX. törvény, a Büntetőeljárásról
7. 2005. évi XLVII. törvény az Igazságügyi Szakértői Tevékenységről

Tóth J. Zoltán

Rögtönbíráskodásra vonatkozó jogi szabályozás a Horthy-korszakban

Jelen írás arra vállalkozik, hogy bemutassa a rögtönbíráskodásra (statáriumra) vonatkozó normatív szabályozás történetét a Horthy-korszakban. A magyar történelemben a rögtönbíráskodás paradigmátikus időszaka a Horthy-rendszer mintegy negyed évszázada volt, ezért jelen tanulmány a következőkben a hazánkban bevezetett (illetve egyes esetekben csupán bevezethetővé tett) rögtönbíráskodásra vonatkozó (anyagi jogi és eljárásjogi) szabályozásnak az ezen korszak határait kijelölő 1919 és 1945 közötti történetét kívánja – terjedelmi és észszerűségi korlátok miatt csak vázlatosan, kizárólag a fontosabb rendelkezésekre tekintettel – bemutatni. E tanulmány hosszabb, a teljes XX. századi statáriális szabályozást felölelő és jegyzetekkel, valamint az összes releváns jogszabályra való hivatkozással ellátott változata e folyóirat internetes változatában olvasható.

A statáriális (rögtönítélő) eljárás¹ vagy „talponálló” per (*processus iudicii statarii, processus summarissimus*) legkorábbi magyarországi előzménye a XVII. században kialakult „cirkálás” intézménye volt, amikor is a közrend és közbiztonság megrendülése idején (például rablóbandák fosztogatása esetén vagy háborús években) a vármegyei közgyűlés eseti felhatalmazása alapján az alispán néhány szolgabíróval és esküdttel (néha pedig egymaga, a helyi nemesek közül bírótársakat választva) mint rendkívüli bíróság járta azokat a vidékeket, ahol a bűnözés gyors és hatékony felszámolására égető szükség volt, és faluról falura menve ítélkezett az elfogott gonosztevők felett. A cirkáló bíróság által kiszabott büntetés ilyenkor rendszerint azonnali akasztásra szolgált, mégpedig mindazokban az ügyekben, amelyekben való eljárásra a *congregatio*

1 A rögtönbíráskodás (statárium) fogalmának két jelentése van. Tágabb értelemben azon kivételes állapotot jelenti, melyben – meghatározott feltételek bekövetkezése esetén – rendkívüli rendszabályok alkalmazása válik szükségessé, illetve rendkívüli jogi szabályozás alkalmaztatik; szűkebb értelemben pedig az ezen állapotot szabályozó jogi normák rendszerére utal. A rögtönbíráskodás (statárium) meghatározására a magyar büntetőjogi szakirodalomban született különböző kísérletekhez lásd pl.: Szokolay István: Büntetőjogtan a' codificatio és tudomány legújabb elvei szerint. Heckenast Gusztáv, Pest, 1848, 348. o.; Kautz Gusztáv: A magyar büntető jog és eljárás tankönyve. Eggenberger, Pest, 1873, 523. o.; Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1945, 392. o.; stb.

parochialis azt feljogosította.² Ebből a cirkálásból alakult ki a XVIII. század második felére a statáriális eljárás, amely ekkor még szokásjogi alapon (de királyi engedéllyel) tette lehetővé egyes elharapózott és veszélyes bűncselekmények elkövetőinek meghatározott területeken való, a rendes szabályoktól eltérő, „rögtönös” felelősségre vonását és így a rend – remények szerinti – gyors helyreállítását.

A rögtönbíráskodás első írott jogi szabályozása II. József eredetileg Ausztria számára készített büntetőjogi reformszabályozásával valósult meg, amelyet azonban 1787-ben királyi pápens útján Magyarországon is életbe léptettek.^{3, 4} Ezt ugyan II. József 1790-ben bekövetkezett halála előtt (többi rendelkezésével együtt) *de iure* is visszavonta,⁵ a gyakorlatban azonban a statáriális szabályozás szokásjogi alapon továbbra is létezett. A rögtönbíráskodás első (magyar) törvényi szabályozása 1808-ban született meg, ám még nem a polgári, hanem csak a katonai büntetőjog terén.⁶ Ekkor került sor ugyanis a katonai deliktumok kompilációjára, mégpedig az 1808. évi XI. törvénycikkkel, melynek 17. §-a a legsúlyosabb cselekmények esetében a statáriális eljárást is lehetővé tette, ha az „a közbiztonság fönntartása okából” elkerülhetetlennek látszott. A polgári rögtönbíráskodást ellenben egészen 1813-ig tisztán a szokásjog,⁷ és azt követően is mindössze különböző helytartótanácsi rendeletek, illetve királyi leiratok, nem pedig törvények szabályozták. Ilyen volt a Helytartótanács által 1813. február 23-án 4783. számon közzétett, ugyanezen év január 29-én kelt királyi leirat, mely elsőként rendelkezett kódex-jelleggel a statárium elrendelésének, kihirdetésének és megszüntetésének feltételeiről, továbbá azon deliktumokról, melyekre rögtönbíráskodás hirdethető, illetve azon eljárásról, mely szerint a statárium alá vont bűntettek feltételezett elkövetőit felelősségre kell vonni, és amelyek szerint – bűnösségük megállapítása esetén – rajtuk a kiszabott büntetést végre kell hajtani.⁸ Évtizedekkel később, 1846. május 19-én e szabályzatot gyakorlatilag megerősítették (HI. 27822. sz.), bár néhány apróbb kiegészítést és módosítást eszközöltek benne.⁹

2 Vö.: Meznerics Iván: A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16–19. században. Budapest, Sárkány-Nyomda r.-t., 1933, 24. o.!

3 A *Sanctio Criminalis Josephinának* a magyar rendek és a magyar szervek protestálása ellenére történő hatályba léptetéséről bővebben lásd: Hajdu Lajos: II. József büntetőtörvénykönyve Magyarországon. In: Jogtudományi Közlöny, 1974/1–2. szám, 48–55. o.!

4 A *Josephina* rögtönbíráskodásra vonatkozó 20. §-ának magyar nyelvű fordítását lásd: Mezey Barna (szerk.): A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 243. o.!

5 Ezt a helyzetet a II. Lipót alatt kiadott 1790/91. évi XL. törvénycikk is szentesítette.

6 A legsúlyosabb katonai deliktumok – nem statáriális jellegű – feudalizmus-kori törvényi szabályozásához lásd: Tóth J. Zoltán: A halálbüntetésre vonatkozó anyagi jogi szabályok a feudalizmus Magyarországon. Jogtörténeti Szemle, 2007/4. szám, 35. o.!

7 1790. április 20-ával a II. József által kiadott statáriális „szabályozás” hatályát veszítette (HI. 13024. sz.); ezt követően egy évtized telt el, mire rendelkezés született arról (ám semmi másról), hogy a statáriumot az egyes törvényhatóságok területén csak nádori engedéllyel lehet kihirdetni (HI. 2888. sz.). (Vö.: Pauler Tivadar: Büntetőjogtan. II. kötet. Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1865, 437. o.!)

8 Ehhez lásd pl.: Szokolay: i. m. 348–350. o.!

9 Vö. pl.: Kiszácsi Szeles Mihály: Rögtön ítélő bíráskodás vagy statárium megszüntetéséről. Rudnyánszky Béla, Pest, 1869, 34–36. o.; Pauler: i. m. 439–440. és 443–444. o.; Tóth Árpád: A statárium és az ostromállapot szabályozása 1848-tól a kiegyezésig. Acta Juridica et Politica, Tomus XXIX. Fasc. 5., Szeged, 1982, 6–7. o.!

Az 1848/49-es szabadságharc alatt kettős jogrendszer érvényesült: a magyar ellenőrzés alatt maradt területeken új statáriális szabályokat alkottak, míg a tényleges osztrák uralom alá kerülő részekben egyrészt fennmaradt (némileg módosítva) az 1846-os polgári rögtönbíráskodás, másrészt felállították a haditörvényszékeket (*Kriegsgerichten*), amelyeket felruháztak nemcsak a sommás haditörvényszéki eljárás, hanem a rögtönbíráskodás jogával (és kötelezettségével) is.¹⁰ Ami a magyar szabályozást illeti, annak végpontja – hosszas előkészítés után – az 1849. február 13-án elfogadott 1849. évi I. törvénycikk (az ún. „véstörvény”) lett, mely a hazaárulás, az ellenség segítése, az ellenséggel szövetség, a magyar honvédelem gyengítése stb. fogalmkörébe vonható elkövetési magatartásokat rendelte statáriális eljárás keretében halállal büntetni, kivéve, ha azokat 18 éven aluli személyek, örültek vagy terhes nők valósították meg. 1849 márciusa és júniusa között 18 ilyen rendkívüli bíróságot állítottak fel, melyek összesen 122 halálos ítéletet hoztak, ezeket azonban júniusban megszüntették, és helyettük egy országos központi véstörvényszéket hoztak létre; ám ez utóbbi mindössze két ügyben járt el, ítéletet ezekben sem hozott, július 20-a körül pedig Görgey kezdeményezésére tevékenységét formálisan is beszüntette. Az osztrák fennhatóság alatt maradt területen pedig egyrészt megmaradt a polgári statárium, másrészt az elfoglalt területeken királyi felhatalmazás alapján vagy maga Jellasics, Windischgrätz, Welden, illetve Haynau, vagy különböző szintű katonai parancsnokok adtak ki statáriális rendelkezéseket. E bíróságok a katonai büntetőjog alkalmazásával (vagy „csak” sommás, vagy rögtönbíráskodási eljárásban) összesen ötszáznál biztosan több, de pontosan nem ismert számú halálos ítéletet hoztak, és jóval több, mint száz esetben a halálos ítélet tényleges végrehajtása is megtörtént. Az osztrák katonai jog polgári alkalmazása és a katonai statárium 1854. május 1-jén ért véget, amikortól egy április 11-i bel- és igazságügyi miniszteri rendelet megszüntette Magyarországon az ostromállapotot.

A polgári rögtönbíráskodás azonban – mint azt fentebb már említettük – mindettől függetlenül ezekben az években is érvényben volt, és „természetesen” 1854 után is érvényben maradt, mégpedig az 1846-os szabályozás alapján; ezen 1846-os rendelet első nagyobb módosítása csak 1862. december 12-én következik be (HI. 87781. sz.).¹¹ 1867. augusztus 11-én rövid időre ismét visszaállítják az 1846-os (a terheltekre nézve kedvezőbb) szabályozást, 1868. november 5-én pedig az igazságügyi miniszter új rendeletet bocsát ki, amely alapján a statárium lehetősége formálisan egészen 1900. január 1-jéig, az 1896. évi XXXIII. tc., vagyis Magyarország első büntetőeljárás törvénykönyvének életbe lépéséig tartott.

A rögtönbíráskodás a XX. században a jogi rendelkezések szintjén 1912-ben, gyakorlati alkalmazását tekintve pedig 1914-ben jelent meg újból, hogy azután fél évszázadon keresztül, így a vizsgálódásunk tárgyát jelentő Horthy-korszakban is a jogi gyakorlat szerves, sőt megszokott részévé váljon. A XX. századi statárium első sorban abban tért el a XIX. századitól, hogy azt immáron nem a köztörvényes bűnözők békeidőben elkövetett bűncselekményeinek rendkívüli mértékű elszaporodása

10 Ezekre nézve részletesen lásd Tóth Árpád imént idézett művének egészét!

11 Ezen rendelet szabályainak részletes bemutatását lásd: Pauler: i. m. 437–444. o.!

miatt, hanem kifejezetten háborús vagy (ellen)forradalmi helyzetben, továbbá mindezek veszélyének kialakulásakor vették igénybe, illetve elsősorban ezekre az esetekre tették az alkalmazását lehetővé – természetesen akár *extra ordinem* (tipikusan állam elleni vagy az állam létérdekeit sértő, illetve katonai) deliktumok, akár súlyos (vagy az adott rendkívüli helyzetben annak tartott) köztörvényes bűncselekmények esetében.

A statárium lehetőségéről rendelkező XX. századi normák sorát 1912-ben három törvény nyitja: a közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról, illetve a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXII., illetve XXXIII., parallel vagy ikertörvénycikkek, valamint a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről rendelkező 1912. évi LXIII. törvénycikk. A katonai ikertörvények által büntetni rendelt katonai bűncselekmények vonatkozásában a haditörvényszék mondatott ki illetékesnek, és annak hatálya főszabály szerint csak a katonának minősülő személyekre terjedt ki; az 1912. évi LXIII. törvénycikk szabályai ellenben mindenkire vonatkoztak. Ez utóbbi törvény felhatalmazta a kormányt, hogy háború idején, sőt már „a háború fenyegető veszélyének okából elrendelt előkészületek esetében” is különleges intézkedéseket tegyen, rendkívüli, a hadihelyzet miatt szükséges (vagy a kormány által annak tartott) szabályokat léptessen életbe, melynek keretében – többek között – elrendelhetette, hogy a katonai büntetőbíráskodás alá nem eső, de a hadviselés érdekeit érintő bűncselekményekre a gyorsított eljárást alkalmazzák, ennek kapcsán pedig azt is, hogy bizonyos, e jogszabály 12. §-ának 4. pontjában felsorolt bűntettekre bevezessék a statáriumot.¹²

A gyorsított eljárás (és ezzel együtt a rögtönbíráskodás) szabályait a törvény 31. §-ának felhatalmazása alapján az igazságügy-miniszter alkothatta meg, melyre azonban csak 1914-ben került sor, mégpedig az 1914. évi 12.002. I. M. E. számú rendelet által.¹³ 1915-ben ezt a kormány az 1915. évi 2.060. M. E. számú rendelettel módosította, illetve kiegészítette, amivel egyúttal egy új, egységes kódexet léptetett életbe (1915. évi 9.550. I. M. E. számú rendelet a gyorsított bűnvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak megállapításáról), valójában azonban e kormányrendelet rögtönbíráskodásra vonatkozó szabályozása szó szerint megegyezett az 1914-essel, így érdemi módosításra vagy kiegészítésre ezen előírások körében végeredményben nem került sor. Végül a 2731/1917. M. E. rendelet azt is lehetővé tette, hogy az igazságügyi miniszter bizonyos konkrét bűncselekmények vonatkozásában a rögtönbíráskodást elrendelhesse.

A Tanácsköztársaság idején a statárium jelentősége visszaszorult, mivel az ekkor felállított forradalmi törvényszékek gyakorlatilag a rögtönbíráskodás összes jellemzőjével rendelkeztek, ez utóbbi ítélkezési formára tehát nem volt praktikus szükség. Ennek csúcspontja a Forradalmi Kormányzótanács XLV. számú rendeletének 1. § (3) bekezdése volt, amely lehetővé tette, hogy a forradalmi törvényszékek „sürgős szük-

12 A kormány már rögtön a háború elején (1914. július 27-én, vagyis a hadiállapot hivatalos beállta előtt egy nappal) élt ezzel a lehetőséggel, amikor is 26, határközeliterritóriumon fekvő törvényszék területén életbe léptette a gyorsított bűnvádi eljárás szabályait, amely egyúttal a rögtönbíráskodás bármikori kihirdetésének lehetőségét is maga után vonta (1914. évi 5.488. M. E. számú rendelet).

13 E rendeletet ugyancsak július 27-én hirdették ki, és ugyancsak azonnal hatályba lépett.

ség esetében” a Forradalmi Kormányzótanács külön rendelkezése nélkül is eljárjanak bármely bűnügyben, ha ez a Tanácsköztársaság érdekei védelmében szükségesnek látszik. A rögtönbíráskodást ezért csak a Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete vezette be újra, mely alapján a Tanácsköztársaság végén (gyakorlatilag a saját felhatalmazása alapján) a Forradalmi Kormányzótanács jogosulttá vált a rögtönítélő bíráskodás elrendelésére akár az ország egész területén, akár egyes forradalmi törvényszékek illetékességi területén, mégpedig bármely, ugyancsak általa meghatározott bűncselekmény vonatkozásában, és ugyanerre (hadműveleti területen) felhatalmaztatott a hadsereg-főparancsnokság is; magát a statáriális eljárást pedig lefolytathatta egy külön erre a célra (a Forradalmi Kormányzótanács vagy a hadsereg-főparancsnokság által) kiküldött bíróság, de a forradalmi törvényszék mint rögtönítélő bíróság is.¹⁴

A rögtönbíráskodás a Horthy-korszak első két évtizedében

A Tanácsköztársaság bukása után mindössze három hétre volt szükség, hogy az új kormány a korábbi törvényes állapotot (legalábbis deklaratív) helyreállítsa: erre az 1919. augusztus 19-én elfogadott, és másnap kihirdetett és hatályba lépett 4.038. és 4.039. kormányrendeletekkel került sor. Előbbi kimondta, hogy a Tanácsköztársaság szervei által lefolytatott minden büntető eljárás, illetve az azok által meghozott minden határozat és ítélet érvénytelen, valamint hogy a jövőre nézve a Tanácsköztársaság megalakulása előtti törvények az irányadók; az utóbbi pedig büntetni rendelte mindazokat, akik a Tanácsköztársaság érdekében bármilyen olyan tevékenységet fejtettek ki, amely a korábbi (1919 márciusa előtti) jogszabályokkal ellentétes volt. Erre minden büntető törvényszék területén öt bíróból (elnökből és négy tagból) álló külön tanácsok létrehozását írta elő, melyek eljárására ugyanezen rendelet gyorsított bünvádi eljárásra vonatkozó szabályait rendelte alkalmazni. E szabályok egy része megegyezett az 1915. évi 9.550. I. M. E. számú rendeletben foglaltakkal, más részük azonban a gyorsított eljárást inkább a rögtönítélő bíráskodáshoz közelítette.¹⁵ Ezenkívül a 4.039. számú kormányrendelet 17. és 18. §-a rendelkezett kifejezetten a rögtönítélő bíráskodásról is, amelyet az 1912. évi LXIII. tc. 12. §-ának 4. pontjában felsorolt bűncselekményekre tett lehetővé, kizárólag előzetes kihirdetés esetében, az azt követően elkövetett ilyen deliktumokra, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy azok esetleg ugyanezen rendelet értelmében. A statáriumra azonban a kormányrendelet – ellentétben a gyorsított eljárással – nem írt elő külön szabályokat, hanem arra a 9.550/1915. I. M. E. számú rendelet II. fejezetében foglaltak alkalmazását mondta ki.

A következő évben a statáriummal kapcsolatban két fontos, immáron törvényi szintű rendelkezés is született: egyrészt az 1920. évi VI. törvénycikkkel meghosszabbították a statárium (még mindig csak elvi) alkalmazhatóságának (elrendelhetőségének) időtartamát, mégpedig a trianoni békeszerződés megerősítésének napjától szá-

14 A Tanácsköztársaság rendkívüli bíráskodási szabályairól részletesen lásd: Tóth J. Zoltán: Rendkívüli büntetőjog és halálbüntetés az 1910-es évek Magyarországon. Themis, 2007. június, 49–62. o.!

15 Vö. pl. az 1919. évi 4.039. M. E. sz. rendelet 7. § (2) bekezdését, vagy e rendelet 11. §-át!

mított egy évig (beleértve ebbe természetesen e törvény hatályba lépése és a megerősítés közötti időtartamot is), másrészt lehetővé tették a kormány számára a rögtönbíráskodás elrendelésének lehetőségét a felségsértés esetére, valamint bizonyos, hatóságokkal vagy magánszemélyekkel szembeni erőszakos bűntettekre nézve. Ez utóbbit a rögtönbíráskodás alá vonható bűncselekmények kiterjesztéséről szóló 1920. évi XXXVIII. törvénycikk mondta ki, amely egyúttal rendelkezett a katonák által elkövetett hasonló deliktumok miatti rögtönbíráskodás lehetőségéről is. Ezek mellett az 1921. évi XXIX. törvénycikkkel a nemzetgyűlés arra is felhatalmazta a kormányt, hogy a rögtönbíráskodást (amennyiben annak a jogszabályok alapján egyébként helye van) „a gyorsított bűnvádi eljárás rendes szabályainak alkalmazásba vétele nélkül is elrendelhesse”. Ezzel a felhatalmazással élt a kormány, amikor a 6563/1921. M. E. rendelettel a gyorsított eljárásra vonatkozó rendelkezések alkalmazását megszüntette, ugyanakkor a rögtönbíráskodást hatályban tartotta, sőt annak elrendelhetőségét az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk 1. és 2. §-ában meghatározott állam elleni bűntettekre is kiterjesztette. Végül a talán legfontosabb törvény 1922-ben született, amikor is az 1920. évi VI. tc.-ben foglalt felhatalmazást az 1922. évi XVII. törvénycikk 6. §-ával a nemzetgyűlés ismét meghosszabbította, jogot biztosítva a kormánynak arra, hogy „a kivételes hatalom alapján kibocsátott azon rendelkezéseket, amelyek még hatályon kívül nem helyezettek, ... ideiglenesen hatályban tarthassa”, sőt „a szükséghez képest módosíthassa vagy kiegészíthesse”. Ez a rendelkezés, vagyis a rögtönbíráskodásra vonatkozó szabályozás *kiegészítésének* joga lett ugyanis végül a Horthy-rendszer alatt az a jogalap, amellyel a különböző kormányok a statáriumot bevezethették vagy kiterjeszthették,¹⁶ és amellyel azután Horthy különböző kormányai ténylegesen éltek is, amikor a húszas és a harmincas években a rögtönbíráskodást elrendelték, avagy annak tárgyi, területi, illetve időbeli alkalmazási körét bővítették.

E törvényi rendelkezések alapján a statáriális szabályozás igénybe vétele a két világháború közti időszakban kétszer csúcsonyult ki: a húszas évek elején, illetve 1931/32-ben; közülük azonban csak az utóbbinak volt gyakorlati jelentősége. Ami az előbbit illeti: a 28.123/1921. I. M. E. számú rendelet mindenekelőtt a lázadást és a gyújtogatást vonta rögtönítélő eljárás alá, egyúttal pedig minden egyéb bűncselekmény vonatkozásában megszüntette a statáriumot (visszavonta az azok tekintetében kihirdetett rögtönbíráskodást, és e két deliktumra korlátozta azt), rendezve ezzel azt a kaotikus jogalkalmazási helyzetet, amely az I. világháború alatti szabályok hatályosságának esetleges eltérő megítéléséből származott. Ezt a 29.307/1923. I. M. E. számú rendelet egyes bűntettekkel ismét kiegészítette, ám ezt a kiegészítést mindössze négy nap elteltével¹⁷ a 30.004/1923. igazságügyi miniszteri rendelet már hatályon kívül is helyezte, ezzel a rögtönbíráskodás kihirdetését újra kizárólag a lázadásra és a gyújtogatásra korlátozva. Végül az 1924. január 4-én kelt 135/1924. I. M. E.

16 Vö.: Széchy István: A statárium. A rögtönbíráskodásra vonatkozó jogszabályok. Országos Központi Községi Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1932, 8. o.!

17 A 29.307/1923. számú igazságügyi miniszteri rendelet 1923. augusztus 2-án, a 30.004/1923. számú pedig augusztus 6-án hirdettetett ki és lépett hatályba.

számú rendelet a lázadáson és a gyújtogatáson kívül kihirdette a rögtönbíráskodást a „robbantószer, illetve mindennemű robbanó anyag használásával elkövetett gyilkosságra és szándékos emberölésre”, e bűntettek kísérletére, valamint az „ily gyilkosság elkövetésére irányzott szövetségre” is, és ez a rendelet egészen 1932-ig hatályban is maradt.

Tényleges szerepe azonban a statáriumnak csak 1931-től lett, amikor is azt a biatorbágyi viadukt szeptember 13-án hajnalban történt felrobbantása miatt a merényletet követően hat nappal, szeptember 19-én Zsitvay Tibor akkori igazságügy-miniszter 1931. évi 10.479. számú rendeletével kiterjesztette az 1920. évi XXXVIII. törvénycikkben meghatározott, 1914. évi XL. törvénycikk szerinti hatóságellenes cselekedetekre, a magánosok elleni csoportos erőszakra (1878. évi V. tc. 175–176. §), a lőfegyver használásával elkövetett gyilkosságra és szándékos emberölésre, a közegészség ellen halál okozásával elkövetett bűntettre, a vaspályákon vagy hajókon elkövetett közveszélyű cselekmények bűntettére, az 1921. évi III. törvénycikk 1–2. §-aiban szabályozott, az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló bűntettek, valamint e deliktumok kísérletére is. Bár a Bécsben elfogott biatorbágyi merénylőt, Matuska Szilvesztert nem végezheték ki, mivel az osztrákok csak azzal a feltétellel adták őt ki Magyarországnak, hogy az nem alkalmaz olyan szankciót (nevezetesen halálbüntetést), ami Ausztriában nem létezik, ám több másik személyt az így lehetővé vált rögtönítélő eljárás keretében nemcsak halálra ítélték, hanem a halálos ítéletet ténylegesen végre is hajtották rajtuk. E hisztéria és a rögtönbíráskodás alkalmazása csak több mint egy évvel később, 1932. október 10-én ért véget, amikor is a Zsitvay helyére kinevezett Lázár Andor kiadta az 1932. évi 9.900. I. M. számú rendeletet, amely mind az 1931-es, mind a még szintén hatályban lévő 1921-es és 1924-es statáriális rendeletek által kihirdetett rögtönbíráskodást az ország egész területén megszüntette.

A harmincas évek legeleje azonban nemcsak a polgári, hanem a katonai rögtönbíráskodás körében is jelentős változásokat hozott, legalábbis ami – ekkor még pusztán – a jogi szabályozás szintjét illeti: 1930-ban ugyanis megszületett egyrészt a katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk (Ktbtk.), másrészt a katonai büntető törvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntető törvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk. Ez utóbbi újraszabályozta a katonai statáriumot, mégpedig úgy, hogy a rögtönítélő eljárás alá tartozható bűncselekmények három csoportját nevesítette. Az első csoportba a legsúlyosabb bűntettek tartoztak, amelyek elkövetése miatt a rögtönbíráskodás előzetes kihirdetése nélkül is bármikor el lehetett rendelni a rögtönítélő eljárást, feltéve, hogy „a megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tesz szükségessé” [42. § (1) bek.]; a második csoport azon deliktumokat ölelte fel, amelyek esetében a rögtönítélő eljárás lefolytatásának a rögtönbíráskodás előzetes kihirdetése nélkül csak háború idején (tehát nem bármikor) lehetett helye; a harmadik kategóriába tartozó bűncselekmények elkövetőit pedig csak akkor lehetett statáriális eljárás útján felelősségre vonni, ha azt előzetesen szabályszerűen kihirdették (ez a kihirdetés azonban történhetett béke és háború idején is). Végül új rendelkezés az is, hogy a törvény szerint a rögtönítélő eljárásban immár kísérlet, részesség és sikertelen felbujtás esetében is kiszabhatóvá vált a halálbüntetés.

A II. világháború alatt született statáriális rendelkezések

1939-től a statáriummal kapcsolatos jogszabályalkotás nagy mértékben felgyorsult, ezzel párhuzamosan pedig – annak tényleges alkalmazásba vétele miatt – a rögtönbíráskodásnak a *gyakorlati* jelentősége is lényegesen megnövekedett. A harmincas évek végi háborús készülődést fémjelző első jelentős, a rögtönbíráskodással (is) foglalkozó norma a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk volt, amely (amellett, hogy felhatalmazást adott a kormány számára bármely háború idejére szóló jogszabály, illetve bármely háború idejére szóló büntető rendelkezés hatályának kiterjesztésére az országot közvetlenül fenyegető háborús veszély idejére is) szinte korlátlan lehetőséget biztosított a kormánynak rögtönbíráskodás elrendelésére mind a polgári, mind a katonai büntetőbíráskodás körében, amelyet az rendeletileg akár az ország (illetve a honvéd büntetőbíráskodás) egész területére, akár pedig annak (azoknak) egy részére is bevezethetett, mégpedig bármely bűncselekmény vonatkozásában; sőt az eljárási szabályokat is a kormány (a „minisztérium”) állapíthatta meg.¹⁸ A rögtönbíráskodást a 221. § szerint a kormány akkor rendelhetette el, „ha az ország épségének vagy belső rendjének megóvása végett elrettentő példaadás szükséges”, annak meghatározásában azonban, hogy ez pontosan milyen feltételek esetén és mikortól van így, semmi sem kötötte. Garanciális szabályként íratott továbbá elő, hogy rögtönbíráskodásnak csak előzetes kihirdetés után lehet helye (ez a rendelkezés azonban nem érintette sem a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. tc.-ben, sem az 1930. évi III. tc.-ben foglalt szabályokat, amelyek bizonyos bűncselekmények esetében lehetővé tették a statárium előzetes kihirdetés nélküli alkalmazását, így ezen deliktumok vonatkozásában az 1939-es honvédelmi törvénytől függetlenül továbbra is lehetőség volt az előzetes kihirdetés mellőzésére), valamint az is, hogy „mihelyt a rögtönbíráskodás elrendelésének oka megszűnt, főleg, ha a halálbüntetésnek egy vagy több bűnösön foganasított végrehajtásával az elrettentő példa már megadatott, a rögtönbíráskodás megszüntetését azonnal ki kell mondani és mindig ugyanolyan módon ki kell hirdetni, miként a rögtönbíráskodás elrendelését”.

Az 1939. évi II. tc. által biztosított felhatalmazásokkal a kormány élt is. Ami a statárium alkalmazhatósága idejének és normatív feltételeinek megállapítását illeti, a Bárdossy-kormány 1941. április 9-én, Jugoszlávia megtámadását követően adta ki a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések alkalmazása kezdőnapjának és területi hatályának meghatározásáról szóló 2.730/1941. M. E. számú rendeletét, amely előírta, hogy ezen, háború idejére vonatkozó speciális normákat az ország, illetve a honvéd büntetőbíráskodás egész területén 1941. április 12-től ellenkező rendelkezésig alkalmazni kell. (Mivel ekkor a Magyar Királyság a hadiállapotot még

18 Amíg azonban ez nem következett be (azaz egészen 1939. augusztus 28-ig, a m. kir. minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete kihirdetése és hatályba lépése napjáig), addig mind a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. tc. XXVI. fejezetében (433-450. §§), mind pedig a 9.550/1915. I. M. E. számú rendelet II. fejezetében (25-45. §§) foglalt rendelkezések hatályban maradtak és alkalmazandóak voltak. (Erről egyébként /vagyis arról, hogy milyen szabályok alapján kell eljárni/ minden egyes, a statárium kihirdetéséről vagy kiterjesztéséről szóló rendelet külön is rendelkezett, *expressis verbis* kimondva e normák alkalmazásának kötelezettségét.)

nem nyilvánította ki,¹⁹ ezért önmagában a honvédelmi törvény alapján nem léphetek volna hatályba a háború idején irányadó szabályok, emiatt volt szükség a kormánynak a honvédelmi törvénybe foglalt felhatalmazás alapján meghozott intézkedésére.) Nem sokkal később, 1941. június 30-án a minisztérium általános szabályokat alkotott, amelyek normatív jelleggel határozták meg azt az időpontot, amikortól a háború idejére szóló szabályokat alkalmazni kell (valamint ugyanez a kormányrendelet az egyébként polgári büntetőbíráskodás alá tartozó személyeket bizonyos bűncselekmények elkövetése esetén honvéd büntetőbíráskodás alá helyezte). Ezen (1941. évi 4.850. M. E. számú) rendelet szerint e rendelkezéseket általános mozgósítás esetén annak közhírré tételének napjától a honvéd büntetőbíráskodás egész területén, részleges mozgósítás esetén (ahol ilyen közhírré tétel nincs) a mozgósítás első napjától a mozgósított seregtestekhez tartozó kötelékeknél, az ország hadba lépése esetében pedig az erre vonatkozó hivatalos nyilatkozat közzétételének napjától kezdve szintén a honvéd büntetőbíráskodás egész területén alkalmazni kellett. (A háború idejére szóló különös anyagi büntetőjogi rendelkezések hatályának megszüntetését majd az új, demokratikus hatalom képviselőjeként megalakult ideiglenes nemzeti kormány 7.300/1945. M. E. számú rendelete²⁰, a háború idejére szóló honvéd büntető eljárásjogi rendelkezések alkalmazásának megszüntetését pedig az 1.740/1946. M. E. számú rendelet fogja kimondani.)

Ennél is fontosabb volt azonban a kormánynak a rögtönbíráskodásra vonatkozó, szintén a honvédelmi törvény felhatalmazása alapján megalkotott konkrét szabályozása, az ez utóbbi kategóriába tartozó jogszabályok ugyanis nemcsak mennyiségileg jelentettek az előbbieknél lényegesen több normát, hanem e rendeletek fontosságukban is messze felülmúlták a 2.730/1941. és a 4.850/1941. kormányrendeleteket. A polgári rögtönbíráskodás eljárási szabályait a honvédelmi törvény 221. §-ában foglaltak jogán a kormány 1939. augusztus 28-án hirdette ki és léptette hatályba (a m. kir. minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete), míg ugyanezt a katonai rögtönbíráskodás egy részterülete, nevezetesen a hadrakelt seregnél alkalmazandó statárium vonatkozásában az 1944. évi 1.420. M. E. számú rendelettel (annak is a kifejezetten erről szóló 38. és 39. §-ával) 1944. május 1-jével tette meg.²¹ Az utóbbi semmilyen lényeges elemében nem tért el az 1912. évi XXXIII. tc.-ben foglaltaktól (sőt jóval felületesebb és hézagossabb szabályozása révén anélkül nem is volt alkalmazható),²¹ és két kivétellel (a 9.550/1915. I. M. E. számú rendelet vonatkozásában) ugyanez a 8.020/1939. kormányrendelettről is elmondható.²² E két eltérés közül az első (és a kevésbé fontos), hogy az 1939-es szabályozás szerint a rögtönbíráskodás kihirdetését immáron kifejezetten közölni kellett a rögtönbíráóság területén levő büntetőintézetek, javító-nevelő intézetek és magán-nevelőotthonok igazgatóival, vagyis azon intézmények vezetőivel, amelyekben a legtöbb potenciális bűnelkövető lakott. A másik (az előbbinél jóval

19 Hadba lépésünkre hivatalosan csak 1941. június 26-án került sor.

20 Megalkotása 1945. augusztus 16-án, kihirdetése és hatályba lépése pedig szeptember 6-án történt meg.

21 Magának a rendeletnek a megalkotására és kihirdetésére még március 29-én sor került.

22 Természetesen a nem a hadrakelt seregnél alkalmazandó statáriális eljárásokra pedig kizárólag az 1912. évi XXXIII. tc., illetve az 1930. évi III. tc. rendelkezései voltak irányadók; azok hatályát tehát az 1.420/1944. kormányrendelet nem érintette.

lényegesebb) eltérés pedig az volt, hogy míg az 1915-ös szabályozás az igazságügy-minisztert, addig az 1939-es rendelet a kormányt hatalmazta fel a rögtönbíráskodás kihirdetésére, a rögtönbíráskodással érintett területek és bűncselekmények meghatározására, valamint a statárium megszüntetésére. Ez jól látszik egyébként a rögtönbíráskodás konkrét alkalmazásáról rendelkező jogszabályokból is: míg a 8.020/1939. M. E. számú rendelet hatályba lépése, azaz 1939. augusztus 28-a előtt a rögtönbíráskodás kihirdetését, megszüntetését, kiterjesztését vagy korlátozását igazságügy-miniszteri rendeletek szabályozták, addig az ezt követő hasonló tartalmú jogi normák már kormányrendeleti formában jelennek meg.

Már az ominózus 8.020/1939. kormányrendelet hatályba lépése (és a II. világháború kitörése) előtt három jogszabály (igazságügy-miniszteri rendelet) is született, amely a rögtönbíráskodás konkrét alkalmazhatóságáról szólt; a február 4-én kelt 1939. évi 3.431. I. M. E. számú rendelet az ország egész területére (de kizárólag a polgári büntetőbíráskodás körében, a katonai nem) elrendelte a rögtönbíráskodás kihirdetését bizonyos bűncselekmények vonatkozásában; ezen büntettek számát a rögtönbíráskodás korlátozásáról szóló 1939. évi 12.727. I. M. E. számú rendelet csökkentette; majd a 24.168/1939. I. M. E. számú rendelet ugyanezen deliktumok elkövetőivel szemben elrendelte a statárium kiterjesztését „a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területekre”. 1940-ben egy, 1941-ben pedig további két jogszabály (immáron kormányrendelet) terjesztette ki a rögtönbíráskodás hatályát: az 1940. évi 5.850., az 1941. évi 2.770. (ez már egyes büntettek esetében a honvéd büntetőbíráskodás körében is) és az 1941. évi 4.870. M. E. számú rendelet. Végül az ország külső és belső helyzetére tekintettel 1943-ban és 1944-ben további két-két kormányrendelet írta elő újabb deliktumokra („természetesen” a korábbi büntettek mellé) a rögtönítélő bíráskodás kihirdetését, mégpedig mind a polgári, mind a honvéd büntetőbíráskodás körében az ország, illetve a honvéd büntetőbíráskodás egész területére: az 1.020/1943., a 3.940/1943., az 1.130/1944. és az 1.250/1944. M. E. számú rendelet.

Ezt követően a háború végéig a német megszállás alatti, illetve a később nyilasok által (is) uralt ország részben újabb statáriális rendelkezések már nem születtek; a magyar történelem legsötétebb hónapjaiban pedig mindenféle (mégoly formális) jogszabályok nélkül folyt a háború és a szervezett népiirtás. A jog mint olyan csak a szovjet csapatok által egyszerre felszabadított és megszállt területeken kerül majd ismét előtérbe, a rendkívüli helyzetre tekintettel tetemes részben szintén *extra ordinem* jogi szabályozás keretében, aminek azonban immáron csak egyik, és még csak nem is a legjelentősebb része lesz (pontosabban – a formális jogfolytonosságot figyelembe véve – marad) a statárium.

Siposné dr. Kecskeméthy Klára

A ludovikás hagyományok elkötelezett folytatója: Kakasy Gyula ny. ezredes

A nemzeti és intézményi hagyományok szolgáltatók az alapot az értékeken alapuló oktató-nevelő munkához a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. A ludovika hagyományoknak meghatározó szerepe van a tiszti felkészítésben, és a szemléletformálásban. A szerző – e törekvéseket erősítő – alábbiakban közölt rövid írásában egy olyan ember életútjának főbb állomásait mutatja be, aki élő és agilis lelkiismerete a múltnak, a ludovikás hagyományoknak, a közös összefogásnak, a jövőt építő munkának.

Három évvel ezelőtt egy kora nyári napon találkoztam először dr. Kakasy Gyula nyugállományú ezredessel, aki fiatalokat megszegyenítő lendülettel szervezte, a 2007. szeptember végén esedékes ünnepi diplomaosztót a ZMNE-n. Az eltelt években is aktív szervezője és koordinálója volt a gyémánt, vas, rubin és platina oklevél átadó ünnepségeknek. Viselkedése, felkészültsége, a honvédelem ügye, az intézmény és egykori bajtársai iránti elkötelezettsége felkeltette személye iránti érdeklődésemet, a vele folytatott beszélgetések pedig az iránta érzett őszinte tiszteletemet. A jelen írásban hadnagy avatásától díszoklevele átvételéig ívelő életpályáját szeretném bemutatni.

Kakasy Gyulát a civil életében végigkísérte a ludovikás múltja. 1964-ben megkapta a Munka Érdemrend ezüst fokozatát. Számára azonban a sors az igazi elismerést és elégtételt csak a rendszerváltozás utáni években nyújtott. 1994-ben a Magyar Köztársaság Arany érdemkeresztjét, 2004-ben a Honvédelemért kitüntető cím I. fokozatát, 2006-ban a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem emlékgyűrűjét kapta. 2006-ban előléptették nyugállományú ezredessé.

Szükséges-e egyáltalán hagyományokról beszélnünk abban a korban, amikor minden arra ösztökél bennünket, hogy újuljunk meg, dobjunk el a régit, mert az új szebb és jobb. Szinte el is felejtjük az ünnepeket, amelyek a hagyományok fontos részei, pedig hagyományok nélkül nem tudunk létezni, mert a múlt, a jelen és a jövő kéz a kézben halad. Csak az a nemzet lehet sikeres, amely megőrzi sajátosságait, és nem felejt el hagyományait. A nemzeti és az intézményi hagyományok ápolása nélkül nem lehet értékőrző és értékalkotó nevelőmunkát folytatni egy olyan intézményben, amelynek rendeltetése a jövő honvédtisztjeinek felkészítése. Éppen ezért alkotják a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen folyó oktató-ne-

velőmunka fontos pilléreit egyfelől az értékmegőrzés és a hagyományteremtés, másfelől a nyitottság és a megújulás.

A hatályos felsőoktatási törvény felhatalmazza az intézmények rektorait arra, hogy arany, gyémánt, vas, illetve rubin díszoklevelet adományozzanak olyan szakembereknek, akik ötven, hatvan, hatvanöt vagy hetven éve szereztek diplomát az adott intézményben (vagy annak jogelődjében), és életpályájuk alapján méltónak bizonyultak a közmegebecsülésre. A mai Nemzetvédelmi Egyetemen jogutódja többek között a m. kir. Honvéd Ludovika Akadémiának, m. kir. Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémiának, valamint m. kir. Horthy István Honvéd Repülőakadémiának. Azon személyek, akik egykor a felsorolt intézmények valamelyikében végeztek, jogosulttá válnak a díszoklevél átvételére. Az első díszoklevelet 1992. szeptember 1-jén, a tanévnyitó állománygyűlésen adományozta a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. Azóta egyetemünk minden év szeptemberében díszoklevél-átadó ünnepséget szervez.

Út a Ludovika Akadémiáig

Kakasy Jenő családja a trianoni békeszerződés miatt hagyta el szülőföldjét, Erdélyt. Hosszú hányattatás után Miskolcon telepedtek le. Gyula a család második gyermeke 1924. február 14-én már ott született. A család új egzisztenciájának megteremtése nem volt egyszerű. A város, a megszállt területekről elmenekültek részére, új, „zöldmezős” beruházásban komfort nélküli, kétszobás lakásokból álló lakótelepet építtetett. Ezeket elsősorban állami tisztviselők kapták. Édesapja a pénzügynél dolgozott, így költözhetek ők is oda. Az állam azonban igen nagy kedvezményekkel (kedvezményes telek, hosszúlejárátú építési kölcsön stb.) igyekezett a menekülteknek megfelelő egzisztenciát biztosítani, így már 1929 végén saját házukba költözhetek.

Egyik közeli szomszédjuk fia a kőszegi katonaiskola növendéke volt, aki vakációra rendszeresen hazautazott. Ekkor tetszett meg a fiatal fiúnak az egyenruha. Elhatározta, hogy ő is katonaiskolás lesz. Négy évig miskolci gimnazista volt, majd a sikeres felvételi vizsga eredményeként három évig a soproni Magyar Királyi Rákóczi Ferenc soproni Honvéd Középiskolai Nevelőintézet növendéke lehetett. A korabeli katonai középiskolai rendszer átszervezése nyomán azonban az érettségi vizsgát 1942-ben már Pécsen tette le.

Tanulmányait a Honvéd Ludovika Akadémián először a gyalogos, majd az érdeklődésének jobban megfelelő hegyivadász tisztjelöltként folytatta. 1944. augusztus 20-án az akkori három katonai akadémia végzőseit a Hűvösvölgyben lévő Bolyai Akadémián avatták hadnaggyá. Az ünnepségen megjelent Horthy Miklós Magyarország kormányzója. Kakasy Gyulát ekkor avatták hegyivadász hadnaggyá. A három akadémia zászlóit akadémikusaik díszszázada kísérte. Arcvonaluk előtt a három rangidős hadnagy: Sasvári Andor a műszakiak, mankóbüki Balogh Pál a repülők, Pósfay László pedig a ludovikások rangelsője állt. Utóbbit érte a megtiszteltetés, hogy az újonnan avatottak nevében ünnepi beszédet mondjon. Mondatai örökké emlékeztetnek megmaradtak az akkori végzősök számára: „Amikor először beléptünk az Akadémia ősi kapuján, már tartott a második világháború. Már honvédségünk is harcban állott a hazánkat fenyegető ellenséggel. Azzal a szent meggyőződéssel

kezdtek el a legnehezebb, leghősibb, de legszentebb katonai hivatást, hogy ebben a reánk kényszerített harcban miránk is szüksége van még a hazának. ...Tudjuk, hogy a mi önként vállalt sorsunk is az lesz; harcolni s ha kell, meghalni a szent magyar határokért." Pósfay László hadnagy az avatás után alig két hét múlva a Torda körüli harcokban, az 1. gyalogezred kötelékében hősi halált halt.

Kakasy Gyula az első hadnagyi szabadságát a Miskolcon töltötte. A várost ekkor már súlyos légítámadások érték. A román kiugrás miatt hadászatiilag is új helyzet állt elő, Erdély rövid idő alatt hadszíntérré vált.

Frontszolgálat és a hadifogság

Kakasy Gyula hadnagyot a Gyergyótölgyesen állomásozó 21. Határvadász Zászlóaljhoz nevezték ki első beosztásba. Szeptember 13-án indult el Miskolcra, de alakulatához a hadiesemények miatt már nem tudott bevonulni. Ezért Rátosnyán, a 65. Székely Határvédelmi-erők Parancsnokságán jelentkezett Miskey Zoltán ezredes úrnál. Az ezredes közölte vele, hogy zászlóalja súlyos veszteségek után visszavonult. Különböző szétzilált csapatokból új köteléket alakítottak, amely a Görgényi-havasokban védelemben van. Beosztást végül is a visszavonulóban lévő 21/5. erőd-századnál kapott.

Visszavonulás közben, a heves ellenséges tűzben mell-lövés érte. Tábori segélyhelyre szállították, ahol nyomban tetanuszoltást kapott. A súlyosan sérült fiatal tisztet a Dédáról induló sebesültszállító vonaton helyezték el. A szerelvény egy III. osztályú vasúti kocsi és sok tehervagonból állt. A több száz sebesülthöz egy végzős medikust osztottak be, hiszen a tervek szerint úgyis csak Nagykárolyba, a kórházba utaztak volna. Menet közben derült ki, hogy a front közeledtével a magyar csapatok a várost kiürítik, így a szerelvény továbbhaladt Debrecen felé, de ott is hasonló helyzet fogadta őket. Püspökladányban ismét hosszabb ideig várakoztak, Szajolnál pedig kiderült, hogy a bombasérült Tisza-hídon nem mehet át a szerelvény. Ekkor Hódmezővásárhely felé irányították őket. A vonat Szegednél kelt át a Tiszán, majd Kecskeméten át jutott el a Ferencvárosi Pályaudvarra.

A vasútállomás előtt idegtépi órákon át várakoztatták őket. Délután kettő körül Kakasy Gyula megunt a tétlenséget és a sínek mellett begyalogolt az állomásfőnöki irodába, ahol közölték vele, hogy Szombathelyre irányítják a sebesülteket. Több sikertelen próbálkozás után felhívta a Vöröskereszt Országos Központját, ahol vitéz Kárpáthy Kamilló ny. vezérezredes, hadsereg-főparancsnok felesége volt ügyeletes nővér. Tarthatatlan állapotuk orvoslására a kegyelmes asszony segítségét kérte. A honvéd vezérkar főnökének személyes intézkedésére csakhamar kellő számú vöröskeresztes gépkocsi érkezett, amelyek pesti kórházakba szállították a sebesülteket, így senkinek sem kellett továbbutaznia.

Kakasy Gyulát a Baross utcai Sebészeti Klinikára vitték, ahol rövidesen megműtötték. Október végén gyógyultként hagyta el a kórházat és két hét egészségügyi szabadságot kapott. Szabadsága leteltével a városparancsnokságon jelentkezett. Egerbe, a 27. gyalogos hadosztály gyűjtőtáborának nevezett egységhez irányították. Itt gyűjtötték össze az Erdélyből visszavonuló szétzilált csapatok katonáit. Hamarosan továbbvonultak a Felvidékre. Pozsonytól mintegy 30 kilométerre, északra lépték át a

Kárpátokat. Az európai háború végét jelentető májusi fegyverszünet végül is morva területen érte.

A felbomlott csapatok katonái elindultak hazafelé. Kalandos gyaloglás során a Bécsújhely mellett fekvő Bad Fischauba érkeztek. Ott egy szovjet közúti ellenőrzés során azzal irányították őket egy hajdani kaszárnyába, hogy rövidesen magyar bizottság érkezik, amely megvizsgálja, ki volt közülük háborús bűnös. A személyi igazolási eljárás helyett azonban egy szép nyári napon fogvatartóik vonatra ültették és útnak indították a tábor lakóit. A szerelvény a Vaskapunál lépett ki a Kárpát-medencéből. Román földön, Rimnicu Saratban egy óriási, 15 ezer fős láger lakói lettek.

A hadifogságról írt naplójában a következőket jegyezte le: „... Július végén bevagonírozták a Bad Fischau-i láger népét. A zárt vagonok (G kocsik) középjajtsák. A két szemben lévő ajtó között szabadon hagyták. Jobbra és balra azonban erős deszkapallókkal megfeszítették a vagon belső magasságát. A palló alatt és felett így 12-12 embert zsúfolhattak össze, tehát vagononként 48 embert. Az ajtók közötti szabad tér volt a »klub«. Egyik sarkában vágott nyílás fölé lécekből, fordított csonka gúlát tákoltak, mely a csésze és az ülőke funkcióját látta el. Mellette, bizonytalan külsejű hordóban víz. Ezt szabad elhatározásunk alapján használhattuk mindarra, amire az ember ezt a folyadékot szokta. A kénytelenkedés vagy két hétig tartott, mialatt hosszas ácsorgások és agyunkat rázó vad rohanások váltakoztak. Útközben, áthaladtunk Bécsújhely, Sopron, Fehérvár, Ferencváros, Kecskemét, Szeged állomásokon. Innen Temesvár, Vaskapu, Turnu-Severin, Bukaresten át érkezünk Rimnicu Saratba, ahol újabb láger várt ránk.”

Már szeptember volt, amikor széles nyomtávú szerelvényekbe vagonírozták a hadifoglyokat, és újabb egy heti utazás után, 1945. október 2-án Armavirban rakták ki őket. Fogsága éveit a Kaszpi-tenger és a Fekete-tenger között, a Kaukázustól északra elterülő Kubán folyó alföldjén, Armavir, Krasznodar és Krapotkin lágereiben töltötte. A hadifoglyok a táborokban a legkülönbözőbb fizikai munkákat végeztek: rőzsekötegeket hordtak, tábori konyhaszolgálatos munkát végeztek, gyökereket irtottak, építkezéseken és jégvágó brigádokban dolgoztak. Az itt töltött éveket így idézte fel: „...Krasznodarban a 148/16. számú láger a csaknem Dunántúl nagyságú körzetben lévő valamennyi láger központja volt. A láger egy hajdani hatalmas iskolában települt. A harcok során az épület erősen megrongálódott. A magasföldszinten voltak az adminisztratív részlegek irodái, a parancsnokság, raktárak, »orvosi rendelő«, gyengélkedő-szoba és a néha üzemelő kávéház. Az alagsorban, emeletes priccseken helyezték el, jó néhány nagy, teremszerű helyiségben a mintegy 2000 foglyot. Kb. 200-200 fő magyar, illetve román volt köztük, a többi német. A lágert téglaválamint, többsoros drótkerítés övezte. A sarkokon levő tornyokat éjjel-nappal géppisztolyosok őrizték...”

1947 nyarának elején közölték a hadifoglyokkal, hogy a magyarok rövidesen hazamennek. Egy szerelvény valóban elindult Magyarország felé, de tifuszigyanús megbetegedések miatti váratlan karantén miatt rengeteg időt veszítettek. Így Kakasy Gyula öt héttel később ért haza, mint a Krasznodárból induló szerelvény elején utazó bajtársai. Magyar földre érésükre a következők szerint emlékeznek: „...Focsaniban bevagonírozva, a Gyimesi-szoros, Gyergyó, Kolozsvár, Érmihályfalva útvonalon érkezünk Debrecenbe. Az állomáson rengeteg ember állt. Torokszorító látvány

volt a sok édesanya, rokon, akik kezükben fényképet lobogtatva szerettek volna valamit megtudni régen várt hozzátartozójukról. Sajnos gyakran ilyenkor értesülhettek, hogy az illető meghalt, eltűnt...”

A háború után, az újrakezdés

1947 augusztusától új fejezet kezdődött az életében. Még főreálista korában foglalkozott azzal a gondolattal, hogy mérnöki diplomát szerezzen. Természetesnek tűnt tehát, hogy pályamódosítás okán a Műegyetemre jelentkezett, ahol a hallgatói bizottsághoz irányították. Amikor kiderült, hogy a honvéd főreálban érettségizett, közölték vele, ne is számíton arra, hogy felveszik. A műegyetemi elutasítás után az akkor még Pázmány Péter Tudományegyetemre az ún. bölcsész-vegyész szakra kérte felvételét. Két ismételt kérelem után a pótfelvételi során felvették a Bölcsészettudományi Karra. Két év múlva az egyetem Eötvös Lóránd nevét vette fel és megalakult a Természettudományi Kar. A bölcsészkarról ide sorolták át a vegyészeket, a geológusokat, a fizikusokat, a matematikusokat és az ilyen szakokat végző tanárjelölteket is.

Édesapja eladta a család megmaradt szobabútorát. Az árából kifizette az első egyetemi év ellátási díját a pesti Szent Imre Kollégiumban. Apja halála után, 1949-től egyetemi évei alatt megélhetése biztos bázisa Piroska néni, édesapja második felesége volt, aki atyja halála előtt megígérte, hogy munkába lépéséig gondoskodik róla. Szerény tanári nyugdíjának egyharmadát havonta neki adta, a taníttatására költötte. Négy év múlva, az eredményes vizsgák letétele után okleveles vegyész lett. Az első munkahelye a Téglá- és Cserépipari Központi Laboratórium volt. A laboratóriumban nyersanyagok, az agyagok vizsgálata, gyártmányok minőségének vizsgálata volt fő feladatuk, új technológiai eljárásokat is kipróbáltak. Innen az egyik pesti téglagyár műszaki vezetőjének helyezték át. Kakasy Gyula még 1951-ben belépett a Szilikátipari Tudományos Egyesületbe, a Durvakerámiai Szakosztálynak közel 20 évig volt a vezetője.

1963-ban, a téglaiiparban jelentős átszervezésre került sor. Ennek következményeként az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumba helyezték, a Műszaki Fejlesztési Főosztály téglaiipari referense lett. Öt esztendeig dolgozott ebben a beosztásban, amikor a személyzeti vonal megállapította „hibát követtek el”, amikor egy ilyen kádert, ilyen múlttal, ilyen fontos beosztásba helyeztek. Megint utolérte a ludovikás múltja. Ekkor visszahelyezték a téglaiiparba, tíz évet töltött a pestszentlőrinci, kőbányai és gyömrői úton lévő téglagyárakban. Feleségét még az egyetemi évei alatt ismerte meg, aki egy évvel utána végzett, és szintén vegyész diplomát szerzett.

Kakasy Gyula 1967-ben a Budapesti Műszaki Egyetemen megszerezte a harmadik diplomáját (kitüntetéses oklevéllel rendelkező vegyipari gazdasági mérnök lett), és itt védte meg az egyetemi doktori disszertációját 1969 októberében. Hatvanéves korában nyugdíjba vonult. Meghívott előadóként a Pollack Mihály Műszaki Főiskolán, illetve a jogelődjénél hat éven keresztül durvakerámiai technológiát adott elő. 8–10 szakmai jegyzet, könyv szerzője, társszerzője lett, a Szilikátipari kézikönyv egyik fő fejezetének szerkesztője, több alfejezetének szerzője lett.

Az 1990-es rendszerváltozás után a Ludovikás hagyományok felélesztése és a közösség összefogása vált kiemelkedő tevékenységévé. Korát meghazudtoló frissesség-

gel és energiával vetette bele magát a szervezőmunkába. 1994-ben, ötven évvel a hadnaggyá avatása után, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián arany díszoklevelet vehetett át. Ekkor vette kezébe a ludovikások, és a másik két akadémiát végzett bajtársak ünnepi diplomaosztója szervezését. Élő és agilis lelkiismerete volt a történelmi múltnak.

Kegyetlen kor katonanemzedéke voltak ők. A háború beárnyékolta az akadémiai éveiket. Végigharcolták a háborút, sokan közülük életüket áldozták a hazájukért, a hősi halottaktól elvették a hősi jelzőt, kitörölték az emléküket, szeretteiket, bajtársaikat megbízhatatlannak, osztályidegennek bélyegezték meg. Hasonló sors várt az életben maradottakra is, nem fogadta őket üdvözlés, börtön vagy más megpróbáltatás következett.

A történelem sodra úgy hozta, hogy a veszített háború utolsó véres hónapjai, a rákövetkező békeévek és politikai következményei talán egyetlen pályát sem sújtottak olyan változatos kíméletlenséggel, mint a hivatásos honvédtiszteket. Voltak, akik nem jöttek haza, és a világ más táján próbáltak élni. De a ludovikás neveltetés miatt ez a korosztály a nehézségek között is megállta a helyét, megőrizte méltóságát. Ma már nagyszámú napló, emlékirat, hadtörténelmi munka, újságírói riport, interjú olvasható a veszteségekről, a fogságról, a meghurcoltatásról, a börtönről, az ítéletekről, a kivégzésekről és az emigrációról is. Sok bajtársuk már a Hadak-úttjáról szemléli a földi eseményeket.

Az 1944. augusztus 20-án a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémián hadnaggyá avatott Kakasy Gyula tiszti fogadalmához hűen szolgálta a hazáját, ápolta és őrizte a katonai erényeket és a hagyományokat. 2009-ben a még életben lévő bajtársaival, 65 évvel a tisztté avatásuk után vas diplomát kapott. 2009-ben példás szakmai életútja, áldozatvállalása elismeréseként a honvédelmi minisztériumtól viselettörténeti kispasztikát, a Ludovika Hallgatói Zászlóalj parancsnokától emlékérmét kapott. 2010-ben a honvédelmi miniszter az Aranykor kitüntető cím ezüst fokozatát adományozta neki.

Bátornak, tisztának, műveltnek nevelték a Ludovikás tiszteket, ezért válhattak a nemzet szemében erkölcsi elitté. Ezért tudtak helytállni a fronton, a hadifogságban, a munkatáborokban és később a polgári életükben és foglalkozásukban is. Kivételes intelligenciájuk, tudásuk, emberi tartásuk példaértékű, mert az embertelen és sokszor megalázó körülmények dacára is meg tudták őrizni mindazon értékeket, amelyeket az Alma Mater adott át nekik: becsületesség, bátorság, erkölcsösség, erényesség, elszántság, állhatatosság, műveltség, becsvágy, hősiesség, barátság, de mindezekelőtt a bajtársiasság. Unus pro omnibus, omnes pro uno. Egy mindenkiért, mindenki egyért.

Oktatás magasabb szinten az 1970-es években

Szabó Miklós akadémikus, ny. altábornagy újabb könyve került a téma iránt érdeklődők kezébe „A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1970–1979” címmel. Az írásmű öt fejezetben mutatja be a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) helyzetét és az ott folyó oktatás fejlődését és történetét befolyásoló kül- és belpolitikai viszonyokat. Részletesen elemzi az egész haderőt (az akkori Néphadsereget) érintő változásokat, amelyek szervezeti és technikai téren következtek be.

Az első fejezetben a szerző tényekkel igazolja azt, hogy a '70-es évek külpolitikai viszonyai, mindenek előtt a Willy Brandt német kancellár által meghirdetett és folytatott új keleti politika (Neue Ostpolitik), a szovjet–USA hadászati fegyverzetek csökkentésével foglalkozó SALT-tárgyalások, továbbá az indokínai háborúk befejezése és a helsinki folyamat néven kezdődő enyhülés az előző évtizednél kedvezőbb világ-helyzetet alakított ki a hidegháború folyamatában és az évtized első felében.

Mindezek kedvezően hatottak a magyar belpolitikára és a Néphadsereg helyzetére is, hiszen a nyugati politikai vezetők több alkalommal kinyilvánították közeledésüket és jóakarukat Magyarország felé. Ennek egyik konkrét ténye volt az, hogy hazánkat felkérték a vietnámi fegyverszüneti megállapodás ellenőrzését végző Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságban (ICCS) való részvételre 1973 januárjában. A 290 fős magyar delegáció zömét a Néphadsereg tisztjei és tiszthelyettesei adták. Az első, majd a további váltásokban több ZMKA-ra beosztott tiszt is szerepelt. (K.T.)

Az évtized második felében ismét elhidegült a nemzetközi helyzet, melynek főbb kiváltó oka volt az SS–20 jelzővel (NATO) ellátott közepes hatótávolságú, mozgó indítóállványról bevezethető hadászati rakéták telepítése a Szovjetunió nyugati körzeteiben és a szovjet katonai beavatkozás több afrikai ország (Mozambik, Etiópia) és Dél-Jemen belügyeibe, valamint Afganisztán szovjet katonák általi megszállása.

A második és a további fejezetekben a szerző a Néphadsereg és a ZMKA helyzetét és tevékenységét befolyásoló belső tényezőket jellemzi, igen bő és hiteles dokumentumokra támaszkodva.

A '70-es évtized katonai területén végbemenő eseményeit meghatározták a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó testületének 1969. évi budapesti ülésén hozott határozatok. A Varsói Szerződés létrehozása után 14 év kellett ahhoz, hogy a szovjet vezetők rájöjjenek arra, hogy a több állam katonai erőiből álló szövetséget (a Varsói Szerződést) nem lehet egy állam (a SZU) tábornokaira bízni. Ezért létrehozták a Hon-

védelmi Miniszterek Bizottságát és az Egyesített Fegyveres Erők (EFE) főparancsnokságát, ahová minden tagállam delegálta a saját képviselőit.

Ezt követően a tagországok szakemberei részt vehettek a VSZ fegyveres erők fejlesztésével és kiképzésével kapcsolatos tervek kidolgozásában, de továbbra is meghatározóak maradtak a szovjet főparancsnok és törzsének ajánlásai (melyek szinte parancsjellegűek voltak – K. T.)

Ezeket az ajánlásokat a magyar vezérkar értékelte, feldolgozta és HM vagy VKF parancsok formájában továbbította az alárendeltek, közöttük a ZMKA felé is. A parancsok nagyobbik része szervezeti ügyekkel (kinevezések, beiskolázások), másik részük oktatási és tudományos kérdésekkel foglalkozott.

A tudományos élet területén jelentős előrelépést jelentett az MN Tudományos Kollégium létrehozása 1972. július 1-jén, melynek elnöke Csémi Károly altábornagy lett, tagjai között pedig a ZMKA két kiemelkedő tudású személyisége dr. Nagy Gábor és dr. Kovács Jenő ezredes szerepelt. A Tudományos Kollégium feladata volt az MN-szintű tudományos munka tervezése, koordinálása és ellenőrzése.

A tudományos munka vonatkozásában jelentős feladatok hárultak a ZMKA-ra, különösen az oktatói állomány kiválasztása és felkészítése, az aspiránsok tudományos képzése és az MN-szintű tudományos kutatási feladatokban való részvétel területein. Előtérbe kerültek olyan kutatási problémák, mint a hadműveletek és harcok hagyományos fegyverekkel történő megvívásának kérdései (Ezt a témát az USA és NATO által hivatalosan elfogadott „Rugalmas Reagálás Stratégia” megismerése tette szükségessé, amely komolyan foglalkozott a hagyományos fegyverekkel vívott hadműveletekkel), az atomaknazárak leküzdése, valamint a csapatok harcképességének helyreállítása.

A fenti kutatási témák kidolgozására és abban való részvételre nem csak a ZMKA oktatóit és az aspiránsokat, hanem a hallgatók jelentős részét is be kellett vonni – az évek során kiadott akadémiaparancsnoki parancsok szerint. Az oktatók magasabb beosztásba történő kinevezésénél is fontos szempont volt a sikeres tudományos munka végzése.

A tudományos munka szervezésében és irányításában végzett tevékenységükért a szerző meleg elismerő szavakkal ír Tóth Lajos vezérőrnagyról és dr. Lantódi József vezérőrnagyról, a ZMKA volt parancsnokairól. Ők voltak azok, akik fontosnak tartották a tisztok idegennyelvtudásának növelését és az orosz mellett, bevezették a német és angol nyelvoktatást, továbbá megkövetelték azt, hogy a ZMKA oktatói vegyenek részt a különböző gyakorlatokon és szerezzenek csapatgyakorlatot.

Szabó Miklós legújabb könyve rengeteg információt, táblázatokban közölt adatot és színes eseményeket rögzít a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia helyzetéről és történetéről az 1970-es években. Mindazoknak ajánlom elolvasásra az írásművet, akiket érdekel a magyar katonai felsőoktatás és a ZMKA története.

Kőszegvári Tibor

A folyóirat elektronikus mellékletében megjelent tanulmányok – 2010

Dr. Varga Attila Ferenc alezredes,
a HM Jogi Főosztály munkatársa

A tengerek szabadságának és biztonságának helye az Amerikai Egyesült Államok biztonsági stratégiáiban

A közelmúltban az Egyesült Államok vezetése a legmagasabb szinten foglalkozott a somáliai kalózkodás kérdésével, és határozott intézkedések megtételéről döntött. Jelen cikkben a szerző arra keresi a választ, hogy egy távoli afrikai ország tengerpartja mellett elburjánzott kalózkodás mennyiben lehet hatással egy szuperhatalom biztonságára. A válasz az Egyesült Államok biztonságával foglalkozó, e tanulmányban bemutatott, stratégiai dokumentumokban rejlik, amelyek kiemelten foglalkoznak a tengerek szabadságával és biztonságával, mint a nemzeti biztonság részét alkotó gazdasági biztonság egyik fő feltételével.

Kulcsszavak: Amerikai Egyesült Államok, stratégia, biztonság, tenger, kalózkodás

The place of the freedom and security of the seas in the security strategies of the United States of America

Recently, the highest level leadership of the United States of America has dealt with the question of the piracy in Somalia and decided to take resolute steps. In this article, the author is looking for an answer about how the increased piracy activities off the coast of a far laying African country may affect the security of a superpower. The answer can be found in the security strategy documents of the USA which are stressing the importance of the freedom and security of the seas as one of the major conditions of the economical security, which is also important to the overall national security.

Keywords: Unites States of America, strategy, security, sea, piracy

Kiss Álmos Péter főtörzsőrmester, a ZMNE doktorandusza

Ál-gerillák – nélkülözhetetlen erők az aszimmetrikus hadviselésben

Aszimmetrikus konfliktusokban a biztonsági erők erőforrásokban, tüzérségben, kiképzésben mutakozó fölényüket csak akkor tudják kihasználni, ha valós idejű helyi információk állnak rendelkezésükre a nem-állami hadviselő erőiről. A szükséges információk megszerzésében különösen sikeresnek bizonyultak biztonsági erők gerilláknak álcázott harc-csoportjai. A szerző esettanulmányokon keresztül mutatja be az ál-gerillák alkalmazásának lehetőségeit, elemzi alkalmazásuk előnyeit, hátrányait és csapdáit. Az alábbiakban közölt tanulmány az MHTT 2009. évi pályázatán első díjat nyert. A tanulmány rövidített változata – a szerző összeállításában – megjelenik a Hadtudomány 2010. évi 1. számában.

Kulcsszavak: ál-gerillák, felkelés, aszimmetrikus hadviselés, Fülöp-szigetek, Rhodesia, Pandzsáb, India

Pseudo-guerrillas – indispensable forces in asymmetric conflicts

In asymmetric conflicts the security forces enjoy superiority in resources, training and firepower. They can exploit their superiority only if they have access to real-time local information about the non-state belligerent. Pseudo-guerrilla forces of the security forces have proven to be particularly effective in obtaining the necessary information. The author demonstrates the employment of such forces through several case studies, and analyzes their advantages, drawbacks and pitfalls.

Keywords: pseudo-guerrillas, pseudo-operations, insurgency, counterinsurgency, asymmetric warfare, Philippines, Rhodesia, Punjab, India

Dr. Nagy László ny. mk. ezredes, az MTA doktora

Integráció és dezintegráció

Az államok, benne a népcsoportok és az egyes emberek sorsát gyakran alakítják ellentétes fogalompárokban kifejezhető folyamatok. Ilyen például a háború és a béke, az enyhülés és a feszültség. A fogalompárok közé sorolható az integráció és a dezintegráció bonyolult, visszalépésekkel tarkított folyamata is. A szerző a tanulmány első részében négy nemzetközi intézmény – az ENSZ, a NATO, az EU és az EBESZ – példáján mutatja be az integrálódás folyamatát; a második részben a hidegháborút követő, az utóbbi tíz év nemzetközi eseményeit is felidéző példák sorával azokat – a dezintegráció irányába ható – folyamatokat, jelenségeket vázolja fel, amelyek destabilizáló hatással járnak és ezért veszélyt jelentenek a nemzetközi biztonságra.

Kulcsszavak: Integráció, dezintegráció, nemzetközi intézmények, Európa

Integration and dezintegration

The history of the states including the national groups and individuals often is formed by processes expressed in contraversal abstraction-pairs, such as war and peace, detente and tension. We can name in these abstraction-pairs the complicated process of integration and dezintegration too. In the first part of the study the author shows the process of ointegration ont he examples of four international institutions (the UN, the NATO, the EU and the OSCE). Int he second part he describes the processes during the post-cold-war period and the latest decade, moving int he direction of dezintegration, having destabilizing effect and threatening the international security.

Keyword: Integration, dezintegration, international institutions, Europe

Dr. Rácz Lajos ny. ezredes

Adalékok a magyar–kínai katonadiplomáciai kapcsolatok történetéhez

A szerző, aki két időszakban is (1991–1995 és 2001–2005 között) a Magyar Köztársaság véderő, katonai és légügyi attaséjaként szolgált a Kínai Népköztársaságban, áttekinti a magyar–kínai katonadiplomáciai kapcsolatok történetét, azok 1950-es létesítésétől napjainkig, bemutatva funkcióinak kiteljesedését a politikai presztízs-szempontra koncentráló képviseleti (reprezentatív) funkcióktól a 21. századi új kihívásoknak megfelelő két- és többoldalú katonai kapcsolatok komplex menedzseléséig, érzékeltetve a katonadiplomácia emberi és szakmai oldalának összefüggését is. A tanulmány végén a magyar–kínai kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatok jelentőségéről és jövőbeni fejlesztésének lehetőségeiről fogalmazza meg véleményét.

Kulcsszavak: Magyarország–Kína, katonadiplomácia

Additions to the history of Hungarian – Chinese military diplomatic relations

The Author, who served two periods (1991 – 1995 and 2001 – 2005) as Defense, Military and Air Attaché of Republic of Hungary in People's Republic of China, reviews the history of Hungarian – Chinese military diplomatic relations from their establishment 1950 until nowadays. He presents the widening of its functions from the representative role concentrating on the aspects of political prestige to the complex management of bi- and multilateral military relations according to the challenges of the 21st century; he also shows the interconnectivity of the human and professional profile of military diplomacy. At the end of his study he phrases his opinion about the importance and future possibilities of improvement of Hungarian – Chinese bilateral military diplomatic relations.

Keyword: Hungary–China, military diplomacy

Fodor Péter, a ZMNE doktorandusza

Katonai szövetségek szerepe az energiahordozók biztosításában

Az energiahordozók biztosításában az elmúlt években a tagállamok vonatkozásában szerepet vállaltak a katonai szövetségek is. E cikk megkísérli felmérni e feladatok lehetséges körét és meghatározni a ma létező ilyen szervezetek feladatait, kiemelkedő figyelmet fordítva a NATO-ra és a katonai profilját napjainkban felépítő, de alapvetően nem katonai jellegű Európai Unióra.

Kulcsszavak: energiabiztonság, NATO, EU katonai szövetségek

Role of military alliances in securing of energy resources

Military alliances have recently been taking part in securing energy sources for their members. The article intends to survey the scope of the possible roles and define the actual tasks for present-day military alliances with a focus on NATO and EU (as it has been building up its military profile recently).

Keywords: energy security, NATO, EU, military alliances

Dr. Lénárt Ferenc a közgazdaságtudományok kandidátusa

A titkosszolgálatok és a válságkezelés (A titkosszolgálati tevékenység újraértelmezése)

A tanulmány egy rövid áttekintés erejéig az állami és a magán-titkosszolgálatok stratégiájával, valamint a válságkezelés pártpolitikáktól független kérdéseivel foglalkozik. A titkosszolgálatokról kifejtett gondolatok a szerző magánvéleménye.

Kulcsszavak: kihívások, titkosszolgálatok: állami és magán, felderítés-elhárítás, stratégiák, válságkezelés.

The secret services and crisis management

The study consists of a short overview on the strategies of the state and the private secret services, and also on the issues of crisis handling independent of party politics. The thoughts on the secret services do solely reflect the opinion of the author.

Keywords: challenge, secret services, state and private, counter-intelligence, strategies, crisis management

Dr. Katona Magda, a politikai tudományok kandidátusa

Répási Krisztián doktorandusz

Az öngyilkos merényletek politikai üzenete

Az öngyilkos terrorizmus a pszichológiai hadviselés eszköze. Célja azonnali pánik, hosszútávú félelemérzet kialakítása, figyelmeztetés, büntetés. Ezek révén tudatják a közvéleménnyel nyíltan bevallott szándékaikat, ezek leple alatt akarják elérni azokat a célokat, amiket titokban próbálnak tartani. Nyílt cél gátat szabni a Nyugat térnyerésének, sőt a törvénykezés, iszlám állam bevezetése. Burkolt szándék interetnikus konfliktusok gerjesztése. Támadják a modernizációt, a törzsi rendet, pártokat, választásokat. Az antiimperialista retorika ellenére az iszlamista fegyveresek nemcsak a nagyvállalatok gazdasági játszmáinak, de a térségben érdekelt országok politikai manővereinek az eszközei is. Érdeükben áll az oktatási infrastruktúra lerombolásával, a munkavállalás lehetőségeinek minimalizálásával a konkurens munkaerő kiiktatása, a külső hatalmaktól függés erősítése. Nemcsak egyes országok infrastruktúráját, gazdasági függetlenségét vagy politikai stabilitását, de a régió országainak viszonyrendszerét is célozzák, egyrészt az unipoláris világtól való függést erősítik, másrészt a többpólusúvá váló világ hatalmi játszmáinak a bábjai.

Kulcsszavak: terrorizmus, asszimmetrikus hadviselés, öngyilkos merényletek, iszlám szélsőségesek, nacionalizmus.

Political Message of Suicide Assaults

Suicide terrorism is a tool of psychological warfare, to create immediate panic, permanent fear, to warn, to punish. By these assaults terrorists are communicating their overt purposes and try to implement secret goals. Overt purpose to restrict Western influence, implement shari'a law and Islamic state. Covert goal is to instigate interethnic conflicts. They are attacking on modernization, both traditional (and modern social structures; tribal system, political parties, elections. In spite of anti-imperialist rhetoric, Islamist militants are tools of economic interests of multinational concerns, and geo-politic regional maneuvers. By destroying educational infrastructure and by reducing employment opportunities to abolish rival labor force their aim strengthening dependence from external powers. Not only by assaulting infrastructure of particular countries, independence, economic and political stability, they are targeting the international relations of the countries of the region, by strengthening dependence from the uni-polar world order they are pawns of the power games of a formulating multi-polar world order.

Keywords: terrorism, asymmetric warfare, suicide assaults, Islamic radicalism, ethnic nationalism.

Krasznai Andrea a ZMNE doktorandusza

Birodalmak sírkertje

Az afganisztáni háborúban az ultramodern fegyverarzenált felvonultató koalíciós erők harcának végkimenetele kétséges a jóval szerényebb eszközökkel küzdő tálib ellenállókkal szemben. A tanulmány a közép-ázsiai ország bevehetlenségének jellegzetességeit igyekszik kutatni, a történelmi múlt eseményeinek és napjaink történéseinek kontextusában. Az írás a Washingtonban kialakult hezitációs időszakot állítja fókuszába, amely Stanley A. McChrystal tábornok csapatnövelési kérése után következett be. A cikk alaptónusát a nem katonai megoldás keresésére irányuló javaslatok határozzák meg.

Kulcsszavak: Demokrácia-deficit, korrupció, drogtermelés, politikai hezitáció, nem katonai megoldás

Graveyard of Empires

The final outcome of the battle of the coalition forces in Afghanistan, which are deploying an ultra-modern arsenal of weapons, is doubtful, even though they are faced with an enemy, the Taliban, who are fighting with much more modest resources and weapons. This article seeks to understand the reasons why this Central-Asian country is impossible to conquer. The paper focuses on the hesitant period, which has emerged in Washington after General Stanley A. McChrystal's request for more troops. The basic tone of the article defines nonmilitary solutions and recommendations.

Keywords: Deficit of democracy, corruption, drug cultivation, political hesitation, non-military solutions

Dr. Révai Tamás főorvos PhD. ZMNE, Szt. János Kórház

A katonai ruházat szerepe a komfortfokozat növelésében

A jelenlegi és jövőben missziós tevékenységek során a szélsőséges időjárásnak, a hő-, illetve hideg stressznek, a kellemes hőkomfortnak, valamint a védőruházati előírásoknak megfelelő ruházat viselése kiemelt jelentőségű. A ruházat kialakításánál fontos szempont, hogy megfeleljen a hőmérsékleti és a szélsőséges időjárási körülményeknek, a hőmérséklet, a csapadék és a szél behatásainak, valamint a fizikai igénybevétel szintjének és tartamának. Ezen tényezőket mind figyelembe kell venni annak érdekében, hogy a katonai tevékenység során termelődő hőmennyiség és verejtékezés mértéke szabályozható legyen. A 20. században a katonai ruházat jelentős változásokon ment keresztül, és ebben kiemelt jelentősége van a katonai műveletek során nyert tapasztalatoknak. A 2. Magyar Hadsereg doni katasztrófája során nyert tapasztalatok.

talatok alapján is megállapítható, hogy a hő stressz és a fizikai és kémiai veszélyek kivédése szempontjából a szélsőséges, gyakran változó környezetben végzett katonai szolgálat során a megfelelő védőruházat viselése feltétlenül javasolt.

Kulcsszavak: katonai ruházat, hőkomfort, termikus műember

The role of the military clothing in the increase of the comfort level

The present and in future in the course of missionary activities for the extreme weather, the heat-, concerned for a cold stress, the pleasant heat comfort, and carrying the clothing being equal to the defender clothing regulations with emphasized significance. The forming of the clothing important viewpoint, that let the temperature one and the extreme one be equal to meteorological circumstances, the temperature, for the impacts of the moisture and the edge, and for the level of the physical strain and his duration. It is all necessary to take the factors into consideration in order that the measure of a quantity of heat being produced and sweating should be adjustable in the course of the military activity. The military clothing went through considerable changes in the 20. century, and the experiences gained in the course of the military operations have significance emphasized in this. Based on the experiences gained in the course of the Don catastrophe of the 2. Hungarian Army verifiable, that the hot stress and in terms of the physical one and the parry of chemistry dangers the extreme one, carrying the suitable defender clothing finished in unsettled environment in the course of military service inevitably often proposed.

Keywords: military clothing, thermal comfort, thermal manikin

Dr. Hadnagy Imre József ny. alezredes

A katasztrófavédelem rendszer-szemléletű vizsgálata

A szerző az alábbiakban közölt tanulmányában, amely az MHTT 2009. évi pályázatán megosztott III. díjat kapott, a katasztrófavédelem rendszerszemléletű vizsgálatát végzi el. A rendszer – amely az utóbbi évtizedben jelentősen korszerűsödött – általános összetevőinek, elemeinek bemutatása mellett, elsősorban az ún. beavatkozó alrendszer tevékenységi folyamatát írja le és annak gyakorlati alkalmazását ismerteti. A tanulmány második részében, egy függelék keretében, foglalja össze a nemzeti katasztrófavédelmi rendszerre vonatkozó uniós elvárásoknak is megfelelő hazai jogszabályokat, normákat és követelményeket. A tanulmány záró-oldalain – egyszerű esemény-folyamatot feltételezve – a tömegkiszolgálás elméletét és matematikai apparátusát felhasználva – egy nagyobb város tűzoltóságának tevékenységét szemlélteti.

Kulcsszavak: katasztrófavédelem, rendszer elemei, tevékenységek folyamata.

Analysis of disaster management through systematic approach

In the article below, that has won 3rd price of the competition of Association of Hungarian Military Science 2009, the Author analyzes disaster management through systematic approach. Beside the presentation of the general components and elements of the system that has been considerably modernized in the last decade, he describes primarily the procedure of actions and practical application of the so called interfering subsystem. In the second part of the study he summarizes in an appendix those national legal regulations, norms and requirements that are conform to EU legislation concerning the system of disaster management. Assuming a simple eventual procedure he demonstrates in the last pages the activity of the fire department of a bigger city by using the principle and mathematical apparatus of mass service.

Keywords: disaster management, elements of a system, procedure of activity

Dr. Szabó József ny. vezérőrnagy, az MTA doktora

A magyar katonai repülés centenáriuma

2010. január 10-én volt 100 éve annak, hogy az első magyar tervezésű, építésű repülőgép a levegőbe emelkedett. A szerző a magyar katonai repülés százéves történetének néhány pillanatát felvillantva rövid cikkében megemlíti, hogy a neves évfordulóról tudományos emlékülésen és egy központi ünnepségen emlékeznek meg. A centenáriumi évforduló jegyében kerül sor augusztus 7–8-án Kecskeméten a nemzetközi repülőnap megtartására is.

Kulcsszavak: katonai repülés, 100 éves évforduló, ünnepségek

Centenary of Hungarian Military Aviation

10. January, 2010 it was hundred years that the first air plane planned and built by Hungarians took to the air. Presenting few moments of history of Hungarian military aviation the Author mentions in his short article that the anniversary was commemorated with a central celebration and a scientific session as well. Furthermore the International Air and Military Show will take place under the aegis of the centenary on 7th and 8th August in Kecskemét.

Keywords: Military aviation, centenary, celebrations

Dr. Szabó József ny. vezérőrnagy, az MTA doktora

Az ember és a világűr, űrdinamika

Az emberiség első óvatos lépései a világűrben a fejlődés szükségszerű lépései voltak, amelyek nélkül nehezebb lenne megoldani égető földi problémáinkat is. A szerző izgalmas témájú tanulmányában a világűr meghódításának kezdeti lépéseit és a kísérleteken messze túlnyúló – az űrdinamikára épülő – eredményeit mutatja be. Egyetemi tanárként, az űrdinamika előadójaként felvázolja az űrdinamika tantárgy oktatott témakörét.

Kulcsszavak: világűr, űrdinamika oktatott témakörei

Mankind and Cosmos. Space Dynamics

The first careful steps of humankind in the cosmos were essential stages of evolution, without those the solution of emerging problems on earth would be more complicated. In his study of this exciting topic the Author represents the first steps of the conquest of the cosmos and its space dynamic based results that further exceed experiments. As an academic professor of space dynamic, he outlines the taught topics of the subject of space dynamics.

Keywords: cosmos, space dynamics, taught topics of the subject of space dynamics

Tatai Gábor a ZMNE doktorandusza

A CIMIC lehetőségei és nehézségei – egy kongói esettanulmány

A szerző cikkében a Kelet-Kongó-i Észak-Kivu tartományokban zajló aktuális eseményeket foglalja össze, valamint egy magyar NGO (Afrikai-Magyar Unió, AHU) sikeres működését és kooperációját mutatja be a helyi ENSZ erővel. A kezdeményezés példaértékű és tanulságos, mert megvalósítása során számos kulcsprobléma került felszínre a CIMIC elveinek alkalmazásával kapcsolatban. Az AHU mobil orvosi klinikát működtet a területen, 2009-ben négy orvosi misszió utazott ki egy-egy hónapra. A cikkben több helyi és nemzetközi összefonódásra utalva bemutatja, hogy ezek a korrupcióval és a humánium általános semmibevételével együtt hogyan tehetik nehezzé egy CIMIC-művelet megvalósítását.

Kulcsszavak: CIMIC, Kongó, Észak-Kivu, Afrikai-Magyar Unió, mobil orvosi klinika

The possibilities and difficulties of CIMIC – a case study from the DRC

A Hungarian NGO, the African-Hungarian Union conducts successful humanitarian operations in the DRC in North Kivu. This paper highlights the actual events in the region as well as the fruitful cooperation of the NGO and the regional UN forces. The initiative is exemplary since there are no other mobile clinic is available in the region and the application of CIMIC principles provide some lessons, too. There were four medical missions in 2009, one month long each that provide ample information to work with. I point out some local and international interests that are against the stabilization of the area and together with widespread corruption and lack of respect for human values make the CIMIC operation arduous.

Keywords: CIMIC, DRC, AHU, North-Kivu, African-Hungarian Union, mobile clinic

Magyar Ildikó százados, a ZMNE doktorandusza

A Magyar Néphadsereg minőségi fejlesztése az 1970-es években

Az 1970-es évek személyügyi munkáját – a korábbi, sőt az azt követő évtizedekhez is hasonlóan – a folyamatos átszervezés, az állománycsoportok közötti létszámarányok megfelelő kialakítása, az állomány minőségi fejlesztése, a káderutánpótlás és a vezetők fiatalítása jellemezte a Magyar Néphadseregben. A nemzetközi helyzetben az évtized második felében bekövetkezett jelentős romlás, a fegyverkezés korszerűsítésének felgyorsulása magasabb szinten felkészített tiszti- tiszthelyettesi kart igényelt, miközben ennek biztosítása – demográfiai, gazdasági, munkaerőpiaci, stb. gondok miatt – egyre megoldhatatlanabb feladatok elé állította az illetékeseket, akiknek azonban mégis megoldást kellett találniuk. A bemutatott dokumentumok alapján – korántsem teljes – képet kaphatunk az intézkedésekről, valamint azok eredményeiről, illetve kudarcairól.

Kulcsszavak: minőségi fejlesztés, minősítés, átszervezés

Qualitative development of the Hungarian Democratic Army in the seventies

Similar to the preceding and the following ones, in the decade of the 1970s the armed forces of Hungary were characterized by continuous reorganization, shaping the suitable rate between the categories of staff, their qualitative improvement, cadre supply and the rejuvenation of the leaders. The pregnant deterioration of the international circumstances, and the acceleration of the armament modernisation in the second half of the decade required strength of well-awared officers and NCOs. Covering of this demand – because of demographical, financial, and labour market malfunction – forced the competents into insolvable situation, which had to cleared up. By virtue of showed documents – not by a long incomplete – frame can be created about the arrangements as well as their achievements and failures.

Key words: qualitative improvement, reorganization, classification, qualification

Fehér Karola, ZMNE BSc hallgató

Ukrajna: változó közép-európai biztonság az idej választások után

A szerző cikkében elsősorban arra a kérdésre kíván választ adni, hogy a várható kijevi külpolitika milyen mértékben válik függővé Moszkva szándékaitól, vagy éppen mennyire sikeresen azonosul az európai közösség elképzeléseivel. A szerző hangsúlyozza: a téma aktualitása miatt mindkét oldalt csak feltételezésekkel lehet alátámasztani, hiszen a kérdésre csak a jövő eseményeinek ismeretében lehet elfogadható választ adni.

Kulcsszavak: Ukrajna útkeresése

Ukraine: changing middle-european security after this year's elections

In her article the Author intends to answer the question, how much the expected foreign policy of Kiev will depend on the intensions of Moscow, or which way it will identify itself through the ideas of the European community. Considering that this is an actual topic the Author emphasizes that both considerations can only be argued with assumptions, as the question can only be answered correctly by the knowledge about future events.

Keywords: Ukraine's ways of searching for path

Kiss Álmos Péter ny. főtörzsőrmester (U.S. Army),
ZMNE doktorandusza

Az első indiai-pakisztáni háború, 1947–48

A konfrontáció Brit India két utódállama, Pakisztán és India között gyakorlatilag a függetlenség első napján kezdődött. Első háborújukat Dzsammu és Kasmír birtoklásáért vívták. A háború korlátozott célokért, korlátozott hadszíntéren, korlátozott eszközökkel folyt. Ez volt az első modern háború, melynek során az egyik hadviselő fél (Pakisztán) a cél területen messerségesen szított felkelést kihasználva akarta megvalósítani politikai céljait. A kísérlet – részben a doktrínai alapok és tapasztalat híján – nem járt teljes sikerrel, de elég eredményes volt ahhoz, hogy Pakisztán későbbi háborúiban is nagy szerepet szánjon a felkelő és félkatonai milícia erőknél.

Kulcsszavak: India, Pakisztán, India felosztása, Dzsammu és Kasmír, aszimmetrikus hadviselés, pathan törzsi milícia

The first Indo-Pakistani war, 1947–48

The confrontation between British India's two successor states, Pakistan and India dates from the first day of independence. They fought their first war over the possession of Jammu and Kashmir. The war was a limited affair – limited in its goals, over a limited theater, with limited means. It was the first modern war in which one of the belligerents (Pakistan) relied on an artificially created and nurtured insurgency in the target area to realize its political goals. The experiment – partly due to lack of doctrinal foundations and lack of experience – had only limited success, but its results encouraged Pakistan to rely on insurgents and irregular militias in the enemy's rear in its later wars.

Keywords: India, Pakistan, Partition of India, Jammu and Kashmir, asymmetric warfare, Pathan tribal militia

Dr. Teke András ny. ezredes, PhD

Életminőség – biztonságsgolgáltatás – rendvédelem

A globális, regionális, társadalmi változások a gondolkodásmód megváltoztatásának igényét vetítik előre, illetve az összefüggések feltárásának tükrében valós problémamegoldást sürgetnek. Az életminőség érdemi tartalommal való megtöltése függ a biztonságtól, a hatósági jog, és az érintetti érdekérvényesítéstől, a társadalmi értékrendtől. Az EU-s környezet szakpolitikákon alapuló gondolkodást, világos és érthető fogalomrendszert, érdekmotivált, folyamat- és rendszerszemléletet tükröző megközelítéseket támogat. A napi élet, a politikai, a jogi, a szakmai média-megközelítés ellentmondásos, amelyek az elmúlt két évtizedben nem kerültek feloldásra. A régi és új elemek együttélése nem problémamentes, a megoldási kísérletek nem tudnak elszakadni a korábbi gondolkodástól. A tanulmány a kapcsolódási pontokra hívja fel a figyelmet, az interdiszciplinaritás és a komplex gondolkodás „rendszeresítési” igényét veti fel, rámutatva a lehetséges kitörési pontokra, irányokra és módszerekre.

Kulcsszavak: életminőség, értékrend, biztonságsgolgáltatás, rendvédelem

Quality of life – safety service – law enforcement

Global and regional changes of society demand a change in the way of thinking, and – based on discovering the connections – also demand a substantive problemsolving. Filling up the idea „quality of life” with valid meaning depends on safety, how authorities and stakeholders claiming their due, and the scale of values of the society. The European Union supports a thinking based on policies, a definite and understandable concept system, and interest-motivated approach reflecting process and systems-thinking. The everyday life, political, legal, professional and media approach are antinomic, and this confliction wasn't unwound during the recent two decades. The coexistence of ancient and modern elements is troublesome, problemsolving efforts cannot get away from former ways of thinking. This essay draws attention to the links, proposes the adoption of interdisciplinarity and complex thinking, and points out the directions and methods of possible break-aways.

Keywords: quality of life, scale of values, security, safety service, law enforcement

Papp Ferenc alezredes a ZMNE doktorandusza

Az Országos Tiszti Kaszinó működése a XX. század harmadik évtizedében

A XIX század végén létrejött tiszti kaszinó az első világháború beköszöntével, majd az azt követő történelmi események következtében kénytelen volt a működését szüneteltetni. A helyzet normalizálódása után ismét igény mutatkozott arra, hogy ez a neves és színvonalas intézmény otthonul szolgáljon a m. kir. honvédség tisztjei számára. Az időközben elszenvedett veszteségek pótlása és helyreállítása után megkezdődhetett a tartalmi munka. A politikai akaratnak, valamint a kaszinó vezetésének köszönhetően néhány év alatt sikerült a tiszti kaszinót ismét a jelentősebb kulturális intézmények színvonalára emelni.

Kulcsszavak: kaszinó, művelődés, tiszti kaszinó, alapszabályok

The activity of the Hungarian officers' casino in the thirties of the last century

The officers' casino established at the end of the 19th century was obliged to suspend its working due to the beginning of the World War I and the subsequent historical events. After the normalization of the circumstances a strong request emerged towards that famous and qualitative institution to be a centre of the cultural and public life for the officers of the Hungarian Royal Armed Forces. After the replacement and the restauration of the losses suffered during the previous years, the substantive work could have been started. Due to the political will and the talent of the management of the institution it was possible again to lift the officers' casino up to the level of the relevant institutions in some years.

Keywords: casino, civilization, culture, entertainment, military casino

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes

Sipos Ferenc

A hősi múlt krónikása (Kiváló hazánkfia: Pénzes János regényes életútja)

A szerzők cikkükben Pénzes János, katonai akadémikus, katonatiszt, hegyivadász hadnagy hadifogoly, fizikai munkás, színész, díszletmunkás, segédrendező, rendező, rádiós, TV producer író, költő regényes életével foglalkoznak. 2006. május 20-án, az ausztráliai Melbourne-ben a Magyar Központ Social Club helyiségében, őexcellenciája Fodor Lajos, canberrai magyar nagykövet nyújtotta át Pénzes János szolgálaton kívüli hegyivadász hadnagy úrnak az Aranykor kitüntető cím arany fokozatát és a Magyar Kultúra Lovagja kitüntetésekét. Az eseményen a kitüntetett barátai, katonabajtársai és tisztelői vettek részt.

Kulcsszavak: Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia, Magyar Kultúra Lovagja, Száznapos Ünnepe, díszkard, Ausztrália

Chronicler of the heroic past (Illustrious patriot: János Péntzes' s romantic walk of life)

The authors of the article deal with János Péntzes's romantic life, military cadet, officer, a mountain infantry second lieutenant, prisoner of war, blue-collar worker, actor, sceneshifter, assistant director, director, radioman, TV producer, writer and poet. On May 20, 2006 in the Hungarian Centre's Social Club, Melbourne His Excellency Ambassador Lajos Fodor handed over to János Péntzes off duty mountain infantry second lieutenant the Golden Class of the Golden Age and the Cavalier of the Hungarian Culture Awards. On the event the laureate was accompanied by his friends, comrades and followers.

Keywords: The Royal Hungarian Ludovica Defense Academy, Cavalier of the Hungarian Culture, 100-day ceremony, honorary sword, Australia

Dr. Varga Attila Ferenc alezredes, HM Jogi Főosztály, ov.h.

Az európai kollektív önvédelem helye a nemzetközi jog rendszerében

A Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével az Európai Unió alapszerződésében került rögzítésre a tagországok egymással szembeni kollektív védelmi kötelezettsége. Jóllehet az európai kölcsönös önvédelem igénye már korábban is megjelent, uniós szintű megfogalmazását több körülmény hátráltatta. Jelen dolgozat szerzője arra tesz kísérletet, hogy bemutassa a kollektív önvédelem mai rendszerét a nemzetközi jogban, és ismertesse az EU kollektív önvédelmi klauzula lehetséges alkalmazásával kapcsolatos anomáliákat.

Kulcsszavak: kollektív önvédelem, Európai Unió, nemzetközi jog, agresszió

The position of the European collective self-defense in the system of international law

By the entry into force of the Lisbon Treaty, the obligation of the collective self-defense of the member states has been laid down in the basic document of the European Union. Although the need for a European collective self-defense already appeared some time ago, phrasing it at EU level was hindered by many circumstances. The author of this article intends to introduce the system of the collective self-defense in the international law, as well as to present the anomalies related to the possible use of the EU collective self-defense clause.

Keywords: collective self-defense, European Union, international law, aggression

Lipics László őrnagy a ZMNE doktorandusza

A Stockholmi Program hatása az integrált határbiztonsági rendszerre

A szerző a cikkben bemutatja a bel- és igazságügyi együttműködés terén készült korábbi programokat, valamint az integrált határbiztonsági rendszert, mely éppen az egyik ilyen program hozadéka. A cikkben a rendszer fejlesztési irányait szemlélteti, abban rejlő hiányosságot fed fel, melynek megoldására is javaslatot tesz. Végül megállapítja, hogy helyes az Európai Tanács biztatása a folyamatban lévő kísérletekre, mert az automatizálással emberi erőforrást lehet megspórolni és hosszútávon a gépek megbízhatóbban teljesítenek.

Kulcsszavak: Fejlesztés; Biometria; Stockholmi Program; Szabadság, Biztonság és Jog Térsége;

The impact of Stockholm Programme on the Integrated Border Management

The author presents in this article the previous programs in the field of justice and home affair's cooperation, and the integrated border management, which is a proceed of one of these programs. The system's development directions are demonstrated in this article, the deficiency of expansion is depicted, moreover revealed by the author. Finally he allocates that European Council's encouragement is correct, because it is possible to save a human resource by the automation and the machines are more reliable on long term.

Keywords: Development; Biometry; Stockholm Programme; Area of Freedom, Security and Justice.

Dr. Tóth J. Zoltán egyetemi adjunktus

A magyarországi rögtönbíráskodásra (statáriumra) vonatkozó anyagi jogi és eljárásjogi szabályozás a XX. században

Jelen írás arra vállalkozik, hogy bemutassa a statáriális bíráskodásra vonatkozó normatív szabályozás történetét a XX. századi Magyarországon. Ennek keretében – egy rövid történeti bevezetőt követően – mindenekelőtt ismerteti a „modern” (XX. századi) rögtönbíráskodás kezdeteit jelentő 1912-es törvényeket, majd bemutatja az I. világháború alatti szabályokat. Ezt követően részletesen elemzi a Tanácsköztársaság, majd a Horthy-korszak és a II. világháború alatt született extra ordinem büntető jogszolgáltatásra vonatkozó anyagi és processzuális normákat; végül bemutatja a demokrácia rövid időszakának és a kialakuló államszocializmusnak (a rendkívüli bíráskodás végleges magyarországi megszűnését jelentő 1961-es évig alkotott) illetően rendelkezéseit, különös figyelmet fordítva az ún. ötvenhatos megtorlások jogi alapjaira.

Kulcsszavak: statárium, halálbüntetés, büntetőjog a Horthy-korszakban, büntetőjog az államszocializmusban.

The criminal law and criminal procedure law regulations concerning martial law in Hungary in the 20th century

The present paper deals with the history of the normative regulation concerning martial law in Hungary in the 20th century. Within the scope of it, this essay, after a short historical preface, reviews, firstly, the laws enacted in 1912 which are deemed as the beginning of the 'modern' (that is, the 20th century) martial law regulations, then, secondly, it presents the statutory rules made during the World War I. After this, it analyzes in detail the norms of criminal law and criminal procedure law in the Soviet Republic of Hungary, in the Horthy Era and during the World War II. In the end, it introduces the martial law regulations enacted in the short interval of democracy, then, finally, those of the state socialist system before the year of 1961 when implementation of martial law stopped for good and all.

Keywords: martial law, capital punishment, criminal law in the Horthy Era, criminal law during the first decade of state socialism.

Márton Andrea a ZMNE doktorandusza

A skandináv országok kül-és biztonságpolitikai együttműködése

A szerző cikkében bemutatja az északi országok kül- és biztonságpolitikai együttműködését. Bár a kiemelés szubjektív a mégis képet ad a régióban megfogalmazott kooperációról. A téma jelentőségét az adja, hogy a világ legrégebbi és legkiterjedtebb együttműködése is fokozatosan fejlődik, alkalmazkodva a kor követelményeihez. A Stoltenberg jelentés és a ráadott finn válasz, csak egy lehetőség a tovább fejlődésre.

Kulcsszavak: Skandináv országok, Stoltenberg jelentés, Kül- és biztonságpolitika, Finnország

Nordic states cooperation on foreign and security policy

In this article of author presents the Nordic cooperation on foreign and security policy. Although the highlighting of the subjective view still the picture about a formulated cooperation into nordic region. The importance of theme has given that the world's the oldest and the largest cooperation is gradually developing and adapting requirements of the age. The Stoltenberg report and Finnish response only possibility The Stoltenberg report and Finnish furnished an answer has given one possibility for the further developing.

Keywords: Scandinavian countries, Stoltenberg report, Foreign and Security Policy, Finland

Papp Ferenc alezredes, a ZMNE doktorandusza

Az Országos Tiszti Kaszinó működése 1930-ban

Az 1920-as évek elején megkezdett hadseregfejlesztésre illetve átszervezésre tett erőfeszítések csak az évtized végén váltak viszonylag eredményessé. A fejlesztési program késlekedő sikere az egyéb okokon túl az ország gazdasági teljesítőképességében és pénzügyi helyzetében keresendő. A viszonylagos modernizálódással párhuzamosan a hadsereg létszáma növekedett ugyan, de a katonák vonatkozásában alkalmazott erkölcsi és hazafias nevelés, a lelki tényezők előtérbe helyezése nem pótolhatta az alapos kiképzést, illetve a modern technikai eszközök hiányát. Ez az ellentmondásokkal terhes időszak csak a '30-as években látszott némiképp enyhülni. Ez a hadseregére jellemző hullámvész érthető módon érezhető a háttérintézmények, közöttük a Tiszti Kaszinó működésében is. Az 1929-es év nem csak a gazdasági életben jelentett némi fellendülést, de a tiszti állomány kulturális lehetőségeinek tekintetében is. Ennek megvalósulásában nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy Gömbös Gyula honvédelmi miniszterként nagy gondot fordított a hadsereg tiszti karának – főképpen a vezérkari tisztek – ideológiai felkészítésére és megnyerésére, melynek egyik helyszínéül a kaszinó szolgált. A gazdasági válság nyomán azonban ismét új helyzet állt elő, ami jelentősen lassítva a működést, egészen a '30-as évek közepéig éreztette hatását.

Kulcsszavak: kaszinó, művelődés, tiszti kaszinó, gazdasági válság, kultúra, katonai kaszinó.

The activity of the National Officers' Casino in 1930

The efforts started at the beginning of the 1920's made for the development and reorganization of the Hungarian Armed Forces became relatively fruitful only at the end of the decade. Beyond various reasons the dilatory success of the development programme can be sought within the ability of economic accomplishment and the financial situation of Hungary. Although the number of the armed forces increased in parallel with the relative modernization, the moral and patriotic education of the troops, the emphasizing of the psychological factors could not replace the thorough training and the lack of modern equipment. That controversial period of time seemed to lighten in some extent only in the years of 1930's. That fluctuation which characterized the armed forces can be realized in the activity of the background institutes like the Officers' Casino. The year of 1929 meant a kind of recovery not only in the economic life but also in the field of the cultural possibilities available for the officers' staff. In the realization of that progress we cannot pass by the fact that defence minister Gyula Gömbös paid remarkable attention to the ideological preparation and winning of the officers' staff, mostly the general staff officers. The Officers' Casino served as one of the spots of that activity. On the path of the economic crises a new situation emerged whose effects could be realized till the mid 1930's, making the progress of the casino significantly slower.

Keywords: casino, culture, officers' casino, economic crisis, civilization, military casino.

Majer Milán r. százados, a ZMNE doktorandusza

A rendőrség terrorelhárító munkája a nemzetközi és hazai jogi szabályzók tükrében

Alábbi cikkemben ismertetni kívánom a magyar rendőrség terror ellenes munkájának jogi szabályzóit, illetve az ezzel kapcsolatban létrejött szervezeteket, kitérek a gyakorlatban betöltött szerepükre, illetve Németország, Ausztria és Magyarország büntető törvényeinek a terrorcselekményekkel kapcsolatos azonosságaira és eltéréseire.

Kulcsszavak: rendőrség, terrorizmus, Európai Unió, együttműködés, nemzetközi szervezet.

The police counter-terrorism work of the international and national legal controls the mirror

I would like to describe my article following the Hungarian police anti-terror work of regulators in the legal and established organizations in this context, I discuss their role in practice, and Germany, Austria and Hungary, criminal laws relating to the terrorist attacks of the similarities and differences.

Keywords: police, terrorism, European Union, cooperation, international organization.

Dr. Solymos András ny. mk. alezredes, CSc.

Afganisztáni háborúk

A szerző ismerteti Afganisztán földrajzi elhelyezkedését, terepviszonyait, rövid történetét a körülötte elhelyezkedő nagyhatalmak szemszögéből, különös tekintettel a XIX–XX. századra. Összefoglalja a három brit–afgán háború ütközeteit, a fegyverek és a taktika változását az előlőttöltő kovás puskáktól a géppuskák, páncélozott járművek, tehergépkocsik és repülőgépek korszakáig. A szovjet invázió és háború vonatkozásában (1979–89) képet ad az ezt megelőző afgán politikai eseményekről, a háború rövid történetéről és azokról a változásokról, amelyek végbementek az Afganisztánban harcoló szovjet hadsereg fegyverzetében, szervezetében és harcászataiban a megszállástól a kivonulásig.

Kulcsszavak: Afganisztáni háború, harcok, az angolok 3 háborúja, a szovjetek inváziója

Historical Afghan Wars

The author describes the geographical location, terrain and short history of Afghanistan from the viewpoint of great powers around her, especially in the XIX–XX. centuries. He summaries the course and battles of the three British–Afghan Wars, the changing in weapons and tactics from the age of muzzle-loader muskets to the machine-guns, armoured vehicles, lorries and airplanes. In the case of Soviet invasion and war (1979–89), he gives a picture about the previous political events in Afghanistan, the short history of the war, the changing in the organisation, weapons and tactics of Soviet Army, fighting in Afghanistan, from the invasion to the withdrawal.

Keywords: Afghan Wars, British Wars, Invasions in Afghanistan, Battles in Afghanistan, Soviet Army in Afghanistan.

Csaba Zágón, a ZMNE doktorandusza

Dr. Jászay Béla ny.ezredes, egyetemi docens

Integritásfejlesztés és korrupciócsökkentés a védelmi szektorban – a legjobb gyakorlatok összefoglalója

Könyvajánló – A könyv eredeti címe: Building Integrity and Reducing Corruption in Defence

Szerkesztő és vezető szerző: Todor Tagarev (Bulgaria)

Szerkesztőbizottság: Philipp Fluri (DCAF), Adrian Kendry (NATO), Simon Lunn (DCAF), Mark Pyman (TI-UK)

Kiadó: Procon Ltd. 2010., www.procon.bg

ISBN: 978-92-9222-114-0

e-book letöltés: <http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?lng=en&id=113983>

ABSTRACT

About the 20th anniversary of the foundation of Hungarian Association of Military Science 3

On 17th November, 2010 the Hungarian Association of Military Science held a jubilee session on the occasion of the 20th anniversary of its foundation. In the session there were some 200 invitees present, representing the leadership of Ministry of Defence; Hungarian Defence Forces; Zrínyi Miklós National Defence University and similar scientific organizations closely related to Military Science. We report about the event based on congratulatory speeches; presentations and comments.

SECURITY POLICY

László Nagy: The (new) Strategic Concept of North Atlantic Treaty Organization 13

On 19th November, 2010 the heads of governments and states of the 28 members of North Atlantic Treaty Organization accepted the new strategic concept of the Alliance in Lisbon (Portugal). The lively subhead of the concept is „active application, modern defence”. I review in the followings the essential statements of the concept, pointing out the particularities and differences from the contents of former similar documents in a commentary.

Attila Ferenc Varga: Status of European collective self-defence in the international law and order 21

By the entry into force of the Lisbon Treaty, the obligation of the collective self-defense of the member states has been laid down in the basic document of the European Union. Although the need for a European collective self-defense already appeared some time ago, phrasing it at EU level was hindered by many circumstances. The author of this article intends to introduce the system of the collective self-defense in the international law, as well as to present the anomalies related to the possible use of the EU collective self-defense clause.

Noémi Mintál: Arms trade and international security in the globalized world 30

At the time of globalisation there is an increasingly need for international cooperation in the field of non-proliferation. The permanent development and transformation of these days focuses on that weapons of mass destruction and their means of delivery come out at unauthorized hands and the trade control slacks. With the speed-up of technological development controlling of goods and technology that can be used both for civilian and military purposes became especially difficult. The study points at the relevant security challenges in globalised, high-tech world and states that significant international cooperation is needed for export control.

Andrea Márton: Finland's possible NATO membership 39

Professional and social discussion started on Finland's possible NATO membership. Although in the official security and defence documents the membership is only a feasible option, but at the same time the participation in NATO peacekeeping operations have significant impact on the Finnish Defence Forces.

MILITARY SCIENCE – MILITARY AFFAIRS

Szabó Miklós: The first Candidates
of the Military Science (1963–1965) 48

This is the first attempt from the Author in the scientific literature to introduce the first defends of the Candidate of the Military Sciences in Hungary, with its fails and initial successes. With recalling most of the subjects of the defendable theses, the Author pictures, that the candidates made significant efforts to offer scientific answer for the most recent, most immediate, or possibly Hungarian related questions of the Art of War.

Tibor Kószegvári: Armed forces of China 58

The Great Powers – the United States, Russia, China and India – do not want to deny the upholding and further development of their big Armed Forces. After short foreword and historical review the author introduces the Armed Forces of China, particularly the present situation and the possible development in the near future of the Services: the Strategic Rocket Forces, the Army, the Navy and the Air Force.

István Resperger: Characteristics of asymmetric
warfare and terrorism 68

After a definition of fundamentals of asymmetric warfare the Author summarizes the main characteristics and experiences of those operations. Referring to the dimensions of space, forces, time and information (intelligence) and to the experiences of the Iraqi war, as well the resistance there, he demonstrates using graphics and charts the differences between objectives, tasks, procedures and methods of forces (parties) involved in those operations. The study emphasizes in its conclusion that the international counter terrorism activity needs better trained forces, more effective equipment and battle processes.

C3 PREPARATION

Kálmán Lőrincz: About leadership in different aspect 78

A military leader has complicated tasks to carry out. He has to own several ethical-political, professional and sufficient qualities. What needs a commandant, a military leader to fulfill those? Which equipment, capabilities and thinking has he to own? The author looks for the answers under the head-word "About leadership from a different aspect" in the Chapter 6 of his book "On the March. Thoughts of a Soldier"; an edited version of this is published hereafter.

László Ujházy: Some international reserve organizations 89

More and more mention is made these days of reservists in Hungary, especially due to the forthcoming renewed Volunteer Reserve System. It is commonplace these days that there is no all-volunteer force without voluntary reservists. Most Western democracies already possessed these associations and they act as a bridge between the armed forces and society. Subsequently these national reserve associations have established various international integrations. The best known is the Interallied Confederation of Reserve Officers (Confédération des Officiers Interalliée de Réserve – CIOR).

DEFENCE ECONOMY

Attila Bugyáki: Decline of the economic superiority of the
United States of America as a consequence
of the global crisis 102

The American dominance based on the military strength of the USA and on the dollar as world currency seems to be shaken as a consequence of the global financial crisis. In its consequence a new sharing of power may start. The current financial crisis hits of course equally also the well developed countries beside the developing ones. Nowadays, through the different political, economic, social and not at last cultural structure of the regions, such a new era can start, in which Asia and within it China can become a financial power center then a great power. America realizing the change of balance of power, attempts to adapt to the established situation, in order to keep its economic and political dominance. The aim of writing this article is to provoke thoughts on the possible future changes of the world- power relations.

POLICING

László Lipics: The impact of visa policy on
the integrated border security system 110

The article reviews history of visa policy of the European Union from the beginning and the place of visa policy in common policies. But the present common visa policy has got a very big problem: it means undifferentiated access. On the second part of article is demonstrated the change of visa policy. The expanding of topic is presented by the author in another article, which can be found on the internet. The Stockholm Programme (which accepted by European Union's council) some elements affect the integrated border management, which is created by the Hague Programme.

Majer Milán: Reserves management options
during the period classified 118

A segment of my article I want to talk to the management of the reserve, which is a békeidőszaki or an incident occurs, which operates as part of the operating period of a qualified law enforcement activity is regulated. Later on I am going to describe the general procedures of the law enforcement and will refer to the expenses connected with that professional activity.

FORUM

Zoltán Tóth J.: The legal regulation concerning martial law
in Hungary in the Horthy Era. 122

The present paper deals with the history of the normative regulation concerning martial law in Hungary in the Horthy Era. The paradigmatic period of the implementation of martial law rules in the history of Hungary was the quarter century of the Horthy Era lasting from 1919 to 1945, therefore, this essay in the followings wishes, concerning the spatial and reasonableness limits, to introduce the history of the criminal law and criminal procedure law regulations related to martial law promulgated or only enacted during this interval. This study's lengthier version comprising the martial law orders during all the 20th century with detailed notes and statutory references can be read in the Internet issue of this periodical.

Klára Siposné Kecskeméthy,: A committed follower
of the traditions of "Ludovika" Military Academy:
retired Colonel Gyula Kakasy 132

National and institutional traditions are the foundation of value-based educational-pedagogical activity at the Miklós Zrínyi National Defence University. Traditions of "Ludovika" play a determinant role in the education, training and in the shaping of officers' approach. Reinforcing these ambitions, the Author demonstrates in her below published short essay the most important stages of the life of a person, who is living and agile conscience of the past, of "Ludovika" traditions, of the joint effort and of the activity for future-building.

Tibor Kószegvári: Education on a higher level in the 1970's 138

The recent book titled "Story of Zrínyi Miklós Military Academy 1970–1979" and written by Academician Miklós Szabó, retired Lieutenant-General has been taken into the hands of interested in the topic. In its five chapters the work explains the status of Zrínyi Miklós Military Academy; the foreign- and national political relationships affected the status and development of education carried out at the Academy. The book analyses in details the changes related to the overall military (National Forces at those days) which were occurred on the fields of organization and technology.

*Társaságunk minden tagjának,
a folyóirat olvasóinak és szerzőinek
békés, boldog új esztendőt kíván*

az HMTT elnöksége
és a Hadtudomány szerkesztőbizottsága

A Magyar Hadtudományi Társaság megalakulásának 20. évfordulóján tartott ünnepi ülésről

A Magyar Hadtudományi Társaság megalakulásának 20. évfordulója alkalmából 2010. november 17-én jubileumi ülést tartott a Stefánia-palotában. A társszervezők a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, valamint az MTA Hadtudományi Bizottsága voltak. Az ülésen részt vett mintegy 200 fő, közöttük a Társaság tagjai, a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség, valamint a ZMNE vezetésének képviselői, továbbá más, a hadtudományhoz, a védelmi tudományokhoz közelálló, hasonló tudományos profilú civil szervezetek képviselői.

A közgyűlést a levezető elnök *dr. Szenes Zoltán nyugállományú vezérezredes* a MTA Hadtudományi Bizottságának elnöke nyitotta meg, aki köszöntötte a résztvevőket, majd megemlékezett a hajdani Kiss Károly tudósklub, a tudóstársaság létrejöttéről. Szólt az MHTT megalakulásának körülményeiről, az azóta bekövetkezett változásokról: hazánk NATO-tagságáról, a hadkötelezettség megszüntetéséről, a haderőátalakításáról és az ezekkel járó változásokról a hadtudományban. A Hadtudományi Társaság is megújult, változott tagsága és változtak a célok is, „de ma is van egy nagyon erős szakértői csapat, amely aktívan és önzetlenül dolgozik” – tette hozzá Szenes Zoltán, majd megköszönve a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem hathatós támogatását és megnyitotta a rendezvényt.

Dr. Szabó Miklós nyugállományú altábornagy, akadémikus köszöntötte a 20 éves MHTT-t, majd a korábbi tudósokra, a hadtudomány első kandidátusaira, doktoraira és tevékenységükre emlékezett. Közöttük azokra a magyar megoldásokra, amelyek előre vitték az akkori hadsereget, a honvédelem ügyét. Szólt az olyan jelentős lépésekről, mint amikor a katonai felsőoktatásban elkezdték a NATO-elvek oktatását, arról a mostani tényről is, amikor a napokban – mások között – már főhadnagyt is avattak doktornak a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. Mindezt a hadtudósok segítették elő, akiknek munkáját „a honvédelem önkéntes szolgálatának” nevezte. A jövőről szólva megerősítette: „a hadtudomány robotosai számára nincs megállás, a munkát folytatni kell”.

A rendezvény megnyitója és a 20 éves MHTT köszöntése után *Dr. Simicskó István*, a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára: *A minisztérium aktuális elképzeléseiről, különös tekintettel a tudományos tevékenységre* címmel tartott előadást.

Köszönöm szépen a bemutatást és a méltatást. Szeretettel köszöntök én is mindenkit. Nagy örömmel vállaltam el a megtisztelő felkérést a jubileumi közgyűlésre.

Egy társaság életében 20 év óriási idő: rendkívül sok munka, tapasztalat, sok-sok kihívás, publikáció, folyóirat, könyv, szakmai fórum és konferencia történt az elmúlt 20 évben. *Elismeréssel kell tehát adóznunk a hadtudományban részt vevők eddigi munkája előtt.*

Hogy miért jöttem szívesen? Elsősorban azért, mert 1993 óta – ahogyan elhangzott Szenes tábornok úr részéről – magam is e Társaság tagja vagyok. A *Biztonságpolitikai Szakosztály* ülésein és előadásain akkoriban gyakorta előfordultam. Azért is vállaltam szívesen ezt a megtisztelő felkérést, mert nagy tisztelője vagyok a hadtudomány művelőinek és elkötelezett híve a hadtudománynak. Az a megtiszteltetés ért, hogy a Miniszter Úr rám bízta a társadalmi szervezetekkel a kapcsolattartást.

Politikusként szabadidőmben – bár az nem sok van – lapozgatom a Társaság által kiadott folyóiratokat, mint ahogy ezt tettem az elmúlt éjjel is – a múltat is idézve. Utalok majd rá, milyen összefüggéseket véltem felfedezni.

Gyermekkorom óta – történelmi tanulmányaim során – érdeklődésem már elég korán kialakult a különböző fegyveres küzdelmek megismerése iránt. A nagy csaták, fegyveres küzdelmek, azok természetének értékelése, elemzése, lényegének és tartalmának megértése, a hadviselés különböző eszközeire és módjára is kiterjedt. Magam is úgy tapasztaltam, hogy később mindezen ismereteim a politikában is hasznosak, hiszen a hadtudománynak a politikával a kapcsolata egyértelmű. A hadtudományi gondolkodásmód kialakítása hasznos a politikai közéletben is.

Szerintem nem haszontalan a kora gyermekkori *Winnetou*-könyvektől kezdve egészen *Clausewitzig* vagy *Liddel–Hartig* eljussunk, vagy éppen *Szun Cétől Nagy Miklós Mihályig* – talán szintén jelen van, akinek érdeklődéssel olvastam a könyvét, a „*Kis magyar hadelmélet*”-et. Vagy *Sapossnyikovtól* – aki a vezérkart a hadsereg agyának nevezte, egészen *Montgomery tábornok emlékirataig*.

A tudományos tevékenység rendkívüli módon fontos mindannyiunk számára. *A tudományos kutatómunka eredményeinek összegzései, tapasztalatai, következtetései nagyban befolyásolják egy adott nemzet, egy társadalom jelenét és jövőjét.* Alapvetően a hadtudomány célja nem más, mint Magyarország, a magyar nemzet biztonságának az erősítése a különböző hadtörténelmi események, csaták lefolyásán keresztül, a különböző harcjelzések elemzéséig és az összefüggések fölismeréséig.

Nem olyan régen olvastam egy tanulmányt, amely a hadművészet és a hadtudomány összevetését és elemzését tárgyalja. Ez fontos elméleti kérdés, melynek helye van a tudományos életben. Fontos elvégezni a pontosításokat, mert egy nyelven akkor tudunk beszélni, ha egy adott fogalom alatt ugyanazt értjük.

Legutóbb láttam egy kiváló megjelenés előtti tanulmányt *Szendi István professzor (ezredes)* részéről, aki azt írta, hogy: „*jól felhasználható, és gyakorlati megoldásokat adjon a hadtudomány*”. Azaz: ne csak elméleti tudást adjon, hanem az felhasználható is legyen. Nagyon fontos szempont: szolgálja a magyar ember biztonságát. Természetesen figyelni kell a nemzetközi folyamatokat – ezt Önök teszik is nap, mint nap –, a nemzetközi irányokat, de ne feledkezzünk meg a nemzeti sajátosságainkról, amelyek vannak és legyenek is a tudomány területén belül.

Összességében: *a hadtudomány elméleti és alkalmazott tudomány is egyben.* Az a jó, hogy ez a kettősség megvan benne, hiszen az öncélú kutatások nem sok jót hozhat-

nak, ezért alkalmazott tudománnyá is kell válniuk. Az elmúlt időszakban ez meg is történt, hiszen sok mindent átvett a politika és a Magyar Honvédség.

Hadd említsem *Bolyai Jánost*, akit nagyra értékelek, nagyra becsülök – már csak azért is, mert hadmérnök volt, magam pedig a matematikához kevésbé értek jogász emberként – éppen 150 éve halt meg. Szakítván a hagyományos geometriával, a temesvári erőd megerősítése során pl. olyan találmányokkal nehezítette meg az ellenség behatolását, mely mindenképpen korszakalkotó tett volt. Nemcsak elméleti szakember volt tehát, hanem alkalmazható, konkrét eredményeket hozó kutatásai voltak.

Az Önök felelőssége rendkívül nagy: nagy volt eddig is, de nagy lesz a jövőben is! Hogy milyen tudományos munkát végeznek, milyen megállapításokat, következtetéseket vonnak le a mostani folyamatokból, meg a jövő kihívásainak elemzéseiből, hiszen erre kell támaszkodnia a hazai politikának is. Ha Önök állítanak valamit, egy kutatási irányban meghatároznak bizonyos szempontokat, természetesen a politika figyelemmel fogja követni – s ez a kölcsönhatás jó, hogyha működik, mert ha ez használható, alkalmazható, az ország biztonságát erősíti, a Magyar Honvédség képességeit növeli, akkor ez mindannyiunk számára hasznos – megmaradásunk, jövőnk a tét ebben a vonatkozásban!

Örzöm a *Magyar Hadtudományi Társaság* folyóiratait: mindet! Gyakran szoktam különböző publikációkat újra és újra elolvasni. Hadd említsem példaként az 1997. a 2000., a 2004. és a 2007. év egy-egy számát.

1997-ből rábukkantan *Gyuricza Béla: Magyarország biztonsága az ezredfordulón c.* tanulmányára, de azt követően számos olyan kutatási tervről olvashatunk, amely 1996-ban még 5 főirány keretében 40 témát tűzött ki maga elé *biztonság- és védelempolitika, országvédelem, haderő-átalakítás, védelemgazdaság, logisztika, humánstratégia* vonatkozásában. Látszik, hogy egy grandiózus célkitűzéscsoport fogalmazódott meg.

A 2000. évben *a védelem stratégia alapkérdései*, és számos *stratégiai kérdésekkel* foglalkozó publikáció jelent meg.

Amint ma e Társaság egyetlen – általam is nagyra becsült – akadémikusa, *Szabó Miklós* is említést tett a *tüzérségről*, az *Árpád tűzvezető rendszerről*, úgy már 2001-ben a NATO-kompatibilis magyar tüzérségről megjelent egy rendkívül színvonalas publikáció. Ehhez képest most ott tartunk, hogy ez a fegyvernemi kultúra talán meg is szűnt. Önöknek köszönhető – a szakosztályok rendszerében –, hogy van tüzér szakosztály! Nagy érdemük, hogy legalább a tudomány szintjén mint nyugállományú katonák, mint tudós emberek megőrizték – remélhetően ehhez a tudáshoz majd még vissza tudunk nyúlni egy boldogabb időben. Fejet hajtok a Magyar Hadtudományi Társaság előtt, hogy ez az érték megmaradhatott.

2004-ben *fegyverkereskedelem, internet, terrorelhárítás, víztisztítás*; 2007-ben *információ alapú hadviselés* és sok más téma volt a jellemző. Nyilván, mert ahogy az idők és a nemzetközi kihívások változnak, a veszélyforrások átértékelődnek, ehhez kapcsolódóan megjelennek a tudományos publikációk, szakmai következtetések is. Vizsgálunk kell azonban mindezeknek a biztonság- és védelem-politikai vetületét is, hiszen az elmúlt 8 évben volt egy olyan politikai vezetés, amely pontosan ezen szempontok alapján rendkívül drasztikusan, komoly mértékben kasztrálta a Magyar Honvédséget. Célként beszéltek képesség alapú Magyar Honvédségről, aztán rész-

képességekkel rendelkező Magyar Honvédségről a végén pedig már oda jutottunk, hogy szinte képesség nélküli Magyar Honvédséggel találhattuk magunkat szemben, így aztán van feladat bőven!

Arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy az *Önök felelőssége ebben az értelemben is igen nagy!* Tudom, hogy nagy bátorság kellett volna ahhoz, hogy Önök megírjanak – vagy megírhattak volna az elmúlt 8 évben is – olyan publikációkat – tisztelet azoknak, akik ezt megtették –, amelyekben felhívták volna a politikusok figyelmét, hogy nem jó nyomon járnak. A Magyar Honvédség alapfeladata: az ország védelme – éppen ezért az országvédelmi képességek leépítése komoly bűn, mert nem látunk a jövőbe, nem tudjuk, milyen veszélyek várhatók. Vannak olyan emberek, akik 100%-os bizonyossággal állítják, hogy veszélyek már nincsenek, nem lesznek, és kitört a Világbéke! Voltak ilyenek a politikusok között! Az emberi természetben azonban mindig ott rejlik az agresszivitás, az irigység, így az érdekellentétek feloldásának végső eszköze a fegyveres küzdelem marad. Ezért mondható nyugodt szívvel, hogy bűnök sora történt az elmúlt időszakban – többek között a tűzérési fegyvernemi kultúra, a szakcsapatok felszámolásával. A harckocsizók már csak hagyományőrző céllal működnek.

Ugyan az elsődleges felelősség a politikusoké, a döntéshozóké, tehát nem felelősség-áthárításról van szó, de az Önök felelőssége sem elhanyagolandó, hiszen a publikációk egy része beállt ebbe a sorba. Nagyon sok minden megjelent: valóban szükség van speciális képességekre – ezt mindannyian tudjuk a NATO munkamegosztásából adódóan –, de hogy csak arra lenne szükség, ezt senki sem állíthatja. Akik viszont ezt állították, helytelenül tették, mert azok elhibázott célok voltak – nem beszélve a *Nemzeti Katonai Stratégia kritikájáról*, mert arról sem nagyon írtak, hiszen a katonai stratégia többé-kevésbé igyekezett alátámasztani utólag a leépítéseket, átalakításokat, csonkításokat, melyek megtörténtek a Magyar Honvédségben.

Ha egy ilyen időszakot tudhatunk magunk mögött, akkor természetesen mind a politika, mind pedig a társadalom érdeklődése is csökken nemcsak a hadtudomány, hanem az egész honvédelmi rendszer és a Magyar Honvédség iránt.

Nem is szólván a tavaszi eseményekről, hogy milyen hírek jelentek meg a Magyar Honvédség néhány tisztjéről, tábornojáról – ez is az elmúlt, elhibázott politikai vezetés bűne, hogy ilyen viszonyok kialakulhattak. Ez aztán egyáltalán nem emeli a presztízsét, tekintélyét a Magyar Honvédségnek, nem mutatja meg a honvédelmi rendszer fontosságát, és a hadtudósaink szerepét és tevékenységét sem.

Magyarul: *az elmúlt 8 év politikája a hibás, mert jelentős mértékben beszűkítette a hadtudomány mozgásterét* – ezen kívánunk változtatni. Szeretnénk kinyitni a kapukat, és az Önök véleményét és tudását igénybe venni. Nyugodtan írják meg bátran, hogy Önök szerint jó irányba haladunk-e vagy sem! Támasszák alá vagy cáfolják meg tudományos érvekkel, a hadtudomány eszközzel azt, hogy a mostani honvédelmi célkitűzések jók-e vagy sem!

Emlékszem, 1993-ban milyen megtiszteltetés volt számomra, hogy tagja lehetek a Magyar Hadtudományi Társaságnak – megjegyzem: a '90-es években sikk volt e Társaság tagja lenni.

A kritika után hadd mondjak köszönetet is, mert Önök mindezek ellenére kitartottak a Magyar Hadtudományi Társaság és a hadtudomány értékei mellett. Sok-sok konferenciát

tartottak, folyóiratot adtak ki és megjelentették a „*Hadtudományi Lexikon*”-t, amely fontos segédeszköze mind a szakmának, mind pedig az érdeklődőknek.

Megközelítőleg 30 szakosztályuk működik – ez jó hír, bár, lehet, hogy talán kicsit sok is a számuk, mert emiatt szétaprózódott a tudományos munka! Nagy barátja vagyok a hadtörténelemnek – tudomásom szerint a Társaság több szakosztálya is foglalkozik ezzel a területtel.

A Társaság vezetése felismerte a változás szükségességét – végzett egy bizottsági fölmérést: mind a szakosztályi tagozódás elaprózódása, mind a közös műhelymunka háttérbe szorulásával kapcsolatban, és vannak olyan kezdeményezések – ezt ez a 20. éves jubileumi konferencia is elősegíti –, hogy ezen a nyomvonalon haladjunk tovább, hiszen mindannyiunk igénye, hogy közös műhelymunkák folyjanak és erősödjenek.

Miniszter Úr felhatalmazása alapján – tájékoztatom Önöket, hogy *eredményes jövőbeni munkájuk érdekében a tárca kész támogatni a Magyar Hadtudományi Társaság működését* – ennek vannak anyagi, működésbeli vonzatai. A működés feltételeihez, a kutatómunka hatékonyságának növeléséhez szükség van forrásokra. A költségvetés általános vitája most zajlik, de mindenképpen nagy eredmény, hogy – miközben rendkívül nehéz gazdasági és pénzügyi helyzetet örököltünk – 5,5 M Ft-tal kívánjuk támogatni a tervezett költségvetés alapján a Magyar Hadtudományi Társaság működését és további munkáját. Semmiféle pénzelvonásról szó sincs – persze, vannak olyan területek, ahol kénytelenek vagyunk ezt megtenni, de a tudományt fontosnak tartjuk, és a Társaság munkáját is szeretnénk támogatni, hatékonyságát növelni. Van egy Vezérkar által létrehozott Alapítvány, amelynek a kamatai is felhasználhatók lesznek a Társaság részére, és természetesen a *Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen* a helyiséghasználat is megmarad.

Ösztönözni szeretném a *Honvédelmi Minisztérium* dolgozóinak, katonáinak és tisztjeinek aktív közreműködését a Társaság munkájában: fontos személyi tartalék a Minisztérium apparátusa és a Vezérkarnál szolgálatot teljesítő katonák, tisztek, főtiszték vagy tábornokok tudása és tapasztalata is. Fontos, hogy a minisztérium említett dolgozói szakmai tevékenységüknél fogva a tudományos társaságok munkájában, a kollektív véleményformálásban is részt vegyenek, kicseréljék tapasztalataikat. *A tárca igényli a Társaság tevékenységét és tudományos munkáját.*

Meggyőződésem, hogy a Honvédelmi Minisztérium tudását Önök képesek bővíteni – ez egy kölcsönhatás, hiszen a hadtudományi munkát viszont tudjuk serkenteni: ez kölcsönös érdek, ezért együttműködésre kérem Önöket a tárccával.

Egy megújított *„Megállapodás-tervezet”*-et juttatott el hozzám Elnök Úr, melyet a Miniszter Úrnak átadtam, melyet egyelőre elemzünk. A megfelelő egyeztetést követően aláírhatónak vélem.

Felmerült a hadtudományi munkára serkentő, ösztönző minisztériumi irányelveknek a kiadása, melynek még az elején járunk, de szeretnénk aktivizálni a Magyar Honvédség állományát és a Honvédelmi Minisztérium dolgozóit is a tudományos munka irányába.

Végezetül megerősítem a Magyar Hadtudományi Társaság fontosságát. A tudományos tevékenység akkor is követelmény, ha a honvédelem aktuális rendszerhiányokkal küzd, sőt, talán akkor még inkább az.

Tiszta szívből kívánom Önöknek, hogy a Társaságuk váljon a valós nemzeti érdekeket szolgáló védelmi tudásközponttá, folyamatosan hozzájárulva nemzetünk biztonságához, hazánk védelmének erősítéséhez.

Zárásként hadd idézzem *Zrínyi Miklóst*: „Azé a győzelem, akié a nagyobb hadi mesterség”. Önök a hadi tudományok mesterségében kiválóak, rendkívül sok tapasztalattal rendelkeznek, ez a záloga a győzelmünknek, így Magyarország és a magyarok nyertesek lehetnek mindig.

Köszönöm szépen, hogy meghívtak, hogy itt lehettem és meghallgattak.

Dr. Szabó József nyugállományú vezérőrnagy előadásában az MHTT eddigi húsz évéről szólva elmondta, hogy számos nagy alkotás született az elmúlt két évtized alatt. Szólt – többek között – az 1600 oldalas Hadtudományi Lexikonról, amelynek lassan újabb, kiegészítő kötetét kellene megjelentetni, valamint sok sikeres szakmai konferenciáról. Saját – több évtizedes katonai repülői – tapasztalatán keresztül mutatta be, hogy milyen fontos az egyes szakterületek alapos ismerete. A múltban repülőkatasztrófák sora volt a következménye az alacsony szintű oktatásnak, a hiányos szakképzésnek, amit tudományos megalapozottságú képzéssel sikerült az elérhető minimumra csökkenteni. A Társaság szervezeti életének főbb állomásaira, kiemelt témájú rendezvényeire utalva hangsúlyozta, hogy az önkéntes társadalmi szerveződés az elmúlt két évtized alatt nagy utat tett meg, segítette a Magyar Honvédség átalakítását. A továbbiakban is a nyílt eszmecsere, a problémák őszinte feltárása, a vélemények ütköztetése, a részletek feltárása és a döntéshozókkal való megismertetése a feladat. A problémát nem az okozza amit nem tudunk, hanem az, amit rosszul tudunk.

Dr. Lakatos László okl. mk. vezérőrnagy, a ZMNE rektori hatáskört gyakorló főtítkára azzal kezdte hozzászólását, hogy a teremben kétfajta szervezethez tartozó emberek foglalnak helyet. Az egyik szervezet az egyetem, amely a Társaság befogadója, a másik a tudomány művelőjeként az egyetemi képzés szerves hozzájárulója, a tudományt művelő emberek közössége. A jelenlévők között a Hadtudományi Társaság tagjainak többsége az egyetem oktatói karát gazdagítja és ez fordítva is igaz. Ez a kettség az elmúlt 20 évben is összekötötte a két szervezetet. Egy magára valamit is adó felsőoktatási intézmény tudományos alapok, tudományos kutatások nélkül az oktatás értékeit nem tudja közvetíteni. Az oktatási kultúra fontos eleme, hogy a hadtudományi kutatások értékeit a hallgatókhoz eljuttassa, amelyek eredményeképpen a hallgatókból talán nemsokára hadtudósok lehetnek. Az egyetemnek fiatal doktorai is vannak. A 18–22 éves hallgatói korosztály számára tehát adott a lehetőség, hogy bekapcsolódjon a hadtudományi tevékenységbe. Ehhez kíván és kínál együttműködést az egyetem részéről és ígéri, hogy mind a fizikai, mind pedig a logisztikai támogatás is meg lesz. A tudományos támogatás és a tudományos együttműködés összekötötte és össze is fogja kötni a két szervezetet.

Dr. Korinek László akadémikus, a Magyar Rendészettudományi Társaság elnöke szólt azokról a tudományban érzékelhető konvergencia folyamatokról, amelyek indokolják a két társaság meglévő kapcsolatainak még szorosabbá tételét, a kapcsolódó tudományterületek egymást erősítő szinergikus hatásának jobb kihasználását.

A jubileumi ünnepség elnöksége:

dr. Szabó Miklós, dr. Simicskó István, dr. Szenes Zoltán, dr. Korinek László, dr. Szabó József

Orosz Zoltán vezérőrnagy, vezérkari főnök helyettes tolmácsolta dr. Benkő Tibor altábornagynak, a HVK főnökének az üdvözlését. Köszönetet mondott a Vezérkar nevében a Társaság értékes tevékenységéért, amit a 20 év alatt nyújtott. A Magyar Honvédség a honvédelem egyik fontos pillére. Ennek alkalmazásáról gondoskodik a vezérkar és a Társaság. Egy dolog az aktív állomány gondolkodása a honvédelemről. Ezt a szakmai álláspontot sokkal hatékonyabban lehet artikulálni, ha azt a tudósok is alátámasztják és közvetítik a civil társadalom felé. Reményét fejezte ki, hogy a jövőben az aktív katonák nagyobb arányban vesznek részt a Társaság munkájában. Bízik abban, hogy a hadtudósok és az aktív állományú katonák a jövőben is képesek lesznek eredményesen együttműködni a honvédség ügyét szolgáló javaslatok kimunkálásában.

Dr. Bognár Károly ny. ezredes elmondta, hogy a Társaság tagjai ritkán kapnak lehetőséget arra, hogy ilyen magas hivatalt viselő személytől kapjanak tájékoztatást, mint dr. Simicskó államtitkár úr, aki régóta a honvédség és a hadtudomány lelkes támogatója. Fontosnak tartja, hogy az államhatalmat megtestesítő Országgyűlés és a minisztériumok, a honvédelem ügyét az eddigieknél jobban kívánják szolgálni. Igen fontos a hazai törvényhozásban a honvédelem érdekeinek előmozdítása. Jó lenne, ha az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának több olyan tagja lenne, akik jól ismerik a honvédség helyzetét, vagyis a politika mellett a szakmaiság nagyobb arányban kapna helyet. Véleménye szerint sok helyen teljesítenek szolgálatot hősiességgel helytálló katonáink, akik öregbítik hazánk hírnevét is. Ezekről kevés szó esik a médiában.

Dr. Sajtos Sándor Tahitótfalu polgármestere, a Tüzér Szakosztály tagja, a hazai katasztrófa-helyzetekre utalva, fontos lehetőségnek tartja a Hadtudományi Társaság és az önkormányzatok összehangolt tevékenységét a katasztrófa-helyzetek megelőzése, kezelése során. Véleménye szerint a Társaság tudományos oktatói kapacitásával az önkormányzatok választott tisztségviselőinek a védelmi (katasztrófa-elhárítási) felkészülésben tudna segítséget nyújtani.

Dr. Deák Péter ny. ezredes a BHKK alapítvány alapítója annak időszerűségére hívta fel a figyelmet, hogy a tudomány művelőinek kötelezettsége és felelőssége a tudományterületük időnkénti újra definiálása, a változó világban ez vonatkozik a hadtudományra is. Ha vállalkozna a Hadtudományi Társaság arra, hogy az új korszakban ezt a definíciót meghatározza, akkor nemzetközi vonatkozásban is jelentős feladatnak tenne eleget. Erre szinte minden lehetőség adott, hiszen a *Napjaink tudománya* című konferencia-sorozatba ez is beilleszthető.

Dr. Turcsányi Károly mk. ezredes, az MHTT Láhner György Haditechnikai Klub elnöke mérnökként a katonai műszaki tudományok időszerű kérdéseiről szolt, rámutatott, hogy e tudomány a hadtudomány integrált részét képezve a műszaki természettudományos eredmények alkalmazásával járul hozzá a tudomány egészének fejlődéséhez. A haditechnika eredményei generálják a harceljárások változását, az utóbbiak pedig a szervezetben, a vezetésben idéznek elő változást. Akkor működik jól ez a láncolat, ha megvárjuk mire képesek a műszaki tudományok, erre építjük azt, hogy az új eredmények hogyan alkalmazhatók a haditechnikában. Ezt követően vizsgáljuk meg, hogy az utóbbiak milyen változásokat vonnak maguk után más területeken.

Czene Gréta, a *Biztonságpolitikai Szakosztály elnökeként* ismertette a szakosztály új munkarendjét, amely több szakosztály, éves tervben rögzített együttműködésére épül, és azokat a biztonságpolitikai kérdéseket, témákat sorolta fel, amelyekkel a szakosztály, a Nemzetbiztonsági Szakosztállyal és a Szakkollégiummal megosztva foglalkozni kíván.

Dr. Boldizsár Gábor ezredes, a *CIMIC parancsnoka és az azonos nevű szakosztály elnöke* a békemissziókkal összefüggésben foglalkozott a kutatási lehetőségekkel. Elmondta, hogy a békeműveletek tapasztalatainak feldolgozása komoly segítséget nyújt az ország védelmi képességeinek biztosításához és a NATO kollektív védelmi képességeinek fenntartásához. Kutatásra érdemes témákat jelentenek a különböző térségekben jelentkező műveleti környezetek azonosságainak feltárása, a katonákat fenyegető veszélyek mibenlétének meghatározása, a műveleti területeken tevékenykedő erők ellátása feltételeinek vizsgálata, a személyi állomány védelmét biztosító berendezések hatékonyságának elemzése. A tapasztalatok alapján kutatásra alkalmasnak látszó irányelvek: a békeműveletek és az országvédelem katonai feladatainak beazonosítása; a békeműveletekre vonatkozó általános elméletek felállítás. Fontos a különböző generációk együttműködése és a jövő konfliktusainak és valószínű biztonságpolitikai kihívásainak a megismerése is.

Dr. Zámbo Péter rendőr ezredes elmondta, hogy a MHTT egyik legnagyobb létszámú és legjobban dolgozó szakosztálya, az 1991-ben alakult Határrendész Szakosztály a Határőrség felszámolásával megszűnt. Ennek a közösségnek a hagyományait őrző és a feladatainak egy részét továbbra is vállaló utód – a Határőr-szakcsoport – amely a formálisan megszűnő, de funkcionálisan továbbélő szakterület. A Határőr-szakcsoport tevékenységének és munkájának a gyümölcse a Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 10 kötete.

A jubileumi ülés résztvevőinek egy csoportja

Kállai Eszter a „szépen magyarul, szépen emberül mozgalom” képviselőjeként szólott és aláhúzta a szép magyar beszéd fontosságát a honvédelmi-hazafias nevelésben. Ezirányú tapasztalatait szívesen megosztja a Társasággal.

Kocsis László ny. mk. ezredes, a Magyar Védelmiipari Szövetség főtitkára elmondta, hogy a védelmiipar fontos eleme volt és lesz a jövőben is az ország védelmi képességének. Szükségesnek tartják a szoros együttműködést a hadtudomány képviselőivel. Gyakorlati fejlesztő, tervező, kivitelező szakmai tudásukat készek megosztani a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel, a Rendőrtiszti Főiskola hallgatóival, a hadtudomány elméleti művelőivel. Ehhez részükről a szándék megvan, hiszünk abban, hogy legalább ilyen lesz a fogadókészség a másik oldalról is.

Dr. Nagy László ny. mk. ezredes, az MHTT elnöke köszönetet mondott azoknak, akik elfogadták a meghívást a Társaság fennállásának 20. évfordulója közös megünneplésére. A Társaság jelenéről és jövőjéről szólva hangsúlyozta azon meggyőződését, hogy a Társaság a következő években, évtizedekben is létezni fog. A jubileumi kiadványban megjelent írásában már rámutatott, hogy a Társaság történetét „vörös szalagként” fogja át két paraméter: az állandóság és a megújulás. „Ami bevált, azt megőrizzük, ami feleslegesnek bizonyult, attól megválnunk, ami új igényként jelentkezik, azt kellő körültekintéssel beépítjük működésünk szabályai és feltételei közé.”

Az elmúlt két évben egy bizottság mérte fel a Társaság helyzetét és tett javaslatokat a megújulás érdekében. A bizottság felvállalta a Társaság külkapcsolatainak felmérését is, amit a közeljövőben fognak elvégezni és arról a 2011-es küldöttgyűlésen terjesztik elő javaslataikat.

Az alapszabályzat módosításának előkészítése is előrehaladott állapotban van. A kölcsönösen előnyös kapcsolatok sarkalatos elemeit hosszabb távú megállapodásokban tervezzük rögzíteni. Felújítjuk a szabadegyetemi előadássorozatot is, amihez felajánlotta segítségét a HM illetékes szerve ahhoz, hogy az előadások 2011-ben a televízióban is láthatók legyenek. Az 1995-ben elkészült Hadtudományi Lexikonhoz a közeljövőben tervezzük a kiegészítő és korrekciós harmadik kötet kiadását is. Megkezdjük az előkészületeket egy magyar katonai értelmező szótár kiadására.

A Társaság elnöke az alkalmat felhasználva tájékoztatta a közgyűlést a HM vezetőinél tett látogatásokról, amelyek közül kiemelkedik a miniszternél és a parlamenti államtitkárnál tett látogatás, akik támogatásukról biztosították a Társaságot és jövőbeni terveinket. Az elnök hangot adott megelégedtségének, amiért erre a jubileumi ünnepségre sor került. Nem kíván most reflektálni a javaslatokra, de ígéri, hogy mind egyiket megvizsgálják és minden kezdeményezést megfontolnak. A Hadtudományi Társaság küldetése, rendeltetése, hogy gondolkodásban kövesse a környezetünkben bekövetkezett változásokat, de lehetőleg elébe menjen azoknak – a Társaság erre fog törekedni, s köszöni az erősítő javaslatokat, kooperációs kezdeményezéseket. A meghívón feltüntetettük a támogató szervezeteket, szponzorokat. A jövőben is számítunk segítségükre. Ismét aláhúzta azt a gondolatot, amelyet az a mottó fejez ki, miszerint: „Több gyakorlatot az elméletbe, több tudományt a gyakorlatba!”.

A részvételt megköszönte és a gyűlést bezárta.

ELISMERÉSEK

A honvédelmi miniszter a Magyar Tudomány Napjához kapcsolódó ünnepségek és a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulásának 20. évfordulója – 2010. november 18. – alkalmából *másodosztályú honvédelemért kiüntető címet* adományozott: *Dr. Jakab László nyugállományú ezredesnek.*

Emléktárgyat adományozott *dr. Gruber Nándor nyugállományú dandártábornoknak, dr. Csery-Szűcs Péter nyugállományú alezredesnek.*

Az elismeréseket dr. Simicskó István a HM parlamenti államtitkára adta át.

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége a hadtudomány, ezen belül a katonai műszaki tudományok terén elért kiemelkedő kutatói, oktatói, valamint tudomány-szervező munkája, továbbá aktív közéleti szereplése elismeréseként: *dr. Turcsányi Károly nyugállományú mérnök ezredesnek, a Láhner György Haditechnikai Klub elnökének Tanárky Sándor-díjat* adományozott.

Életmű díjat kapott *dr. Bognár Károly nyugállományú ezredes, a hadtudományi kutatások terén elért kiemelkedő eredményei, valamint több évtizedes tudományos közéleti és publikációs tevékenysége* elismeréseképpen.

Horváth István nyugállományú ezredes, a Hadtudomány című folyóirat főszerkesztőjét, két évtizedes szerkesztői munkája elismeréseképpen, e tisztségből történő leköszönése alkalmából, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége a folyóirat szerkesztőbizottságának örökös tagjává választotta.

Az elismeréseket dr. Nagy László nyugállományú mérnök ezredes, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke adta át.

Nagy László

Az Észak-atlanti Szövetség (új) stratégiai koncepciója

Az Észak-atlanti Szövetség 28 tagállamának állam- és kormányfői 2010. november 19-én Lisszabonban elfogadták a Szövetség új stratégiai koncepcióját, amelynek szemléletes alcíme: aktív alkalmazás, modern védelem. A következőkben vázlatosan áttekintem a stratégiai koncepció legfontosabb megállapításait, a végén kommentárban mutatok rá a sajátosságokra, az eltérésekre a korábbi hasonló dokumentumok tartalmától.

A biztonságpolitikai szakértők egy része úgy számol, hogy a 2010-es dokumentum a NATO hetedik stratégiája, mások „csak” hatot tartanak számon. Én az utóbbiakkal értek egyet: az 1950-ben elfogadott, majd 1952-ben módosított stratégiák között nincs lényegi különbség, ezek egyazon – hagyományos eszközökkel megvívott, totális – háború forgatókönyvei. Ha tehát az ötvenes évek legelejének stratégiai elképzelését egy lépcsőfoknak tekintjük, akkor összesen hat stratégiával kell megismerkednünk. Ezek közül a második és a harmadik (a „tömeges megtorlás” 1954-től és a „rugalmas reagálás” 1967-től) az éppen aktuális amerikai elképzelések mechanikus átvételét jelentették, utóbbi kivételesen hosszú ideig, 24 évig volt a NATO-ban érvényben.

Előzmények

1991-ben fogadta el a Szövetség az első olyan stratégiai dokumentumot, amely a hidegháború befejeződése után kialakuló új biztonsági környezethez igazodott, de már nem viselte magán ennyire egyértelműen az amerikai jegyeket. Ez volt a római csúcstalálkozó által jóváhagyott stratégiai koncepció, amely két alapvető újdonsággal szolgált: egyrészt – a kollektív védelem mellett – felvállalta a válságkezelés feladatait és ezzel együtt a területen kívüli (közismert angol kifejezéssel out of area) akciókat; másrészt partnerséget helyezett kilátásba és kínált fel a volt ellenségnek, az időközben felbomlott Varsói Szerződés egykori tagállamainak. Ezen partnerség „jelképeként” hozták létre az Észak-atlanti Együtműködési Tanácsot, mint konzultációs fórumot.

Az 1999-ben, a washingtoni csúcstalálkozón elfogadott stratégiai koncepció volt az első, amelyhez már Magyarország (és két másik újonnan csatlakozott NATO-tag, Cseh- és Lengyelország) is a szavazatát adta. Ez a koncepció épített az időközben

napvilágot látott – egyébként stratégiai jelentőségű – kezdeményezésekre, mint például a „Partnerség a békéért” programra (1994), a NATO kibővítéséről szóló tanulmányra (1995), az orosz–atlanti biztonsági együttműködést intézményesítő alapdokumentumra (1997). A korábbi stratégiai koncepcióhoz képest jóval részletesebben foglalkozott a válságkezelés témakörével, az együttműködéssel, a NATO-n kívüli országokkal. Az egész dokumentumra azonban a NATO 50. évfordulója helyett a koszovói válság és a hozzá kapcsolódó, Jugoszlávia elleni légitámadás-sorozat nyomta rá a bélyegét. A stratégiai koncepció a Szövetség egyik célkitűzéseként fogalmazta meg az európai stratégiai egyensúlyt, amely már születése pillanatában is nehezen értelmezhető fogalom volt (hiszen a NATO domináló helyzetben volt Európában).

Néhány év elteltével egyre több szó esett egy új stratégia kidolgozásának szükségességéről. Ennek jónéhány oka volt, érdemes ezekről röviden szólni.

Mindenekelőtt az a tény, hogy 2001. szeptember 11-én bekövetkezett az emlékezetes terrorista támadás az Egyesült Államok ellen, amelynek nyomán – a Szövetség történetében először – életbe léptették (életbe léptették) a Washingtoni Szerződés közismert 5. cikkét. Az akció rávilágított, hogy az 1999-es dokumentum keletkezésének időpontjában még nem kapott kellő hangsúlyt a nemzetközi terrorista szervezetek által képviselt fenyegetés.

A terrortámadás további folyamánya, hogy még 2001 telén az Egyesült Államok – nagyon sok ország elvi és gyakorlati támogatását élvezve – fegyveres harcot indított az al-Kaida terrorcsoportnak otthont adó afganisztáni rezsim ellen. A tálibok hatalmát sikerült rövid idő alatt megdönteni, bár mozgalmukat máig sem volt képes az Egyesült Államok, a NATO és a nemzetközi közösség felszámolni.

Egy másik esemény, amely indokoltá tette az új stratégia kidolgozását, az Egyesült Államok iraki fegyveres akciója volt 2003 tavaszán, amely a NATO hidegháború utáni történetének legsúlyosabb válságát idézte elő. Emlékezetes, hogy sem az ENSZ, sem az Európai Unió, de még maga az Észak-atlanti Szövetség sem támogatta az egyoldalú amerikai lépést, csupán néhány ország állt ki Washington mellett, egyedi alapon. Az iraki háború ugyan gyakorlatilag befejeződött, de a terrorakciókkal tarkított permanens válság azóta is tart Irakban.

Az orosz–atlanti kapcsolatok alakulását nem is eseménynek, hanem egész esemény-sornak kell tekintenünk. A konzultációs fórumként működő Állandó Közös Tanács 1997-es megalakítása ugyan előirányozta a biztonsági együttműködést, de a viszony alakulása igen hektikus ingadozásokat mutatott. Éppen a koszovói válság csúcspontján, 1999-ben a mélypontra zuhantak a kapcsolatok, mert Oroszország a NATO-val szöges ellentétben Belgrád pártját fogta, és határozottan ellenezte a Jugoszlávia elleni katonai akciót. A 2001-es terrortámadás viszont alkalmat adott Moszkva és Washington kibékülésére, ami lényegesen javította a kapcsolatokat Oroszország és a NATO között is. Oroszország tevőleges szerepet vállalt az afganisztáni műveletekben és általában is egyetértett a nemzetközi terrorizmus elleni világméretű küzdelemmel (amelynek Moszkva szerint részét képezte a csecsen szeparatista mozgalom is). Az Állandó Közös Tanács helyett megalakították a NATO–Oroszország Tanácsot.

Irakkal összefüggésben az orosz–amerikai kapcsolatok megint lehűltek: Oroszország hevesen ellenezte az iraki beavatkozást (közös például a NATO-tag Francia- és Németországgal). Idővel azonban az iraki események háttérbe szorultak,

Moszkva segítségére és együttműködésére pedig szükség volt (nemcsak Afganisztán, hanem Irán és Észak-Korea miatt is), az ellentétek elsímultak. Egészen 2006-ig, amikor az Egyesült Államok tervbe vette, hogy nemzeti rakétavédelmi rendszerének egyes elemeit Cseh- és Lengyelország területén telepíti. Ezt Oroszország egyértelműen maga ellen irányuló, provokatív lépésnek tekintette, és egész sor ellenlépést fogadott el vagy helyezett kilátásba. Az Obama-adminisztráció első intézkedéseinek egyike a rakétavédelmi program felülvizsgálata volt.

Már-már úgy látszott, hogy Oroszország és nyugati partnerei között helyreáll a béke, amikor – 2008 augusztusában – kitört a grúz–orosz fegyveres konfliktus, az ötnapos háború. A grúz vezetés által a Dél-Oszétia kapcsán kirobbantott konfliktus keretében az orosz fél aránytalan mértékben reagált, alaposan megtépázta a grúz hadsereget, és ráadásul Moszkva hamarosan elismerte Dél-Oszétia illetve Abházia függetlenségét, önálló államiségét. Vagyis gyakorlatilag megsértette Grúzia szuverenitását. A NATO-országok ezt a lépést egyöntetűen elítélték, a viszony megint megromlott.

Az elmúlt két év alatt azonban megint felülkerekedett a józan ész. A NATO-nak és Oroszországnak szükségük van egymásra, és ezen az alapvető tényen nem változtatnak a kapcsolatok ingadozásai sem. A lisszaboni csúcstól már érzékelhető volt a viszony határozott javulása például a START-3 megállapodás áprilisi aláírásával. Medvegyev orosz elnök vállalta a személyes részvételt a NATO–Oroszország Tanács ülésén.

Említeni kell még Észak-Koreát és Iránt. Előbbi nyíltan nukleáris fegyverkezési törekvéseket mutat, harcias nyilatkozatokat tesz, már két nukleáris kísérleti robbantást hajtott végre és ugyancsak kísérletek során próbálta ki különböző típusú rakétáit is. Újra és újra provokatív lépésekkel teszi próbára a környezetében található országok türelmét. Irán viszont békésnek mondott nukleáris fejlesztések sorát hajtotta és hajtja végre, állítólag a közelmúltban elkészült atomerőműve számára dúsít uránt. Viszont alapos a gyanú, hogy a dúsított uránt – a nemzetközi ellenőrzés kizárásával – robbanótöltetek előállítására szándékozik használni.

Mindezen események közepette 2008-ban és 2009-ben a Szövetség vezetői több tanácskozást is tartottak, ezek közül kiemelkedik a bukaresti (2008. november) illetve a Strasbourgban és Kehlben 2009 áprilisában megtartott jubileumi csúcstalálkozó. Ezeket a tanácskozásokat rendre megelőzték találgatások arról, hogy vajon lesz-e új stratégia. Nem lett, viszont 2009 áprilisában döntés született arról, hogy a lisszaboni csúcson elfogadják a Szövetség stratégiai koncepcióját.

Az előzményekhez tartozik, hogy ez a dokumentum lett az első, amelyet széleskörű vitára bocsátottak, nem csupán a tagországok hivatalos fórumain, hanem a társadalom különböző rétegeiben is. Madeleine Albright volt amerikai külügyminiszter vezetésével egy szakértői csoport foglalkozott a szövegezéssel, és már fél évvel az esedékes csúcstalálkozó előtt lényegében egyeztetett és a tagállamokkal megvitattott javaslatot tettek le az asztalra.

Az egyeztetési társadalmi folyamat magyarországi eseményei közül kettőt szeretnék kiemelni. 2010. március 25-én a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem és a Magyar Atlanti Tanács közös szervezésében, a Magyar Hadtudományi Társaság tevéleges részvételével konferenciát tartottunk a formálódó stratégiai koncepcióról.

2010. október–novemberben pedig, szintén a Magyar Atlanti Tanács kezdeményezésére, civil szervezetek részvételével, a TIT megyei szervezeteinek bevonásával nagyszabású ismertető programra került sor. Ezen az országjáró körúton ugyancsak részt vett a Hadtudományi Társaság.

Az új stratégia koncepció tartalma

A lisszaboni csúcs végül három jelentős eredményt hozott: a stratégiai koncepció elfogadását, az afganisztáni „kivonulás” határidejének megjelölését és a NATO–orosz kapcsolatok látványos javulását. *A továbbiakban – az előzmények vázlatos áttekintése után – vizsgáljuk meg magát a stratégiai koncepciót.*

Az előszóban megfogalmazódik, hogy továbbra is egyedülálló és lényegi szerepet játszik a kollektív védelem és biztonság fenntartásában. Jelen stratégiai koncepció hatékony iránymutató marad a *NATO fejlődésének következő szakaszában, egy változó világban, új fenyegetésekkel szemben, új képességekkel és új partnerekkel.* Vegyük sorba ezeket:

- Megerősíti a köteléket nemzeteink között egymás megvédése érdekében bármilyen támadással szemben, beleértve az új biztonsági fenyegetéseket.
- Képesé teszi a Szövetséget a válságok megelőzésére, a konfliktusok kezelésére és a konfliktusok utáni helyzet stabilizálására, szoros együttműködésben nemzetközi partnereinkkel, mindenekelőtt az Egyesült Nemzetek Szervezetével és az Európai Unióval.
- Dominálónan politikai kapcsolatokat biztosít a Szövetséggel partnereinknek a világ különböző térségeiben, és lényegi szerepet azokban a NATO-vezette műveletekben, amelyekhez hozzájárulnak.
- Elkötelezi a Szövetséget egy atomfegyver-mentes világ feltételeinek megteremtése mellett – mindaddig azonban, amíg a nukleáris fegyver létezik a Földön, a NATO nukleáris szövetség marad.
- Megerősíti szilárd elhatározásunkat, hogy a NATO a nyitott ajtók politikáját folytatja minden európai demokrácia irányában, amelyek megfelelnek a Szövetség elvárásainak – a bővítés hozzájárul egy egységes, szabad és békés Európa megteremtéséhez.
- Elkötelezi a NATO-t a reformok folytatása mellett egy hatékonyabb és rugalmasabb Szövetség megteremtése érdekében.

A tagországok polgárai bíznak a NATO-ban, hogy az megvédi nemzeteinket, masszív katonai erőt vonultat föl ott és akkor, ahol és amikor a biztonságunk azt megkívánja, elősegíti – partnereinkkel együttműködve – a kollektív biztonság kiterjesztését a Föld minden térségére. Miközben a világ változik, a NATO alapvető missziója változatlan: annak biztosítása, hogy a *Szövetség továbbra is a szabadság, a béke, a biztonság és a közös értékek páratlan intézménye marad.*

□ *Rendeltetés és elvek* a címe az első fejezetnek, amely meghatározza a NATO alapvető célját: a szabadság és a biztonság biztosítása minden tagország számára, politikai és katonai eszközökkel. Kimondja, hogy a tagországok egy unikális érték-közösséget alkotnak, amely elkötelezett az egyén szabadsága, a demokrácia, az emberi jogok és a

törvényesség elvei iránt. A Szövetség betartja az ENSZ Alapszabálya és a Washingtoni Szerződés elveit, amelyek kimondják a Biztonsági Tanács elsődleges felelősségét a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában. A politikai és katonai kapcsolatokat Európa és Észak-Amerika között a NATO keretében szilárdították meg a Szövetség megalapítása, 1949 óta. A NATO-tagországok biztonsága oszthatatlan, a továbbiakban is megvédelmezzük azt együtt, a szolidaritás, a közös célok és a korrekt tehermegosztás bázisán.

A jelenlegi biztonsági környezet a biztonsági kihívások széles skáláját tartalmazza. A Szövetség területének és népességének biztonsága érdekében a NATO a jövőben is hatékonyan teljesít három alapvető rendeltetést, mindenkor a nemzetközi joggal összhangban, ezek: kollektív védelem; válságkezelés és kooperatív biztonság.

□ A második fejezet foglalkozik a *biztonsági környezet* elemzésével. Aláhúzza, hogy jelenleg az euro-atlanti térségben béke honol, egy hagyományos támadás veszélye a NATO ellen kevésbé valószínű. Ez egy történelmi siker, amelyet a Szövetség több mint fél évszázados védelmi politikájával, euro-atlanti integrációjával és aktív partnerségi politikájával vívott ki. Mindazonáltal a hagyományos veszélyt nem hagyhatjuk figyelmen kívül.

A nukleáris (és más tömegpusztító) fegyverek valamint hordozóeszközeik elterjedése nehezen kalkulálható következményekkel fenyegeti a globális stabilitást. Az elkövetkező évtizedben a proliferáció lesz a legaktuálisabb veszélytényező.

A terrorizmus közvetlen veszélyt jelent a NATO-országok állampolgáira és szélesebb értelemben a nemzetközi stabilitásra és prosperitásra nézve. A NATO határain kívül jelentkező instabilitás vagy konfliktus közvetlenül fenyegeti a Szövetség biztonságát. A kiber-merényletek egyre gyakoribbá, szervezettebbé és pusztítóbbá válnak. Minden ország növekvő mértékben érzékeny a létfontosságú kommunikációs, szállítási és tranzit-útvonalak biztonságára. Egyre nagyobb nemzetközi erőfeszítést igényel ezek megbízható védelme.

□ *Védelem és elrettentés* a harmadik fejezet címe. Lényegi mondanivalója, hogy az elrettentés marad általános stratégiánk alapvető eleme, amely a nukleáris és hagyományos képességek megfelelő elegyítésén nyugszik. A szövetségesek legfőbb biztonsági garanciáját a Szövetség, konkrétan az Egyesült Államok hadászati nukleáris erői szolgáltatják. Ugyanebben a fejezetben fogalmazódik meg, hogy fejlesztjük a képességünket lakosságunk és területünk megvédelme érdekében egy ballisztikus rakéta-támadás ellen, ami hozzájárul a Szövetség biztonságának oszthatatlanságához. Aktív rakéta-védelmi együttműködésre törekszünk Oroszországgal és más euro-atlanti partnerekkel. Folytatjuk a NATO általános elrettentő és védelmi szerepének felülvizsgálatát a Szövetséget fenyegető veszélyek teljes skálájával szemben.

□ A következő fejezet címe: *Biztonság a válságkezelés révén*. Ebben megfogalmazódik, hogy a válságok és konfliktusok közvetlen fenyegetést jelenthetnek a Szövetség területének és lakosságának biztonságára. A NATO ezért kötelezettséget vállal a válságok megelőzésére, kezelésére, a konfliktus utáni helyzetek stabilizálására és a helyreállítás támogatására, ahol lehetséges és amikor szükséges. A válságkezelés legjobb

formája a válság kitörésének megelőzése. Amennyiben a konfliktus-megelőzés nem sikerül, a NATO képes lesz kezelni a folyó ellenségeskedést. A Szövetségnek kivételes konfliktus-kezelő képessége van, beleértve a masszív katonai erő telepítését és fenntartását. Annak érdekében, hogy hatékony válságkezelést tudjunk folytatni, egy megfelelő civil válságkezelő képességet alakítunk ki, fokozzuk az integrált civil-katonai tervezést a válságok teljes spektrumában, kiképezzük és fejlesztjük a helyi erőket a válságkövetekben, hogy minél előbb képesek legyenek fenntartani a biztonságot nemzetközi közreműködés nélkül.

□ *Fegyverzet-ellenőrzés, leszerelés.* Ez a fejezet arra koncentrál, hogy a NATO a fegyveres erők lehető legalacsonyabb szintjén kívánja a biztonságot fenntartani. A fegyverzet-ellenőrzés, a leszerelés és a (tömegpusztító) fegyverek elterjedésének megakadályozása (non-prolifерáció) elősegíti a békét, a biztonságot és a stabilitást. A továbbiakban is meg fogunk tenni minden tőlünk telhetőt, hogy erősítsük a fegyverzet-ellenőrzést, elősegítsük mind a hagyományos, mind a tömegpusztító fegyverek leszerelését illetve az elterjedésük megakadályozását.

□ *A nyitott ajtók elve* című rövid fejezet megállapítja, hogy a NATO kibővítése jelentősen hozzájárult a szövetségesek biztonságához. A további bővítések perspektívája valamint a kooperatív biztonság szelleme szélesebb értelemben Európa biztonságát szilárdította meg. A célkitűzésünk – egy egységes, szabad, közös értékeket valló Európa – a legkönnyebben az euro-atlanti struktúrákhoz csatlakozni kívánó európai országok integrálásával valósítható meg. A NATO ajtóit továbbra is nyitva állnak minden európai demokrácia számára, amely osztja Szövetségünk elveit, kész és képes felvállalni a tagsággal járó felelősségeket és kötelezettségeket, és amely hozzájárul a közös biztonságához és stabilitáshoz.

□ *A partnerség* témaköréről szól a következő fejezet, amelynek lényege: Az euro-atlanti biztonság kibővítése leginkább az országokkal és szervezetekkel kiépített partnerkapcsolatok széles hálózatán keresztül biztosítható. A partnerekkel folytatott párbeszéd és együttműködés konkrét hozzájárulást jelent a nemzetközi biztonsághoz, a Szövetség alapját képező értékek védelméhez, a NATO-műveletek sikeréhez, az érintett nemzetek felkészítéséhez a NATO-tagságra. Ezek a kapcsolatok a kölcsönösségen, a kölcsönös előnyökön és megbecsülésen fognak nyugodni. Ez a fejezet két nemzetközi intézmény, az ENSZ és az Európai Unió kivételes jelentőségét hangsúlyozza. A nemzetközi élet egyéb szereplői közül kiemelten foglalkozik Oroszországgal (A NATO–Oroszország együttműködése stratégiai jelentőségű. A NATO semmiféle fenyegetést nem jelent Oroszország számára. El vagyunk szánva, hogy erősítsük a politikai konzultációkat és a gyakorlati együttműködést Oroszországgal a közös érdeklődésre számot tartó területeken, beleértve a rakéta-védelmet, a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem és a kalózkodás elleni küzdelmet). Az Euro-atlanti Partnerségi Tanács és a Partnerség a Békéért program központi helyet foglalnak el az egységes, szabad és békés Európára vonatkozó elképzeléseinkben. Elköteleztük magunkat a baráti és kooperatív kapcsolatok kifejlesztése iránt a mediterrán térség minden országával, szándékunkban áll tovább fejleszteni a Mediterrán Párbeszédet.

Nagy jelentőséget tulajdonítunk a békének és a stabilitásnak az Öböl térségében, szándékunkban áll erősíteni az együttműködést az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés keretében.

□ A két utolsó fejezet címe: *Reform és átalakítás, illetve Szövetség a 21. században*. Ezek a fejezetek kimondják: A NATO-nak elégséges pénzügyi, katonai és humán forrásokkal kell rendelkeznie, hogy végrehajthassa a missziókat, amelyek létfontosságúak a Szövetség lakosságának és területének biztonsága szempontjából. Ezeket a forrásokat viszont a lehető leghatékonyabban és leggazdaságosabban kell felhasználni. Folytatjuk a reform-folyamatot, hogy áramvonalassá tegyük struktúráinkat, javítsuk munkamódszereinket és maximalizáljuk a hatékonyságot. El vagyunk szánva a Szövetség megújításának folytatására, hogy alkalmas legyen a 21. század biztonsági kihívásainak megválaszolására.

Kommentárok

A lisszaboni (új) stratégiai koncepciót csak az 1991-es római és az 1999-es washingtoni koncepcióval érdemes összevetni, a hidegháborús stratégiákkal való összehasonlítás anakronisztikus lenne.

A stratégiai koncepció két távlati víziót vázol fel, az atomfegyver-mentes világ illetve az egységes, szabad és békés Európa távlati képét. Mindkettő esetében leszögezi, hogy ezek nem a napi aktualitások közé tartoznak, de a Szövetség ezek érdekében fog cselekedni. (A fogalmazás is óvatos: törekvés a nukleáris elrettentés további csökkentése feltételeinek megteremtésére.) Ilyen távlati elképzelések a korábbi stratégiai koncepciókban nem fogalmazódtak meg.

Ugyanez mondható el a Szövetség konkrét rendeltetésének (célkitűzéseinek) megszövegezéséről is. A korábbi dokumentumok két területet nevesítettek, a kollektív védelmet és a válságkezelést. Ez most kibővült egy harmadikkal, a *kooperatív biztonság fogalmával*. A fejlődés egyenes vonalú: a kollektív védelem a NATO alapító okiratában megfogalmazott alapelv, a válságkezelés a hidegháború befejeztével került a stratégiai elképzelések közé, most pedig (az átmeneti korszak után) megfogalmazódott a *kooperatív biztonság stratégiai elve*. A dokumentum ki is fejt, hogy a jelenleg napirenden lévő feladatok (a nemzetközi biztonság erősítése a partnerség révén a megfelelő országokkal és nemzetközi szervezetekkel, a fegyverzet-ellenőrzés és leszerelés támogatásával, a nyitott ajtók elve) már nem annyira a reagáló jellegű kollektív védelem, mint inkább a megelőzésre törekvő kooperatív biztonság fogalmkörébe tartozik.

Kikristályosodott a válságkezelés széles értelmezése: megelőzés, kezelés, utókezelés (konfliktus utáni stabilizáció). Ez kiegészül olyan elképzelésekkel, mint hogy erősödik a hírszerzési együttműködés, civil válságkezelői képesség alakul, maximálisan összehangoljuk a védelmi tervezést. Mindez – magítélésem szerint – szakítást jelent a kudarcosnak bizonyult egyoldalú amerikai megközelítéssel, amelynek Irak jelentette a mintapéldáját.

A veszélytényezők sorában a *prolifерáció* (véltetően elsősorban Irán és Észak-Korea törekvései miatt) *megelőzi az eddig domináló terrorizmust*. Hangsúlyosan szere-

pel a kiber-támadás lehetősége (a dokumentum a támadás kivédése mellett megfogalmazza a következmények kiheverésének követelményét is). A határokon „átnyúló” veszélytényezők közül a dokumentum megemlíti a fegyver-, kábítószer- és ember-kereskedelmet, de például a migrációt nem. A nacionalizmus (a nemzeti, etnikai villongások és konfliktusok, az etnikai tisztogatás) sem szerepel nevesítve, amit én indokolatlannak tartok, hiszen nagyon sok nemzeti-etnikai feszültség okoz válságokat világszerte. Szerepel viszont a szállítás (energia) biztonsága, illetve később – csak az orosz-atlanti együttműködés összefüggésében – a kalózkodás.

Partner szervezetekként a stratégiai koncepció csak kettőt nevez meg, ezek az ENSZ és az Európai Unió. Mindkettő megalapozottan szerepel a dokumentumban, de az EBESZ „kifejejtése” némi magyarázatot kíván. Az én véleményem kettős: Egyrészt az EBESZ valóban vesztett jelentőségéből a hidegháború óta, másrészt ennél is lényegesebb, hogy a NATO mintegy átveszi a szervezet funkcióit mind a biztonság, mind az együttműködés vonatkozásában. Emlékeztetek arra, hogy az EBESZ-t tekintettük mostanáig az egyetlen kooperatív biztonsági intézménynek.

A biztonságpolitikai helyzet változásai nem igazán teszik lehetővé, hogy a stratégia megalkotói tíz évnél hosszabb időre tekintsenek előre. Arra vállalkozhatnak, hogy a most elfogadott stratégiai koncepció mintegy egy évtizeden keresztül iránymutatásul szolgáljon a Szövetség számára.

Varga Attila Ferenc

Az európai kollektív önvédelem helye a nemzetközi jogrendszerben

„A közös kül- és biztonságpolitika, valamint az európai védelem- és biztonságpolitika lényege az, hogy közösen erősek vagyunk”¹ A Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével az Európai Unió alapszerződésében került rögzítésre a tagországok egymással szembeni kollektív védelmi kötelezettsége. Jóllehet az európai kölcsönös önvédelem igénye már korábban is megjelent, uniós szintű megfogalmazását több körülmény hátráltatta. Jelen dolgozat szerzője arra tesz kísérletet, hogy bemutassa a kollektív önvédelem mai rendszerét a nemzetközi jogban, és ismertesse az EU kollektív önvédelmi klauzula lehetséges alkalmazásával kapcsolatos anomáliákat.

Az Európai Unió tagállamainak állam- és kormányfői által 2007. december 13-án aláírt Lisszaboni Szerződés 2009. december 1-jei hatályba lépése sok szempontból új korszak kezdetét jelentette az Európai Unió történetében. Az Unió önálló jogalanyiságának rögzítése, a kiterjedt intézményi és döntéshozatali reformok, valamint az egyes politikákban bekövetkezett változások célja az integráció további elmélyítése, a működés hatékonyságának fokozása, és az egységes fellépés lehetőségének megteremtése. A változások érintették az EU biztonság- és védelempolitikájába tartozó kérdéseket is, amelyek közül az egyik, viszonylag kevés visszhangot kiváltó fejlemény az EU „kölcsönös önvédelmi klauzulájá”-nak (collective self-defense clause) alapszerződésbe iktatása volt.

A klauzula szövege az Európai Unióról szóló Szerződés (Treaty on European Union – TEU) tartalmában átfogalmazott, és immáron „közös” (common) jelzővel illetett biztonság- és védelempolitikával foglalkozó rendelkezései (2. fejezet) között kapott helyet. A 42. cikk (7) bekezdése szerint amennyiben valamely tagállam a területén fegyveres agresszió áldozatává válik, a többi tagállam a hatalmában álló minden eszközzel köteles a megtámadott állam számára segítséget és támogatást nyújtani, összhangban az ENSZ Alapokmány 51. cikkében foglaltakkal. Mindez nem veszélyeztetheti bizonyos tagállamok biztonság- és védelempolitikájának speciális

1 Biztonságos Európa egy jobb világban, Európai Biztonsági Stratégia (2003. december) – Internet: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIIHU.pdf> (Letöltés: 2010. május 3.), p. 13.

jellegét. Az ezen a területen történő elkötelezettségeknek és együttműködésnek összhangban kell állnia a NATO felé vállalt kötelezettségekkel, amely [szervezet] azon államok számára, amelyek tagjai, a kollektív védelem alapja, és annak végrehajtási fóruma marad.²

A kölcsönös önvédelmi klauzula alkalmazásának alapkérdése az, hogy mikor nyílik meg valamely tagállam (és értelemszerűen az azt kollektíve támogató más tagállamok) lehetősége a védekezésre, vagyis mikor válik valamely tagállam fegyveres agresszió áldozatává? E ponton két kérdésre kell feltétlenül választ adnunk:

- 1) Helyettesíthető-e a „fegyveres agresszió” szóhasználat a „fegyveres külső támadás”³ megfogalmazással? Úgy vélem, hogy erre a kérdésre egyértelműen nemleges választ kell adnunk. Álláspontom szerint az agresszió (még ha fegyveres is) nem feltétlenül éri el a „támadás” szintjét.⁴ Figyelemmel a Lisszaboni Szerződés kidolgozásának és elfogadásának körülményeire, azt gondolom, hogy az európai államok korábbi önvédelmi kötelezettségét tartalmazó Brüsszeli Megállapodás V. cikkének, de akár a Washingtoni Szerződés kollektív védelemre vonatkozó 5. cikkének szóhasználatától (fegyveres támadás / armed attack) látványosan különböző megfogalmazás (fegyveres agresszió / armed aggression) a tagállamok azon nyilvánvaló szándékát juttatja kifejezésre, hogy igényt tarthassanak más tagállamok támogatására már a támadás szintje alatti, de mégis agresszív megnyilvánulások esetében is.
- 2) Mi minősül agressziónak? Minthogy sem a klauzulát beiktató Lisszaboni Szerződés, sem az EU egyéb kötelező érvényű dokumentumai nem részletezik az „agresszió” fogalom mibenlétét, a nemzetközi jog más forrásait⁵ kell segítségül hívnunk a rendelkezés tartalmának megállapításához.

Mai viszonyok között a nemzetközi jog általánosságban agressziónak tekinti a fegyveres erő nemzetközi (államok közötti) kapcsolatokban történő olyan alkalmazását, amelyet nem indokol önvédelem (védekezési szükségszerűség), illetve nem hagy jóvá valamely erre jogosult nemzetközi szervezet, vagy az a másik ország, amelynek területén a fegyveres erőt alkalmazzák.⁶ A hazai szakirodalomban az agresszió tuda-

2 Treaty of Lisbon, amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community – Official Journal of the European Union (C 306, Vol 50, 17 December 2007) – Internet: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:EN:PDF> (Letöltés: 2010. április 24.), p. 35.

3 Vö. A Lisszaboni Szerződés lehetséges hatásai az európai biztonság- és védelempolitika területére – Internet: http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/esdp/A_Lisszaboni_Szerzodes.htm (Letöltés: 2010. április 24.)

4 Erre a körülményre utal például az amerikai államok kölcsönös segítségnyújtási megállapodásának 6. cikkében az „an aggression which is not an armed attack” fordulat. Vö. Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance – Internet: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-29.html> (Letöltés: 2010. május 6.)

5 A Nemzetközi Bíróság Statútumának 38. cikke (1) bekezdése alapján a nemzetközi jog forrásainak tekintjük a nemzetközi egyezményeket, a nemzetközi szokásjogot, az általános jogelveket, és a bírói döntéseket. Statute of the International Court of Justice – Internet: <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0> (Letöltés: 2010. május 9.), Article 38. para (1)

6 Encyclopædia Britannica – Internet: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/9091/aggression> (Letöltés: 2010. május 2.)

mányos igényű megfogalmazására a *Hadtudományi Lexikon* is – az agressziót és a fegyveres agressziót egy címszó alatt említve – kísérletet tett, amely szerint ide értendő az „erőszak közvetett vagy közvetlen alkalmazása valamely állam részéről egy másik állam önállósága, szuverenitása, területi épsége (integritása), politikai, gazdasági függetlensége ellen. Általános értelemben valamely állam elsőként végrehajtott, hódító célú fegyveres támadása. (...) Az agresszió legveszélyesebb formája a fegyveres támadás, mint más állam belügyeibe való erőszakos beavatkozás, területi térhódítás, kisebbségek, népcsoportok, etnikumok beolvasztása, leigázása”.⁷

Az agresszió fogalmának nemzetközileg elfogadott meghatározása hosszú folyamat eredménye volt. Amint arra a dolgozat elején már utalás történt, a Népszövetség Alapdokumentumának 10. cikke tiltott cselekményként említi az agressziót, anélkül azonban, hogy annak tartalmát meghatározta volna.⁸ A II. világháború tapasztalataira alapozva az agresszió általános tilalmát az 1945-ben létrejött ENSZ Alapokmánya is kimondta. A 2. cikk 4. bekezdése szerint minden ENSZ tagállamnak a nemzetközi kapcsolataiban tartózkodnia kell más állam területi integritása vagy politikai függetlensége elleni fegyveres fenyegetéstől, vagy e célból fegyveres erő alkalmazásától, illetve bármely más olyan fellépéstől, amely nem összeegyeztethető az Egyesült Nemzetek céljaival. Figyelemre méltó tehát, hogy az ENSZ Alapokmány nem csupán a fegyveres támadás, mint az agresszió legsúlyosabb formájának a tilalmáról szól, hanem minden olyan állami magatartást elfogadhatatlannak nyilvánít, amely a nemzetközi béke és biztonság megőrzése (mint az ENSZ egyik kiemelt célja) szempontjából veszélyes lehet. Ez a tétel időközben a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályai közé emelkedett, így a nem ENSZ tagállamokat is kötelezi.⁹ Az ENSZ által felállított kollektív biztonsági rendszerben a Biztonsági Tanács jogosult meghatározni, hogy valamely állam magatartása agresszió, vagy netán a fennálló béke megsértésének minősül-e, és amennyiben igen, akkor – szintén az Alapokmányban foglalt jogkörében eljárva – megteheti a szükséges intézkedéseket.¹⁰

Érdeemes tehát megvizsgálni, hogy a nemzetközi jog szerint milyen (állami) magatartások minősülnek agresszióknak?

A nemzetközi élet szereplői által az agresszió-fogalom meghatározására tett első kísérletek egyikének tekinthetjük az 1933. július 3-án aláírt Londoni Egyezményt.¹¹ Az Afganisztán, Észtország, Finnország, Irán, Lengyelország, Lettország, Románia, Szovjetunió és Törökország által aláírt megállapodás célja az agresszió lehető leg részletesebb megfogalmazása volt annak megelőzése érdekében, hogy egyes államok saját agresszív cselekményeiket más államok által elkövetett agresszióra történő

7 *Hadtudományi Lexikon* – Magyar Hadtudományi Társaság (Budapest, 1995) – ISBN: 963045226x – I. kötet, p. 11.

8 The Covenant of the League of Nations – Internet: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (Letöltés: 2010. május 2.)

9 Vö. CASSESE, Antonio: *International Law* – Oxford University Press (2005), Second Edition – ISBN 0-19-925939-9 – p. 56.

10 Ld. Charter of the United Nations – Internet: <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml> (Letöltés: 2010. május 2.), Article 39.

11 Convention for the Definition of Aggression (London, 3 July 1933) – Internet: http://www.letton.ch/lvx_33da.htm (Letöltés: 2010. május 2.)

hivatkozással indítsák meg és igazolják. Habár a definíció csupán a részes államok egymás közötti kapcsolataiban volt irányadó, a felek célja az volt, hogy ezek a rendelkezések végeredményben egyetemes elismerést nyerjenek.¹² A dokumentum 2. cikke alapján az az állam volt agresszornak tekinthető, amelyik először teszi meg az alábbi cselekmények valamelyikét:

- (1) másik állammal szembeni háború deklarálása;
- (2) más állam területére fegyveres erőkkel történő benyomulás, háború deklarálásával, vagy anélkül;
- (3) szárazföldi, légi vagy haditengerészeti erőkkel történő támadás másik állam területe, hajói vagy repülőgépei ellen, háború deklarálásával, vagy anélkül;
- (4) másik állam tengerpartjának vagy kikötőinek tengeri blokádjá;
- (5) támogatás nyújtása a saját területen megalakított olyan fegyveres csapatok számára, amelyek egy másik állam területére nyomultak be, illetve – annak ellenére, hogy a megtámadott állam ezt kérte – annak visszautasítása, hogy minden hatalmában álló intézkedést tegyen az ezen fegyveres csoportok támogatásának vagy védelmének megakadályozására.

Az agresszió lehetőségének legteljesebb kizárása érdekében a felek a dokumentum 3. cikkében azt is rögzítették, hogy nem szolgálhat az agresszió indoklásául semmiféle politikai, katonai, gazdasági vagy más módon megfontolás. Ily módon nem lehet kifogás:

- valamely állam belső állapota, viszonyai, pl.: politikai, gazdasági, vagy szociális rendszere; állítólagos rendellenességek az államigazgatásban; sztrájk, forradalom, ellenforradalom, vagy polgárháború miatti zavargások;
- valamely állam nemzetközi magatartása, pl.: másik állam vagy állampolgárai anyagi vagy morális jogainak vagy érdekeinek megsértése vagy megsértésének fenyegetettsége; diplomáciai vagy gazdasági kapcsolatok megszakadása; gazdasági vagy pénzügyi bojkott; valamely másik állammal szembeni, gazdasági, pénzügyi vagy más kötelezettséggel összefüggő viták; olyan határincidensek, amelyek nem minősülnek agresszióknak a 2. cikkben meghatározott semelyik eset szerint sem.¹³

1950-ben – szovjet kezdeményezésre – az ENSZ is elkezdett foglalkozni az agresszió definiálásának kérdésével, és a Közgyűlés a 378. (V) számú határozatában külön Bizottságot állított fel a szövegjavaslat kidolgozására. A Bizottság alapdilemmája az volt, hogy hogyan közelítse meg a kérdést: a szóba jöhető agresszív cselekmények felsorolásával, vagy az agresszió általános megfogalmazásával? A Bizottság végül úgy foglalt állást, hogy nem célravezető az agresszió meghatározása az agresszív cselekmények felsorolása révén, hiszen a felsorolás nem lehet teljes. Úgyszintén nem tartotta elfogadhatónak azt, hogy az agressziót megvalósító cselekmények rugalmatlan, és szükségtelenül hiányos felsorolása indokolatlanul korlátozza az ENSZ illeté-

12 „precise rules defining aggression, until such time as those rules shall become universal”. Ld. Convention for the Definition of Aggression, Preambulum, Art. 1.

13 V.ö. Convention for the Definition of Aggression, Art. 3., továbbá Annex to Article III of The Convention relating to the Definition of Aggression

kes szervének szabadságát a cselekmények megítélésében. A Bizottság tehát úgy határozott, hogy az egyedül praktikus módszer egy általános és absztrakt definíció megalkotása, de törekvése végül nem járt sikerrel.¹⁴

Ezt követően az ENSZ többször is napirendre tűzte az agresszió meghatározásának kérdését, és számos tagállami javaslat¹⁵ megvizsgálása mellett több bizottsági jelentés is született az ügyben. Mindezek ellenére csak hosszú idő elteltével, 1974. december 14-én fogadta el az ENSZ Közgyűlése a 3314. (XXIX) számú határozatot¹⁶, amelynek melléklete rögzítette, hogy az ENSZ mit tekint agressziónak. A több mint 35 éve elfogadott definíció szerint agressziónak tekintendő valamely állam fegyveres erejének alkalmazása másik állam szuverenitása, területi integritása vagy politikai függetlensége ellen, vagy bármely más módon, amely összeegyeztethetetlen az ENSZ Alapokmányával.¹⁷ A dokumentum szerint ide tartoznak:

- valamely állam fegyveres erőivel egy másik állam területére való benyomulás, vagy annak megtámadása (invasion or attack), illetve – ilyen benyomulás vagy támadás eredményeként – a terület bármilyen katonai elfoglalása (occupation), tekintet nélkül annak átmeneti jellegére, továbbá fegyveres erővel valamely állam területének vagy annak egy részének elcsatolása (annexation);
- valamely állam fegyveres erőivel egy másik állam területének bombázása, illetve valamely állam által bármilyen fegyver alkalmazása egy másik állam területe ellen;
- valamely állam kikötőinek vagy tengerpartjainak blokádja egy másik állam fegyveres erői révén;
- valamely állam fegyveres erőinek támadása egy másik állam szárazföldi, haditengerészeti és légi erői, továbbá tengeri és légi flottája ellen;
- valamely állam által egy másik állam területén, a fogadó állammal kötött megállapodás alapján tartózkodó fegyveres erőinek a megállapodásban foglaltakkal ellentétes alkalmazása, vagy a fogadó állam területén való tartózkodás meghosszabbítása a vonatkozó megállapodás lejártát követően;
- valamely állam azon cselekedete, amellyel saját területét egy másik állam rendelkezésére bocsátja abból a célból, hogy ez utóbbi állam egy harmadik állam ellen agresszív cselekedetet hajtson végre;

14 A definiálással kapcsolatos ENSZ vitát, és a vonatkozó dokumentumokat ld. Question of Defining Aggression – UN International Law Commission – Internet: http://untreaty.un.org/ilc/summaries/7_5.htm#_ftn1 (Letöltés: 2010. május 05.)

15 A tagállami javaslatok terén élen járt a szovjet delegáció, amely 1956-ban és 1969-ben is előterjesztette saját agresszió-fogalom tervezetét, különbséget téve – egyebek mellett – a fegyveres agresszió, valamint az indirekt (gazdasági és ideológiai) agresszió között. Erről részletesebben ld. BISHOP, William W. Jr.: International Law – Little, Brown and Company (Boston and Toronto), Third Edition (1971) – p. 924–926.

16 Definition of Aggression – UN General Assembly, Resolution 3314 (XXIX), 14 December 1974 – Internet: <http://www.un.org/documents/ga/res/29/ares29.htm> (Letöltés: 2010. május 05.)

17 A dokumentum megjegyzi, hogy az „állam” kifejezés nem érinti az államként való elismerés kérdését, és független attól is, hogy az adott ország tagja-e az ENSZ-nek. Emellett az „állam” kifejezés egyaránt értendő államok csoportjára is Ld. Definition of Aggression, Annex, Article. 1.

- valamely állam által, vagy annak nevében fegyveres bandák, csoportok, irreguláris erők vagy zsoldosok küldése, amelyek másik állam ellen olyan, fegyveres erőre jellemző cselekedeteket hajtanak végre, amelyek súlyosságukban megfelelnek a fenti cselekedeteknek, vagy ilyen cselekményekben alapvetően részt vesznek.¹⁸

A fenti felsorolással kapcsolatban két körülményre érdemes felhívni a figyelmet:

- a) a dokumentum az agresszió elkövetését államokhoz (azok reguláris fegyveres erőihez) köti, de az irreguláris erők alkalmazásánál is feltételezi a mögöttes állami felelősséget;
- b) az agresszió megállapításának nem szükségszerű feltétele a fegyveres erő tényleges alkalmazása.

Meg kell azonban említenünk azt is, hogy az ENSZ Közgyűlés hivatkozott határozata, pontosabban az abban foglalt értelmezés nem bír kötelező erővel sem az ENSZ BT-re, sem a tagállamokra, és különösen nem magára az EU-ra. A dokumentum a fogalomalkotással, illetve a példálózó felsorolással csupán iránytűként szolgál azzal a kimondott szándékkal, hogy elrettentse a potenciális agresszorokat, megkönnyítse az agresszió minősülő cselekmények meghatározását, elősegítse az agresszió visszaszorítását és támogatást nyújtson az agresszió áldozatainak.¹⁹ Ezzel összefüggésben maga az ENSZ közgyűlési határozat is felhívja a figyelmet néhány lényeges körülményre:

- a) habár az agresszió meghatározásához bizonyos alapelvek, útmutatók hasznosak lehetnek, annak a kérdésnek eldöntése, hogy valóban agresszió történt-e, csak az adott eset összes körülményeinek ismeretében lehetséges;
- b) a közgyűlési határozatban tett felsorolás semmi esetre sem kimerítő, és a Biztonsági Tanácsnak továbbra is jogában áll más cselekményt is agresszió minősíteni;
- c) az agresszió fogalma semmilyen módon nem tágítja vagy szűkíti az ENSZ Alapokmány alkalmazási körét, ide értve azokat az eseteket is, amikor a fegyveres erő alkalmazása jogszerűnek minősül.²⁰

Mindezek alapján úgy vélem, hogy az EU kölcsönös önvédelmét az „agresszióra való reagálás”-ra építeni azt jelenti, hogy a jövőben bőven lesz majd alkalom az értelmezési vitákra, tekintettel arra, hogy még önmagukban a fegyveres cselekmények sem feltétlenül minősülnek agresszióknak, ily módon nem nyitják meg automatikusan az agresszió áldozatává vált állam egyéni vagy kollektív önvédelmi jogát. Maga a Közgyűlési Határozat is leszögezi, hogy valamely állam fegyveres erejének az ENSZ Alapokmánnal ellentétes módon történő, első alkalmazása ugyan *prima facie* bizonyítékul szolgálhat az agresszió megállapításához, a Biztonsági Tanács azonban – összhangban az ENSZ Alapokmánnal – arra a következtetésre is juthat, hogy nem állapítható meg agresszió elkövetése, tekintettel más lényeges körülményekre, ide

18 Definition of Aggression, Annex, Art. 3.

19 Uo., Annex, Preambulum

20 Uo., Annex, Preambulum, Art. 4., 6.

értve azt a tényt, hogy a konkrét cselekmény elkövetése, illetve annak következményei nem nagyon súlyosak.²¹

Megvizsgálva az ENSZ Biztonsági Tanács gyakorlatát, azt láthatjuk, hogy a BT elég széles diszkrecionális jogkörben gyakorolja a szituációk minősítésével kapcsolatos döntési jogkörét. Az ENSZ BT például 1950-ben a 82., a 83. és a 84. számú határozataiban Észak-Korea fegyveres támadását Dél-Korea ellen a béke megsértésének minősítette és felhatalmazta a tagállamokat, hogy (amerikai parancsnoklás mellett, de ENSZ zászló alatt) támogassák Dél-Koreát az Észak-Koreával szembeni fegyveres válaszlépései megtételében.²² Példaként érdemes megemlíteni az ENSZ BT 1985. évi 573. sz. határozatát, amelyben fegyveres agresszióknak minősítette, és – mint Tunézia szuverenitása és területi integritása elleni cselekedetet – elítélte az izraeli légierőnek a Palesztin Felszabadítási Szervezet tunéziai (kb. 1800 km!) főhadiszállása elleni bombázását, amely több tucat palesztin és tunéziai személy halálát okozta.²³ Ugyancsak elítélte az ENSZ BT az 1985. évi 577. számú határozatában az Angola elleni dél-afrikai műveleteket, és azokat „ellenséges, és ki nem provokált agressziós cselekményeknek” (hostile and unprovoked acts of aggression) minősítette, továbbá felkérte az ENSZ tagállamait, hogy sürgősen nyújtsanak szükség szerinti támogatást Angolának a védelmi képességei megerősítéséhez.²⁴ Hasonlóképpen, 1990-ben Kuvait iraki megszállását az ENSZ BT a nemzetközi béke és biztonság megsértésének nyilvánította (660. sz. határozat), és elismerte Kuvait egyéni és kollektív önvédelemhez való jogát (661. sz. határozat), majd határozatok sorában (662, 664, 665, 666, 667, 669, 670, 674, 677) szólította fel Irakot Kuvait szuverenitásának és területi integritásának tiszteletben tartására, végül felhatalmazta a tagállamokat, hogy használjanak fel minden szükséges eszközt (use all necessary means), tehát fegyveres erőt is, a Kuvait elleni iraki agresszió visszaszorítására (678. sz. határozat).²⁵

Azt is meg kell azonban említeni, hogy az ENSZ BT nem tekintette agresszióknak Irak 2003-as amerikai és brit megszállását, habár számos ENSZ tagállam elítélte a katonai erő alkalmazását és Irak elleni agresszióknak minősítette azt.²⁶ Hasonlóképpen, 1996. október 22-én az ENSZ BT – annak ellenére, hogy néhány nappal korábban az afganisztáni polgárháborús helyzetről folytatott ENSZ BT vita során az afgán külügyekért felelős miniszter-helyettes „nyílt és egyértelmű agresszióval” (open and

21 Uo., Annex, Art. 2.

22 Security Council Resolutions 82. (25 June 1950), 83. (27 June 1950), 84. (7 July 1950) – Internet: <http://www.un.org/documents/sc/res/1950/scres50.htm> (Letöltés: 2010. május 07.)

23 Security Council Resolution 573. (4 October 1985) – Internet: <http://www.un.org/Docs/scres/1985/scres85.htm> (Letöltés: 2010. május 7.). Az ügyről részletesebben ld. SMITH, William E.– BORRELL, John: Middle East Israel's 1,500-Mile Raid – Internet: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,960108-1,00.html> (Letöltés: 2010. május 7.)

24 Security Council Resolution 577. (6 December 1985) – Internet: <http://www.un.org/Docs/scres/1985/scres85.htm> (Letöltés: 2010. május 7.)

25 A vonatkozó ENSZ BT határozatokat ld. Security Council Resolutions – 1990 – Internet: <http://www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm> (Letöltés: 2010. május 07.)

26 Az erről szóló ENSZ BT vitát részletesebben ld. Security Council holds first debate on Iraq since start of military action; Speakers call for halt to aggression, immediate withdrawal – Security Council 4726th Meeting (PM) – Internet: <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sc7705.doc.htm> (Letöltés: 2010. május 7.).

naked aggression) vádolta meg Pakisztánt – határozatában csupán felhívta az ENSZ tagállamait, hogy tartózkodjanak Afganisztán belügyeibe való beavatkozástól.

Mindemellett *Cassese* felhívja a figyelmet arra is, hogy míg az ENSZ Alapokmány 51. cikke az önvédelem megalapozásához – időben és térben egyértelműen megállapítható – katonai támadást (pl. külföldi katonai alakulatok határátlépése, egy ország területének bombázása külföldi fegyveres erő által) ír elő, a katonai agresszió valójában más módokon is megvalósulhat, például fegyveres erők vagy külföldi kormányok által támogatott fegyveres csoportok fokozatos beáramlásával. Emellett a fegyveres agresszió indirekt formáját jelenti pl. a saját országának kormánya ellen fellépő felforgató csoport más kormány általi megszervezése vagy támogatása. Míg azonban az első esetet (fokozatos beáramlás) az ENSZ által elfogadott agresszió fogalom lefedni látszik (ld. 3. cikk g) pont), addig a második esetben (közvetett agresszió) már megoszlik a nemzetközi közösség véleménye.

Amint a fentiekben részletesen kifejtésre került, az Európai Unió kollektív önvédelmi klauzulájának alapszerződésbe iktatása lényeges előre lépést jelent az Unió biztonság- és védelempolitikájának megerősítése, az európai önálló védelem feltételeinek kialakítása irányába. A klauzula szövege ugyanakkor számos kérdést rejt magában, amelyek egységes megválaszolása nélkül a kollektív fellépés, a kölcsönössegén alapuló segítségnyújtás nem lehetséges. A nemzetközi jogban léteznek referencia-dokumentumok, amelyek irányítúként szolgálhatnak bizonyos cselekmények megítélésben (agresszióvá minősítésében). Ezek közül talán a leginkább releváns az ENSZ Közgyűlés hivatkozott határozata, amelynek tartalmát viszont jócskán meghaladta az idő, és féltő, hogy a XXI. század biztonsági fenyegetései ezen dokumentum alapján már nem megítélhetők.

Ma még nehéz megjósolni, hogy a klauzula mennyiben lesz képes beteljesíteni a hozzá fűzött reményeket. Annyit azonban már most kijelenthetünk, hogy pusztán létezésével hozzájárult az európai biztonsági és védelmi architektúra átrendezéséhez. Kiindulva azonban az amerikai és az afrikai példából, és különös tekintettel arra, hogy az EU is az agresszióra, mint kiváltó okra (hivatkozási alapra) építette a kollektív önvédelmi klauzuláját, elengedhetetlennek tartom, hogy a klauzula beiktatását a tárgyra vonatkozó további végrehajtási dokumentumok kövessék. Ha az Európai Unió adós marad a saját, EU-specifikus agresszió-definíció kidolgozásával, akkor – álláspontom szerint – a klauzula értelmezési tartománya, tényleges alkalmazási köre marad bizonytalan.

Látnunk kell azonban azt is, hogy a kollektív önvédelem kérdése jelenleg Európában nem elsődleges prioritás. Kontinensünk államai manapság nem számolnak reálisan azzal, hogy fegyveres agresszió áldozataivá válnának. Azok az államok pedig, amelyek mégis fenyegetve érzik magukat, bármikor igénybe vehetik a számukra már eddig is rendelkezésre álló, EU-n kívüli (pl. NATO) biztonsági garanciákat. Mindazonáltal a kérdés nem teljesen hipotetikus, hiszen a világ ma sem mentes válságócoktól, és az egyre kibontakozóbb globalizáció hatására a ma még – időben és térben – távolinak tűnő veszélyek könnyen közel kerülhetnek Európához. Ezen veszélyek távoltartása azonban csak úgy lehetséges, ha az Európai Unió felkészül bizonyos események egységes értelmezésére, és – amennyiben a veszélyhelyzet ezt megkívánja – a kollektív fellépésre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Lisszaboni Szerződés lehetséges hatásai az európai biztonság- és védelempolitika területére – Internet: http://www.mfa.gov.hu/kum/ku/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/esdp/A_Lisszaboni_Szerzodes.htm (Letöltés: 2010. április 24.)
- BISHOP, William W. Jr.: *International Law* – Little, Brown and Company (Boston and Toronto), Third Edition (1971) – 1122 p.
- Biztonságos Európa egy jobb világban, Európai Biztonsági Stratégia (2003. december) – Internet: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIHU.pdf> (Letöltés: 2010. május 3.)
- CASSESE, Antonio: *International Law* – Oxford University Press (2005), Second Edition – ISBN 0-19-925939-9 – 612 p.
- Charter of the United Nations – Internet: <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml> (Letöltés: 2010. május 2.)
- Convention for the Definition of Aggression (London, 3 July 1933) – Internet: http://www.letton.ch/lvx_33da.htm (Letöltés: 2010. május 2.)
- Definition of Aggression – UN General Assembly, Resolution 3314 (XXIX), 14 December 1974 – Internet: <http://www.un.org/documents/ga/res/29/ares29.htm> (Letöltés: 2010. május 05.)
- Encyclopædia Britannica – Internet: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/9091/aggression> (Letöltés: 2010. május 2.)
- Hadtudományi Lexikon – Magyar Hadtudományi Társaság (Budapest, 1995), I. kötet – ISBN: 963045226x – 882. p.
- Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance – Internet: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-29.html> (Letöltés: 2010. május 6.)
- Nicaragua v. United States of America (merits) – Internet: <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6505.pdf> (Letöltés: 2010. május 8.)
- ‘Open And Naked Aggression’ by Pakistan blow to United Nations, Afghanistan tells Security Council – UN SC Press Release SC/6280 (16 October 1996) – Internet: <http://www.un.org/News/Press/docs/1996/19961016.sc6280.html> (Letöltés: 2010. május 07.)
- Question of Defining Aggression – UN International Law Commission – Internet: http://untreaty.un.org/ilc/summaries/7_5.htm#_ftn1 (Letöltés: 2010. május 05.)
- Security Council holds first debate on Iraq since start of military action; Speakers call for halt to aggression, immediate withdrawal – Security Council 4726 Meeting (PM) – Internet: <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sc7705.doc.htm> (Letöltés: 2010. május 7.)
- Security Council Resolutions 82. (25 June 1950), 83. (27 June 1950), 84. (7 July 1950) – Internet: <http://www.un.org/documents/sc/res/1950/scres50.htm> (Letöltés: 2010. május 07.)
- Security Council Resolution 573. (4 October 1985) – Internet: <http://www.un.org/Docs/scres/1985/scres85.htm> (Letöltés: 2010. május 7.)
- Security Council Resolution 577. (6 December 1985) – Internet: <http://www.un.org/Docs/scres/1985/scres85.htm> (Letöltés: 2010. május 7.)
- Security Council Resolutions – 1990 – Internet: <http://www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm> (Letöltés: 2010. május 07.)
- SMITH, William E.– BORRELL, John: Middle East Israel’s 1,500-Mile Raid – Internet: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,960108-1,00.html> (Letöltés: 2010. május 7.)
- Statute of the International Court of Justice – Internet: <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0> (Letöltés: 2010. május 9.), Article 38. para (1)
- The Covenant of the League of Nations – Internet: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (Letöltés: 2010. május 2.)
- The situation in Afghanistan – Security Council Resolution 1076 (22 October 1996) – Internet: <http://www.un.org/Docs/scres/1996/scres96.htm> (Letöltés: 2010. május 07.)
- Treaty of Lisbon, amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community – Official Journal of the European Union (C 306, Vol 50, 17 December 2007) – Internet: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:EN:PDF> (Letöltés: 2010. április 24.)

Mintál Noémi

A fegyver-kereskedelem és a nemzetközi biztonság a globalizált világban

Napjaink világpolitikájának állandó alakulása és átalakulása egyre nagyobb figyelmet összpontosít a tömegpusztító fegyverek és azok hordozóeszközeinek illetéktelen kézbe kerülésére, a kereskedelmi ellenőrzések fellazulására. A technológiai fejlődés felgyorsulásával nehezzé vált a kettős felhasználású, vagyis azon termékek és technológiák ellenőrzése, amelyeket katonai és polgári célokra egyaránt fel lehet használni. A dolgozat rámutat a globalizált, csúcstechnológiájú világban jelenlevő, releváns biztonsági kihívásokra, majd hangsúlyozza, hogy az ellenőrzéshez jelentős nemzetközi összefogás szükséges.

A tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközeik elterjedése növekvő veszélyt jelent a nemzetközi közösség biztonságára. Ezért a multilaterális, fegyverek és kettős felhasználású termékek elterjedését megakadályozni hivatott export-ellenőrző rezsimek a nemzetközi közösség fontos szegmensét alkotják, mivel részes államaik a tömegpusztító fegyverek elterjedése, proliferációja ellen összefogással, együttesen lépnek fel. Megfigyelhető, hogy a bipoláris rend végjátéka után, új entitások születésével, mások átalakulásával, a nemzetközi fegyverzetellenőrző rezsimek helye, szerepe is megváltozik a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. A tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni küzdelem ugyanakkor nem csak nemzetközi intézményi szinten, hanem az egyes, önmagukat a non-prolifерáció harcosainak valló országok vonatkozásában is átértékelődik, s új értelmezést kap napjainkban.

Lator államok arra törekednek, hogy a tömegpusztító fegyvereket, illetve hozzájuk kapcsolódó technológiákat és összetevőket vásároljanak. A terrorista szervezetek egyre inkább hangoztatják, hogy ilyen termékekkel bármikor tömeg-szerencsétlenséget tudnak okozni. A szabályozatlan fegyver-kereskedelem instabilitást és konfliktust okozhat államokban és régiókban egyaránt, ezzel is a terrorizmus termékeny talajává téve azokat.

Globalizáció és az érzékeny termékek elterjedése

Akár a termékek, a működő tőke, külföldi befektetések, nemzetközi kommunikáció határokon átnyúló áramlásában mérjük, akár az internet hosztok és online felhasználók, eszmék, emberek és nemzetgazdaságok számát nézzük, a világ egyre inkább integrálttá válik.¹ Bár az országok határai meghatározzák a kormányzati hatóságok korlátait, a gazdasági aktivitásnak ma már nincsenek földrajzi határai, országokon és földrészekén húzódik keresztül.

A védelmi és kereskedelmi gyártási aktivitás globalizálódása fejlett katonai képességeket, valamint katonailag releváns kereskedelmi termékeket és technológiákat hozott létre, amik szélesebb körben elérhetők sok ország, valamint szubnacionális csoport számára, ezzel is csökkentve a technológiai szakadékot a fejlett és a fejlődő államok között. A globális hagyományos fegyverpiac versenyképesebb lett a csökkenő költségvetési források következtében, ezzel erős gazdasági és ipari ösztönzést hozva létre a megnövekedett exporteladások számára. Ezen a piacon az államok – megfelelő forrásokat hozzárendelve – továbbra is beszerzik az elektronikával, szenzorokkal és lőszerrel felszerelt fejlett hagyományos fegyverrendszereket. Ha olcsóbb alternatívára van szükségük, megjavítják a már meglévő felszereléseket, hogy fokozzák az országuk katonai képességeit.² A kereskedelmi technológiák, melyek sok fejlett fegyverrendszert és „képessé tevő” technológiát integrálnak, sokkal gyorsabban terjednek, mivel a hagyományos globális kereskedelmi határok jelentősége csökken. A globalizáció a védelmi ipar alapját is megváltoztatta.

A gazdaság globális integrációja komoly kihívásokat jelent a katonailag jelentős termékek és technológiák hatékony kereskedelmi ellenőrzésében – legyenek azok haditechnikai eszközök, vagy pedig kettős felhasználású tételek. A katonailag releváns termékek lehetséges szállítóinak és végfelhasználóinak megnövekedett száma a multilaterális export-ellenőrző rezsimeket megerősíti munkájukban és szükségességükben.³ Míg a haditechnikai eszközök nemzeti ellenőrzése szükségszerűen az állam kül- és biztonságpolitikai lehetőségeit követi, bonyolíthatja is a technológia óvatos megosztását, ami fontos tényező egy versenyképes és hatékony védelmi ipari bázis fenntartásában. A kettős felhasználású termékek és technológiák export-ellenőrzése szintén érinti a fegyverrendszerek kifinomult, kereskedelmileg fejlett technológiáinak növekvő jelentőségét.

A kereskedelmi technológiák innovációjának sebessége ma már olyan termékköröket foglal magában, melyek életciklusát hónapokban és nem években méri,

- 1 Measuring Globalization; Foreign Policy; May 2005; online: http://www.foreignpolicy.com/articles/2005/05/05/measuring_globalization (2010. szeptember 7.) in Study Group on Enhancing Multilateral Export Controls for US National Security; Final Report; April 2001; online: <http://beta.stimson.org/exportcontrol/pdf/finalreport.pdf> (2010. szeptember 7.); p. 15.
- 2 Report of the Defense Science Board Task Force on Future Strategic Strike Skills; online: <http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA446218.pdf> (2010. szeptember 17.); p. 13.
- 3 Preserving a Healthy and Competitive US Defense Industry to Ensure our Future National Security; Final Briefing; Defense Science Board Task Force; November 2000; online: <http://stinet.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA399865&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (2007. december 17.); p. 7.

nagy nyomást helyezve ezzel a nemzeti és multilaterális export-ellenőrző rendszerekre, hogy biztosítsák az ellenőrzési listák állandó aktualizálását.⁴

Amikor megvizsgáljuk mostani környezetünket, észrevehetjük, hogy a biztonsági fenyegetések folyamatosan változnak és néhány jel határozottan arra utal, hogy a nemzetközi közösségnek szüksége van arra, hogy erősítse az érzékeny termékek kereskedelmének ellenőrzését. A jelenlegi környezetet a globalizáció, a megnövekedett kommunikáció, a lebomlott határok, és a kettős felhasználású technológiák kereskedelmének folyamatos növekedése jellemzi. Mára már sok tömegpusztító fegyvert érintő technológia elavulttá vagy széles körben elérhetővé vált. A globális fenyegetés szintén megváltozott. A legjelentősebb veszélyek ismert proliferátoroktól vagy terroristáktól erednek.⁵

A kormányok egyre több kihívással szembesülnek, miközben ellenőrzik a stratégiai technológiák és termékek kereskedelmét a globális környezetben. Ezek a kihívások tovább bonyolítják azokat az erőfeszítéseket, miszerint a nemzetállamok egyesített multilaterális válaszokat alakítsanak ki és harmonizálják export-ellenőrzésüket.⁶ Amíg néhány évtizeddel ezelőtt csak néhány állam volt képes kettős felhasználású technológia létrehozására, addig ma már több tucat nemzetközi szállító van csúcstechnológiás termékekkel. Ez a növekedés a fegyverek és kettős felhasználású technológiák globális kereskedelemben megnövekedett mennyiségével együtt fokozza a stratégiai anyagok, valamint azon eszközök proliferációjának veszélyét, amelyek szükségesek a fegyverprogramokhoz. Néhány új szállító országot felvesznek a non-proliférációs export-ellenőrző rezsimbe, míg mások kívül maradnak a proliferációt ellenőrző multilaterális együttműködésekben.⁷

A transznacionális védelmi ipari konszolidáció, valamint a technológia- és fegyverszállítók között megnövekedett nemzetközi verseny nehezebbé teszi a nemzeti kormányok számára a védelmi termékek kereskedelmének szabályozását. A védelmi ipar egyre inkább multinacionálissá válik. Mivel minden multinacionális társaság védelmi ipari termékeivel ma és a jövőben is átlép államhatárokat, kevés alkalma van a kormányoknak a felügyeletre, hacsak az export-ellenőrzésnek nem tulajdonítanak magas fokú nemzeti és nemzetközi prioritást és azt következetesen nem alkalmazzák a kereskedelmi partnerek között. A csúcstechnológiai és fegyverkezési nemzetközi verseny a globális piacon szükségessé fogja tenni a fokozott kormányzati éberséget, hogy megakadályozza a nem megfelelő védelmi termékek

4 Study Group on Enhancing Multilateral Export Controls for US National Security; Final Report; April 2001; online: <http://beta.stimson.org/exportcontrol/pdf/finalreport.pdf> (2010. szeptember 7.); p. 16.

5 OZGA, Deborah A.: Strengthening of Export Controls; Paper presented at the UN Conference on Disarmament Issues: Arms Control Disarmament and Their Future; Sponsored by the UN Department for Disarmament Affairs Osaka; Japan 19–22 August 2003; online: <http://disarmament2.un.org/rcpd/pdf%20Osaka/Osaka%20Ozga.pdf> (2007. december 17.); p. 4.

6 BECK, Michael – CRAFT, Cassidy – GAHLAUT, Seema – JONES, Scott: Strengthening Multilateral Export Controls; September 2002; online: http://www.uga.edu/cits/Resources/Reports/regime_report.pdf (2010. szeptember 17.); p. 11.

7 ELLIS, Jason: Beyond Nonproliferation: Secondary Supply, Proliferation Management, and U.S. Foreign Policy; Comparative Strategy; 20:1–24; 2001, valamint MOODIE, Michael: Beyond Proliferation: The Challenge of Technology Diffusion; The Washington Quarterly; vol. 18, no. 2; Spring 1995

adás-vételét. Ipari stratégiák például, melyeket nagyobb hagyományos fegyverkereskedők fogadtak el, a nemzetközi békét fenyegetik azzal, hogy kettős felhasználású technológiát és felesleges fegyvereket szállítanak instabil és/vagy konfliktusra hajló államoknak a fejlődő világba.⁸

A fegyverekhez kapcsolódó ellenőrizendő technológiákat már elsősorban nem kormányok által alapított katonai kutatások közben fejlesztenek ki, hanem a civil szektor kutatásai alkalmával. Gazdasági szóhasználatban a katonai kutatás és fejlesztés már nem elsősorú katalizátora a termékeknek, azok hasznos mellékterméke a katonai alkalmazás. Ehelyett kereskedelmi termékeket használnak egyre inkább arra, hogy katonai alkalmazásra szerezzenek be technológiát, mivel kormányzati entitások szerint magasabb mennyiség és alacsonyabb ár érhető el a szabad piacon. Ez a fejlődés azt jelenti, hogy egyre több cég gyárt és elad kettős felhasználású terméket és technológiát. Ezért a kormányoknak nagy hangsúlyt kell fektetniük arra, hogy a cégeknek elmagyarázzák annak a veszélyét, hogy ezek az eladások tömegpusztító fegyver-programhoz és/vagy regionális konfliktusokhoz vezethetnek.⁹

Az államoknak meg kell birkóznium egy további kihívással is: az elektronikus kommunikációs csatornákon keresztüli „nem megfogható” technológia-transzferrel. Régebben a technológia-transzfer általánosságban könnyebb volt nyomon követni, mert a termékeket, szolgáltatásokat vagy írott információkat személyesen szállították, vagy postán keresztül, így átvizsgálhatók voltak a nemzeti határokon. Ma azonban már az adatok óriási mennyiségben cserélődnek pillanatok alatt faxon, e-mailen vagy más elektronikai eszközön, a világ bármely pontjára. Tehát a nemzeti határoknak csökken a jelentőségük, ha technológia-transzferről van szó.¹⁰

A technológiai változás és fejlődés irama jelentősen felgyorsult. Ez nem csak a számítógépekre és a szoftverekre igaz, de a fegyverekhez kapcsolódó technológia minden formájára. Ez azt jelenti, hogy a kormányoknak meg kell küzdeniük az export-ellenőrzési listák rendszeres időközönkénti „rendbe rakásával”, aktualizálásával, így annak eldöntésével is, hogy folytatják-e az ellenőrzést a régi technológiák fölött annak ellenére, hogy a szállítók néhány esetben már jobb helyettesítő termékek hozzáférését tudják biztosítani. Amennyiben a kormányok bürokratikus egyeztetése megreked azon a szinten, hogy melyik hirtelen megjelent technológiát ellenőrizték és meddig, akkor a termék „ellenőrzési görbéje” mögé esnek, ami potenciális fenyegetést jelent a nemzetközi biztonságra. Az olyan változások, amelyek az „üzlet

8 Defense Industry Consolidation: Competitive Effects of Mergers and Acquisitions; Testimony; 4 March 1998; GAO/T-NSIAD-98-112; online: <http://www.gao.gov/archive/1998/ns98112t.pdf> (2010. szeptember 17.), valamint KELLER, William W. – NOLAN, Janne E.: The Arms Trade: Business As Usual?; Foreign Policy 109; Winter 1997/98; online: <http://www.foreignpolicy.com/Ning/archive/archive/109/armstrade.pdf>; pp. 113–125. (2010. január 7.)

9 KELLER, William W. – NOLAN, Janne E.: Proliferation of Advanced Weaponry: Threat to Stability; online: http://www.ndu.edu/inss/books/Books_2001/Global%20Century%20-%20June%202001/C37Kelle.pdf (2010. január 7.), valamint HIRSH, Michael: The Great Technology Giveaway; Foreign Affairs; September/October 1998; <http://www.jya.com/giveaway.htm> (2010. január 7.); pp. 2–9.

10 Final Report of the Defense Science Board Task Force on Globalization and Security; Washington DC; Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition and Technology; December 1999

gyorsaságával” történnek, nem várnak a kormányokra, hogy gyakran kevésbé megalapozott és forrásszegény export-ellenőrzést vezessenek be.¹¹

Az export-ellenőrzés jelentősége

Az iparilag fejlett államok a történelem folyamán különféle lépéseket tettek annak érdekében, hogy megőrizzék maguknak a veszélyes fegyvereket, valamint azokat az eszközöket, amik ilyen fegyverek kifejlesztéséhez szükségesek. A hidegháború alatt a NATO-tagállamok a nyugat-európai semleges országokkal együtt korlátozták az összes hagyományos fegyver és kapcsolódó technológiák kereskedelmét a Szovjet-unióba, Kínába és Észak-Koreába a COCOM rezsimen keresztül.¹²

Mivel a kormányok veszélyt láttak az érzékeny fegyverek elterjedésében, nemzetközi normákat hoztak létre a tömegpusztító fegyverek, a nagy hatótávolságú rakéták és a fejlett hagyományos fegyverek proliferációja ellen. Hogy megerősítsék ezeket a normákat, multilaterális export-ellenőrző rezsimeket alapítottak azzal a céllal, hogy ellenőrizzék ezen fegyverek és a hozzájuk kapcsolódó technológiák mind-egyikének kereskedelmét.¹³ A jelenlegi export-ellenőrző rendszer multilaterális megállapodásokból áll, melyek szabályozzák olyan termékek és technológiák kereskedelmét, amiket hagyományos vagy WMD és fejlett kereskedelmi termékek fejlesztésére lehet használni. Bár a hagyományos fegyvereket és kettős felhasználású termékeket és technológiákat szabályozó folyamatok általában különállóak, a gyakorlatban a szigorú megkülönböztetést egyre nehezebb fenntartani.¹⁴

A tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközeik előállításához szükséges termékek és technológiák ellenőrzése egy állam nemzeti biztonságát, külpolitikáját, valamint non-proliferációs érdekeit szolgálja, ezért alkalmassá kell tenni a 21. század globális gazdasági, stratégiai és politikai realitásaihoz, továbbá lépést kell tartani a gazdasági globalizáció, a digitális és a telekommunikációs forradalom és az egyre növekvő bizonytalan nemzetközi biztonsági tér gyors változásaival.

Mivel az export-ellenőrzésről gyakran elfelejtkeznek, mint non-proliferációs eszközről, szükséges hangsúlyozni annak jelentőségét. Majdnem minden ország, amely rendelkezik tömegpusztító fegyverekkel, kereskedelmi csatornákon keresztül vásárolta meg a megépítésükhöz szükséges összetevőket. Ezért az export-ellenőrzés fontos eszköze a proliferáció lassításának, valamint a tömegpusztító fegyverekhez kapcsolódó technológiákhoz, katonai termékekhez és lőszerkekhöz történő hozzáférés korlátozásának. Ugyanis sokkal drágábbá teheti a tömegpusztító fegyverprogra-

11 NUNN, Sam: Bank of America Policy Forum; Executive Summary: Globalization, Technology Trade and American Leadership: A New Strategy for the 21st Century; Athens; The University of Georgia; March 2000.

12 DAVIS, Lynn E.: Arms control, export regimes, and multilateral cooperation; in Strategic Appraisal: The Changing Role of Information in Warfare; online: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1016/MR1016.chap12.pdf (2010. szeptember 7.); p. 364.

13 Ibid.; pp. 364–365.

14 Study Group on Enhancing Multilateral Export Controls for US National Security; Final Report; April 2001; online: <http://beta.stimson.org/exportcontrol/pdf/finalreport.pdf> (2010. szeptember 7.); p. 14.

mokat mind pénzügyileg, mind pedig diplomáciailag. Az export-ellenőrzést azonban más non-proliferációs intézkedéseknek (például bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseknek, szankcióknak, vagy fegyverzetellenőrző megállapodásoknak) is támogatniuk kell. Ez azonban nem elég egy ország hatékony export-ellenőrzésének végrehajtásához. Ahhoz, hogy valóban hatékony legyen, az export-ellenőrzést a nagyobb szállító államokkal kell harmonizálni. Ez az a pont, ahol komoly problémák vannak, mivel a technológia-kereskedelem globalizált volta és a proliferációs veszély változó természete újfajta megközelítést igényel. Ha az országok nem tudják fokozni export-ellenőrzésüket, alkalmazkodva a globalizált világhoz, a kiszélesedett kereskedelemhez, a fejlett technológiákhoz, gyakorlatilag romlik az export-ellenőrző rendszer.

Egy globalizált piacon a nemzetközi gazdaság egyre növekvő számú tranzakciója elősegíti a csúcstechnológiájú termékek cseréjét, amelyek akár tömegpusztító fegyverek fejlesztésére is használhatók, ezáltal fenyegetik a nemzetközi békét és biztonságot. Ezzel egy időben a cégek is műszakilag igen bonyolult termékeket keresnek, melyek magasabb hozzáadott értéket, nemzetközi versenyképességet és nagyobb piaci részesedést nyújtanak számukra. Néhány kormány tudatosan alkalmazza politikai céljait annak érdekében, hogy támogassa cégeit abban, hogy hazai iparuk elérje a nemzetközi versenyképességet. Az export-ellenőrzés problémája tehát, hogy megtalálja a megfelelő egyensúlyt a nemzetközi biztonság, valamint a gazdaság érdekei között.

A multilaterális fegyverzet-ellenőrző rezsimeket egy-egy fegyvercsoport közös jellemzői alapján hozták létre. Ennek értelmében az Ausztrália Csoport a vegyi és biológiai anyagokat ellenőrzi; a Rakétatechnológiai Ellenőrző Rendszer a rakéták, a rakétarendszerek, a robotrepülőgépek, valamint a hozzájuk kapcsolódó technológiák proliferációját korlátozza; a Nukleáris Szállítók Csoportja a nukleáris anyagok, felszerelések és technológiák exportját ellenőrzi; míg a Wassenaari Megállapodás a hagyományos fegyverek, valamint a kettős felhasználású termékek és technológiák terén segíti elő a transzparenciát és a nagyobb felelősséget, ezzel is megelőzve a fegyverek, valamint a hozzájuk kapcsolódó technológiák destabilizáló hatású felhalmozását. A rezsimek alapvetően kettős felhasználású termékeket és technológiákat ellenőriznek, mivel ezeket elsősorban polgári végfelhasználásra gyártották, de katonai célokra egyaránt felhasználhatók. Ezek a rezsimek ellenőrzik az exportot mind kormányok, mind pedig nem kormányzati szereplők számára. Minden rezsimnek van egy saját listája a fegyverekről, felszerelésekről és technológiákról, amik kereskedelmét ellenőrzi, valamint szabályok, melyek ezeket irányítják, és jelentési kötelezettség azokról az engedélyekről, amiknek kiadását megtagadták.¹⁵

A multilaterális export-ellenőrző rendszerek megpróbálták válaszolni a világ válságaira, a globalizáció kihívásaira azzal, hogy jelentősen hozzájárultak a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megelőzéséhez. Ezek az intézmények, más non-proliferációs szerződésekkel és normákkal együtt, segítettek abban, hogy ne legitimálják az országokat a tömegpusztító fegyverek megszerzésében. Szintén a rezsimek

15 DAVIS, Lynn E.: Arms control, export regimes, and multilateral cooperation; in Strategic Appraisal: The Changing Role of Information in Warfare; online: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1016/MR1016.chap12.pdf (2010. szeptember 7.); p. 365.

tették sokkal nehezebbé néhány lator állam számára, hogy nukleáris, vegyi és biológiai fegyverekhez, valamint azok hordozóeszközei fontos összetevőikhez jusson hozzá.¹⁶

A katonailag érzékeny termékek és technológiák export-ellenőrzési rendszere egyre inkább nem tud lépést tartani egy olyan világgal, amit a gyors technológiai innováció, az üzlet globalizációja, valamint az ipari bázis nemzetköziesedése jellemez, ami természetesen magában foglalja a védelmi cégeket is. A kritikus, érzékeny technológiák – mind a katonai, mind a kettős felhasználásúak – hatékony ellenőrzése a nemzeti biztonság szempontjából alapvető marad. Nemzeti érdekünk, hogy erősítsük ezeket a rezsimeteket, melyek szabályozzák a nukleáris, vegyi és biológiai fegyverek, illetve azok hordozóeszközeinek fejlesztése vagy gyártása céljára használható termékek és technológiák kereskedelmét.¹⁷

A hagyományos katonai technológiák kereskedelmének ellenőrzése eltér a kettős felhasználású termékek és technológiák ellenőrzésétől, ugyanis a hagyományos katonai technológiák, haditechnikai eszközök ellenőrzésére való törekvés ellentétes az ENSZ Alapokmányának 51. cikkével¹⁸, amely elismeri minden tagállamnak a jogát ahhoz, hogy önvédelemre felfegyverezze magát. Mióta a világ legtöbb nemzete nem gyárt hagyományos fegyvereket (valamint a nagyobb szállítók sem hajlandók nekik átadni a know-how-t, ami szükséges a gyártáshoz), a hagyományos fegyverek, lőszer-ek és technológiák kereskedelme nagy üzletté vált.¹⁹ Sőt, abban az esetben is, ha megvan a politikai akarat a kormányok között arra, hogy megakadályozzák a veszélyes fegyverek elterjedését, akkor is még számos akadály létezik. Az USA-nak, Japán-nak és az Európai Uniónak meglehetősen kifinomult rendszere van az export-ellenőrzések végrehajtására, de más államok csak most kezdik a sajátjukat kidolgozni. Az ellenőrzési listák aktualizálásáról szóló vitákon szereplő termékek legtöbbször törvényes polgári és katonai használata egyaránt van. Így a kormányoknak egy olyan engedélyezési folyamatot kell létrehozniuk, ami megengedi a törvényes eladást, de megtiltja a kettős felhasználású termékek eltérítését veszélyes katonai végfelhasználásra. Ezt különösen nehéz egy olyan ellenséggel szemben meghatározni, amely saját érdekei és/vagy profitszerzése érdekében megkerüli az ellenőrzést.²⁰

Jelentős ellentmondás lehet egy állam kereskedelmi, valamint nemzeti biztonsági érdekei között. Ezek a termékek, illetve technológiák jelentős gazdasági érdeket hordoznak magukban, ezért növelhetik a szállító ország exportját, kereskedelmi

16 BECK, Michael – CRAFT, Cassidy – GAHLAUT, Seema – JONES, Scott: Strengthening Multilateral Export Controls; September 2002;

online: http://www.uga.edu/cits/Resources/Reports/regime_report.pdf (2010. szeptember 17.); p. 13.

17 Study Group on Enhancing Multilateral Export Controls for US National Security; Final Report; April 2001; online: <http://beta.stimson.org/exportcontrol/pdf/finalreport.pdf> (2010. szeptember 7.); p. 13.

18 Charter of the United Nations; Chapter VII; online: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml> (2010. szeptember 7.)

19 BECK, Michael – CRAFT, Cassidy – GAHLAUT, Seema – JONES, Scott: Strengthening Multilateral Export Controls; September 2002; online: http://www.uga.edu/cits/Resources/Reports/regime_report.pdf (2010. szeptember 17.); pp. 13–14.

20 DAVIS, Lynn E.: Arms control, export regimes, and multilateral cooperation; in Strategic Appraisal: The Changing Role of Information in Warfare; online: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1016/MR1016.chap12.pdf (2010. szeptember 7.); p. 366.

bevételeit, ugyanakkor veszélyeztethetik, vagy sérthetik ugyanazon állam nemzetközi non-proliférációs rezsimekben és egyéb nemzetközi megállapodásokban vállalt kötelezettségeinek teljesítését, illetve nemzeti biztonsági érdekeit.

Bár az export-ellenőrzés nem tudja teljes mértékben megállítani a proliferációt, mégis tud és jelentős szerepet is játszik annak lelassításában, ugyanis késlelteti a biztonsági fenyegetést. A multilaterális ellenőrzés hatékonyabbá vált az elmúlt évtized folyamán. Az információ-megosztás gyakorlata és az ellenőrzési listák pontosítása, finomítása a nemzetközi hivatalnokok szerint intézményesítettebbé vált és egyenletesen javult.

A proliferátorok mégis nagy hasznot húznak ebben a környezetben. Mivel a non-proliférációs rezsimeknek egyre több állam a tagja, s így egyre nagyobb a kiterjedésük is, a proliferátorok arra kényszerülnek, hogy olyan magas szintű kettős felhasználású technológiát keressenek, amelyek éppen, hogy nem érik el a multilaterális export-ellenőrző sztenderdek, vagyis nem szerepelnek az ellenőrzési listákon.²¹

* * *

Összefoglalva a tanulmányban leírtak alapján megállapíthatjuk, hogy egyre több állam képes arra, hogy gyártson és eladjon hagyományos haditechnikai, illetve kettős felhasználású rendszereket és technológiákat, így a sikeres export-ellenőrzési stratégia multilaterális megközelítést, valamint nemzetközi összefogást és együttműködést kíván.

Az az export-ellenőrzés, amely nem képes megakadályozni, de legalább csökkenteni a fegyverek proliferációját, egyre rosszabb. Most és a jövőben is folyamatos szükség van arra, hogy a kormányok újraértékeljék a nemzeti és nemzetközi ellenőrzési erőfeszítéseik hatékonyságát, mert azok az államok, nem kormányzati szereplők, valamint terrorista szervezetek, amelyek tömegpusztító fegyvereket megszerzésére törekednek, állandóan finomítják fegyvervásárlási erőfeszítéseiket, ami pedig egyre nehezebbé teszi a proliferációs aktivitás leleplezését és korlátozását.

A non-proliféráció legfontosabb feladata, a kereskedelem ellenőrzése összetett és nemzetközi együttműködést igénylő feladat. Másként fogalmazva: a kereskedelem-ellenőrzés a globalizálódó gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok, valamint a technológia rohamos fejlődésével egyrészt egyre összetettebb feladattá válik, másrészt a nemzetközi közösségben szereplő nemzetállamok összefogása, együttműködése, ellenőrzési politikájuk összehangolása nélkül szinte lehetetlen. Sokkal könnyebb és hatékonyabb egy olyan ellenőrzési politika végrehajtása, aminek létrehozását és kialakítását multilaterális konszenzus övezi. A politikaformálóknak mindazonáltal nem szabad megfeledkezniük egy lényeges tényről: a legtöbb ország, valamint terrorista szervezet keresi azokat a lehetőségeket, hogy olyan összetevőket vásároljon, amikre szüksége van a tömegpusztító fegyverek fejlesztéséhez. Következésképpen nagyobb figyelem és többlet erőforrások szükségesek, hogy erősítsük az export-ellenőrzést ezen a téren.

21 OZGA, Deborah A.: Strengthening of Export Controls; Paper presented at the UN Conference on Disarmament Issues: „Arms Control Disarmament and Their Future” Sponsored by the UN Department for Disarmament Affairs Osaka, Japan 19–22 August 2003; <http://disarmament2.un.org/rcpd/pdf%20Osaka/Osaka%20Ozga.pdf> (2007. december 17.); p. 4.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BECK, Michael – CRAFT, Cassidy – GAHLAUT, Seema – JONES, Scott: Strengthening Multilateral Export Controls; September 2002; online: http://www.uga.edu/cits/Resources/Reports/regime_report.pdf
- Charter of the United Nations; Chapter VII; online: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>
- DAVIS, Lynn E.: Arms control, export regimes, and multilateral cooperation; in Strategic Appraisal: The Changing Role of Information in Warfare; online: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1016/MR1016.chap12.pdf
- Defense Industry Consolidation: Competitive Effects of Mergers and Acquisitions; Testimony; 4 March 1998; GAO/T-NSIAD-98-112; online: <http://www.gao.gov/archive/1998/ns98112t.pdf>
- ELLIS, Jason: Beyond Nonproliferation: Secondary Supply, Proliferation Management, and U.S. Foreign Policy; Comparative Strategy; 20:1–24; 2001
- Final Report of the Defense Science Board Task Force on Globalization and Security; Washington DC; Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition and Technology; December 1999
- HIRSH, Michael: The Great Technology Giveaway; Foreign Affairs; September/October 1998; online: <http://www.jya.com/giveaway.htm>
- KELLER, William W. – NOLAN, Janne E.: Proliferation of Advanced Weaponry: Threat to Stability; online: http://www.ndu.edu/inss/books/Books_2001/Global%20Century%20-%20June%202001/C37Kelle.pdf
- KELLER, William W. – NOLAN, Janne E.: The Arms Trade: Business As Usual?; Foreign Policy 109; Winter 1997/98; online: <http://www.foreignpolicy.com/Ning/archive/archive/109/armstrade.pdf>
- Measuring Globalization; Foreign Policy; May 2005; online: http://www.foreignpolicy.com/articles/2005/05/05/measuring_globalization
- MOODIE, Michael: Beyond Proliferation: The Challenge of Technology Diffusion; The Washington Quarterly; vol. 18, no. 2; Spring 1995
- OZGA, Deborah A.: Strengthening of Export Controls; Paper presented at the UN Conference on Disarmament Issues: Arms Control Disarmament and Their Future; Sponsored by the UN Department for Disarmament Affairs Osaka; Japan 19–22 August 2003; online: <http://disarmament2.un.org/rcpd/pdf%20Osaka/Osaka%20Ozga.pdf>
- Preserving a Healthy and Competitive US Defense Industry to Ensure our Future National Security: Final Briefing; Defense Science Board Task Force; November 2000; online: <http://stinet.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA399865&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>
- Report of the Defense Science Board Task Force on Future Strategic Strike Skills; online: <http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA446218.pdf>
- NUNN, Sam Bank of America Policy Forum; Executive Summary: Globalization, Technology Trade and American Leadership: A New Strategy for the 21st Century; Athens; The University of Georgia; March 2000
- Study Group on Enhancing Multilateral Export Controls for US National Security; Final Report; April 2001; online: <http://beta.stimson.org/exportcontrol/pdf/finalreport.pdf>

Márton Andrea

Finnország lehetséges NATO tagsága

Finnország esetleges NATO tagságáról kezdődtek szakmai és társadalmi viták. A hivatalos biztonság- és védelempolitikai dokumentumokban csak lehetőségként szerepel az esetleges tagság, ugyanakkor a Finn Védelmi Erőre jelentős hatást gyakorol a NATO békefenntartó műveletekben való részvétel.

Finnország a hidegháború időszaka alatt következetesen képviselte a semlegesség politikáját. Az ország fokozatosan építette fel azokat a nemzetközi kapcsolatokat, amelyek révén sikerült megőriznie biztonságát, politikai és gazdasági mozgásszabadságát¹. Ebben az időszakban Finnország politikai célja a semlegesség és nemzetközi pozícióinak erősítése volt. Nemzetközi helyzetének erősítéséhez minden olyan regionális és globális nemzetközi szervezetet felhasznált, ahol tapasztalatokat szerezhettek, illetve képviselői által aktívan alakíthatta és a mai napig alakítja a szervezetek munkáját. Ennek a politikának a kiindulópontja a semlegesség és a független katonai védelem. Ez a politika vezetett el Finnország 1995-ös Európai Unió tag-ságához.

A hidegháború befejeződése után Finnország és a külvilág kapcsolatában jelentős változások következtek be. Az 1990-es évek elején megjelenő biztonság- és védelempolitikai dokumentumokban megjelenő biztonságfelfogás a nemzeti öntudatra alapuló folyamatos alkalmazkodásra építette az ország kül- és biztonságpolitikai kapcsolatait, és nem a hagyományokkal szakító gyors változásokra.

Tanulmányomban szeretném bemutatni Finnország és a NATO kapcsolatát, amelyet a kooperatív magatartás és együttműködés jellemez. A témát azért tartom időszerűnek, mert az országban szakmai és társadalmi viták kezdődtek az ország esetleges NATO tagságáról és annak lehetséges hatásairól. A hivatalos biztonság- és védelempolitikai dokumentumokban csak lehetőségként szerepel az esetleges tagság, ugyanakkor Finnország jelentős erőfeszítéseket tesz, illetve az elmúlt években tett a NATO vezette békefenntartó műveletek sikeréért.

¹ Az ország nem volt teljesen független, hiszen 1948-ban Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Egyezményt kötött a Szovjetunióval, amelynek segítségével Moszkva képes volt nyomást gyakorolni Finnország politikájára. Az egyezményt 1991-ben szüntették meg.

Az új fehér könyvhöz, amely 2009 januárjában jelent meg, készültek különböző jelentések és elemzések, amelyek kiindulópontul szolgálnak a Biztonság- és Védelempolitikai Stratégiához, illetve hosszútávon meghatározzák a Finn Védelmi Erő fejlesztésének lehetőségeit és feladatait. Ezeknek az elemzéseknek szerves része a NATO-tagsággal összefüggő álláspont kialakítása. Finnországban a NATO-val kapcsolatos kérdések napirendre tűzése azért is fontos, mert a finn közvélemény rendkívül elutasító magatartást² képvisel évek óta. A NATO-val kapcsolatos elemzéseknek külön hangsúlyt ad a Finn Védelmi Erő részvétele a nemzetközi válságkezelő műveletekben.

Finnország, bár nem tagja a NATO szervezetének, azonban számára kiemelkedően fontos a szövetséggel történő együttműködés. Ezen a szervezeten keresztül szeretné Finnország fejleszteni és kiterjeszteni a transzatlanti védelem- és biztonságpolitikai együttműködést. Finnország úgy véli, hogy a NATO szervezete elengedhetetlenül fontos a transzatlanti katonai, biztonság- és védelempolitikai együttműködés szempontjából.

Az ország számára rendkívüli jelentőségű az EU–NATO együttműködés fejlesztése. Ezt a kérdést a 2009. január 26-án kiadott Biztonság- és Védelempolitikai Stratégia is kiemeli, mert az Európai Unió országainak jelentős része NATO-tagország is, és hosszútávon az európai országoknak a NATO-döntésekre gyakorolt hatása erősödni fog.³

Finnország célja, hogy a NATO-n belüli partnerkapcsolatok segítségével ösztönözze a folyamatos politikai párbeszédet azokról a kérdésekről, amelyek számára meghatározó jelentőségűek. Finnország 1992-ben csatlakozott megfigyelőként az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz (NACC), két évvel később a NATO Partnerség a Békéért programjába (NATO PfP) is bekapcsolódott és az Euro-atlanti Partnerségi Tanácshoz (EAPC) is csatlakozott 1997-ben, amikor megalakult. Az EAPC munkájában mind a 28 NATO-tagország és a 22 partner-ország részt vesz.

Finnország számára az Euro-atlanti Partnerségi Tanács biztosítja a multilaterális politikai és gyakorlati együttműködést a NATO-ban. Az EAPC szervezeti keretei adják meg a lehetőséget a közös munkára, a PfP együttműködés pedig lehetőséget teremt a védelemmel kapcsolatos együttműködésre. A PfP program túlmegy a párbeszédre és együttműködésre, hogy igazi partnerséget teremtsen az egyes partner-országok és a NATO között. Az európai biztonsági építmény fontos és állandó tényezőjévé vált, mivel egész Európában hozzájárul a politikai és katonai együttműködés bővítéséhez és elmélyítéséhez. A kibővített PfP-együttműködés a lehetőségek széles körét öleli fel nemcsak katonai téren, hanem a védelemmel kapcsolatos tágabb területeken is. Finnország a Partnerség a Békéért programban találta meg a lehetőséget, hogy a lehető legjobban kiválaszthassa az ország stratégiai céljainak megfelelő együttműködési formát.

2 A finn közvélemény-kutatási adatok szerint 1996 és 2007 között a NATO tagságot elutasító szavazók aránya 80%-ról 56%-ra csökkent.

3 Finn Biztonság-, és Védelempolitikai Stratégia 2009
<http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2009/j11-turvallisuus-j12-sakerhets-j13-finnish/pdf/en.pdf>
letöltési idő: 2009. 07. 02 13:27

Az ország a jövőben is részt kíván venni a NATO által vezetett katonai válságkezelő műveletekben, valamint szorosabb együttműködésre törekszik a NATO-val különös tekintettel azokra a tervezés alatt levő műveletekre, amelyekhez csapatokat kíván felajánlani. Továbbá támogatja a stabilitás és a demokrácia megteremtését azokban az országokban és régiókban ahol a NATO-vezette műveletek zajlanak. Finnország támogatja a taposóaknak felhasználására, a vegyi és biológiai fegyverek visszaszorítására, illetve felszámolására irányuló kezdeményezéseket. Finnország az együttműködésben szerzett tapasztalatait felhasználja a Finn Védelmi Erő azon képességeinek minőségi javítására, amelyek szükségesek a nemzetközi válságkezelő műveletekhez.

Finnország esetleges NATO-tagságának hatása a nemzetközi kapcsolataira

Finnország esetleges NATO-tagságát az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája fejlődésének kontextusában kell megítélni. Az EU és a NATO együttműködésének szorosabbá válásával jelentősen szűkült Finnország mozgástere, mert 2007 májusában egy NATO-tagország kérésére olyan határozat született, hogy egyetlen NATO-dokumentumot sem lehet megosztani a nem NATO-tagállamokkal.

A NATO-tagországoknak rendkívül fontos szerep jut az EU közös biztonságpolitikájában. A Lisszaboni Szerződés 27. cikkének 7. paragrafusa kimondja, hogy a tagállamok kötelesek segítséget nyújtani egymásnak, ha valamelyiküket támadás éri saját területén. Ugyanez a cikk egyértelműen fogalmazza meg a NATO-tagállamok kötelezettségeit is, és kimondja, hogy a szövegezés nem ellentétes a tagállamoknak NATO szerződés alapján a egymással szemben fennálló kötelezettségeivel.

Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája számos feladatot tárgyal a NATO-val párhuzamosan. A NATO-ban számos olyan kérdés kerül napirendre, amelyben az EU-nak is döntéseket kell hoznia. Jelenleg ilyen kérdés például Afganisztán, Koszovó, Szudán, Darfúr és a békefenntartás Afrikában, ezen kívül a fontos témák közé tartozik Oroszország és a Nyugat-Balkán helyzete. Ezekben a témákban rendszeresek a NATO és az EU tagállamai és szervezetei közötti konzultációk, azonban mindkét szervezet önállóan, egymástól függetlenül hoz döntéseket.

Finnország számára egy esetleges NATO-tagság közelebbi bilaterális viszonyt teremthet a tagországokkal. Jelenleg Finnország a saját elképzeléseit nem tudja érvényesíteni bizonyos kérdésekben, mert a NATO-tag EU-országok inkább egymással működnek együtt, mint egy nem NATO-tag országgal. A tagság Finnország számára konkrét együttműködést teremthet az Egyesült Államokkal, például a technológiák fejlesztésében. Ezenkívül még egy fontos finn szempont van: a jelenlegi jelentős hozzájárulás a NATO tevékenységeihez, nem jár együtt a döntéshozatalban való részvétellel.

Finnország jó viszonyt tart fenn a szomszédos országokkal. Az esetleges finn NATO-tagság változásokat hozhat ebben a viszonyban. A legfontosabb változás a finn–orosz kapcsolatokban következhet be, mert Oroszország folyamatosan ellenzi a vele szomszédos területeken a NATO kibővítését. Finnországnak azonban már vannak tapasztalatai az orosz álláspont megváltozásával kapcsolatban, hiszen az ország EU-tagsága kapcsán is merültek fel kételyek az orosz partnerekben. A két ország

kapcsolatát negatívan befolyásoló tényezőket sikerült mindkét fél részéről megnyugtatóan kezelni.

Természetesen Finnország esetleges NATO-tagsága új alapokra helyezheti kapcsolatait a balti országokkal is. S ezekkel az országokkal az 1990-es évektől kialakított jó kapcsolatokat újabb területekkel lehet bővíteni (például a védelmi együttműködést), hiszen a Baltikum országai NATO- és EU-tagországok is. Svédországgal fenntartott kapcsolataiban valószínűsíthetőleg jelentős változások nem fognak bekövetkezni.

Az ország külföldi megítélése azonban meg fog változni egy esetleges NATO-tagsággal, amely pozitív irányban befolyásolhatja az ország nemzetközi helyzetét, hiszen a szövetség egy politikai, katonai szervezet, amely a nyugati demokráciák kultúrájára épül. Az egyes országoktól a csatlakozás egy jelentős gazdasági, politikai, katonai konszenzuson alapuló döntést kíván meg.

Az esetleges NATO-tagság hatása a finn haderőre

Mindegyik NATO-tagország igyekszik megteremteni a nemzeti szuverenitása, a független döntéshozó képessége és a szövetségi kötelezettségei között az egyensúlyt. Finnország esetében – saját döntésének köszönhetően – egyre szélesedő skálán határozhatók meg azok a feladatok, amelyeket felvállal a NATO-val történő együttműködés keretében. A szövetségi elkötelezettség ellenzőinek legfőbb érve a védelmi költségvetés emelkedése, valamint a szövetségi tagság által megfogalmazott és kötelezően vállalt olyan jellegű feladatok, amelyekben jelenleg Finnország egyedül hozza meg döntéseit. Ugyanakkor a szövetség mellett érvelők gyakran hozzák fel példaként Norvégiát és Észtországot, ahol a szövetségi elkötelezettség az önálló védelmi képesség folyamatos fejlesztésével és a biztonság erősödésével járt együtt.⁴

Finnország lehetséges NATO-tagságával összefüggő rendkívül fontos kérdés az ország politikai mozgásszabadsága. A kölcsönösség elve alapján Finnország részt venne a biztonság és a stabilitás megteremtésében a szövetség keretein belül, összhangban a NATO-tagsági kötelezettségekkel, ugyanakkor az ország biztonsága kézzel fogható módon részét képezné a szövetség feladatainak. Amennyiben Finnországot egy külső katonai agresszió érné, szövetségi tagságából adódóan meg kellene kapnia minden segítséget a védelemhez. Természetesen Finnországnak törekednie kellene arra, hogy olyan támogatást, kapacitást kapjon a NATO-tól, amely képességeknek nincs teljesen a birtokában, vagy amely lényegi támogatást jelent a teljes védelem megszervezéséhez. A lehetséges tagság az ország számára azoknak a képességeknek, támogatásoknak a felhasználása is, amelyeket más országok birtokolnak.

Az esetleges NATO-tagság más előnyökkel is jár, hiszen mint tag részt vesz a NATO politikai tevékenységeiben is. Ennek azért van jelentősége, mert a szövetség egy-egy kérdésről politikai állásfoglalást is hoz. A politikai döntéshozatali eljárásban való részvétel pedig elősegítheti a finn politikai, katonai érdekek érvényesítését is,

⁴ Norvégiában jelentős katonai fejlesztéseket hajtottak végre, míg Észtországban a korábbi szovjet-orosz típusú hadsereget szervezték át NATO kompatibilis haderővé, ugyanakkor az észt hadsereg haditechnikai fejlesztése késik, a légtér-ellenőrzést más NATO-országok kötelékei látják el.

továbbá az országot esetlegesen fenyegető veszélyek megelőzését. Finnország esetleges tagsága révén, saját jogon mintegy 100–150 személy, főként hivatásos tiszt vehetne részt a NATO katonai szervezeteinek a munkájában.

A NATO védelmi tervezésében minden tagország közreműködik, mindegyik megteszi jelentését fegyveres erőinek nagyságáról. A nyilatkozatban az alábbi három kritérium alapján csoportosítják a védelmi erőket:

- A fegyveres erőknek mely részét különítették el a területvédelem részére a nemzeti határokon belül, vagy határokhoz közel eső területekre? Ezek az erők elérhetők és bevetethetők-e egy olyan válsághelyzetben, amely kollektív védelmet követel?
- A fegyveres erőknek mely része vethető be nemzetközi műveletekben az ország határain kívül?
- Mekkora létszámú nemzeti haderőt tud és hajlandó fenntartani összhangban a nemzeti stratégiával?

A gyakorlatban a csapatok létszáma és megfelelő ellátása nagy részben meghatározza a katonai műveletek sikerét. A NATO Védelmi Tervező Bizottsága mindig felkéri a tagállamokat, hogy a politikai döntéssel összhangban járuljanak hozzá a műveletekhez. Vannak olyan műveletek, amelyekben a kért hozzájárulás kompatibilis néhány tagország nemzeti céljával, így ezek az országok nagyobb mértékű felajánlásokat tesznek. A NATO igyekszik bátorítani a tagországokat, hogy minél nagyobb felajánlásokat tegyenek, főleg azokon a területeken, ahol a tervező bizottság által az elvártnál alacsonyabb szintű hozzájárulás érkezik.

Amennyiben Finnország csatlakozna a NATO-hoz, akkor a képesség-fejlesztés céljait már nem egyeztetnék vele, mint partnerországgal, hanem át kellene vennie a NATO védelmi tervezési eljárását. A Finn Védelmi Erő struktúrájára pedig már az aktuális, széleskörű védelemtervezési célok vonatkoznának, mint olyan fegyveres erőre, amelyet nemzetközi missziókban való részvétellel jelöltek ki.

A NATO titkársággal és a parancsnoksággal, valamint néhány NATO-tagállammal történt megbeszélés a kiindulópontja azoknak az elképzeléseknek, amelyek célja felmérni a NATO igényeit egy lehetséges tagság esetére. Tekintettel arra, hogy Finnország 1956 óta részt vesz a különböző békefenntartó missziókban, így az ország számára különösen fontos a hozzájárulás a NATO által vezetett műveletekhez. A finnek szempontjából az esetleges NATO-tagsággal kötelezően felajánlott békefenntartó csapatok létszámának el kellene érnie a 6000 főt, ez azonban ellentétes a jelenleg is érvényben levő békefenntartásról szóló törvényrendeletével.⁵ Ezenkívül a NATO által elvárt kontingensnek folyamatos készenlétre kellene berendezkedni. Ez nemcsak anyagilag terheli meg a társadalmat, hanem politikai vitákat is generál, hiszen az ország határain belül is folyamatos készenlétségekben kell tartani a hadsereg egy jelentős részét.

Finnország jelenleg is részt vesz a NATO által vezetett békefenntartó műveletekben, azonban mint nem NATO-tagállam saját maga dönt a támogatás mértékéről a csa-

5 Békefenntartásról szóló törvény: <http://www.defmin.fi/index.phtml?l=en&s=186>
Letöltési idő: 2008-09-12 20:52, a törvény hatályos rendelkezései alapján a finn Védelmi Erő tagjai ENSZ vagy EBESZ mandátumon alapuló humanitárius és békefenntartó műveletekben vehetnek részt, maximum egyszerre 1200 fővel.

patai által végrehajtott feladatokról. A jelenleg hatályos politikai döntések és törvények alapján Finnország a következő területeken tud hozzájárulni a műveletek sikeréhez: civil-katonai együttműködés, felderítés, vegyi, biológiai, nukleáris anyagok kezelése.

Tekintettel arra, hogy a Finn Védelmi Erő parancsnoki struktúrája, főként a légi-erő és a haditengerészeté nem teljesen NATO-kompatibilis, így változtatni kellene rajta. Ezenkívül Finnországnak a NATO mintegy 1200 szabványának nagy részét is át kellene vennie, mert jelenleg csak kb. 30 szabványt vett át. A korábbi tagjelölt országok felvételi kérelmük benyújtásától kezdve fokozatosan vették át a szabványokat, csatlakozásukkal egy időben körülbelül 500–700 db szabványt honosítottak. Finnország számára ez hatalmas munkát jelent, azonban a szabványok nélkül nem lehet teljesen NATO-kompatibilissé tenni a Finn Védelmi Erőt.

Finnország a nyugati demokráciákkal összehasonlítva jelentős, a teljes tartalékos állománnyal együtt mintegy 350 000 fős sorozott hadsereget tart fenn. Ennek az indoka egy lehetséges katonai fenyegetés, amit a Biztonság- és Védelempolitikai Stratégia, valamint a kapcsolódó dokumentumok alapján leginkább keletről várnak. Az esetleges NATO-tagság csökkenthetné a fenntartott haderő nagyságát és a hadsereg fenntartási és beruházási költségeit is. A finn kormány igyekszik folyamatosan tájékoztatni a közvéleményt és megindokolni a védelmi költségek növekedését, azonban hosszútávon egyre nehezebb lesz fenntartani egy előregedő társadalomban egy drága modern hadsereget. Jelenleg Finnországban folyamatos a vita a hadsereg fenntartásáról, illetve a lehetséges átszervezéséről és az esetleges részbeni professzionális haderőre való áttérésről. Az aktuális irányzat Európában a professzionális haderőre való áttérés, azonban a NATO-tagországok között is vannak olyan országok, amelyek fenntartották saját sorkötelezettségen alapuló rendszerüket.⁶ A tapasztalatok azonban nem egyértelműek abban a tekintetben, hogy a sorkötelezettségen vagy a professzionalizmuson alapuló hadsereg válik-e be egy-egy országnak. A válságkezelő műveletek igényelte hosszú távú elkötelezettség sok gyenge pontját mutatta meg a professzionális haderőknek az elmúlt időszakban.

Finnország a kezdetektől részt vesz a NATO-vezette válságreakáló műveletekben. Jelenleg is mintegy 600 finn katona szolgál Koszovóban és Afganisztánban. Az ország hozzájárulása a műveletekhez megfelel a NATO-tagországok átlagának.

A NATO Fenntartási és Ellátó Hivatala (NAMSA) foglalkozik a NATO-országok közös használatában levő eszközrendszerek logisztikai szolgáltatásának megszervezésével annak érdekében, hogy az anyagi készenlétet magasabb szintre emeljék, valamint javítsák a műveletek hatékonyságát. Ennek a szervezetnek, illetve a hozzátartozó bizottságoknak a munkájában a PFP-országok is részt vehetnek. Finnország vonatkozásában a szárazföldi, tengeri és légi szállítással, valamint a kommunikációval, távközléssel kapcsolatos kérdések állnak a középpontban. Az ország az 1990-es évek kezdete óta fejleszti nemzetközi kapcsolatait az ellátás biztonság területén. Finnország esetleges tagsága ebben a kérdésben is előrelépést jelentene, hiszen a szövetségi rendszer által biztosított lehetőségeket az ország is kihasználhatná. A NATO-országok folyamatosan napirenden tartják az ellátás biztonságával össze-

6 Ide tartozik például Görögország, Törökország, Norvégia

függő kérdéseket, azonban a szövetségen belül nem kell olyan magas fokú készenléti szintet fenntartani, mint egy nem szövetséges államnak. Ezen kívül Finnország nem tudja a számára fontos kérdéseket itt napirendre tűzni, hiszen a társult tagság nem jár a politikai döntéshozatalban való részvétellel. A védelmi ipar helyzetét itt szintén meg kell említeni, hiszen bizonyos eszközök beszerzése és beruházások megvalósítása a szövetségi rendszeren belül szintén hatékonyabban kivitelezhető. Finnország nem tudja képviseltetni magát a NAMSA döntéshozó testületében, így gyakorlatilag a számára fontos kérdésekről sem tud érdemben egyeztetni a szövetséges államokkal. Abban az esetben azonban, ha Finnország a szövetség tagjává válik, a finn védelmi ipar automatikusan meghívást kap a NAMSA által kiírt tenderekre, és a Finn Védelmi Erő is részesülhet a beszerzésekből, és az ország is csökkentheti egyes területeken a magas fokú készenléteket.

Finnország számára komoly kérdés, hogy a tagság vagy a partner státusz felel-e meg jobban a kül- és biztonságpolitikai céljainak. A válasz nem egyértelmű, hiszen az ország számára mindkettőnek vannak előnyei és hátrányai is, hogy az ország nem tud részt venni a NATO politikai döntéseiben, viszont a különböző NATO-vezette műveletekben való részvételtől maga dönt, mindez azonban azzal is jár, hogy a NATO-tagországok egymás közötti folyamatos konzultációjából kimarad. *A teljes jogú NATO-tagság az országnak azt az előnyt adja meg, hogy saját kül- és biztonságpolitikai céljait is képes érvényesíteni a szövetségen belül.* Hátrányai között azonban a korábbi részben említett NATO-szabványok rövid időn belüli átvétele, a finn törvények jelentős változtatása, valamint a légierő és a haditengerészet átszervezése áll.

Jelenleg a gazdasági világválságban sokszor a NATO-tagság elleni legfontosabb érv magának a tagságnak a költségvetésre gyakorolt hatása. Ebben természetesen szerepel a tagsági díj, a NATO parancsnoki struktúrákban dolgozó személyzet költsége, valamint a részvétel a NATO-műveletekben. 2006-ban a NATO teljes költségvetése 1,76 milliárd euró volt. Ebből a civil szervezeteire jutó költségek mintegy 181 milliárd, a katonai költségek 934 milliárd eurót tettek ki. A NATO-tagállamok által fizetett hozzájárulásokat a Világbank által közreadott GDP alapján számolják ki. Ebből egyértelműen látható, hogy Finnország tagsági költségei a GDP 1,2%-át jelentették volna, ami körülbelül 21 millió euró. Ezen kívül természetesen: a NATO parancsnokságokon dolgozó személyzet juttatásai, amelyek személyenként mintegy 120 000 euró évente, plusz az évenkénti hazai fizetés, amely teljes költségen számolva 18 millió eurót tesz ki, és a válságreagáló műveletek országra eső költségei. Finnország teljes jogú tagság és az ország költségvetésének mintegy 2%-át tenné ki évente, ami jelentős terhet róna a társadalomra és egyben vállalhatatlan a védelmi költségvetés számára, hiszen jelentős fejlesztéseket kellene elhalasztani.

Az elmúlt évekre is jellemző volt, hogy a NATO által vezetett válságreagáló műveletek költségei jelentős emelkedést mutattak. Finnország számára jelenleg a nemzetközi válságreagáló műveletekben való részvétel jelentős anyagi áldozatokkal jár, azonban itt nem számolhatók a légierő támogatásának extra költségei. Amennyiben az ország teljes jogú NATO-tagként válik, az NRF műveletekben (gazdasági építő feladatokban) való részvételt nem tagadhatja meg, ami újabb kiadásokat ró a védelmi költségvetésre. Természetesen a válságreagáló műveletekben résztvevő, a NATO elvárásainak megfelelő és számú szárazföldi haderő extra költségeivel is számolni kell.

A NATO célja, hogy a tagországok átlagosan bruttó hazai össztermékük mintegy 2%-át fordítsák védelmi költségvetésükre. Ezt a célt az elmúlt időszakban csak hat NATO-tagország tudta elérni vagy felülteljesíteni. Finnország az elmúlt időszakban GDP-jének mintegy 1,3%-át fordította védelmi költségvetésére. A jelentősebb részét ennek az összegnek beruházásokra és katonai know-how-ra fordította. Ebben a formában a finn társadalom és a politikai osztály minden tagja egyöntetűen fogadta el a védelmi költségek növekedését.

Finnország számára egy esetleges NATO-tagság lehetőségét több szempontból is vizsgálni kell. A jelenlegi finn törvények, az alkotmány, a nemzeti szuverenitás, a kötelező sorozáson alapuló honvédelem, a köztársaság elnök jelenlegi jogállása, a döntéshozói és döntés-előkészítő rendszer, valamint a hatályos kül- és biztonságpolitikai stratégia felülvizsgálatát, illetve változtatását igényli a döntés.

Az esetleges NATO-tagsággal kapcsolatos döntés előtt a Finn Alkotmány VIII. fejezetét kell megvizsgálni, hiszen ez rendelkezik az ország nemzetközi kapcsolatairól, illetve jelenleg a semlegességről. A NATO Alapokmányának viszont az V. és VIII. cikkét kell figyelembe venni, mert Finnország szuverenitása szempontjából ez a legfontosabb. Finnországban a döntést a kormány előterjesztése alapján a parlament hozza meg 2/3-os szavazati aránnyal és a köztársasági elnök jelenti be és írja alá a szövetséggel a megállapodást.

Az esetleges NATO-tagságról szóló döntés mindenképpen hatással lesz a NATO a Finnország és a Szovjetunió által kötött, az Aland-szigetekre vonatkozó megállapodásra is.⁷ A megállapodás tartalmazza, hogy az Aland-szigetre nem lehet katonai erőt telepíteni. Ezen kívül még további törvényeket⁸ és nemzetközi megállapodásokat⁹ is meg kellene vizsgálni ahhoz, hogy alkotmányosság szempontból is megfelelő döntést lehessen hozni.

* * *

Összefoglalva megállapítható, hogy Finnország és a NATO kapcsolata egy a kölcsönös együttműködésen és partnerségen alapuló kiegyensúlyozott viszony. Finnország számára a NATO-val fenntartott kapcsolata meghatározó az ország védelem- és biztonságpolitikája, illetve nemzetközi kapcsolatai szempontjából. Az elmúlt évtizedekben Finnország hozzájárulása a különböző békefenntartó missziókhöz és humanitárius akciókhoz növelte az ország és benne a Finn Védelmi Erő tekintélyét is. Ugyanakkor megállapítható az is, hogy a társadalom jelenleg rendkívül elutasító magatartást tanúsít ebben a kérdésben.

Finnország számára az évek óta tartó szakmai és társadalmi vita rendkívüli jelentőségű, hiszen egyes népszerű politikusok¹⁰ szerint az ország euro-atlanti integ-

7 Megállapodás Finnország és a Szovjetunió között az Aland szigetekről 24/1940, illetve 1/1922

8 Módosításra szoruló törvények: Védelmi Erőről szóló 551/2007 törvény, Területvédelemről szóló törvény, a Katonai szolgálatról szóló törvény, a Békefenntartásról szóló törvény és még számos a védelmi igazgatáshoz kapcsolódó törvény, illetve rendelkezés

9 Módosításra szoruló nemzetközi egyezmények pl.: Ottawai Egyezmény (1951), Brüsszeli Egyezmény (1994)

10 Lásd pl.: Marti Athisari volt köztársasági elnök megnyilatkozásait a témában

rációja csak a teljes jogú NATO-tagsággal lehet teljes. Az ellenzők tábora szerint azonban az ország nem adhatja fel teljesen vagy részben nemzeti szuverenitását egyetlen katonai szövetségért sem. Ennek az érvelésnek az alapja Finnország XX. századi történelmében keresendő.

Tanulmányomban bemutattam Finnország esetleges NATO-tagságával kapcsolatos főbb kérdéseket. Finnország XX. századi története során meghatározó jelentőségű volt azokhoz a nemzetközi szervezetekhez való csatlakozás, amelyek garantálhatták az ország szuverenitását és a nemzetközi kapcsolatainak fejlődését. Ugyanakkor a hidegháborús időszak lezárultával és az új biztonsági kihívások megjelenésével, valamint a volt szocialista országok csatlakozásával az Európai Unióhoz, majd a NATO-hoz, Finnországnak is új alapokra kellett helyeznie nemzetközi kapcsolatait. Az ország számára az egyik legjelentősebb kérdés az Oroszországgal és a régió országaival kialakított viszony volt. Természetesen Finnország csatlakozása az Európai Unióhoz is hozott változásokat nemzetközi kapcsolataiban. Mégis a legfőbb változást nemzetközi kapcsolataiban a NATO EAPC tagsága hozta, hiszen az ország egy teljesen új együttműködést alakított ki a katonai szövetséggel. Az együttműködés felvetett kérdéseket, amelyeket az ország igyekezett és ma is igyekszik megválaszolni. Dolgozatomban vázoltam az ország esetleges NATO csatlakozásával és a védelmi erővel kapcsolatos kérdések legfontosabb összefüggéseit. Itt is, mint a csatlakozással kapcsolatos más kérdésekben, az álláspontok nem teljesen egyezők. Azok a katonák és katonai szakemberek, akik részt vettek már a NATO-val közös munkában támogatják a tagságot, míg a védelmi szféra egyéb szervezeteiben megoszlanak a vélemények a kérdésről.

Finnország nemzetközi megítélését az esetleges NATO-tagság jelentősen meg fogja változtatni. Azonban ennek bekövetkeztéig még nagyon hosszú utat kell megtennie, és el kell fogadtatnia a társadalom többségével a korábbi védelmi és katonai hagyományok egy részének feladását is.

IRODALOMJEGYZÉK

1. NATO kézikönyv, HM Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal, Budapest; NATO Információs és Sajtóiroda Brüsszel, 2001
2. Finn Biztonság- és Védelempolitikai Stratégia 2001 <http://www.defmin.fi/files/1149/InEnglish.pdf> letöltési idő: 2008-11-30 18: 23;
3. Finn Biztonság- és Védelempolitikai Stratégia 2004 http://www.defmin.fi/files/311/2574_2160_English_White_paper_2004_1_.pdf letöltési idő: 2008-11-30 18: 25
4. Finn Biztonság-, és Védelempolitikai Stratégia 2009 <http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2009/j11-turvallisuus-j12-sakerhets-j13-finnish/pdf/en.pdf> letöltési idő: 2009. 07. 02 13: 27
5. From Protecting Some to Securing Many – NATO’s Journey from a Military Alliance to a Security Manager <http://www.upi-fiia.fi/en/publication/10/> letöltési idő: 2009. 07. 16. 13: 02
6. www.defmin.fi – www.formin.fi – www.upi-fiia.fi – www.mil.fi

HADTUDOMÁNY – HADÜGY

Szabó Miklós

A hadtudomány első kandidátusai (1963–1965)

A szerző a szakirodalomban először tesz kísérletet arra, hogy bemutassa a hadtudományok kandidátusa magyarországi első védéseit, annak gondjait és kezdeti sikereit. A megvédendő értekezések témái többségének felidézésével érzékelteti, hogy a jelöltek törekedtek a hadművészet legújabb, legszorzitóbb, esetleg magyar vonatkozású kérdéseinek tudományos igényű megválaszolására.

Mint a Hadtudomány előző számaiban korábban olvasható volt,¹ mind a minisztériumi, mind az akadémiai vezetés nagy erőfeszítéseket tett a hadtudományi tudományos képzés beindítása és a fokozatszerzés érdekében. Nos, az akadémián „előzés” következett be, amikor 1962 nyarán Zágoni Ernő² őrnagy, a Munkásmozgalmak története tanszék tanszékvezető-helyettese – az akadémián elsőként – kandidátusi fokozatot szerzett, igaz történelemtudományokból. Az akadémia parancsnoka – nagyon helyesen – dicséretben és jutalomban részesítette, valamint követésre méltó példaként állította a személyi állomány elé.³

Időközben azonban más területeken is kezdtek beérni a hadtudományi fokozatszerzésre irányuló erőfeszítések első gyümölcsei. Az 1963. április 25-én 0781/1963. számon kiadott „kandidátusi disszertáció autoreferátuma”⁴ c. iratból kitérni, hogy Lóránt Imre⁵ vezérőrnagy, az akadémiaparancsnok általános helyettese elkészítette 190 oldalas kandidátusi értekezését, „A csövestűzés jelentősége, szerepe és

1 M Szabó Miklós: A hadtudományi munka a Magyar Néphadseregben, illetve a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián az 1950-es évek második felében. *Hadtudomány*, 2009/3–4. sz. 68–80. o., illetve Uő: A tudományos munka kibontakoztatása és a hadtudományi aspirantúra megszervezése az 1960-as évek első felében. *Hadtudomány*, 2010/1–2. sz. 97–110. o.

2 Dr. Zágoni Ernő (1929–1992) ezredes, a történelemtudományok kandidátusa, a hadtudományok doktora, a ZMKA parancsnok társadalomtudományi helyettese

3 Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1965/T – 289. őrzési egység (ő. e.) A ZMKA PK-ának 089. sz. pcs-a (1962. 06. 13.)

4 HL MN 1963/T – 32. ő. e. (1963. 04. 25.)

5 Dr. Lóránt Imre (1910–1987) vezérőrnagy, a ZMKA PK első helyettese, a hadtudomány első kandidátusa, majd doktora

harcban alkalmazásának néhány kérdése az atomfegyverek használatának tükrében” címmel. A június 24-i „monstrevédésre” 81 főt hívott meg a HM és az MN vezetői közül (Czinege Lajos⁶ vezérezredes valami okból nem szerepelt köztük – Sz. M.), 82-t a ZMKA-ról, valamint 3 főt külső szervektől. Móricz Lajos⁷ alezredes, a Hadtudományi Szakbizottság (HSZB) titkára június 7-én, 0912. számon megküldte a csapatparancsnokoknak Borbás Máté⁸ vezérőrnagy „Légyvédelmi hadművelet megvívása Magyarország területén korszerű viszonyok között” tárgyú, valamint Lóránt vezérőrnagy fent jelzett kandidátusi értekezésének szerzői ismertetését („autoreferátumát”), jelezve, hogy azok védésére 1963. június 24-én kerül sor. Borbás vezérőrnagy védésére nem került sor.⁹ Rengeteg vendéget hívtak, de Móricz alezredes levélből egyértelműen kitűnik: „A disszertáció tárgyának megfelelően Borbás Máté vör. és Lóránt Imre vör. disszertáció védelme zártkörű, azon csak külön meghívóval lehet résztvenni (sic!).

A Hadtudományi Szakbizottság május 30-án 01210/1963. számon újabb hadtudományi értekezés szerzői ismertetését adta közre, ezúttal Hinek Emil:¹⁰ „Az ország légyvédelme megszervezésének alapjai és a légyvédelmi erők, eszközök vezetésének néhány kérdése a háború kezdeti időszakában” címmel.¹¹

Ezzel közel egy időben jelent meg 01408/Hdm. Csf-ség számon Aradi Ede alezredesnek, a Hadművelési Csoportfőnökség kiképzési főtisztjének „A kezdeményezés fogalma, jelentősége, valamint a megragadását elősegítő feltételek megteremtése és biztosítása a korszerű háború kezdeti időszakában” című kandidátusi értekezésének szerzői ismertetése,¹² előkészítendő a későbbi védést.

A Hadtudományi Szakbizottság július 15-én adta ki 01123. számon¹³ Kovács József¹⁴ alezredes, hadművelési tanszékvezető 176 oldalas, „A korszerű védelem

6 Czinege Lajos (1924–1998). honvédelmi miniszter (1960–1984), altábornagy (1960), vezérezredes (1962), hadsereg tábornok (1978). A Minisztertanács elnökhelyettese volt 1984 és 1987 között. Az 1989-ben személyét érintő korrupciós, illetve hatalmi visszaélések vonatkozásában napvilágot látott vádak következtében lemondott rendfokozatáról. Új Magyar Életrajzi Lexikon. Főszerkesztő: Markó László. Magyar Könyvklub, Budapest, 2001. 1043–1044. o.

7 Dr. Móricz Lajos (1923–) ezredes; a ZMKA, majd az MNVK Tudományos osztály vezetője; a hadtudomány doktora, „Zrínyi Miklós” Díjas, a ZMNE „Tiszteletbeli Doktora”

8 Borbás Máté (1916–1991) őrnagy (1949), az MN tüzérparancsnoka (1953–1955), az OLP (1958–1961), illetve a ZMKA (1961–1969) parancsnoka; a kiképzési főcsoportfőnök testnevelési és sportügyeket felügyelő helyettese (1969–1971). A ZMNE „Pro Militum Artibus” posztumusz kitüntetésre.

9 Dr. Móricz Lajos nyá. ezds. 2008. 02. 14-i szóbeli nyilatkozata szerint, mint akkori HSZB-titkár, csak annyit tud, hogy valaki figyelmeztette Borbás vezérőrnagyot, miszerint nem volna szerencsés megtartani a védést. Ezen megsértődve, az akadémiaparancsnok véglegesen visszalépett a tudományos tevékenységtől. Ha a pontos indítékot nem is ismerjük, az tény, miszerint nem szerzett kandidátusi fokozatot.

10 Dr. Hinek Emil (1926–) ezredes, a Közlekedési és Postaügyi Minisztérium főosztályvezetője, a hadtudományok kandidátusa

11 HL MN 1963/T – 32. ó. e. (1963. 05. 30.)

12 Uo. (1963. június)

13 HL MN 1963/T – 32. ó. e. (1963. 07. 15.)

14 Dr. Kovács József (1915–2005) ezredes, a ZMKA tanszékvezetője, az első hadtudományok kandidátusainak egyike

problémái és fejlődésének irányzata” tárgyú kandidátusi értekezésének szerzői ismertetését.

Lóránt Imre vezérőrnagy 1963. június 18-án, 0976/1963. számon adta közre – a 24-i védésén elhangzó, 59 oldalas(!) – „A disszertáció exozéja és replikája” c. anyagot.¹⁵ Ennek zárómondata így hangzott: „Ha úgy adódna, hogy az általam megfogalmazott elvekkkel és gyakorlati javaslataimmal hadseregünk és szeretett fegyvermem fejlődésének sikerült, – akármilyen szerény keretek között, – szolgálatot tenni, akkor úgy érzem fáradozásaim és vívódásaim nem voltak céltalanok és értelmetlenek.” (72. f.) Nos, nem voltak értelmetlenek! 1963. június 24-én „megszületett” a hadtudományok első kandidátusa!

Borbás Máté vezérőrnagy július 24-i védésének elmaradása valószínűleg bonyolultabb annál, amit dr. Móricz Lajos nyá. ezredes említett a fenti lábjegyzetben. Az valóban megtörténhetett, hogy valaki lebeszélte értekezése eredeti formájában való megvédéséről, mert valóban nem került rá sor. Akkor azonban még nem sértődhetett meg végletesen, ugyanis a július 12-én 01107. számon kiadott anyag szerint 1963 szeptemberében egy 138 oldalas, 37 forrást jelölő kandidátusi értekezés megvédésére kerül majd sor – igaz, a korábbtól eltérő címmel: „Magyarország légvédelmének felkészítése a korszerű háború kezdeti időszakában megvívandó légvédelmi hadműveletre.”¹⁶ (Mint látható – korábbi beosztásából következően – mindkét téma a légvédelemmel foglalkozik, mégis lényegi eltéréssel! E rövid idő alatti új disszertáció elkészítése eleve megkérdőjelezheti a tudományos alaposságot és elmélyülést! – Sz. M.). Ez alkalomból is „impozáns” volt a meghívandók névsora: a HM és MN vezető szerveitől, intézményeitől 83 főt neveztek meg, élükön Csémi Károly¹⁷ vezérőrnagy, vezérkari főnökkel; további 37 főt az akadémiáról, sőt, „végül, de nem utolsó sorban” dr. Tolnai Gábor akadémikust, a Tudományos Minősítő Bizottság titkárát; dr. Ruzsnyák István akadémikust, a Magyar Tudományos Akadémia elnökét és Rác Sándort, az MSZMP KB Adminisztratív osztályának a vezetőjét. Sajnos, annak nem akadtam nyomára, hogy sor került-e a védésre szeptemberben, vagy már korábban „ismét leállították” és ekkor, avagy a sikertelen védést követően sértődött végig, de tény, hogy Borbás Máté vezérőrnagy sosem szerzett kandidátusi fokozatot! (Állítottam ezt, a kutatás akkori pillanatában! – Sz. M.)

A hadtudományi tudósképzés további kibontakoztatása érdekében, a Hadtudományi Szakbizottság (HSZB) pályázati felhívást tett közre az 1964. szeptember 1-jével induló belföldi levelező aspirantúrára a Honvédségi Közlöny 1963/8. számának 72. oldalán. Erre azok a tábournokok és tisztek pályázhattak, akik az akadémiai/egyetemi oklevél megszerzése óta legalább 3 éves szakmai gyakorlatra tettek szert. Az aspirantúrára pályázóknak 1964 márciusában szakmai és ideológiai ismeretekből, valamint egy világnyelvből felvételi vizsgát kell tenniük. A levelező aspirantúra időtartama

15 HL MN 1963/T – 31. ó. e. (1963. 06. 18.)

16 HL MN 1963/T – 32. ó. e. (1963. 07. 12.)

17 Csémi Károly (1922–1992), vezérezredes. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka (1957–1961), vezérkari főnök, miniszterhelyettes, a honvédelmi miniszter első helyettese (1963–1973), a Varsói Szerződés (VSZ) Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának magyar helyettese (1969–1984), honvédelmi minisztériumi államtitkár.

4 év. A választott témát és annak indoklását is tartalmazó pályázati kérelmet 1964. január 15-ig kell felterjeszteni a Személyügyi Főcsoportfőnökségre.

Úgy látszik, nem lehetett véget vetni a „Borbás-sagának”, ugyanis augusztus 16-án, 01222. számon¹⁸ azt jelentette Trepper Iván ezredes, az akadémia parancsnokának hadműveleti-harcászati és tudományos helyettese a vezérkari főnöknek, hogy a HSZB kitűzte a következő kandidátusi védések időpontját: Aradi Ede és Hinek Emil alezredeké szeptember 9-ére (tollal átjavítva november 10-re – Sz. M.), valamint Borbás Máté vezérőrnagy és Kovács József alezredeké szeptember 23-ára.

A „ma embere” számára meglehetősen lehet a következő levél. Egyrészt rendkívül érdekes, mert „betekintést” enged a születő hadtudományi tevékenység bizonyos mérvű misztifikálásába, másrészt informatív, mert innen szerezhető tudomás már lezajlott sikeres védésekről, dr. Farádi László¹⁹ orvos vezérőrnagynak, a HSZB első elnökének augusztus 28-án, 01267. számon²⁰ Tolnai Gábor akadémikusnak, a Tudományos Minősítő Bizottság (TMB) titkárának küldött, „TITKOS!” minősítésű levele. Mint látható, „elengedhetetlen titoktartás”-ról és „szíves bizalmas” felhasználásról szól a levél. (Ezzel a nem mindég indokolt „titkolózással” többen, évtizedeken át visszaéltek, egészen a rendszerváltásig! – Sz. M.). Ugyanakkor arról is tudomást szerezhethetünk e levélből, hogy Lóránt Imre vezérőrnagyot jelölték ki a hadtudomány TMB-ben való képviselőjére.

A levélhez csatolt mellékletekből kaphatunk némi képet öt védésről. Lóránt vezérőrnagy június 24-i védéséről és témájáról, már korábban is tudomást szerezhettünk. Ami új ismeret, az az, hogy a Bíráló Bizottság elnöke dr. Farádi vezérőrnagy volt – akárcsak a következő négyénél is –, tagjai pedig Imre Gábor ezredes, Sárdy (helyesen Sárdi) Tibor mk. ezredes, Máté Sándor alezredes és dr. Mucs Sándor alezredes, a történelemtudományok kandidátusa. Opponensekként Lakatos Béla és Simonyi Gyula vezérőrnagyok működtek közre. A bizottság megállapította, hogy „Az értekezés korszerű, gyakorlati jelentőségű kérdést tárgyal magas tudományos színvonalon. A jelölt disszertációjában számos új gondolatot vet fel. Helyesen mérte fel azokat a változásokat, amelyeket az atomfegyverek megjelenése a csövestüzérség alkalmazásában okozott. Összességében egyhangúlag javasolták a TMB-nek a hadtudományok kandidátusa fokozat odaítélését Lóránt vezérőrnagynak.

Nagy Gábor²¹ ezredes, a Hadművészet története tanszék vezetője, 1963. július 8-án védte „A páncélos és gépesített magasabbegységek alkalmazásának II. világháborús tapasztalatai és azok felhasználása korszerű viszonyok között” c. értekezését. A Bíráló Bizottságban (BB) annyi változás történt, hogy kimaradt Sárdi ezredes és Máté alezredes, viszont belépett dr. Horváth Miklós alezredes, a történelemtudományok kandidátusa. Az opponensi feladatot Csémi Károly vezérőrnagy és Munk

18 HL MN 1963/T – 32. ó. e. (1963. 08. 16.)

19 Dr. Farádi László (1909–1993) orvos vezérőrnagy, egészségügyi csoportfőnök, egyetemi tanár, az orvostudományok doktora, egészségügyi miniszterhelyettes

20 HL MN 1963/T – 32. ó. e. (1963. 08. 28.)

21 Dr. Nagy Gábor (1916–1988) vezérőrnagy, a ZMKA Hadművészet története tanszék vezetője, a politikai főcsoportfőnök első helyettese, a hadtudomány kandidátusa

Károly alezredes, a történelemtudományok kandidátusa látta el. A bizottság 4:1 arányban javasolta a TMB-nek a hadtudományok kandidátusa fokozat odaítélését.

Ugyanezen a napon védett Farkas Róbert²² ezredes, az Általános harcászati tanszék vezetője is, „A harc aktív és passzív tényezői és azok összefüggései” témában. A BB tagjait ezúttal Imre Gábor és Sárdi ezredesek, valamint Mucs és dr. Horváth alezredesek alkották. Opponensek voltak: Bérces Emil²³ vezérőrnagy és Hámori Ferenc ezredes. A jegyzőkönyv szerint „Bár a jelölt a hadtudományok terén nagyfokú tárgyszerűséggel és széles látókörrel rendelkezik, és jelen disszertációja is tudományos érdeklődésről és készségről tesz tanúságot, az adott munka a kandidátusi disszertációval szemben támasztott követelményeknek összességében nem felel meg. A fentiek alapján a bírálóbizottság (4 szavazat ellene, 1 szavazat mellette) úgy döntött, hogy nem javasolja Farkas Róbert ezredesnek a kandidátusi fokozat odaítélését. A bizottság azonban lehetőséget lát arra, hogy a jelölt az adott témakörből új disszertációt nyújtson be.” (256/a. f.) A HSZB egyetértett ezzel a javaslattal, de azt is kihangsúlyozta, hogy az átdolgozott értekezés még 1963-ban benyújtható.

Szentesi Ede alezredes, a VK Tudományos osztályának vezetője július 19-én állt a Bíráló Bizottság elé, „A találkozóharcok és ütközetek” c. értekezésével. A „standard” „elnök mellett Stadler János ezredes, dr. Kováts Zoltán mk. alezredes, a műszaki tudományok kandidátusa és Zágonyi Ernő őrnagy, a történelemtudományok kandidátusa alkotta a bizottságot. Az opponensi teendőket Báthori Ferenc és Ölvédi Ignác alezredesek látták el. A BB megállapította, hogy „Pozitív vonása az értekezésnek az önálló vélemény-nyilvánítás, az irodalmi adatok kritikai felhasználása. Ennek során néhány újszerű következtetésre jut, mint amilyen: a harcászati légi ideszánt (sic!) feladatainak meghatározása találkozó ütközetben.” (257. f.) Ugyanakkor bírálták a helyenkénti nem elég alapos elemzést és a túltengő leírójelleget. Ennek ellenére egyhangú szavazással javasolták számára a tudományos fokozat odaítélését.

Ugyanezen a napon, a bizottság előtt (azzal a különbséggel, hogy még kiegészült Sárdi Tibor mk. ezredessel – Sz. M.) védett Halász András²⁴ mk. alezredes, a ZMKA PK hadműveleti-harcászati helyettesének segítője. Opponensként Penczi József²⁵ ezredest és Bálint János mk. ezredest kérték fel. Értekezésének címe: „Az összefegyvernemi hadművelet rádióellentevékenysége (sic!) korszerű technikai eszközei” volt. A bizottság egyhangúlag javasolta számára a hadtudomány kandidátusa fokozat odaítélését.

Mint látható, „beindult az üzem”, egymást követték a védések. Természetesen mai szemmel furcsa, de a szükség szülte kényszerűség volt, hogy a bírálók egy része, az opponensek pedig 1 fő kivételével tudományos fokozattal nem rendelkező, nagy tapasztalattal rendelkező, zömükben fegyvernemi főnökök, vagy csapatparancsnokok, -tiszték voltak.

22 Dr. Farkas Róbert (1911–) ezredes, a ZMKA tanszékvezetője, a hadtudományok kandidátusa

23 Bérces Emil (1920–1997) vezérőrnagy, harckocsihadosztály-parancsnok, a Központi Harcálláspont parancsnoka, a ZMNE „Pro Militum Artibus” posztumusz kitüntetője

24 Dr. Halász András (1927–1976) ezredes, a ZMKA tanszékvezetője; a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola parancsnokának tanulmányi, tudományos (általános) helyettese; a hadtudomány kandidátusa.

25 Penczi József (1918–2000) vezérőrnagy, híradó csoportfőnök

1963 utolsó hónapjaiban is aktív volt a tudományos tevékenység. Így, Móricz Lajos alezredes október 10-én 01476. számon²⁶ újabb 5 jegyzőkönyvet terjesztett fel a szeptember 9. és október 7-e közötti hadtudományi disszertáció-védésekről Nagy Kálmánhoz, a TMB új titkárához. E szerint Aradi Ede alezredes, a Hadművelési Csoportfőnökség kiképzési főosztálya szeptember 9-én sikeresen megvédte „A kezdeményezés fogalma, jelentősége, valamint a megragadását elősegítő feltételek megteremtése és biztosítása a korszerű háború kezdeti időszakában” c. értekezését. A Bíráló Bizottságot – zömében a korábbi védésekről már ismert személyek – dr. Farádi o. vezérőrnagy., Polák (helyesen Pollák) István ezredes, Mucs és Zágoni alezredesek, valamint Kovács mk. őrnagy alkották. Az opponensi feladatokat Stadler ezredes és Molnár József alezredes látta el. A BB szerint „Az értekezés nagy elméleti jelentőségű és gyakorlati szempontból is rendkívül aktuális témát dolgozott fel... a disszertáció érdeme, hogy a hazai irodalomban ez a téma első elméleti jellegű, s annak legfontosabb tényezőit felölelő összefoglalás. Következtetései alapján újabb, az eddiginél fokozottabb követelmények támaszthatók a tisztek kiképzése és a hadszíntér előkészítése tekintetében.” Ez a megállapítás alapozta meg a Bizottság egyhangú, pozitív döntését.

Ugyanezen a napon került napirendre Hinek Emil alezredes, a hadművelési csoportfőnök légvédelmi helyettese által kidolgozott „Az ország légvédelme megszervezésének alapjai és a légvédelmi erők, eszközök vezetésének kérdései a háború kezdeti időszakában” értekezés megvédése is. Az előzőnél említett Bíráló Bizottság mindössze annyiban változott, hogy Zágoni alezredes helyett Szilágyi László²⁷ vezérőrnagy „lépett be”. Az opponensi teendők ellátására Schmidt István²⁸ és Dózsa Ferenc alezredeseket kérték fel. A jegyzőkönyv szerint „Jelentősek az értekezésnek azok a részei, melyekben a szerző önálló következtetések, megfontolások alapján foglalkozik a hadművelési-harcászati vezetéssel, valamint a nem automatizált vezetési rendszerrel és az ebből levont következtetések alapján körvonalazza az automatizálás elvi feladatait és perspektíváit.” Így, őt is egyhangúlag javasolták a hadtudományok kandidátusa fokozatra.

Kovács József alezredes, a Hadművelési tanszék vezetője szeptember 23-án egyhangú támogatással védte meg „A korszerű védelem problémái és fejlődésének irányzata” c. értekezését. A Bíráló Bizottságot dr. Farádi o. vezérőrnagy, Stadler és Sárdi ezredesek, további Zágoni alezredes és dr. Kovács őrnagy alkották. Ezúttal 3 fős opponencia működött: Imre Gábor ezredes, valamint Szabó József és Hersiczky Lajos²⁹ vezérőrnagyok. A minősítés lényege: „A disszertáció kidolgozása során széleskörű kutatómunka alapján igyekezett rendszerbe foglalni mindazokat az új gon-

26 HL MN 1963/T – 32. ó. e. (1963. 10. 10.)

27 Szilágyi László (1919–2007) vezérőrnagy, hadművelési csoportfőnök, OLPK, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői Főparancsnoksága (VSZ EFEF) törzsfőnökének magyar helyettese, vezérkarifőnök-helyettes. A ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntetéttje

28 Schmidt István (1932–1996) vezérőrnagy, MN repülőfőnök, a „Gyufa”, a ZMNE „Pro Militum Artibus” posztumusz kitüntetéttje

29 Hersiczky Lajos (1920–2002) vezérőrnagy, MN műszaki főnök, a ZMNE „Pro Militum Artibus” posztumusz kitüntetéttje

dolatokat, amelyek az utóbbi évek során a védelemmel kapcsolatban felmerültek. Ezeket a gondolatokat néhány kérdésben maga is továbbfejleszti. Újszerűen világítja meg azokat az összefüggéseket, melyek az alegységek és egységek védelmi harca és az atomeszközök jelenlegi felhasználási lehetőségei között fennállnak.”

Ligeti Rudolf alezredesnek, a HM hadművelési és törzskiképzési osztályvezető-helyettesének a védésére 1963. október 7-én került sor. „A hadsereg felvonulásának (szétbontakozásának) megszervezése és végrehajtása az első támadó hadművelet végrehajtásához, a háború kezdeti időszakában” témájú értekezését a Sárdi (elnök), Imre Gábor és Molnár János ezredesek, valamint Dr. Mucs és Dr. Zágonyi alezredesek bírálták el. Opponensekként Trepper Iván ezredes és Polgár Ervin³⁰ alezredes működtek közre. A jelölt a bizottság egyhangú támogatásával nyerte el a kandidátusi fokozatot.

Szintén október 7-ére tűzték ki védésre Fábián Gyula³¹ alezredes, a Hadtáp tanszék vezetője által készített „Erdős-hegyes terepen támadó összefegyvernemi hadsereg anyagi biztosítása” c. értekezést. Itt is az előző összetételű Bíráló Bizottság tevékenykedett. Az opponensi teendők ellátására Ikker Antal és Dékány László ezredeseket, valamint Silló Ferenc őrnagyot kérték fel. A jegyzőkönyv szerint „A disszertáns a vita során, bár bebizonyította, hogy jól ismeri a hadtáp szakirodalmat, de az egyes szaktekintélyekre való gyakori hivatkozása arra utalt, hogy még nem eléggé alakította ki saját véleményét néhány kérdésben. A fentiek alapján a bírálóbizottság (3 szavazat ellene, 2 szavazat mellette) úgy döntött, hogy nem javasolja Fábián Gyula alezredesnek a kandidátusi fokozat odaítélését. A bizottság azonban lehetőséget lát arra, hogy Fábián Gyula alezredes átdolgozott munkájával újból jelentkezzen a Hadtudományi Szakbizottságnál.”

A HSZB az október 22-én, a 01520. számon iktatott anyagban küldte meg az érintetteknek az MN VK 2. Csoportfőnökség állományába tartozó Dr. Oszetzky Tamás ezredes, „Olaszország hadipotenciálja és mozgósítási lehetőségei” c. értekezésének szerzői ismertetését.³²

Móricz Lajos alezredes, a HSZB titkárságának vezetője december 14-én, 01898/1963. számon terjesztette föl a TMB titkárságának az elmúlt hetekben zajlott hadtudományi disszertáció-védések jegyzőkönyveit.³³ Ezek szerint november 18-án védte „A korszerű összefegyvernemi harc és hadseregméretű hadművelet gépjárműtechnikai biztosításának főbb kérdései” c. értekezését Csányi Lajos mk. őrnagy, a Páncélos- és gépjármű-technikai tanszék vezetője. Fehér Ferenc és Horváth János³⁴ mk. ezredesek egyaránt kifejtették opponensi véleményükben, hogy az értekezés hézagpótló, mivel e témában a szakirodalom nagyon szegényes. A dr. Farádi, dr. Mucs, Sárdi, dr. Kovács összetételű Bíráló Bizottság nagyjelentőségűnek ítélte a munkát és egyhangúlag javasolta a jelölt számára a kandidátusi fokozat odaítélését.

30 Polgár Ervin (1929–) vezérőrnagy, MNVK 2. (felderítő) csoportfőnök, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntettje

31 Dr. Fábián Gyula (1930–2004) vezérőrnagy, a ZMKA PK első helyettese, a hadtudomány kandidátusa

32 HL MN 1963/T – 32. ó. e. (1963. 10. 22.)

33 HL MN 1963/T – 32. ó. e. (1963. 12. 14.)

34 Horváth János (1924–) mk. vezérőrnagy, az 5. Hadsereg parancsnokának technikai helyettese, a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola (ZMKMF) parancsnoka, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntettje

November 25-e „tudományos nagyüzem” volt, hiszen 3 védésre került sor. A dr. Oszetzky Tamás ezredes, MNVK. 2. csoportfőnök-helyettes által összeállított „Olaszország hadipotenciálja és mozgósítási lehetőségei” c. értekezést Szűcs Ferenc³⁵ vezérőrnagy és Kalmár Tamás alezredes opponálta, valamint dr. Farádi o. vezérőrnagy, dr. Kováts mk. őrnagy, Pollák István és Patai Endre³⁶ ezredesek, valamint Szántó Imre³⁷ őrnagy bírálta el megállapítván, miszerint „A disszertáció jelentőségét növeli az a körülmény, hogy a témából a hazai szakirodalomban nincs hasonló átfogó elemző irodalom.” Így, a támogató javaslat is egyhangú volt.

Ugyanezen a napon védte „A Magyar Néphadsereg hadtápbiztosításának megszervezése a korszerű háború kezdeti időszakában” c. értekezését dr. Csabai Károly³⁸ alezredes, az MN Hadtápfőnökségtörzs Hadművelési és kiképzési osztály megbízott vezetője. A Bíráló Bizottságot dr. Farádi o. vezérőrnagy és dr. Kováts mk. őrnagy mellett Ligeti Rudolf alezredes, a hadtudományok kandidátusa, valamint Dékány László ezredes és Forró Gábor alezredes alkotta. Az opponensi feladatokat Róka Mihály³⁹ vezérőrnagy és Pollák ezredes látta el. A Bizottság megállapította, hogy „A szerző disszertációjában... eredményes kísérletet tesz a hadászati és hadművelési hadtáp alapvető működési elveinek és háborúra való felkészülés problémáinak kidolgozására. A munka jelentőségét növeli, hogy a Magyar Néphadseregben először került sor hadtáp-biztosítás ilyen átfogó jellegű elemzésére. Úttörő munkát végzett a szerző a Magyar Néphadsereg hadászati hadtápjának kialakítására és fejlesztésére, valamint működőképességének fenntartására irányuló elvek és főbb gyakorlati rendszabályok kidolgozása terén. A munka gyakorlati értékét bizonyítja az a körülmény, hogy a szerző több javaslata a mindennapi tervező-szervező munka során már eddig is felhasználásra került.” Így, itt is egyhangú volt a támogatás.

Szintén november 25-én állt a Bíráló Bizottság elé G. Fodor Andor alezredes, a Felderítő tanszék vezetője a „Nukleáris támadóeszközök felderítése a hadsereg és hadosztályok harctevékenységeiben” c. dolgozatával. Először fordult elő, hogy a Bíráló Bizottságot szinte kivétel nélkül az „ifjú törökök”, a kandidátusi fokozatukat éppen megszerzettek alkották: Nagy Gábor ezredes (elnök), Szentesi Ede, Halász András és Aradi Ede alezredesek, a hadtudományok kandidátusai, valamint Tóth Gábor alezredes. Az opponensi tevékenységre Sárközi Sándor⁴⁰ ezredest és Rókusz József alezredest kérték fel. Bár a Bizottság elismerte, hogy a jelölt az MN számára jelentős feladat megoldására vállalkozott, miközben több önálló javaslatot is felvett, ugyanakkor kevés figyelmet fordított a háború kezdeti időszakában végrehaj-

35 Szűcs Ferenc (1922–1999) altábornagy, a MN felderítő (2.) csoportfőnöke, a vezérkari főnök helyettese, a „Gyerököm”, aki Oláh István vezérőrnaggyal közösen, rendkívül bátor helyzetértékelést adott az 1968-as nyár-őszi eseményekről és tett javaslatot a Politikai Bizottságnak, hasonlóak elkerülése érdekében

36 Patai Endre (1922–) vezérőrnagy, szervezési és mozgósítási csoportfőnök, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntetettje

37 Dr. Szántó Imre (1929–1993) alezredes, tanszékvezető-helyettes, a hadtudomány kandidátusa

38 Dr. Csabai Károly (1919–) ezredes, az MN Tábortápfőnök, a hadtudományok kandidátusa

39 Róka Mihály (1919–2000) vezérőrnagy, MN hadtápfőnök, miniszterhelyettes, katonai attasé

40 Sárközi Sándor (1922–) vezérőrnagy, az MNVK 2. (katonai felderítő) csoportfőnöke, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntetettje

tandó felderítési feladatok elemzésére. Ezért „rezgett a léc”: csak 3 mellette és 2 ellene szavazattal javasolták a fokozat odaítélését a HSZB-nek.

Az akadémia parancsnoksága által március 5-én 0455. számon kiadott „Parancsnoki adattár” szerint Fábián Gyula alezredes, a Hadtáp tanszék vezetője, 1964. június 9-én sikeresen megvédte az „Erdős-hegyes terepen támadó összefegyvernemi hadsereg anyagi biztosítása” c. disszertációját, akárcsak Móricz Lajos alezredes, tudomány-szervező osztályvezető, 1965. január 18-án, „A szárazföldi csapatok korszerű mozgósításának magyarországi problémái.” c. értekezését. Ezt követően, Móricz ezds. lett a Hadtudományi Szakbizottság titkára. (Ezek szerint ezt megelőzően, csak „kvázi” titkár volt, megbízásos alapon – Sz. M.)

A fenti március 5-i anyagban szerepel az is, hogy Farkas Róbert ezredes, az Általános harcászati tanszék vezetője március 8-án szerzett kandidátusi fokozatot „A tömegpusztító fegyverek alkalmazásának viszonyai között vívott összefegyvernemi harc tartalma, a harc elemei és azok néhány összefüggése” c. értekezésével ugyanúgy, mint dr. Ölvedi Ignác⁴¹ alezredes, a Hadművészet története tanszékvezető-helyettese 1965. május 24-én, a „Tiszántúl felszabadítása” c. disszertációjával. Sőt, utólag az is kiderült, hogy az akadémia első kandidátusa, Zágonyi Ernő őrnagy 1962. május 30-án „A magyar kommunisták a munkásegységért (1939–1942)” értekezésével szerezte meg a történelemtudományok kandidátusa fokozatot. (42. f.)

Ugyanakkor, jó bevallani, hogy sok-sok fejtörés, magyarázatkeresés után, néha az események vallatójára is rámosolyog a szerencse – ha merő véletlenségből is! Történt ugyanis, hogy Borbás vezérőrnagy vezetési stílusára érkezett panaszok kivizsgálását végző magas szintű bizottság munkája során véletlenül ismét szóba kerül a „disszertáció-malőr” következtébeni sértettsége is. Az akadémia parancsnokának 1965. június 17-i meghallgatásáról készített 02080/66. számú feljegyzés⁴² végre, hosszú idő után segített tisztázni a „disszertáció tengeri kígyóját” is, mivel Borbás vezérőrnagy jelentette, hogy „A személyi problémáit tavaly lerendezte, a disszertáció problémája maradt nyitott. A szakbizottság nem nyilatkozott. Ez nem emeli az akadémia parancsnokának tekintélyét. A további szakemberek meghallgatása után nem történt további döntés, eredményhirdetés. Ezért az ügyet nem tekinti lezártnak. A szovjet véleményt nem látta. Az eljárás nem volt szabályos. Az akadémia személyi állománya ma sem tudja, hogy mi történt.” (143–144. f.) Tehát, e szerint mégiscsak volt védelem! Akkor viszont, valóban szabálytalan volt az eljárás, mert a Bíráló Bizottságnak mindenképpen határozatot kellett volna hoznia, akár elutasítót, akár támogatót! Az sem érthető, hogy milyen szovjet véleménnyel van szó! A Hadtudományi Szakbizottság előzetesen felkérhetett volna szovjet szakértőt (is), illetve a BB tagjai közé is meghívhattak volna tudományos fokozattal rendelkező szovjet szakembert. De utólag...!?

Az anyagban előrehaladva, még „cifrább” kép bontakozik ki! Kárpáti Ferenc⁴³ ezredes szerint ugyanis „A döntést a szakbizottság a HM. et. utasítására (kiemelés

41 Dr. Ölvedi Ignác (1922–2008) ezredes, a ZMKA tanszékvezetője, a hadtudomány doktora

42 HL MN 1966/T – 11. ó. e. (1965. 06. 17.)

43 Kárpáti Ferenc (1926–), vezérezredes, honvédelmi miniszter (1985–1990). Sokat tett – Oláh István hadseregtábornokkal együtt – a hadsereg nemzeti jellegének erősítéséért.

tőlem – Sz. M.) nem hirdette ki. A Korom et-nál beszélgetésen (E szerint az „ügy” a KB titkári szintet is megjárta! – Sz. M.) a miniszter et. választást (válaszlehetőséget – Sz. M.) adott: átdolgozza, vagy új témát ír.” (144. f.) A hadtudományi eljárás nagyon „hőskorára” vall, hogy egy miniszter utasíthassa a Bíráló Bizottságot. Avagy egy tiszteletlen kérdés: mi köze egy tudományos katonai szakmai dolgozathoz egy KB-titkárnak? Egy disszertáció bír új tudományos eredménnyel, vagy sem? S ennek eldöntése a tudományos fokozattal rendelkező opponensek és Bíráló Bizottsági tagok *kizárólagos* privilégiuma!

Mindenképpen „sajátos”, de még inkább szabálytalan, sőt törvénytelen eljárásnak lehetünk tanúi, amit még a „hőskor útkeresésének” is nehéz betudni. Még, ha valóban a legjobb szándék, az akadémiaparancsnoki tekintély megóvása volt is a cél, akkor a bel- és külföldi szakértőkről időben kellett volna gondoskodni, s ha tényleg nem felelt meg a kandidátusi követelményeknek, akkor el kellett volna utasítani, vagy lehetővé tenni az átdolgozás utáni újra védést, mint ahogy két tanszékvezetővel – mint korábban láttuk – ezt meg is tették!

* * *

E rövid áttekintésből kitűnik, milyen komoly erőfeszítések történtek az 1960-as években a hadtudományi minősítés megszervezése és beindítása, kibontakoztatása érdekében. Megismerkedhettünk a kezdeti sikerekkel és kudarccal. Tekintettel azonban arra, hogy a kutatás során nem minden kandidátusi védés jegyzőkönyvét leltem fel, úgy tartom helyesnek, hogy itt és most tisztelegjünk (ABC sorrendben) a hadtudományok kandidátusa fokozatot *elsőként* – szerettek teljesítménye előtt:

- 1963: Aradi Ede, Csabai Károly, Csányi Lajos, G. Fodor Andor, Halász András, Hinek Emil, Kovács József, Ligeti Rudolf, Lóránt Imre, Nagy Gábor, Oszetzky Tamás, Szentesi Ede
- 1964: Fábián Gyula
- 1965: Csillag Ferenc, Farkas Róbert, Móricz Lajos, Ölvedi Ignác

Kőszegvári Tibor

Kína fegyveres erői

A nagyhatalmak – közöttük elsősorban Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Kína, India – továbbra sem mondanak le a nagyméretű haderők fenntartásáról, fejlesztéséről. A szerző egy rövid bevezető és egy történelmi visszatekintés után bemutatja a kínai fegyveres erők jelenlegi katonai potenciálját, részleteiben a hadászati rakétaerők, a szárazföldi és a légi haderőnemek, valamint a haditengerészeti erők jelenlegi helyzetét és fejlesztésük belátható főbb irányait.

A 20. század utolsó évtizedében általánossá vált az a vélekedés, hogy az egypólusú világ létrejöttével a katonai erő – amelyet évezredek óta az államok biztonsága legfőbb eszközének tekintettek – elvesztette korábbi meghatározó jelentőségét. Az azóta eltelt rövid időszak is azt bizonyítja azonban, hogy a katonai erőnek továbbra is fontos helye és szerepe van az államok, államcsoportok biztonságának garantálásában és a katonai tényező a biztonságpolitika fontos eszköze maradt.

Igaz, hogy a 21. század első évtizedében lezajlott katonai műveletek zömében (kivéve az Irak ellen 2003 márciusában indított hadműveleteket) viszonylag kisméretű katonai erők, rendszerint szakasz, század és zászlóalj nagyságú szárazföldi csapatok, néhány harci repülőgép vagy helikopter támogatásával hajtották végre. Ez jellemezte és jellemzi még napjainkban is az Afganisztánban, Csecsenföldön, Grúziában és a különböző békeműveletek térségeiben folyó katonai műveleteket. A 21. század első évtizedének katonai műveleteiben résztvevő erők nagysága meg sem közelíti a második világháború hadműveleteiben és a hidegháború négy évtizede alatt a NATO és a Varsói Szerződés fegyveres erői által végrehatott gyakorlatokon résztvevő katonai erőket.

A 21. század további évtizedei azonban olyan változásokat hozhatnak, amelyek magukban hordozzák a nagyhatalmak közötti ellentétek kiéleződését és megromlását, amely elvezethet a nagyméretű katonai erők bevetéséhez és különböző politikai célú háborúk megvívásához. Ennek folyamatát elemzi alábbi cikkében a szerző, elsőként Kína fegyveres erőinek bemutatásával.

Az Egyesült Államok Nemzeti Felderítő Tanácsa (US National Intelligence Council) 2004 decemberében kiadott jelentése szerint „1949, a nyugati szövetségi rendszer kialakítása óta a nemzetközi rend formájában és természetében még nem voltak ilyen jelentős változások, mint most. Ázsia felemelkedő hatalmai, Eurázsia

önmagukat elsáncoló országai, a fellendülő Közép-Kelet és a transzatlanti viszály, amelyek a közelmúlt éveiben jelentkeztek. A globalizálódó világból eredő változások nagysága és a sebessége fogja meghatározni a világ helyzetét 2020-ig...”

A jelentés a felemelkedő hatalmak közül kiemelte Kínát és Indiát, amelyek mint új globális nagyhatalmak jelentősen járulnak hozzá a változásokhoz és várhatóan hasonló szerepet töltenek be a 21. században, mint az Egyesült Államok a 20. században.

Oroszországot úgy értékeli a jelentés, amelynek lehetősége van nemzetközi szerepének növelésére, mint energia- (olaj és gáz) termelő és szállító ország, amelynek partnerségét igényli az Egyesült Államok és Európa, továbbá a felemelkedő Kína és India.

Az USA Nemzeti Védelmi Stratégia (2005. március) felhívja a figyelmet a tradicionális kihívásokra, amelyet a hagyományos nagy katonai erőkkel rendelkező államok képeznek és a katasztrofális kihívásokra, amelyet a tömegpusztító fegyverekkel rendelkező ellenfelek és államok jelentenek. Ilyen állam Oroszország, Kína és India is, amelyek nem csak tömegpusztító fegyverekkel és azok hordozóeszközeivel, hanem több mint egymilliós fegyveres erőkkel is rendelkeznek. Természetesen a vezető nagyhatalmak sorából nem lehet kihagyni az Amerikai Egyesült Államokat sem, amelyet ma (még) a világot vezető és gazdasági, valamint katonai erejével leginkább befolyásoló hatalmának ismernek el.

Kína a világtörténelemben példa nélküli ország, amely több mint kétezer éve katonai nagyhatalom és ezt a pozícióját hosszabb-rövidebb időszakok belső és külső válságai kivételével semmi sem tudta megtörni vagy megkérdőjelezni. A válságokból történő kitörésben, vagy azok elkerülésében mindig nagy szerep jutott Kína fegyveres erőinek és az uralkodók által elrendelt és végrehajtott katonai feladatoknak.

Az időszámítás előtti (a továbbiakban: i.e.) évszázadokban Kínára a legfőbb veszélyt az ázsiai nomád népek, köztük a hunok (kínai néven: xiong-nu, hszüing-nu) jelentették. Ezek betöréseinek megakadályozására az i.e. 11–3. századokban Kína északi területén uralkodó Hadakozó Fejedelemségek fallal vették körül városaikát, és bevezették a katonai képzést, amelynek fő témái (területei) a harci kocsi-hajtás és az íjászat volt. Ebben az időben terjedtek el az ostromjátékok (kínai go) és a folyamatkezelés műveletét szimbolizáló kínai sakk, a xiang-khi. A katonai erők mozgásának elősegítésére utakat és hidakat építettek. Így került megépítésre i.e. 1050 körül egy 900 méter hosszú kőhíd a Min folyó fölött. Az i.e. 3. évszázadban a Qin fejedeleme egyesíti a Hadakozó Fejedelemségeket és felveszi az Első Császár (Qin Shi Huangdi) nevet. Szigorúan központosított hatalmat hoz létre, egységesíti a közigazgatást, az írást és a mértékegységeket. A sztepi nomádok ellen fallal védekező fejedelemségek falait egységes 2 500 km hosszú határfal rendszerre építették ki. Ez lett a kb. 7000 km hosszú Nagy Fal őse.

A korabeli kínai haderő felszereltségét és fegyelmét mutatja be az Első Császár, Qin Shi Huangli síremléke, amely több ezer cserépkatonát rejtett magába az 1974. évi felfedezésig. A feltárás még napjainkban is sok érdekességet szolgáltat az ősi Kína haderejének történetét kutatók számára.

A gyakori háborúk és hadjáratok igényelték a katonai műveletek elméleti megalapozását is. Kína e téren is élen járt a korabeli nagyhatalmak között. Szun-ce az i.e.

4–2. századokban élt hadvezér és filozófus fogalmazta meg a háborúk és hadjáratok elméleti alapjait „*A háború művészete*” című könyvében, amely tizenhárom fejezetben tárgyalja a háborúk és hadjáratok Szun-ce által fontosnak tartott problémáit. Az egyes fejezetek a következő témákat mutatják be:

- A hadászati helyzet értékelése (az út, az időjárás, a terep, a vezetés és a fegyelem).
- A csata (ütközet) végrehajtása.
- Az ostrom megtervezése.
- A hadrend.
- Az erő.
- Az üresség (a hiány) és a telítettség (a bőség).
- A fegyveres küzdelem szabályai.
- Alkalmazkodás a körülményekhez.
- A manőverező hadseregek.
- A terep és annak kilenc formája.
- Támadás tűzzel.
- A kémek felhasználása (alkalmazása).

Thomas Cleary a könyv amerikai fordítója így mutatja be Szun-ce művét az angol nyelvű kiadás előszavában: „A háború művészete, melyet több mint kétezer évvel ezelőtt alkotott egy titokzatos kínai harcos-filozófus, feltehetően még most is a legjelentősebb és legnagyobb hatású stratégiai könyv korunk világában, amelyet buzgón tanulmányoznak Ázsia modern politikusai és felelős vezetői, amint azt tették a katonai vezetők és a stratégák az elmúlt több mint két évezredben...” (A szerző ismeretei szerint Szun-ce munkája sok nyugati állam katonai felsőoktatási intézeteiben kötelező olvasmány.)

Kína fegyveres erőinek múltbeli történetéhez jelentős területszerző hadjáratok (az i.e. 2-tól a 10. századig, Vietnam és Korea megszállása, a 20. században, kétszer is (1904 és 1950-ben) Tibet elfoglalása) és vereségek (a mongoloktól az i.u. 12. században, és a japánoktól az 1894–95. évi, valamint az 1932–45. évi háborúban) is járulnak. Az ország belső válságainak zömét az egymást váltó dinasztiai hatalmi vetélkedése okozta.

A haditechnikai eszközök fejlesztésében is élen járt Kína. A 10–11. században felfalálták a katonai célokra alkalmas lőport, a tüzérségi rakétát és a tengeri navigációra is alkalmas iránytűt. A 12. században tüzérségi ágyúkat vetnek be egy város ostrománál, Fujian tartományban.

A 20. században Kína történelmének talán legviharosabb korszakát élte át. 1911. október 10-én a nacionalizmus, a demokrácia és a népjólét három népi elvét meghirdető Szun Jai-szen vezette erők megdöntötték a császári hatalom rendszerét. Szovjet segítséggel megalakult a Kuommitang és az új kínai haderő. A Kuommitang 1934-ben fegyveres harcot kezdett a kommunista párt (Mao Ce-tung) vezette Vörös Hadsereg ellen. A harcok folytatódtak a japán megszállás (1937. júliustól) után is és csak a Csang Kaj-sek vezette erők veresége és Tajvanra menekülésével értek véget.

A jelen

A Kínai Népköztársaság (a továbbiakban Kína) napjainkban a világ legnépesebb országa (több mint 1300 millió lakos) Az ország területe 9,57 millió km². GDP-je 2007-ben 25,2 trillió juan volt (ez kb. 3,4 trillió US dollár), amelyből a hivatalos védelmi kiadások összege 350 milliárd juan (kb. 47 milliárd US dollár). (Az USA védelmi minisztériumában végzett értékelés szerint a valóságos kínai hadügyi kiadások 2-3-szor nagyobbak a hivatalosan bejelentettnél.) Az aktív fegyveres erők létszáma 2 millió 105 ezer fő. A félkatonai erők létszáma 1 millió 500 ezer fő, míg a tartalékosok létszáma kb. 800 ezer fő.

A kínai fegyveres erők négy haderőnemből: a hadászati rakétaerőkből (hivatalos kínai megnevezés szerint: a második tüzérségi erőből), a szárazföldi haderőből, a légiereől és a haditengerészetből állnak. A haderőnemeket vezérkarok irányítják, amelyek minisztériumi vezetési szintet jelentenek. A fegyveres erőket egészítik ki azok a félkatonai fegyveres szervezetek, amelyek a hatalmas és népes ország belső rendjének fenntartását és a határok védelmét látják el.

A hadászati rakétaerők

A hadászati rakétaerők (második tüzérségi erő) képezik Kína leggyorsabban fejlődő katonai csapásmérő erejét, amelynek állománya (kb. 100 ezer fő) kezeli és kiszolgálja azt a 806 db hadászati rakétát, amelyek interkontinentális, közepes távolságon és kisebb távolságon lévő fontos célok megsemmisítésére alkalmasak. A hadászati csapásmérő erők szervezetét hat rakétahadsereg, azokon belül húsz rakétadandár, továbbá kísérleti és kiképzőbázisok, valamint a haditengerészet három ballisztikus rakétákkal felszerelt atom-tengeralattjárója alkotja.

A 806 db hadászati rakéta az alábbi típusokból áll:

- 46 db interkontinentális rakéta (20 db DF-5A, NATO-kód: CSS-4; 6 db DF-31, NATO-kód: CSS-9; 20 db DF-4, NATO-kód: CSS-3);
- 35 db középhatótávolságú rakéta (33 db DF-21, NATO-kód: CSS-5, 2 db DF-3A, NATO-kód: CSS-2);
- 725 db kisebb hatótávolságú rakéta (500 db DF-11A, NATO-kód: CSS-7, 225 db DF-15M, NATO-kód: CSS-6).

A rakéták hatótávolsága:

DF-5A	13 000 km	DF-3A	2 800 km
DF-31	8 000 km	DF-15M	600 km
DF-4	4 750 km	DF-11A	300 km
DF-21	2 500 km		

A kisebb (300–600 km) hatótávolságú rakéták besorolását a hadászati rakéták közé, feltehetően az indokolja, hogy Tajvan-szigete kb. 150 km-re kerül el az anyaországtól és több tucat kisebb, tajvani uralom alatt lévő szigetecske még közelebb. Az USA haditengerészete is gyakran használja a Tajvani-tengerszorost. Közismert, hogy Kína nem ismeri el a Tajvani kormányt és a sziget visszacsatolására törekszik, az USA-t pedig a kínai párt és kormány Kína főellenségének minősíti.

A haditengerészet hadászati csapásmérő erejét az a három, ballisztikus rakétával felszerelt atom-tengeralattjáró (egy Xia-osztályú és két Jin-osztályú) képezi, amelyek 12 db JL-1 (NATO-kód: CSS-N-3) és 24 db JL-2 (NATO-kód: CSS-NX-4) ballisztikus rakéta indítására képesek. A rakéták hatótávolsága 2150–3000 km. A kínai hadászati rakéták összmenyisége (a második tüzéségi erők és a haditengerészet rakétái): 842 db.

A szárazföldi haderő

A szárazföldi haderő létszáma 1 600 000 fő. Ez az állomány 18 hadsereg méretű csoportosításból áll, amelyek a hét katonai területen (körzetben) állomásoznak. A hadsereg méretű csoportosítások létszáma 30 000–65 000 fő között változik és összetétele: 2–3 gépesítethadosztály (dandár), 1 harckocsihadosztály (dandár), 1 tüzérdandár. Ez az állomány erejét tekintve, lényegében egy összefegyvernemi hadtestnek felel meg. Jelenleg folyik a hadosztályszervezetek átalakítása dandárokká.

A szárazföldi haderő az alábbi magasabbegységekből és önálló alakulatokból áll:

- 15 gyaloghadosztály;
- 3 gépesítethadosztály;
- 9 harckocsihadosztály;
- 2 partraszálló (kételtű) rohamhadosztály;
- 3 ejtőernyős hadosztály;
- 24 gépkocsizó lövészhadosztály;
- 1 gépesítettdandár;
- 22 gépkocsizó lövészdandár;
- 12 harckocsidandár;
- 7 tüzérhadosztály
- 14 tüzérdandár;
- 1 páncéltörő tüzérdandár;
- 4 páncéltörő tüzérezred;
- 9 légvédelmi rakéta-tüzérdandár;
- 1 rakétadandár;
- 9 partvédelmi rakétaezred;
- 50 műszaki ezred;
- 50 híradó ezred;
- 10 repülő ezred (ebből kettő kiképzőezred).

A felsoroltakon kívül helyőrségi feladatokat lát el:

- 12 gyaloghadosztály, 1 hegyi gyalogdandár és 87 gyalogezred (zászlóalj erejű).

A szárazföldi haderő a következő harceszközökkel van ellátva, amelyek zöme orosz eredetű, vagy licenz alapján Kínában gyártott:

- kb. 7700 közepes harckocsi;
- kb. 1000 könnyű harckocsi;
- kb. 8000 páncélozott szállító harcjármű;
- kb. 15 300 tüzéségi löveg (ebből 1200 önjáró löveg);
- kb. 2400 sorozatvető;

- 316 harci (támadó) helikopter;
- 284 légvédelmi rakéta indítóállvány;
- 7700 légvédelmi tüzérségi löveg;
- ismeretlen mennyiségű hadműveleti-harcászati rakéta (a rakétadandár felszerelését 9–12 indítóállvány képezheti).

A szárazföldi haderő csapatai hét katonai területben (körzet), egyben valószínűleg hadászati irányban vannak csoportosítva. Ezek a következők: az Észak-keleti – Shenjangi, az Északi – Pekingi, a Nyugati – Lanzhoui, a Dél-nyugati – Chengdui, a Déli – Guangzhoui, a Központi – Jinani és a Keleti – Nanjingi Katonai Terület.

A katonai területekben állomásozó katonai erők létszáma 180 ezer és 300 ezer fő között változik. A legerősebb az Északi – Pekingi Katonai Terület, amely három hadseregcsoportosítást, azon belül 2 harckocsi-, 5 gépkocsizó- és 1 gépesített hadosztályt, 3 harckocsi és 7 gépkocsizó gyalogezredet, 1 tüzérhadosztályt, 4 tüzérdandárt, 2 légvédelmi rakéta és 3 légvédelmi tüzérdandárt és 1 páncéltörő tüzérezredet foglal magába. A személyi állomány létszáma 300 ezer fő.

A légierő

A légierő állománya 250 ezer fő, amely ellátja és kiszolgálja a hét katonai területen állomásozó repülő, légvédelmi rakéta, légvédelmi tüzér, rádiótechnikai (lokátoros) és más ellátó és támogató alakulatok harci eszközeit és technikáját. A katonai terület légierő parancsnoksága alárendeltségébe repülőhadosztályok, légvédelmi rakéta hadosztályok, dandárok és ezredek, légvédelmi tüzérdandárok és ezredek, rádiótechnikai dandárok és ezredek, továbbá ellátó és támogató egységek tartoznak.

A kínai légierő szervezetéhez 32 repülőhadosztály tartozik, amelyből 22 vadászrepülő, 3 bombázórepülő, 5 közvetlen légítámogató és 2 szállítórepülő. A hadosztályok rendszerint négy repülőezredből állnak, ezredenként különböző számú repülőgéppel. A hajózó állomány éves átlagban 80–180 órát repül. A legtöbbet a vadászrepülő állomány repül, évi 130–180 órát.

A légierő részletes állománya:

- 6 bombázó repülőezred (ezredenként 10–20 db repülőgép);
- 54 vadászrepülő ezred (ezredenként 10–24 db repülőgép);
- 21 vadászbombázó repülőezred (ezredenként 15–35 db repülőgép);
- 4–8 felderítő repülőezred ((ezredenként 10–25 db repülőgép);
- 1 korai felderítő repülőezred (nincs adat);
- 7 szállító repülőezred ((ezredenként 16–26 db repülőgép);
- 1 légiutántöltő repülőezred (10 db repülőgép);
- ismeretlen számú kiképző repülőezred (nincs adat);
- 4–6 helikopterezred (ezredenként 15–20 db helikopter);
- 3 légvédelmi tüzérdandár;
- 8 légvédelmi rakétahadosztály;
- 6 légvédelmi rakétadandár.

A kínai légierő felszerelését zömmel az Oroszországtól vásárolt, vagy orosz licenz alapján legyártott eszközök alkotják. Az orosz típusokon kívül francia helikopterekkel és Boeing szállító repülőgépekkel is rendelkezik a kínai légierő.

Nem ellenőrizhető adatok szerint a kínai légierő összesen 1760 db hadrafogható repülőgéppel rendelkezik. Ebből:

- bombázó repülőgép – 82 db (TU–16 és modernizált kínai változatai);
- vadászrepülőgép – kb. 1200 db (MiG–21, SZU–27 és kínai változatai);
- vadászbombázó repülőgép – kb. 550 db (SZU–30 és kínai változatai);
- felderítő repülőgép – kb. 180 db (MiG–21 R és kínai változatai);
- korai felderítő repülőgép – kb. 8 db (A–50 és Y–8);
- légi utántöltő repülőgép – 18 db (HY–6 és IL–78M);
- szállító repülőgép – kb. 300 db (IL–18, IL–76, TU–154, An–24, An–26 és Boeing–737);
- kiképző repülőgép – kb. 520 db (SZU–27U és kínai gépek);
- helikopterek – kb. 80 db (Mi–8, Super Puma, Z–9);
- légvédelmi rakéta – kb. 1600 db indítóállvány (Sz–300, HQ–7 és korábbi orosz típusok);
- légvédelmi ágyúk – kb. 16 000 db (100 és 85 mm);
- légvédelmi lokátorok – ismeretlen mennyiségben.

A haditengerészeti erő

A kínai haditengerészet három flottával (Északi-tengeri, Keleti-tengeri és Dél-tengeri Flotta), légierővel és tengerészgyalogsággal rendelkezik. Személyi állományának létszáma kb. 255 ezer fő. *A haditengerészet a következő hadihajókkal van ellátva:* 62 db tengeralattjáró (ebből 3 hajó a hadászati csapásmérő erőhöz tartozik, további hat egység atommeghajtású); 29 db romboló; 46 db fregatt; 233 db partvédelmi és járőrhajó; 65 db aknarakó és aknaszedő; 74 db partraszálló hajó; 160 db kétéltű jármű; 204 db ellátó és szállítóhajó.

A haditengerészet légieroje kb. 800 db hadrafogható repülőgéppel és 25 ezer fős állománnyal rendelkezik. *A 800 db repülőgép rendeltetés szerint:*

- 130 db bombázórepülőgép (IL–28 és kínai változatai);
- kb. 350 db vadászrepülőgép (MiG–21 és kínai változatai);
- kb. 300 db vadászbombázó repülőgép (SZU–30, MiG–19S és kínai változatai);
- kb. 60 db szállító és egyéb feladatú repülőgép (AN–24, AN–26 és kínai változatai).

A tengerészgyalogság két dandára és a támogató erők létszáma kb. 10 ezer fő. Felszerelése: 150 db könnyű harckocsi; 60 db páncélozott harcjármű, továbbá kb. 36 db 122 mm-es tüzérségi löveg, valamint páncéltörő és kézi légvédelmi rakéták.

A Kínai Népköztársaság belső rendjének fenntartását és a határok védelmét látja el: a Népi fegyveres rendőrség kb. 700 ezer fő; határvédelmi erők kb. 100 ezer fő; közlekedési csapatok kb. 70 ezer fő; belbiztonsági erők kb. 500 ezer fő.

Kína tevékenyen vesz részt az ENSZ Biztonsági Tanács által elrendelt békeműveleti feladatokban. Elsősorban az afrikai államokba küldenek katonákat. Így kb. 760 főt Szudánba, kb. 570 főt Libériába, kb. 230 főt a Kongói Demokratikus Köztársaságba. Néhány megfigyelőt delegáltak más afrikai és csendes-óceáni országba is. Kb. 340 fős kontingens tevékenykedik Libanonban is.

A fegyveres erők fejlesztésének irányjai

Kína politikai vezetői a gazdaság rohamos ütemű fejlesztésével együtt, nagy figyelmet fordítanak az ország védelmét és politikai céljai megvalósítását garantáló fegyveres erők fejlesztésére, modernizálására. Kína gazdasági és katonai erejének gyors ütemű növekedését folyamatosan figyelemmel követik az Amerikai Egyesült Államok szakértői, valamint Európa számos országának Kínával foglalkozó tudósai. Az Egyesült Államok Nemzeti Felderítő Tanácsa a 2004 decemberében kiadott jelentésében már felhívta a figyelmet Ázsia felemelkedő hatalmára, Kínára, mely mint globális nagyhatalom jelentősen járul hozzá a világ helyzetének változásához.

Andrea K. Riemer az osztrák Landesverteidigungsakademie kutatója egy Kína helyzetét és szerepét értékelő munkájában így ír Kínáról: „Kína felismerte az ázsiai rend bonyolultságát és dinamikáját, továbbá önmagában látja az egyik egyre nagyobb és emelkedő befolyással rendelkező jelentős szereplőt. Az „ázsiai-háromszög” Kína–India–Oroszországi Föderáció uralja az ázsiai régiót, és sok területen rákényszeríti a főszereplőket az érdekek koordinálására és az együttműködésre...”

Kína 21. századi helyéről és szerepéről – véleményem szerint a legjobb magyar katonai Kína-szakértő – *dr. Rácz Lajos ezredes PhD értekezésében így ír: „... Kína felemelkedése, regionális tényezőtől globális nagyhatalommá válása olyan – a jelek szerint – visszafordíthatatlan folyamat, amely gyökeresen átalakítja a nemzetközi kapcsolatok rendszerét...”*

A modernizálás folyamatában kiemelt helyet foglal el Kína hadászati csapásmérő erejének, valamint a kozmikus térben folyó katonai műveletek végrehajtására alkalmas eszközöknek gyorsütemű és sikeres fejlesztése. Kína jelentős (kb. 25 éves) lemaradással, az USA és a Szovjetunió után kezdte meg azoknak a hadászati rakétáknak a fejlesztését, amelyek ma a hadászati csapásmérő erők, a rakétavédelmi erők és az űrben folyó kísérletek alapvető eszközei. Az első kínai mesterséges holdat földköri pályára állító ballisztikus rakétát 1970-ben próbálták ki, de 1990 óta megrendelésre már külföldi műholdakat is küldenek a világűrbe. 1999-ben próbálták ki azt a háromlépcsős hordozórakétát, amely 9,2 tonna tömeget képes Föld körüli pályára állítani. Ezzel megteremtették az űrhajózás alapjait és az első űrjárművet 1999 novemberében már sikeresen pályára állították. Az első kínai űrhajós Yang Liwei sikeres űrrepülése a Sencsou-5 kínai fejlesztésű űrhajón, négy év múlva, 2003. október 15-én került végrehajtásra.

Ezt követték a további sikeres űrrepülések, de a Nyugat, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok politikai és katonai vezetői és szakértői számára a legnagyobb megdöbbenést a 2007. január 11-én végrehajtott kínai űrkísérlet jelentette, amikor egy rakétával megsemmisítettek egy földköri pályán keringő mesterséges holdat. A szakértők szerint ez a kísérlet azt bizonyította, hogy Kína képes az interkontinentális ballisztikus rakéta robbanófejének megsemmisítésére, a ballisztikus pálya leszálló szakaszában. A kísérletnél felhasznált kínai fegyver egy szilárd hajtóanyagú, kétlépcsős rakéta volt, amelyet mozgó (önjáró) indítóállványról vetettek be a 7,4 km/s sebességgel mozgó cél (a műhold) ellen. Mind a bevetett rakéta, mind a célirányításnál és a cél elfogásánál felhasznált eszközök bizonyítják a kínai kozmikus hadviselési képességek magas színvonalát.

2006 decemberében nyilvánosságra hozták Kína nemzeti védelmének *Fehér Könyvét*, amely a korábbiaknál nyíltabban szól a kínai fegyveres erők állapotáról, de a Pentagon szakértői szerint, továbbra sem tárja fel a kínai fegyveres erők valóságos helyzetét, összetételét és Kína katonai fejlesztéseinek valódi célját és terveit.

A *Fehér Könyvből* az kiderül, hogy a kínai fegyveres erők az eddigi regionális védelem elvéről *áttértek az összhaderőnemi műveletekre, melyek során felkészülnek a szárazföldi csapatok és a légierő szoros együttműködésére, a nagytávolságú menetekre és manőverekre, a támadó és különleges műveleti képességek kifejlesztésére.*

A hadászati csapásmérő erők szervezetét és eszközeit tovább korszerűsítik, erősítik ezen erők stratégiai elrettentő képességét. A nukleáris csapásmérő eszközök korszerűsítésével párhuzamosan növelik a hagyományos csapások végrehajtására alkalmas eszközök mennyiségét és minőségét. Kínai sajátosság, hogy a hadászati rakéták közé sorolták a 300 és 600 km hatótávolságú rakétákat is Tajvan közelsége miatt. Kína nukleáris stratégiája, a *Fehér Könyv* szerint, egyidejűleg önvédelmi és elrettentő. Kína atomerejét a Központi Katonai Bizottság közvetlen és szoros alárendeltségében irányítják.

A szárazföldi csapatok modernizálása terén, az utóbbi évtizedben 2003 júniustól végrehajtott több mint 500 ezer fős csökkentéssel párhuzamosan folyik a korszerűbb szervezetek kialakítása és új, modernebb harci eszközök rendszerbe állítása. A hadosztályok helyett dandárokat szerveznek, amelyeket a régi szovjet T-34, T-54 és T-55 típusú harckocsik helyett modernebb, kínai fejlesztésű T-99 közepes és T-63 típusú könnyű harckocsikkal váltják fel. Jelentős erőfeszítéseket tesznek a szárazföldi csapatok hadműveleti és harcászati vezetési rendszereinek korszerűsítése céljából is és csapatgyakorlatokon már kipróbálták a hálózatos vezetés több elemét és módszerét.

A légierő korszerűsítése és fejlesztése vonatkozásában is a legfőbb tendencia a régebbi, szovjet és orosz repülőgépek felváltása új, korszerű Kínában gyártott gépekkel. Ez a törekvés nem változtatja meg az orosz és kínai kormány között, elsősorban a Sanghaji Együttműködési Szervezet keretein belül megkötött fegyverkereskedelmi szerződéseket, amelyek szerint Oroszország továbbra is szállít Kínának korszerű repülőgépeket. Várhatóan rövidesen felváltásra kerülnek a H-6 (TU-16) típusú közepes bombázó, a J-6 (MiG-19) és a J-7 (MiG-21) típusú vadászrepülőgépek.

A hazai gyártású repülőgépek közül a legnagyobb mennyiségben a J-10 típust gyártják, amellyel több, már elavult vadászrepülőgépet cserélnek le. A J-10 típust a Csengdui Repülőgépgyártó cég gyártja, amely az Oroszországból vásárolt erősebb hajtóművekkel megkezdte a Szuper J-10 (vsz. a J-11) gyártását is. A gép a jövőben nagyobb emelkedési sebességgel és korszerű lokátorral ellátva végzi az ország légvédelmében meghatározott feladatait. A kínai légierő továbbfejleszti korai felderítő és előrejelzési képességeit olyan gépek vásárlásával, mint a Shanszi Y-8 kínai és az A-50 orosz szállítórepülőgépek, amelyek a KJ-200 és KJ-2000 jelzésű fejlesztési program fontos elemei.

A haditengerészet fejlesztési terveiben szerepel a tengeralattjáró állomány további korszerűsítése és a (még eldöntetlen) repülőgéphordozó építése. Kína vezetői felismerték, hogy a tengerek mélyén mozgó, ballisztikus és cirkáló rakétákkal felszerelt ten-

geralattjárók képezik a leghatékonyabb hadászati csapásmérő erőt. Ezért, az USA és Oroszország példájára, tovább növelik az ilyen fegyverekkel felszerelt tengeralattjárók számát. Megkezdték az atomhajtóműves tengeralattjárók gyártását és két év alatt három ballisztikus rakétákkal felszerelt hajót helyeztek szolgálatban melyek egyenként 12 ballisztikus rakétát hordoznak. Gyártják a Song-osztályú diesel-elektromos hajtóművel ellátott tengeralattjárókat, amelyről CSS-N-8 (YJ-2) jelzésű ballisztikus rakéták indíthatók több mint 2000 km távolságban lévő célok megsemmisítésére. Oroszországtól vásároltak nyolc Kilo-osztályú tengeralattjárót, amelyek az SS-N-27B cirkáló rakétával vannak felszerelve.

2006 októberében jelentette be a kínai védelmi minisztérium egyik vezetője, hogy szükség van a repülőgéphordozókra, a kínai érdekek védelmére az óceánokon. Azt még nem döntötték el, hogy kínai hajógyárban építenek új repülőgéphordozókat, vagy felújítják a Szovjetuniótól vásárolt „Varjág” hordozót, amely jelenleg a daliani kikötőben horgonyoz.

A tanulmányban leírtak azt bizonyítják, hogy a nagyhatalmak továbbra sem mondtak le a nagyobb méretű haderők hadseregek, benne a haderőnemek fejlesztéséről. Az ilyen államok, elemcsoportok fegyverzetük arzenáljában helyet kapnak a technikai, technológiai kutatások legújabb eredményei, vívmányai stb. Ezért szükséges, hogy Kína mellett más nagyhatalmak ilyen irányú törekvéseivel is foglalkozunk a jövőben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Magyar Nagy Lexikon 6. és 10. kötet, Magyar Nagy Lexikon Kiadó, Budapest, 1999–2006,
Mapping the Global Future, Report of the National Intelligence Council's 2020 Project,
Washington, Dec. 2004
- Dr. Rác Lajos ezredes: A kínai össznemzeti erő növekedésének hatása a nemzetközi kapcsolatokra és a nagyhatalmak geostratégiai törekvéseire, PhD értekezés, ZMNE, 2007.
- Riemer K. Andrea: Chinas Strategische Neupositionierung im geopolitischen Kontext,
Wien, Landesverteidigungsakademie, April 2006
- Sunb Tzu: The Art of War, Shambala Publications, Inc. Boston, Massackusetty, 1988
The Military Balance 2007, 2008, IISS, Oxford, University Press

Resperger István

Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői

A szerző a terrorizmussal, az aszimmetrikus hadviseléssel kapcsolatos alapfogalmak értelmezését követően összefoglalja az ilyen jellegű műveletek jellemző vonásait, tapasztalatait. Ábrák, táblázatok segítségével a tér, az erő, az idő és az információ (a felderítés) dimenziókra, és az iraki háború, s az itteni ellenállás tanulságaira is utalva – szemlélteti az ilyen jellegű műveletekben résztvevő erők (felek) a célok, feladatok, eljárások, módszerek közötti különbséget. A tanulmány következtetéseiben hangsúlyozza: jobban felkészült erőkre, hatékonyabb eszközökre és harceljárásokra van szükség a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben.

Ami nem béke, az háború. Ami nem béke az háború? Ami a békétől eltér, az még nem háború. A jelenkor fegyveres konfliktusaiban a *politikai cél* a háborúval elért akaratervényesítés, a *katonai cél* pedig az egyes csaták megnyerése. A jelenkor fegyveres konfliktusainak erőszak-sorrendjét a békeidőszakból kiindulva, a béketámogató műveletek, a felkelők elleni műveletek és a háborús műveletek határozzák meg. A hadviselés jelenlegi spektruma, a kockázatok, fenyegetések halmazából, a fenyegetésrészből kiindulva a következők lehetnek: politikai nyomásgyakorlás, katonai képesség visszavetése, adott ország területének részleges vagy teljes megszállása és népirtás. A túlélési tűrészhatár a részleges megszállás és a politikai vezetés megdöntése között húzódik. A 21. század fegyveres konfliktusaira jellemző, hogy a politikai és katonai célok érdekében korlátozott vagy teljes célok megvalósulását tűzik ki.

*A terrorizmus jellemzői napjainkban*¹

A terrorizmus elleni harc problémáival foglalkozó hazai és külföldi szakértők 1972-től számolnak a nemzetközi terrorizmussal. Az 1972. évi müncheni nyári olimpiai játékokon a „Fekete Szeptember” elnevezésű palesztin terrorszervezet egy akciócsoportja megtámadta az izraeli olimpiai csapat szállását, majd több sportolót túsul ejtve a fürstenfeld-brucki repülőtéren tűzharcba keveredett a bevetett német

1 A terrorizmus fejezetrész forrása: KŐSZEGVÁRI–RESPERGER: A terrorizmus elleni küzdelem katonai tapasztalatai Budapest, 2006. p. 50–55. ZMNE Egyetemi jegyzet

rendőrökkel és katonákkal, akik öt terroristát lelőttek, hármat pedig elfogtak. A túsul ejtett izraeliek közül kilencen haltak meg. Ez a tragikus esemény hívta fel a világ közvéleményének és a kormányok többségének figyelmét a terrorizmus óriási veszélyére és nemzetközivé válására (hiszen Németországban, a világ sportolójának találkozáján, palesztin terroristák öltek meg izraeli állampolgárokat).

Lényegében ez a helyzet jellemezte a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre történő felkészülést 2001. szeptember 11-ig, a new yorki és a washingtoni, hatalmas áldozatokat követelő, al-Kaida terrortámadásig. A moszkvai színházban és a metróban, Csecsenföldön, Oszétiában, Beszlán városában, a madridi pályaudvaron, Londonban, Egyiptomban, Szaúd-Arábiában, a Fülöp-szigeteken, Afganisztánban, Törökországban, Izraelben, Indiában, és Indonéziában, valamint Afrika és Latin-Amerika számos országában 2001. szeptember 11-e után elkövetett, egyre nagyobb számú és egyre több áldozatot követelő terrortámadások, világossá tették a haladó emberiség előtt az új típusú terrorizmus fokozódó veszélyét és az ellene történő határozott fellépés fontosságát, szükségességét. A haladó világ politikusai egyetértettek abban, hogy ennek a fellépésnek határozottnak, gyorsnak, összehangoltnak és eredményesnek kell lenni. Az eddig alkalmazott erők, eszközök és eljárások nem tudták meggátolni a nemzetközi terrorizmus akcióit és az újabb akciók előkészítését. Tehát új, jobban felkészült erőkre és hatékonyabb eszközökre, új és sikeresebb harci eljárásokra van szükség a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben.

Az iszlám terrorizmus

„Bizonyos, hogy nem minden muszlim terrorista, de ugyanannyira igaz az is – és ez az igazán fájdalmas –, hogy majdnem minden terrorista muszlim.” Abdel Rahman al-Rashed vallástudós szavai ezek, de nem csak emiatt, hanem az elmúlt évek fanatikus vallási merényletei miatt is meg kell vizsgálnunk a vallási (iszlám) indíttatású terrorizmust. A jelenkor legnagyobb fenyegetését a nemzetközi terrorista hálózat, az al-Kaida jelenti. Bár a terrorizmus elleni küzdelemben a világ sok sikert ért el, meg kell állapítsuk hogy, a hálózat még jelentős tartalékokkal rendelkezik, valamint a vezetők közül mind Oszama bin Laden, a szervezet vezetője, mind Omar Molla, a tálib rendszer vallási vezetője, továbbá al-Zavahirl az al-Kaida második vezetője sem került a terrorelhárító-csapatok kezére. Több szakértő további erősebb lépéseket sürget a csoportok elleni fellépést illetően. Ilyen egyik szakértői csoport a *Richard A. Clarke vezette is, akik a következő fő pontokban fogalmazták meg a további teendőket:*

- A terrorista tettekre, öngyilkos merényletre készülőköt el kell fogni, vagy meg kell ölni.
- Az iszlám világ fontosabb országaihoz közeledni kell, segítséget kell nyújtani számukra és mindent meg kell tenni, hogy a nemzetközi terrorista csoportok támogatását beszüntessék.
- Az USA elleni terrortámadások színtereit ki kell tolni más kontinensekre, a külföldi területekre, ahol folyamatos, megalkuvás nélküli harcot kell folytatni a csoportokkal.

- A fegyveres erők, a belbiztonsági szervek, a hírszerző hivatalok képességeit úgy kell alakítani, hogy az előző három feladatra maximálisan megfeleljenek.²

A fegyveres konfliktusok állandó résztvevőivé vált nemzetközi terroristák, a boszniai, a csecsenföldi, az afganisztáni, az iraki háború alatt tovább erősödtek. A háború számukra nemcsak lételemmé vált, hanem a tapasztalatszerzés, a kapcsolatok továbbépítésének színtere lett más nemzeti, nemzetközi terrorista szervezetekkel. Velük a pénzügyi forrásokat is számos esetben megosztották, támogatták a csoportok logisztikai-kiképzési-, propaganda-, ideológiai-, valamint toborzó feladatait. Így a világ számos országából érkező csoportok „összenöttek” egy globális, minden kontinenst átszövő világhálónak, melynek vezetője, – Primus inter Pares³ – az al-Kaida lett.

A fenti csoportok legfőbb céljait a szakértők az alábbiakban rendszerezték:

- a számukra nem megfelelő kormányok bukásának az előkészítése, leváltásuk;
- egy diktatórikus, teokrata vallási fundamentalista irányítású rezsim létrehozása;
- esetleg egy nemzetközi vallási fundamentalista teokrata kalifátus létrehozása, amely a történelmi iszlám uralkodási formáján alapul;
- a legradiálisabb elképzelés szerint pedig az egész világot uraló, kalifátus megvalósítása a cél.⁴

A fentiekből adódóan egyértelmű, hogy számukra az USA jelenti a legnagyobb ellenfelet, mert ő képes megakadályozni regionális, valamint világszerte terveiket is. Forgasatókönyvük szerint, – s sajnos megállapítható, hogy szimpatizánsaik száma milliós – először az iszlám szent helyeiről, később az iszlám országokból, kell elűzni a „hitetleneket”, majd a harcot a nem iszlám országok területére is ki kell terjeszteni. A kisebbségekben élőknek azt ajánlják, hogy szubkultúráként ne integrálódjanak a társadalomba, hanem megtartva vallási, politikai-, ideológiai különállásukat, az iszlám jogot tekintésük életük alapjának, ezzel is erősítsék az iszlám szervezeteket, támogassák a nemzetközi terrorista csoportokat adományaikkal, tagságot verbuváljanak közülük az akciókhoz, az alvó cellákhoz, továbbá pihenő helyet, menedéket adjanak szervezetük tagjainak.

Más összefüggésben megállapítható, hogy a terrorista csoportok így tudják a további akcióikat finanszírozni, erőt gyűjteni. Azt is meg kell jegyezzük, hogy a csoportok a háttéralkuk következtében csak kisebb politikai hatást tudnak kifejteni a cél-országokra, de a társadalom befolyásolása, a terrorizmus elleni küzdelemre káros hatással vannak. Míg a szemlélő számára úgy tűnik az emberek „csak” a háború ellen, egy tús életéért tüntetnek, valójában a nemzetközi terrorista csoportok akaratának megfelelően cselekednek, azaz a stratégiájuk kereteit kibővítve az ő céljaikat szolgálják. A csoportok szempontjából ez fontos, hiszen a nemzetközi közvélemény bár elítéli a terrorista akciókat, mégis az ő érdekükben cselekszik. A közbeeső cél, a befolyásolás, a propaganda mindenképpen az ő malmukra hajtja a vizet.

2 CLARKE, Richard A.: Gegen die Krieger des Dschihad Der Aktionsplan p. 13.

3 Első az egyenlők között (latin)

4 CLARKE, Richard A.: Gegen die Krieger des Dschihad Der Aktionsplan p. 20.

Az aszimmetrikus hadviselés jellemzői

Az *aszimmetrikus hadviselés* az aszimmetrikus kihívásokhoz kapcsolható olyan tevékenység, amikor a végrehajtók – legtöbbször saját életüket sem kímélve – hajtanak végre katonai akciókat, általában a magasabb technikai színvonalon álló féllel szemben. Az aszimmetrikus kihívások olyan nem hagyományos, vagy nem költséges anyagi károkat, olykor emberi áldozatokat okozó akciók, amelyek kivédésére nem készültek fel megfelelően (terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek bevetése, vagy azokkal való fenyegetés és az információs hadviselés). Ezt tartalmazta az 1997-ben elfogadott amerikai Nemzeti Katonai Stratégia. Az aszimmetrikus hadviselés ennek megfelelően a nem költséges, egyszerű eszközökkel és módszerekkel végrehajtott – gyakran önfeláldozó – gerilla, partizán jellegű rajtaütéseket és egyéb akciókat magában foglaló tevékenységek köre.

Így a „gyengébb” technikai felszereltségű, a kevesebb kiképzést végrehajtó általában a megszállt területeken harcoló fél fegyvere, módszere a megszállókkal szemben. Ebbe a körbe tartoznak: az öngyilkos merényletek, bombatámadások, logisztikai-, vezetési pontok elleni akciók, tisztek, parancsnoki állomány elleni merényletek, utánpótlási vonalak, szállítási útvonalak rombolása⁵, valamint az ellenség ellátásának, utánpótlásának akadályozása, egyéb akciókkal. Legtöbbször nagyon nehéz a felderítése, illetve alkalmazói nem tartják be a hadviselés előírásait. Irakban is számos alkalommal érte támadás a Szövetségesek katonáit, polgári ruhákba öltözött katonák, vagy civilek részéről. Az ilyen jellegű hadviselésre nagyon nehéz a katonák pszichológiai felkészítése, a védekezés is sok problémát hordoz magában.⁶

Néhány gondolatot az alapfogalom a *szimmetria*, *aszimmetria*, az *aszimmetrikus hadviselés értelmezéséről*:

Szimmetria: Azonosság, azonos alakúság, általában arányosság, rend az egyes részek között. Ez alatt az értendő, hogy egy tárgy részei között különbség van, a harmónia, az alapanyag, a szépség, a jóság már nem jeleníthető meg.

Aszimmetria: A szimmetria hiánya részek között, vagy az egészben.

Aszimmetrikus hadviselés: „A háború más fajtája”, amelynek legfontosabb jellemzője, hogy nem államok között folyik.”

Az eszközök nagyon korlátozott bevetése, a megcélzott hatások érdekében (Martin van Creveld)⁷. Egy másik megközelítésben: „Sok fenyegetés, kockázat határnélküli, és meghatározhatatlan a „cél, hatás, idő, hely” tekintetében, sem térben nem behatárolhatóak, exakt módon nem meghatározhatóak, és nehéz (ha egyáltalán lehetséges) legyőzni őket. Curt GASTEYGER elképzelése szerint: alapvetően egy olyan szituáció, amikor szignifikáns különbség van a bevetett eszközök, módszerek, erők, és a motiváció területén, illetve az erőviszonyokban jelentős az eltérés.

5 RIDD, G: Protecting supply lines In: : Janes Intelligence Review 2003 July p. 30–31.

6 BURGER, K.– COOK, N.– KOCH, A.– SIRAK, M: What went right? In: JDW 30 April 2003 p. 20.

7 CREVELD, Martin van: The Art of War: War and Military Thought,

Más nézetek szerint ez a fajta hadviselés kis csoportok által, a túlerőben lévő fél ellen folytatott tevékenység, de a hagyományos eszközökkel, túlerőben folytatott háború is nevezhető így. Más megközelítésben gerilla-, partizán-, vagy kis háborúknak is nevezik.⁸

Az aszimmetrikus hadviselést alkalmazó fél: egyszerű, gyakran szokatlan eszközöket alkalmaz igen nagy eredménnyel; kihasználja a szembenálló fél erejét, mint annak fő gyengeségét; arra törekszik, hogy minimális erőbefektetéssel maximális eredményt érjen el; nincs szüksége nagy katonai erőre, bürokratikus parancsnokságra; az alkalmazott kisméretű erők lehetővé teszik a gyors döntéshozatalt és a sikeres akciót; nem szemtől-szembe veszi fel a versenyt, mivel nem rendelkezik kellő katonai képességekkel.

Az ilyen hadviselés katonai jellemzőit az alábbiakban összegezzük:

- Óriási az erő-eszköz különbség a konfliktus és a harcoló felek között.
- A kisebbik fél katonai képességei annyira korlátozottak, hogy a katonai győzelmet csak hagyományos eszközökkel nem érheti el.
- Az ilyenfajta háború megvívásához a gerilla harc, szabotázs, terror szükséges.
- A normák átlépése, elhagyása.
- A cél az ellenséget, a megszállót számos katonai eszközzel (köztük terrorista módszerekkel is) céljának feladására kényszeríteni.
- Minél inkább elhúzódik egy háború, egy fegyveres konfliktus, annál valószínűbb, hogy bekövetkezik az aszimmetrikus hadviselés.
- A győzelemhez az ellenség haderejét le kell győzni, területét el kell foglalni, a nemzet akaratát meg kell törni. Ezekből Irakban csak az első kettő valósult meg.

Az aszimmetrikus hadviselés politikai karakterének jellemzői az alábbiak: erőszak, az államiság hiánya, az erőszak monopóliuma privatizálódik és a harcolók–nem harcolók közötti különbség eltűnik; a háborúk és fegyveres konfliktusok a clausewitzi „abszolút (hagyományos) háborúhoz” közelítenek; a morálról történő lemondás; gyerekatonák és öngyilkos női terroristák is feltűnnek az akciókban; s végül a megsemmisítés a cél.

A hazai szakirodalomban is találunk utalásokat az ilyen hadviselés, fegyveres küzdelem jellemzőire. Közülük kettőt szeretnék kiemelni. *Kende István: Napjaink százhusz háborúja (1945–1976)* című könyvében így adja meg a háború fogalmát: *mindkét fél központilag irányított szervezett formát ölt. Két vagy több szembenálló fegyveres fél egyike állami irányítás alatt van. Azaz már ő felveti az államiság hiányát az egyik oldalon.*

Agh Attila: Konfliktusok, háborúk című művében a jelenkorra is érvényes tipizálását adja a háborúknak, úgymint: új konvencionális, nem konvencionális, destabilizációs háború és anómiás konfliktus (anomosz: rendezetlen). Ezek közül a destabilizáció és az elhúzódó jelleg dominál napjaink rendezetlen konfliktusaiban.

8 Lásd: MÜNKLER, Herfried: Die neuen Kriege.

MÜNKLER, Herfried: Der Wandel des Krieges. Von der Symmetrie zur Asymmetrie.

DASSE, Christopher: Kleine Kriege – Große Wirkung. Wie unkonventionelle Kriegführung die internationale Politik.

Következtetések

- 1) Az új típusú konfliktusok szereplőivel kapcsolatban a legfontosabb megállapítás az, hogy nincsenek érvényes szabályok, melyek egyrészt az államiság hiányából, másrészt a felkelők, terroristák által követet stratégiából következnek. Az első dimenzió (lásd az 1. táblázatot) a módszerekben és a célokban jelenik meg.

1. táblázat. *Módszerek és értékek, célok összehasonlítása*

NATO/Nyugati módszerek és értékek	Terrorista módszerek és célok
Korlátozott célú csapás	Teljeskörű pusztítás
Polgári lakosság megkímélése, meggyőzése, Emberek védelme	Polgári lakosság megsemmisítése, elrettenítése
Nők, gyermekek védelme	Emberek elpusztítása
Áldozatok számának mérséklése	Áldozatok számát növelni
Működőképes infrastruktúra	Infrastruktúra rombolása (közlekedés/víz/energia/gazdaság/kereskedelem/idegenforgalom)
Működőképes állam, hivatalok	Teljes működőképtelenség gazdasági/politikai/gazdasági/kereskedelmi/idegenforgalmi
Elsődleges „kemény” célok (harckocsik/lövegek/rakéták/repülőek)	„Puha” célok (polgári lakosság)
Harcolók (combatant) ellenállásra képtelenné tétele	Nem harcolók (non combatant) megsemmisítése

- 2) A második aszimmetria az erő területe, amely megmutatja, hogy a költségek tekintetében nagyon sokba kerül a felkelők elleni műveletek finanszírozása.

1. ábra. Erő-Aszimmetria a költségekben, és a kritikus összetevő

- 3) *A következő (a harmadik) dimenzió az idő, amely szintén szignifikáns különbséget mutat a felkelők irányába. A pilóták kiképzése, a bevetésekre való felkészülés, a házilag készített robbanóeszközökkel szemben nagy hátrányban van ebben a dimenzióban. Pl. amíg egy pilóta felkészítése bizonyos előképzettség után is éveket vesz igénybe (a tapasztalatok szerint 2 év, s ezt követően 15 évig maradhat a rendszerben), addig a felkelők kb. 1–2 hét alatt, ott-honi körülmények között, az adott eszköz alkalmazására jól felkészülhetnek.*

Az ellenállás módszerei, eszközei és a veszteségek

Az ellenállás kapcsán meg kell említenünk, hogy nagyon hosszú ideig a hivatalos amerikai álláspont csak terroristákat említett, most már megjelent a felkelők (insurgency) és a felkelők elleni műveletek fogalom is (counterinsurgency). A legfontosabb, ami megkülönbözteti a felkelőket és a terroristákat, az a lakossági támogatás, a tömegbázis. Míg a terroristákat csak szűk szimpatizáns csoport támogatja, addig a felkelők tömegbázisát a lakosság képezi.

2. táblázat. *A felkelő és a terrorista összehasonlítása*

	<i>Felkelő</i>	<i>Terrorista</i>
Cél	Politikai hatalom megszerzése, saját haza (ellenállam) létrehozása	Gyilkolás, megfélemlítés, büntetés
Módszer	Aszimmetrikus hadviselési módszerek alkalmazása, ill. ezek részeként a terrorizmus, mint alkalmi/műveleti okból indokolt „cselekvési módszer”	Tiszta terrorizmus, mint „cselekvési logika”
Célpont	A megszállók/hatalom képviselői: elsősorban katonák, rendőrök és a hatalom egyéb szimbolikus képviselői	Elsősorban a „puha” célpontok: civilek, polgári objektumok
Támogatás	Lakossági tömegbázis	Kis létszámú szimpatizáns csoport

Forrás: Béres János mk. ezredes: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei PhD értekezés Budapest, 2008. p.13.

A következő elem melyet figyelembe kell vennünk az elemzéseknél, az, hogy *a vallási, kulturális dimenzió nem hat csillapítólag az erőszakra, a fegyveres konfliktusok befejezésére. Sőt egy adott térség vallási megosztottsága csak emeli a halálos áldozatok számát, mint ezt a szunnita síita ellentét miatt Irakban tapasztalhattuk. A vallási szent helyek mecsetek, mosék nem mindig a béke helyszínei, nagyon sok függ a vallási vezetők (imámok, ajatollahok) beállítottságától, főként Amerikához való viszonyától. A muszlimok szent hava (a Ramadán, amikor a Korán érkezett az égből) sem jelent semmilyen nyugalmat a hadműveleti területen, mert az ellenállók ugyan napkeltétől napnyugtáig betartják a vallási előírásokat (étel, ital megvonása), de éjjel ugyanolyan intenzitással folytatják műveleteiket.*

A következő problémát a lakott települések nagysága, a felderítés hiányosságai okozhatják, továbbá a sokszor műveleti, harcászati szempontból előnyt jelentő női ellenállók, gyermekkatonák alkalmazása a kiválasztott célpontok ellen.

A helyzet stabilizálásában sajnos csak hosszabb idő után érhetünk el eredményt, ha az iraki hadsereget és a rendőri erőket már önállóan lehet alkalmazni a felkelők és terrorista csoportok ellen. A tervek szerint 2008 decemberére 187 katonai zászlóaljnak és 44 rendőri zászlóaljnak⁹ kellett volna az iraki biztonsági helyzeten javítani. A problémát erősíti, hogy a megosztott irakban az adott zászlóaljak, csak a meghatározott helyeken vethetőek be, mert a kurd, síita, szunnita zászlóaljak más területen történő alkalmazásával, csak fokozódna az ellentét a polgárháborús helyzetben levő országban.

Az Amerikai Egyesült Államok és a szövetségesei nagyon kritikusan ítélik meg a személyi veszteségeket. Lehetőleg a legkevesebb áldozattal kell a fegyveres erőknek a kitűzött célokat elérni. Az iraki háború tanulsága az, hogy a békeműveletekben más módszereket kellett volna alkalmazni az amerikai erőknek, vagy más csapatoknak átengedni a megszállt területeket. Ez nem következett be, így az amerikaiaknak nagyobb veszteségük van már, mint a háború folyamán. A harcselekmények alatt 157 halottat (az amerikaiak 126 fő, a britek 31 fő), 495 sebesültet és 4 eltűnt személyt regisztráltak. A jelenlegi veszteségek: 4538 fő halott, 43 993 fő sebesült.¹⁰ A hadműveletek alatt az RPG-7 kézi páncéltörő gránátvetővel történő támadás okozta a legnagyobb veszteséget (32 halott – 11,5 %), a megszállás alatt a legtöbb problémát az öngyilkos bombamerényletek és a kézi légvédelmi rakéták okozták.¹¹

3. táblázat. Az Egyesült Államok személyi veszteségei az eddigi háborúkban és bevetésekben

Háborúkban	Időszak	Elesett	Sebesült
I. világháború	1917–1918	53 402	204 002
II. Világháború	1941–1945	291 557	670 846
Koreai-háború	1950–1953	33 741	103 284
Vietnámi háború	1964–1973	47 414	153 303
Kuvait felszabadítása	1991	147	467
Bevetési területeken	Időszak	Elesett	Sebesült
Grenada	1983	19	119
Panama	1989	23	324
Szomália	1992–1994	43	153
Haiti	1994–1996	4	3
Afganisztán	2002–2003	76	192
Irak	2003–	157 ¹²	495

Forrás: In: http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2003-04-20-cover-usa_x.htm

⁹ Forrás: *Measuring Stability and Security in Iraq June 2008 Report to Congress*
In accordance with the Department of Defense Appropriations Act 2008 (Section 9010, Public Law 109–289)
Section 2—Iraqi Security Forces Training and Performance
In: http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2008/iraq-security-stability_jun2008-02.htm
letöltés ideje: 2009. 02. 20.

¹⁰ 2009. 01. 12-ei helyzet. In : <http://icasualties.org/Iraq/index.aspx> 2009. 02. 20.

¹¹ ELLIOT, M.: *Lessons from the Rubble* In: *Time* September 1, 2003 p.22.; Vö: COPERDY, G.: *A Pivotal War* In: *Defense and Foreign Affairs Strategic Policy* 2003 p. 4.

Az iraki hadsereg és a civil lakosság veszteségeiről csak becslések állnak rendelkezésre. Az iraki oldalon a halottak számát egyes források szerint 13 000¹³ és a hadifoglyok létszáma 7300 fő volt. A civil áldozatok számát az 1600–1800 halottban, (más források 1 252) és 5103 sebesültben adták meg. Egy független amerikai szervezet 20 000 főben adja meg a katonai és 4300 főben a civil áldozatok számát.

* * *

Összefoglalva a tanulmányban leírtakat megállapíthatjuk, hogy a terrorizmus elleni aszimmetrikus hadviselés esetén az ellenség általában nem rendelkezik sem saját országgal, sem saját kormánnyal. Nincs szervezett (reguláris alakulatokból álló) katonai ereje, nem visel egyenruhát, egyetlen kormánynak sem felel a tetteiért. És nem tart be egyetlen nemzetközi szerződést sem (nemzetközi jog, hágai és genfi egyezmények a hadviselésről stb.)

4. táblázat. A háborúk főbb adatai

	1991 Öböl-háború	1999 Kosovó	2002 Afganisztán	2003 Irak
Időtartam (nap)	43	78	76	26
Repülőgépek száma (db)	n.a.	538	n.a.	1801
Bevetések száma (db)	109 876	37 465	n.a.	41 404
Csapásmérés (db)	27 000	14 006	6500	17 200
Napi bevetések száma (db)	1500–2000	150–700	10–110	800–2000
Amerikai bevetés (%)	65	90	n.a.	91,1
Összes bevetett fegyver	265 000	23 000	22 000	29 199
Precíziós fegyver	20 450	8050	12 500	19 948
Nagy pontosságú precíziós fegyverek (%)	8	35	56	68
Veszteség (db/%)	75/0,03	5/0,26	14	31

Forrás: CLARK, W. K.: Amikor előre van szükség: A NATO katonai válasza a kosovói válságra
In: NATO Tükör 1999/2. nyár p. 15.; ZEHREER, H.: Der Golfkonflikt p. 262.;
In: www.globalsecurity.org/military/ops; Operation Iraqi Freedom – by The Numbers
Assesment and Analysis Division USCENAF p. 9. Operation Iraqi Freedom Quick Facts
In: www.iwar.org.uk/news-archive/iraq/quick-facts.htm;
Operation in Iraq First Reflection p. 24.

A háborúk összesített adatai alapján (4. táblázat) három fő következtetést vonhatunk le:

- A háborúk katonai végállapotát (Military Endstate) közel 100 napos művelettel be tudják fejezni a reguláris erők, bár a felvonuláshoz, átcsoportosításhoz

12 Mindösszesen 4538 fő halott, 43 993 fő sebesült azóta, hogy Bush elnök a nagyobb harccselekmények beszüntetését bejelentette 2003. 05. 01-én az US Abraham Lincoln fedélzetén: „major combat operations in Iraq have ended”. Forrás: www.cnn.com/usfatalities; Vö: www.washingtonpost.com/usfatalities; www.USATODAY.com 2009. 02. 21.-ei helyzet.

13 Forrás: Operation Iraqi Freedom Third Infantry Division (Mechanized) „Rock of the Marne” After Action Report Final Draft 12 May 2003 p.67.

hónapokra van szükségük. A politikai végállapot (Political Endstate) csak hosszú évek eredményeként érhető el a nemzetközi szervezetekkel, és nem állami szervezetekkel együttműködve.

- Az amerikai bevetések aránya mutatja, hogy az európai, „Vénuszról érkező” országoknak növelniük kell telepíthető haderejük nagyságát, illetve a béketeremtő, békekikényszerítő és harci műveletekbeli alkalmasságukat, ha nem akarnak elmaradnia a „Marsról érkező” amerikaiaktól.
- A precíziós fegyverek arányának szignifikáns emelkedése a hadviselés még pontosabb végrehajtását segíti elő.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Burger, K-COOK, N-KOCH, A-SIRAK, M: What went right? In: JDW 30 April 2003 p. 20.
- CLARKE, Richard A.: Gegen die Krieger des Dschihad Der Aktionsplan
- COPERDY, G.: A Pivotal War In: Defense and Foreign Affairs Starategic Policy 2003 p. 4.
- CREVELD, Martin van: The Changing Face of War: lessons of combat, from the Marne to Iraq, New York: Presidio Press, 2006, ISBN 978-089141-901-3
- HORVÁTH Z.: A koalíciós légielő alkalmazásának tapasztalatai az Irak elleni háborúban In: Új Honvédségi Szemle 2003/11. /http://www.honvedelem.hu/cikk.php?cikk=14297/
- KŐSZEGVÁRI-RESPERGER: A terrorizmus elleni küzdelem katonai tapasztalatai Budapest, 2006. p. 50. ZMNE Egyetemi jegyzet
- Operation Iraqi Freedom Third Infranty Division (Mechanized) „Rock of the Marne” After Action Report Final Draft 12 May 2003 p. 67.
- „Korruption, Geldwasche, Steuerparadise” térkép In: Le Mode Diplomatic Atlas der Globalisierung p. 32.
- MÜNKLER, Herfried: Die neuen Kriege, Rowohlt, 2004. ISBN 3-499-61653-X.
- MÜNKLER, Herfried r.: Der Wandel des Krieges, Von der Symmetrie zur Asymmetrie. Velbrück, Weilerswist 2006, ISBN 978-3-938808-09-2.
- RTO/SAS-049 Specialist Team on Countering Terrorism-Final Report-Part 15-7 November 2002.
- KŐSZEGVÁRI TIBOR: A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai feladatai, Hadtudomány, 2002. március 3. 14. oldal.
- Joint Tactics, Techniques, and Procedures For Antiterrorism Joint Pub 3-07. 2. 17 Washington, 1998. 85 p.
- NETANJAHU, BENJAMIN: Harc a terrorizmus ellen, Alkexandra Kiadó, Budapest, 1995. 165 p.
- ROSTOVÁNYI ZSOLT: Mít kell tudni az iszlámról? Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983. 139 p.

INTERNETEN TALÁLHATÓ FORRÁSOK JEGYZÉKE

- Operation Iraqi Freedom Quick Facts In: www.iwar.org.uk/news-archive/iraq/quick-facts.htm
- <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/graphic/2008/03/25/GR2008032500711.html>
- <http://www.islamworld.net/>
- www.dodccop.org/NCW/ncw.html
- www.globalsecurity.org.
- <http://www.teror.gen.tr/english/organisations/html>,
- <http://www.teror.gen.tr/english/organisations/html>,
- www.c3i.osd.mil/ncw/
- www.cnn.com/us/fatalities

VEZETÉS – FELKÉSZÍTÉS

Lőrincz Kálmán

A vezetésről

A katonai vezetőnek bonyolult feladatokat kell megoldania. Egész sor erkölcsi-politikai, szakmai és rátermettségi tulajdonságokkal kell rendelkeznie. Milyen eszközök, képességek és gondolkodásmód birtokában teljesítheti mindezeket a parancsnok, a katonai vezető napjainkban. Ezekre a kérdésekre keres választ a szerző Menetben! Egy katona gondolatai című könyv VI. fejezetének részét képező „Vezetésről másképpen” címszót követő soraiban, amelynek szerkesztett változatát az alábbiakban adjuk közre.

A hadviselés változása, a fejlett haditechnika alkalmazása, valamint a professzionális haderőre való áttérés a vezetés tekintetében is mást és másképpen, a korábbiaktól, az ismerttől eltérőt igényel. Az útkeresés azonban e témában sem egyértelmű. A jövő katonai vezetésével kapcsolatos megnyilatkozásokban gyakran találkozhatunk a tudományosság palástjába burkolt, idegen fogalmakkal tarkított víziókkal, amelyek nem képesek leplezni a gyakorlati, a csapatvezetési tapasztalatok hiányát, a jelen konkrét problémáinak megkerülését és a lehetséges saját megoldásokra vonatkoztatható alternatívák mellőzését. A katonai vezetés vizsgálata főként a nemzetközi együttműködést biztosító vezetéstechnikai és módszertani kérdésekre helyezi a hangsúlyt. A felkészült és változó szemléletű fiatal tiszti, tiszthelyettesi állomány tesz – ha tehet – erőfeszítéseket a megfelelésre, azonban a saját vezetésfelfogás és gyakorlati alkalmazhatóság jelzésszerű közvetítésével ehhez csak részben kaphat gyakorlati útmutatást.

Amikor a katonai vezetésről van szó, arra való ösztönzést érezhetünk, hogy mi – az alárendelt –, hogyan vezessünk. Igaz, a dolog lényegét illetően a fegyveres küzdelemben a csapatvezetésnek közvetlen és meghatározó szerepe van, azonban akinek e téren van tapasztalata, tudja, mennyire nem közömbös, és *milyen hatással van a mi vezetői mentalitásunkra az, ahogyan bennünket vezetnek*. A katona, a tiszt nem minősítheti előljáróit, de téved, aki azt hiszi, hogy nincs róluk véleménye. Lényeges lehet azonban, hogy ez a vélemény ne indulatok, előítéletek, hanem a józan belátás által vezérelt legyen. Ezért e vélemény formálásához ajánlható néhány, a katonai vezetést meghatározó, de legalábbis jelentősen befolyásoló körülményt is figyelembe venni.

Az elmúlt másfél évtizedben nem, vagy alig folyt komoly vita arról, hogy milyennek látja, hogyan határozza meg önmagát hazánk a változó világban. Közben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az eseménykövető, igazodó és sodródó magatartás nem teszi lehetővé, hogy – alig tudatosuló – érdekeink legalább megközelítőleg össz-

hangba kerüljenek a nemzetközi realitásokkal. A gyakran következtelen és változó tartalmú átalakítás laza talaján menetelő honvédség hogyan is tudná meghatározni önmagát. Egyre fogyatkozva, katonai kultúrája folytonos megkérdőjelezése mellett, feltételhiányos helyzetében keresi jövőképét, áldozatos menetének belátható értelmét. A minden változtatást fejlődésnek feltüntető optimizmus elfedi, figyelmen kívül hagyja *a honvédtisztnek azt a jogos elvárását, hogy érdemben szakszerűen vezessék, és tegyék lehetővé számára, hogy felelősen, hatékonyan vezethessen.*

Figyelemmel a Hvt. biztosította jogosítványára, a kormány többször is módosította a Magyar Honvédség felső szintű irányításának és vezetésének rendjét. A legutóbbi megoldás azonban igen sajátos honi változat. A Hvt 95§ (3) azt rögzíti, hogy „a honvédelemi miniszter... irányítja és vezeti a honvédséget”. Nyilvánvaló értetlenségünket fejezzük ki, ha feltesszük a kérdést: kinek az érdeke, és mi a célja? A korábbi, a vezérkar és a honvédelmi minisztérium összevonását, úgynevezett integrációját célzó elképzelések tárgyalása során elhangzott olyan vélemény, hogy *ha a kormányzati irányítás átveszi a katonai vezetés hatáskörét, újabb hatalmi koncentráció jöhet létre, csökken a szakértelem szerepe, tovább fokozódik a pártpolitikai befolyás és relativizálódik a felelősség.* Erre való tekintettel végül is nem könnyű megválaszolni azt a kérdést, mi tette szükségessé a szakigazgatás irányításának és a katonai vezetésnek egy szervezetbe történő – ilyen mélységű – integrálását.

A 48/1991 (IX.26.) AB-határozat kimondta: „Az irányítástól független vezetői hatásköröket alkotmányosan nem lehet megállapítani.” Ugyanakkor az irányítási jogosítványok nem lehetnek korlátlanok, nem sérthetik a katonai vezetés professzionális autonómiáját, felelős szakmai önállóságát. Amióta nem a Magyar Honvédségnek, hanem a Honvédelmi Minisztériumnak van vezérkara, az irányításról és a vezetésről szerzett és vallott korábbi ismereteink „meghaladottnak” tekinthetőek.

A tapasztalat azt igazolja, hogy a demokráciában nem az a valós probléma, hogy a katona beleártja magát a politikába, hanem éppen fordítva van. Ebben a helyzetben szinte természetes következmény, hogy *az események irányítják a cselekvőket, és nem ők az eseményeket.* Az ebből származó kudarcokért általában a katonai vezetőkre hárítják a felelősséget, ha pedig a katona ezzel nem értene egyet, netalán szóvá teszi, akkor az „alkalmatlanságát” bizonyítja. Ezt a jelenséget időről időre még a fejlett demokráciákban is tapasztalhatjuk. A professzionális katonai autonómia durva megsértését kifogásolták azok a nyugalmazott amerikai tábornokok is, akik 2006 elején Rumsfeld amerikai védelmi miniszter távozását követelték. Mindenekelőtt azért, mert nem vette kellőképpen figyelembe a katonai vezetők javaslatait az iraki műveletekben. Az Irakban harcoló 82. légimozgékonyaságú hadosztály – azóta már szintén nyugalmazott – parancsnoka, Charles Swanack tábornok szerint a miniszter „alulkezelt” a tábornokokat, és *olyan szinten is beavatkozott, döntéseket hozott, ahol ez már a katonai vezetők kompetenciája.* Ezzel Rumsfeld végzetes hibákat követett el az iraki műveletekben. A demokrácia és a véleménynyilvánítás szabadságának erejét bizonyítja, hogy a tábornokoknak nem a hatalommal, hanem a személy magatartásával kapcsolatos elégedetlensége széles körű nyilvánosságot kaphatott.

Hasonló tapasztalattal szolgált a 34 napos izraeli-libanoni háború, amely egyrészt ismételten bizonyította a nemzetközi szervezetek tehetetlenkedését, igazolva azok nehézkes döntéshozatali mechanizmusát, másrészt azt is, hogy bizonytalan

politikai célokkal nem lehet érdemleges katonai eredményeket elérni. Ismét tanúi lehettünk a taktikai kérdésekbe is beavatkozó politika káros hatásának, amely nem maradt következmények nélkül. A hadműveleti tervek változtatásai, a parancsnokok leváltása a műveletek folyamán, a tartalékosok megkésett mozgósítása ellenére a csapatok bár gyorsan alkalmazkodtak a kialakult helyzethez, mégsem vált lehetővé az izraeli fölény egyértelmű érvényesítése. A leszerelt izraeli tartalékosok tüntettek, a kormányfő, a védelmi miniszter és a vezérkari főnök lemondását követelve. Független vizsgálóbizottság felállítását pedig még a parlamenti képviselők is indokoltak látták a libanoni háború során elkövetett hibák kivizsgálására.

Azt reméljük, hogy ezek az okulásra szolgáló események megfelelő elemzésre készítetnek és vonatkozó ügyeink újragondolására ösztönöznek. Nekünk továbbra is bízunk kell a döntéshozók realitásérzékében, valamint a – kedvezőtlen hatású – jogállásbeli és hatásköri döntések jövőbeli ésszerű és célszerű korrekciójában.

A védelmi, katonai szféra bármely területéről legyen szó – ez esetben a katonai vezetésről –, az azonnali reagálás a NATO elvárásaira, követelményeire való hivatkozás. Talán közismert cél a NATO politikai-katonai átalakítása olyan szervezetté, amely a globális szerepvállalás szándékának megfelelő expedíciós potenciállal rendelkezik. A jövőbeni műveletek eredményes végrehajtása érdekében transzformációs célként határozták meg: a döntési fölényt; a koherens hatásokat; valamint az összhaderőnemi bevetést és fenntartást. Nyilvánvaló, hogy NATO-tagként a kitűzött célok elérését biztosító kapcsolódási feltételek megteremtése a katonai vezetés módosítását is követeli. A közös tevékenységet összerendező vezetési elveket, módszereket azonban a saját tapasztalatainkkal és lehetőségeinkkel összevetve, értékeink megőrzésével is eredményesen alkalmazhatjuk. Az erre való minden hivatkozás ellenére, nincs NATO vezetési kultúra. Lehetnek és nyilván vannak, egyezések, hasonlóságok elvekben és módszerekben, de az egyes tagországok saját hadi kultúrájukból eredeztetett vezetési kultúrát gondolnak és fejlesztenek. Úgy tűnik, hogy az idegen modell követéséről szóló viták nem oldhatják meg a saját vezetési kultúra érdemi fejlesztésének problémáját.

Figyelemre méltó továbbá az a körülmény is, hogy a nemzeti védelmi elgondolások következetes megvalósítására irányuló szándékot, törekvéseket folyamatosan megosztja: a változó igényekhez való alkalmazkodás, az állandó korlátokkal küzdő költségvetéshez való igazodás, valamint az egyidejűen többirányú elkötelezettség. Ilyen körülmények között szinte természetes, hogy növekszik a centralizációra való késztetés, a vezetést pedig a bürokratikus mechanizmusok uralják.

Az átmenet általánosítható tapasztalata, hogy bármely társadalmi probléma megfelelő indok az állami bürokrácia és vonzataként az adminisztratív kiadások növelésére. Időről időre történnek ugyan racionalizálási kísérletek, azonban bármely államigazgatási reform főként azért eredménytelen, mert azoknak kellene végrehajtaniuk, akiknek az érdekeit sérti. Mentés lehet-e a katonai szféra ettől a jelenségtől? Úgy tűnik, egyre kevésbé. Annak ellenére sem, hogy a katonai gondolkodástól kellőképpen idegen a bürokrácia, és a tisztképzésben mindig jelentős figyelmet fordítottak a vezető szervek, törzsek felduzzasztásától való tartózkodásra. Különösen békeidőszakban az átszervezések folyamán tapasztalható a túlszabályozás és az állandó öngazolásra késztetés. A csapatélet minden területére nyilvántartások, statisztikák, kimutatások, időszakos és soron kívüli jelentések készülnek és kerülnek felterjesz-

tésre, felrendelésre. A tisztek rendszeres és aktuális tájékoztatása helyett gyakran egymásnak ellentmondó részintézkedések áramlanak a csapatokhoz, tényleges szükségleteikre való tekintet és reagálás nélkül.

Régi tapasztalat, mégis elkerüli a figyelmet, hogy a bürokrácia mindig igyekszik csökkenteni a parancsnokok jog- és hatáskörét, különösen fegyelmi, anyagi és személyügyi területeken. Elvonva a hatásköröket, csökkentik a parancsnokok lehetőségeit az érdemi hatásgyakorlásra, miközben a felsőbb szervek, intézmények megnövekedett leterheltségükre növekedéssel válaszolnak. Egyik jellemző sajátosság az is, hogy az érdemi munka látszatát keltve, az elismerések nagyobb hányadára tartanak igényt.

A mindig bizalmatlan, főként kritizáló és a felelősséget relativizáló hivatalnok-szemlélet károkat okoz azzal, hogy az alárendeltek függőségét fokozva bizonyítja nélkülözhetetlenségét. A kívánatossal szemben kialakul egy olyan állapot, amelyben az alakulatok „fontosabb” szakági vezetői a parancsnokot megkerülve jelentenek, és felülről szakterületi feljebbvalóik által vezetettek. (Közben pedig nem áttalják elvként hirdetni a decentralizációt, a parancsnoki önállóságot és a kezdeményezést.)

A békevezetés köznapi gyakorlatát csak úgy lehet változtatni, ha tudatosan a bürokráciának az a természete, hogy állandóan igazolja létének és működésének szükségességét; önszervező és centralizáló; folyamatosan szabályrendszereket hoz létre, amelyek végrehajtását is maga hivatott ellenőrizni; és ami a legveszélyesebb, egyre inkább diszfunkcionálisan hatalmat gyakorol. Jelentős erőfeszítést fordít arra, hogy saját belső mechanizmusai rejtettek, a kívülálló számára kiismerhetetlenek legyenek, és fenntartsa a csakis általa kezelhető bizonytalanságot. Érdemes lehet elgondolkodni azon, miként befolyásolja és milyen hatással lehet mindez a parancsnokok vezetői gyakorlatára, a csapatvezetésre.

A döntéshozók számára is figyelemre érdemes ellentmondás, hogy miközben a társadalom megbízza a katonát a védelmével, *a társadalmi átalakulás által diktált értékrendváltás nem vagy alig egyeztethető össze a katonai értékrenddel.* Az elemi belátást is nélkülöző hatalmi igyekezet pedig tovább civilisíti a katonai szférát, csökkentve annak küzdő- és túlélőképességét. A katona azonban saját közegének, kultúrájának a produktuma marad, olyan sajátosságokkal, amelyek a vezetését is meghatározzák. Háborúk tapasztalata, hogy a parancsnoknak a legnehezebb, váratlan és döntő helyzetekben igen kevés segítővel kell a vezetés feladatait megoldania, csak a legfontosabb szaktisztjeit tudhatja közvetlenül maga mellett. Erre való tekintettel soha sem tartott – és ma sem tart – igényt a bürokratikus rendszerekre és módszerekre.

A változás és a kritika

Ismert gyakorlat mindenoldalúan tagadni a régit, ha nincs meggyőző érvelés az új elfogadtatására. Az ésszerű kritika azonban csak akkor lehet hatásos, ha a realitáson, a tényszerű érveken alapul. A történeti tények tiszteletének pedig a tiszttől elvárható morális alapállásnak kellene lennie.

A második világháborút követően – a kialakult történelmi helyzetből adódóan – a Magyar Honvédség újjászervezése és fejlesztése során nem térhetett ki az orosz befolyásolás, az orosz hadi kultúra hatásai elől. A Varsói Szerződés keretében a mai-tól lényegesen eltérő biztonságpolitikai körülmények között, jól meghatározható

ellenséggel szemben, ismert földrajzi térségben folytatott haditevékenységre készültek a haderők. Általában nagy kiterjedésű, részben összefüggő arcvonalak kialakulását feltételező, jelentős hadművelleti csoportosítások, a mai felfogástól eltérő hadviselési elvek szerint készültek feladataik megoldására. Nyilvánvaló, hogy a vezetés szervei, elvei, rendje és módszerei is ennek megfelelően alakultak.

A rendszerváltást követően – különböző indíttatásból – az egyik leggyakoribb és máig hangoztatott kritika, hogy az orosz hadtudomány túlzottan centralizált vezetést diktált, és nem vagy kevésbé ismerte el az alárendeltek önállóságát. A különböző vezetési szinteken lehettek, és nyilván voltak is, ilyen törekvések, azonban az efféle tapasztalat nem az orosz hadtudományból eredeztethető. Ezt bizonyíthatja az orosz szerzők által szerkesztett és 1968-ban magyarul is megjelent *Harcászat* című kiadvány III. fejezete, amely a csapatok vezetésével foglalkozik. Az e helyről kiemelt néhány rövid idézettel utalhatunk az általánosító kritika ismerethiányára. „A csapatok vezetése csak akkor járhat sikerrel, ha szilárd, rugalmas és folyamatos, ha az egységek és alegységek irányítása operatív és rejtett, ha egy kézben összpontosul, de tág lehetőséget biztosít valamennyi alárendelt ésszerű kezdeményezésének és önállóságának.... A vezetés elvétől idegen az alárendeltek fölötti gyámkodás... A központosítás feltételezi az alárendelt parancsnokok széles körű kezdeményezését... A parancsnok vállalva a felelősséget s nem tévesztve szem elől az általános célt és az előljáró parancsnok elgondolását, önállóan reagál a helyzet változásaira... Aki utasításra várva elmulasztja a szükséges intézkedéseket, időt veszít és még bonyolultabb helyzetbe kerül... Ha az alárendelt parancsnokok és törzsek az általános harcfelelet keretében nagyobb cselekvési szabadságot kapnak, ez arra ösztönzi őket, hogy a csapatok vezetésében fokozott kezdeményezést és önállóságot tanúsítsanak.” Alapelv volt és feltehetően marad, hogy az előljáró csak indokolt esetben avatkozzon be az alárendelt tevékenységébe. Ha az előljáró részletekbe avatkozva az alárendelt helyett old meg feladatokat, saját szerepét csökkentve, elkésve reagál és késlelteti, veszélyezteti a csapatok tevékenységét.

A harcászat-hadművelet elvei és módszerei nem egymástól függetlenül, főként nem egymás ellenére, hanem igen gyakran egymásra épülve és egymással összefüggésben érvényesülnek. A mindenkor konkrét feladat dönti el, hogy a centralizáció kerül előtérbe vagy az önállóság kaphat nagyobb szerepet. Voltak és lehetnek olyan feladatok, amelyek nemcsak a haderőnemi együttműködést, hanem több katonai szervezet egyidejű, azonos cél elérésére irányuló összehangolt erőfeszítését igényli. Ilyen feladatok esetén átmenetileg csökkenhet az alárendeltek önállósága. A realitás megköveteli annak a figyelembevételét is, hogy tapasztalt parancsnokoknak sem könnyű felismerni azt a határt, amely elválasztja az ésszerű és célszerű önállóságot az önfejűségtől vagy az engedetlenségtől. Végül is feltételezhetjük, hogy a csapatok vezetésében továbbra is egyidejűen igény a centralizáció és az alárendeltek önállósága.

A parancsnok és a csapat

Aki tájékozódni akar a katonai vezetésről, a csapatvezetést és a parancsnokokkal szemben támasztott követelményekről, könyvtárnyi irodalom áll a rendelkezésére. Ezért néhány konkretizálható csapatvezetési összefüggésre irányítva a figyelmet, azt keressük, melyek azok az elvek, követelmények, gyakorlati tapasztalatok, amelyek

korábban is fontosak voltak, ma is azok, és a jövőben is lényegesek lehetnek. Nyilván és vállalhatóan nem mentes a szubjektivitástól, a bírálható elfogultságtól az a választás, amelyet megfontolásra ajánlok, mégis érdemes lehet az újragondolásra, a bővítésre és a konkretizálásra. A hadtörténelem tanulsága, hogy a legeredményesebb parancsnokok a hadviselés gyakorlatát mindig letisztították a rárakódott megszokástól. Zrínyi Miklóst idézve: „Az okos vitézség leginkább abból áll, hogy a hadnagy tudja változtatni a dolgokat, az mint az idő és az alkalmatosság kívánja.”

A parancsnokokkal szemben alapvető elvárás: *felismerni és magabiztosan uralni a helyzetet minden körülmények között. Úgy vezetni, hogy személyében hiteles, elfogadott és követésre méltó legyen.* A tapasztalat azt igazolja: mindenekelőtt az erkölcsi hitelesség, a szakmai-vezetői felkészültség, az elfogadottság és a bizalom tehet vezetővé.

Napoleon a jó hadvezér egyéni képességeit olyan négyzöghöz hasonlította, amelynek alapvonala és magassága mindig egyenlő. Alapvonalon a jellemet, az erkölcsi tényezőket értette, a magasság mértékéül a felkészültséget, a szellemi tulajdonságokat vette számításba. Elmondhatjuk, hogy ez ma sincs másként, a katonai etika értékrendjének megfelelő erkölcsi tartás ma sem nélkülözhető. Korábban már volt szó róla, de ismét hangsúlyozzuk, hogy *erkölcsileg megalapozott hitele, tekintélye annak a katonai vezetőnek van, akinek a közvetítésével az általa képviselt értékek és normák az alárendeltek számára elfogadhatóvá, követhetővé válnak.* Éppen ezáltal válhat a katonai vezető maga is követésre méltóvá. A parancsnokot különösen a hite, értékrendje, következetessége és példamutatása, valamint meggyőző kommunikációja teheti hitelessé. Az elfogadottság feltételezi a hitelességet. A parancsnok elfogadottsága a beosztottjaival való viszonyát minősíti. Ez a minőség nem követelhető, hasonlóan a tekintélyhez elsősorban a vezetettek által teremődik meg, alakul és szilárdul. Az elfogadottságot erősíti a parancsnok közvetlen hatásgyakorlása, konfliktuskezelő, stressztűrő képessége és kitartása.

Ahhoz, hogy a parancsnok magabiztosan uralja a helyzetet minden körülmények között, *olyan akarati tulajdonságokkal kell rendelkeznie, mint: a gyors helyzetfelismerés és döntés; kezdeményezés és ésszerű kockázatvállalás; határozottság és következetesség; bátorság és kitartás; példamutatás és felelősségvállalás.* Jogosan vetődik fel az a kérdés, hogy rendelkezett-e valaki valaha e tulajdonságokkal, és képes volt-e a parancsnokkal szemben támasztott követelményeket – azok teljességét tekintve – kielégíteni?

A katonai vezetőkkel, parancsnokokkal szembeni – a szakirodalomban megfogalmazott – elvárások, követelmények általában idealizáltak, általánosak, kevésbé vannak tekintettel az eltérő személyiségek sajátos adottságaiból eredő különbségekre. Valójában nem rendelkezünk a kedvező tulajdonságok mindegyikével, és nem is egyenlő mértékben bírhatjuk azokat. Nem egyformán valósítjuk meg a velünk szemben támasztott követelményeket, hanem személyiségünk által is meghatározottan és természetes adottságainktól is függően, eltérő mértékben. A parancsnokok vezetői stílusára pedig – az előjárói elvárások mellett – jelentős hatással vannak a mindenkori körülmények, az adott feladat és a beosztottak. *Minden parancsnoknak végül is saját „arca” van, és a maga egyéni módján jeleníti meg azokat az értékeket, tulajdonságokat, amelyekkel rendelkezik.*

Kérdés lehet az is: hogyan szerezhetjük meg és fejleszthetjük a katonai vezetéshez szükséges tulajdonságokat? A parancsnokká válásnak hosszú útja, embert pró-

báló stációi vannak. Nem elég csak a vezetéstudományi ismeretek elsajátítása, sokkal inkább *a szükséges tulajdonságokkal felvértező katonai nevelés, az önfejlesztésre irányuló szándék és akarat, valamint a tapasztalat által formálódó és alakítható parancsnoki, katonai vezetői képességeink.*

Kiemelésre érdemes – éppen méltatlanul hangsúlytalan helyzete miatt – a katonai nevelés. Saját katonai hagyományaink, hadtörténelmünk állít tükröt elénk. A korabeli dokumentumok alapján a 30-as években a Ludovika Akadémia nevelési célja volt: „Az akadémikusokban a nevelés által kitermelni és megszilárdítani a minden nemeset magába foglaló katonás gondolkodást, az érzelmek és hajlamok feletti uralmat, az erélyes, kitartó és céltudatos akaratot, fel kell ébreszteni bennük az erős önbizalmat, és beléjük vésni a becsületes felelősségérzetet.” Ezeket a nevelési célokat a hazaszeretet és a hűség, a pálya iránti mély elkötelezettség, a becsületesség és a bátorság, a kötelességtudat és a bajtársiasság fejlesztésével kívánták elérni. Torzult képünket láthatjuk az elénk tartott tükörben, és azt kérdezzük: mi tette szükségtelessé a katonai nevelés fent nevezett céljait és értékeit? Ma mindössze hagyományként tisztelve hiányoljuk azokat, és nem mint méltánylandó örökséget követjük és ápoljuk. Szerencsésnek mondhatjuk magunkat mi, akik a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola növendékeiként részesülhettünk a katonai hivatás értékeit közvetítő oktatásban és nevelésben. Katonai tanintézetünk „polgárisításával” jelentősen mérséklődött a katonai nevelés korábban kiemelt szerepe a tisztképzésben. Valóban ezt igényli a professzionális haderő? Csak ezen a módon teremthető meg az úgynevezett új katonai kultúra? A jövőt illetően reményekre jogosíthat a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem rektorának a nemzetvédelmi felsőoktatás átalakításával kapcsolatban tett állásfoglalása: „Alapelvként kell tekinteni, hogy a magyar tisztképzés a tizenkilencedik század kezdete óta önmagán túlmutató nemzeti érték... A katonai felsőoktatás a hagyományoknak megfelelően szem előtt tartja a szakmai színvonal mellett... a honvédelmi és rendvédelmi szervek testületi szellemének megfelelő etikai és lojalitáskövetelményeit.”

A tisztek jól tudják, hogy a háborúk legeredményesebb teljesítményeit döntő mértékben a csoportösszetartás, a csapatszellelem alapozta meg. Az eredményesség szempontjából *ma is kiemelt jelentőségű az erős csapatszellelem kialakítására és fenntartására való törekvés.* A parancsnok – helyzeténél fogva – különösen jelentős hatással van az általa vezetett katonai közösség formálására. A parancsnoknak a mindenkori helyzetben uralkodó személyisége és önbizalma erősíti a harci szellemet, növeli a csapatok küzdőképességét.

A fegyveres küzdelemben ma is meghatározó tényező a küzdőképes, harcoló ember – a katona. A katona pedig csoportban, kötelékben tevékenykedik, az a valószínűsége, önérvényesítésének szervezett közege. Felkészültségével, képességeivel és önfejlesztésével a csoport erejét növeli. Az úgynevezett összekovácsolt katonai közösség biztonságot jelent a tagjai számára, *olyan biztonságot, amelyet a parancsnokba vetett bizalom, a bajtársiasság, a felkészültség alapoz meg.* Széles körű tudományos szakirodalom taglalja azokat a módszereket, amelyek alkalmazásával a parancsnok eredményesen formálhatja a katonai közösséget, erősítheti a csapatszellemet. A honvédség „menetelése” azonban nem elméletileg, hanem nagyon is valószínűsége és különös körülmények között történik. A tapasztalat arra figyelmeztet, hogy a vezetettek

szükséglete és jogos igénye: *a világos, egyértelmű és megalapozott célok, feladatok, követelmények meghatározása és olyan közvetítése, amely az elkötelezettséget erősítve a végrehajtásra ösztönöz.* Amikor az elvárások tisztázatlanok, bizonytalanság és feszültség keletkezik, mert a katona, a csapat nem tudja pontosan, mit várnak el tőle. Minél pontosabb, konkrétabb az elvárás, annál valószínűbb a vele való azonosulás. A parancsnok akaratérvényesítését, követelménytámasztását közvetlenül befolyásolja a neki alárendelt tisztekhez, tiszthelyettesekhez való viszonya. A humánerőforrás gazdálkodássá alakult személyügy, azonban egyre távolabb kerül a parancsnokoktól, akiknek egyre kevesebb lehetőségük van kulcsbeosztású tisztjeik, tiszthelyetteseik megválasztására, előmenetelük képességeik szerinti befolyásolására. Sajátos körülmények között a parancsnok beosztott tisztjeihez való viszonyát illetően kénytelen lehet érvényesíteni a régi elvet: kövess, vagy állj félre az utamból!

Ha elkerülhető, a parancsnok ne adjon közvetlenül feladatot a katonának, mindig az alárendelt parancsnokot utasítsa és kötelezze jelentésre. Hangsúlyozza és következetesen érvényesítse a tiszti, tiszthelyettesi felelősséget. Ha katonát rendel magához, őt közvetlen parancsnoka vezesse fel. Megkülönböztetett figyelmet érdemel az is, hogy *a magyar katona hagyományosan elvárja a parancsnokától a rendíthetlenséget és az empátiát, közvetlen jelenlétét és hatásgyakorlását veszélyes helyzetekben, a következetességet és a gondoskodást.* A gondoskodásnak – melyet többféle értelemben és tartalommal használunk – a legmagasabb szintje a kiképzés, amely alapja az eredményes feladat-végrehajtásnak és a túlélésnek, egyben a katonai nevelés, a fegyelem és a csapatszellelem erősítésének semmi mással nem pótolható feltétele. Ezért e területen a parancsnok nem lehet elnéző, lágyszívű, itt kell leginkább következetesnek, kritikusnak és követelménytámasztónak lennie. Ugyanakkor inkább értékeljen, mint minden áron hiányosságokat keresve bíráljon. Megítéléseiben legyen tudatában annak a lényeges különbségnek, amely az ismeret és a gyakorlat hiányából eredő hibák és a képességek birtokában hanyagságból eredő hiányosságok között van. Tudnia kell, hogy a durván személyeskedő kritika aláássa a kapcsolatokat, a bizalmat. Az erély és az erőszak, főként következményeit illetően, lényegesen különböznek egymástól. Az erőszak megaláz, eltávolít, az erély viszont nevel és erősít.

Jól hasznosítható ma is az a régi tapasztalat, amely szerint feladat-végrehajtás közben nem a személyt kell minősíteni, hanem a munkáját, a tetteit kell indokoltan megítélni. A parancsnok a személyekre vonatkozó kritikáját, különösen tisztek, tiszthelyettesek esetében, ne azok alárendeltjei előtt, ne mások előtt és ne méltatlan körülmények között hangoztassa. *Önérzetükben nem sértheti, katonai és emberi méltóságukban nem alázhatja meg a beosztottjait.* Ha ezt teszi, azzal durván rombolja a testületi, a csapatszellemet, megrendíti az alárendelt bizalmát. Elégedetlensége kifejezését ne az indulatai, hanem a tényszerű megalapozottság és a segítő szándék jellemezze. Az együttérzés és a megértés a parancsnoknak a csapatszellemet erősítő egyik alapvető tulajdonsága.

Az alávetettségre, a megtorlástól való félelemre alapozott katonai fegyelmet egyre inkább a tudatosságon, az elkötelezettségen és a bajtársiasságon alapuló fegyelem váltja fel. A tiszti és a tiszthelyettesi állománynál pedig eddig is, és ezután is, feltételezhetjük a katonai fegyelem és az úgynevezett testületi becsület szoros összhangját. Bármely katonai struktúrában belátható a jól képzett hivatásos tiszthelyettesek

növekvő szerepe a példamutatásra alapozott vezetésben. A követendő viselkedés meggyőzőbb, mint a szavak, egyben jelentősen fokozza a vezetés iránti bizalmat, nagymértékben hozzájárul a bizalomra, a józan belátásra alapozott engedelmes-séghez. A példamutatás, a követésre méltó minta továbbra is a katonai nevelés egyik leghatékonyabb eszköze marad.

A csapatszellemet erősíti, ha a parancsnok élteni, ápolja a katonai közösség ere-jét, együvé tartozását kifejező katonai hagyományokat, tiszteli a szimbólumokat, az alakulat sajátos szerepére utaló megkülönböztető jelzéseket. A parancsnok és a csa-pat viszonyára tekintettel a gondoskodás szélesebb értelmezést igényel. Az aláren-deltek személyi szükségletei és járandóságai biztosításán túl a feladat-végrehajtás-hoz és a túléléshez szükséges feltételek megteremtését, a tudati és erkölcsi értékek megszilárdítását, a csapatszellem kialakítását és fenntartását jelenti.

Intuíció a csapatvezetésben

Bármilyen gondosan tervezzük is a jövőt, mindig különbözni fog attól, amit előre lát-hatunk. A hadtörténelem tapasztalata és tanulsága, hogy „a haditervek ritkán élnek túl az első találkozást az ellenséggel”. Logikusan következik ebből, hogy *az úgynevezett dinamika, a harc vezetése a csapatvezetés központi kérdése*. Tény, hogy a parancsnokok által megoldandó feladatok egyre változatosabbak, bonyolultak és nem kevésbé koc-kázatosak, ugyanakkor továbbra is igény, hogy a legrövidebb idő alatt történjen meg a döntés és a feladatok eljuttatása a végrehajtókhoz. Jelentős változást hozott e tekin-tetben a számítógépes technológia, az elektronika, amely a haderő valamennyi esz-közrendszerének szerves összetevőjévé válik, ugyanakkor egyidejűen és egyaránt tekinthető fegyvernek és célpontnak. Jelenős változást hozott a parancsnoki döntés előkészítésben pl. a térinformatika (Geographical Information System GIS) alkalmazása, azonban a pontosság és a folyamatok követhetőségének javulása sem pótol-hatja a parancsnok és beosztottjai közvetlen kapcsolatát, és a rendszer lefogása vagy megsemmisülése esetén sem sérülhet a csapatok vezetésének megbízhatósága és folyamatossága.

A parancsnoki döntés, az elhatározás a csapatok vezetésének az alapja, a parancsnok legfellegteljesebb, egyben a legnehezebb kötelessége minden esetben, de különösen harc helyzetben. A parancsnok elhatározása egyrészt megfelel a kialakult helyzetre való ésszerű reagálásnak, de egyúttal a helyzetnek a maga javára történő megváltoztatását is szolgálja. A parancsnok elhatározása a jövőre vonatkozik. Ez az előrelátás olyan logikai következtetés, amely nem az egyes események pontos bekövetkezésének az előrelátása, hanem a lehetséges folya-matok általános irányára, tendenciájára összpontosul. Ennek az előrelátásnak az alapját a helyzet mélyreható elemzése, a meghatározó összefüggések feltárása, a lényeg megragadása képezi. Nem vitatható, hogy a hadviselésben ma már kulcs-fontosságú az információs dominancia, különösen a műveletek döntő fontosságú periódusaiban. A harcmező azonban a meglepetések, a váratlanságok terepe. Az ütközetben, az ellenséggel közvetlen harc érintkezésben az idő szorítása, a bizonyta-lansági tényezők, az azonnali intézkedések kényszere nem teszi lehetővé a nyugodt mérlegelést, a nagy mennyiségű információ részletes elemzését. Ilyen körülmények

között a parancsnok kreatívan a váratlanul kialakult helyzet felismerésére és azonnali kihasználására törekszik.

Mi teszi ezt lehetővé, és hogyan képes erre? *A parancsnok vezetési képessége nagyban függ felkészültségétől, erkölcsi tartásától, tapasztalataitól és intuitivitásától.* Csak az intuíció képes arra, hogy a kialakult helyzetet jellemző sokféleséget egyetlen egészként érzékelve, a probléma megoldására vonatkozó összefüggést, egyféle törvényszerűséget ismerjen fel. Az intuíció tehát valamely probléma megoldásának előzetes okfejtés nélküli közvetlen felismerése. Agyunknak azt a működését, amely ezekre a következtetésekre tesz képpé, *adaptív tudatalattinak is nevezik*, amelynek segítségével hozott döntéseink a pszichológiai kutatásoknak ma is egyik fontos iránya. *Konrad Lorenz* megállapítása, hogy „az intuitíve felismert összefüggés hirtelen, világos és tagolt formában mint szemléletes és meggyőző tapasztalás bukkan elő az esetleges dolgok háttéréből, anélkül, hogy az érzékelő személy azonnal meg tudná mondani, miféle konkrét tényeken alapul »kinyilatkoztatásának« magabiztossága és meggyőző ereje”. Az intuíció tehát a képzelet funkciója. Jelentőségét az adja, hogy a jelen mögé néz és a jelenbeli helyzetek jövőbeni alakulását valószínűsíti. Az intuíció – számunkra különösen figyelemreméltó – erőssége, hogy ez a látásmód független a munkahipotézisektől, eredménye azonban azonos értékű lehet a tudatos elemzés teljesítményeivel.

Természetesen gyanakvóak vagyunk az ilyen gyors és „megalapozatlan” döntésekkel. Tanulmányainkból eredően korábbi, de mai alapvetésünk is az, hogy döntéseink minősége egyenesen arányos az előkészítésükre fordított erőfeszítésekkel. *Jung* mégis azt javasolja, legyünk nyitottak az intuícióra, amely irracionálisnak és titokzatosnak tűnik, mert egyaránt túlmutat mind a filozófia logikáján, mind a tudomány eszköztárára. Az intuíció gyengéje éppen az, hogy eredményének útja a tudat számára kevésbé hozzáférhető. Bizonytalanságunkat növeli az a jellemzője, hogy alkalmazatlan a közvetlen ellenőrzésre és a korrekcióra. Ráadásul intuitív reakcióinknak meg kell vívniuk a maguk küzdelmét érzelmeinkkel, beidegződéseinkkel, más érdekeinkkel. Jelentőségét elismerve, az intuitív felismerés legmeggyőzőbb pillanataiban is tudatában kell lennünk a tények, a helyzet elemzése, az indukció fontosságának.

A lényeg megragadása, kiemelése az információk halmazából természetes emberi tulajdonság. Bárkivel előfordulhatott, hogy egy adott problémára reagálva, szinte rögtön felismeri a megoldást, majd annak több alternatíváját is alaposan elemezve belátja, hogy az első „ráérvés” volt a legcélravezetőbb. Léttjogosultsága a gyakorlatban is igazolt, és nem olyan misztikus, ha tudjuk, hogy az intuíció a sok részlet, a tapasztalat, a korábban megszerzett ismeret halmazára alapozódik. Személyi adottságainkból eredően különböző mértékben rendelkezünk ezzel a képességgel, az intuitív látásmód azonban tanulható és fejleszthető.

Igen hatékonyak azok a parancsnoki és törzsfoglalkozások, amelyeken bonyolult harcdinamikai helyzetekre rövid idő alatt – a részletes elemzések lehetősége nélkül – kell reagálni, döntésre jutni és az alárendeltek feladatait megszabni. Több egymás utáni dinamikai helyzetre alapozottan gyakoroltatva a parancsnokokat és törzseiket úgy, hogy döntéseik következményei adják a következő dinamikai helyzetet. Azontúl, hogy az ilyen jellegű gyakorlások fejlesztik az intuitív képességeket, mindig érdemi tapasztalatokkal szolgálnak mind a levezetők, mind a végrehajtók számára.

Elismerve a korszerű vezetéstechnika és módszerek szerepét, az egységes felfogás és értelmezés szükségességét, a tapasztalat azt igazolja, hogy a mindenre alkalmasnak vélt, előírt vezetési mechanizmusok, sablonok, sémákba szorított eljárások és elvárások legyenek bármilyen következetesek és „kompatibilisek”, a legváratlanabb és válságos helyzetekben a legkevésbé alkalmazhatóak. Igen gyakran a cél inkább az előírtas vezetési rend sulykolása, mint a kezdeményezésre, az ésszerű kockázatvállalásra, a rugalmas reagálásra való készítés. Ütközetek, csaták története, tapasztalata igazolja, hogy az eredményes parancsnok erénye és jellemzője a gyors helyzetfelismerés, a lényeglátás és a döntés. A siker, a hadiszerecsse ahhoz szegődik, aki kezdeményez, gyorsan reagál, aki mer „másként” gondolkodni és cselekedni.

A vezetésről címre visszautalva, állíthatjuk, hogy a valóságot felismerve és a realitásokkal szembesülve, a ma honvédtisztjének kell levezényelni a változásokat és kihasználni a jövő honvédsége építésének lehetőségeit. Annak a honvédtisztnek, aki – az önálló gondolkodás, az önfejlesztés és az együttműködés képességével rendelkező katonai vezetőként – a fegyveres erőszak felkészült kezelője. Akit jellemez a hazája iránti hűség és áldozatkészség, a hivatása iránti elkötelezettség, a szakmai és erkölcsi értékek képviselője, a testületi és a csapatszellelem erősítése. Aki ápolva a tradíciót, az ésszerűt és a tényszerűt tartva fontosnak, hasznosítani tudja a történelmi tapasztalatokat, részese és művelője a nemzeti és az európai azonosságtudatnak, a múlt példáin okulni képes a jövő építésére. Úgy tűnik, nem sok választás marad. Vagy időben megértjük, vagy a kényszerítő körülmények fogják megértetni velünk – a honvédség eddigi „menetének” talán legfontosabb tanulságaként – azt a kötelességünket, hogy idegen utakon járva és annyi kitérő után utolérve önmagunkat, hazataláljunk.